15.6.20

15H·6

M. FRID. CHRIST. BAVMEISTERI

AVGVSTI GYMNASII GORLICENSIS RECTORIS
ET SOCIETATIS LATINAE IENENSIS
MEMBRI HONORARII

INSTITVTIONES
PHILOSOPHIAE RATIONALIS

METHODO
WOLFII
CONSCRIPTAE

CVM PRIV. POT. REG. POL. ET ELECT. SAX

EDITIO DECIMA QVINTA AVCTIOR ET EMENDATIOR

VITEMBERGAE
SVMTIBVS IO. IOACH. AHLFELDI
ET GE. FRID. WEINMANNI
cIↄ Iↄ cc lxi

Est Conventus SS: Augni, et Xnæ
Florentiæ

Digitized by Google

PRAEFATIO
AD
LECTOREM.

Quas vides, LECTOR BENEVOLE, inſtitutiones philoſophiae rationalis, nullam aliam ob cauſſam, ſcito, in lucem emitti, quam vt auditorum meorum precibus fiat ſatis, ipſorumque commodis inſeruiatur. Diu ſcilicet mul-

tumque ab auditorum nonnullis rogatus ſum, vt, quae plures per annos hac in Academia explicaui praecepta logica, typis exſcripta, cum ipſis communicarem. At ego reluctari, nihil precibus loci relinquere, cunctari, mecum commoraui. Nihilo minus nonnullis commotus rationibus, tandem, quidquid huius eſt, TVO, LECTOR BENEVOLE, ſubmittendum iudicio putaui. Quare, ſi TVA intereſt, cauſſas mei inſtituti plenius noſſe, patienter rogo me audias.

Quinque amplius ſunt anni, cum, poteſtate philoſophiam docendi ab ampliſſimo Sapientum Ordine perbenigne

nigne mihi conceſſa, mei copiam facere occoepi, docendoque iuxta, ac diſputando vires ingenii periclitari. Ex quo quidem tempore, ipſe ſcio, quam impenſe id dederim operam, vt rerum mearum ſat agerem, ſtudiumque partibus meis rite defungendi, et patronis, et commilitonibus, comprobarem. Neque conatibus defuit omnis ſucceſſus. Ea enim mihi obtigit felicitas, vt probos nec indiligentes nactus fuerim auditores, quorum frequentia et prolixa erga me beneuolentia, exſtimulatus, in eo elaboraui vnice, vt ipſorum commodis et ſtudiis conſulerem. Proinde omnes philoſophiae partes auditoribus, ſolidioris eruditionis cupidis,

quam fieri potuit enodatiſſime, continentique nexu, hucdum tradidi, ſecutus ducem, vel WOLFIVM, vel eiuſdem epitomatorem, THVMMIGIVM. Quorum licet vterque ſatis ſolide ſcripſerit, neuter tamen inſtitutiones ſuas ſatis commode concinnaſſe videtur. In praelectionibus vero academicis inſtituendis non modo videndum eſt, quam bene ſit ſcriptus liber, quem explicamus, ſed quoque, quam commode. Ad WOLFII Logicam, formae minoris, patrio conſcriptam ſermone, quod attinet, eam, libere profiteor, vſibus praelectionum academicarum minus, quam optauerim, inſeruire, idque ab has potiſſimum rationes. Primo conſe-

confectus eſt libellus lingua vernacula, cuius vero cum ſint prorſus imperiti ii, qui, ab exteris ad nos delati regionibus, ſcholis philoſophicis interſunt, horum, patet, non omnino nullam, in ſcholis philoſophicis aperiundis, eſſe habendam rationem. Deinde, quamuis, germanicam Wolfii Logicam in latinum conuerſam ſermonem, ſciam, ordinem tamen in ea paullo accuratiorem, regularumque maiorem numerum, et explicationem vberiorem, recte deſiderare cum compluribus aliis mihi videor. Quae niſi ſuppleantur, in auditorum calamum dictando, dictandi autem labor quam eſt moleſtus? facile ex memoria effluunt, fructuſque adeo,

qui in docendo intenditur, ſaepenumero ne quidquam ſperatur. THVMMIGII Logica, quae in ipſius inſtitutionibus philoſophiae Wolfianae reperitur, breuior eſt, quam vt ſufficiat ad intelligentiam recte inſtruendam, et, quia breuior eſt, obſcuritatis quoque a non paucis, quo iure, nunc non diſpiciam, incuſatur. Sed quorſum haec? Vt intelligatur, nec vanae gloriolae ſtudio, nec inconſulto ſcripturiendi pruritu, nec denique inſolentiori aliorum labores carpendi libidine me inductum eſſe ad praeſentes inſtitutiones luci publicae exponendas. Vnice hic me habuiſſe meorum auditorum rationem, ſcito, quibus ſi inſtitutum

meum probatum fuerit, mei me laboris numquam poenitebit, votoque deſtinationes reſpondebunt. Euidentiae, quae deſideratur in compluribus philoſophiae inſtitutionibus, rationem vbique habui, et, vt perſpicuitati conſuleretur, exemplis regulas abſtractas illuſtraui. Poſitiones, quas enucleaui et demonſtrationibus communiui, ita connexui, vt ex altera altera intelligi facile explicarique poſſit. In compluribus WOLFIVM, quem expoſui hucdum, ſecutus ſum, ita tamen, vt, vbi WOLFIVS humani quid paſſus videbatur, ab ipſo fecerim receſſionem. Nonnulla quoque, quae WOLFIVS in Logica maiori parcius attigit, vberius

 ex-

excuſſi. Quo refero doctrinam de *probabilitate*, quam, pro inſtituti mei ratione et ſcopo praeſenti, copioſe ſatis explanaui. Haec fere ſunt, LECTOR BENEVOLE, quae TE hac in praefatiuncula neſcire nolui.

Vale, et meis conatibus faue.

cIↃ IↃ CC XXXV. X. Cal. Octobr.

CON-

CONSPECTVS CAPITVM
IN
PHILOSOPHIA HAC RATIONALI
CONTENTORVM.

CAPVT *Praeliminare* I. agit *de philoſophia in genere.*

CAPVT II. *de partibus et diuiſione philoſophiae.*

Sequuntur *Logicae Prolegomena*, in quibus *natura et indoles Logices* exponitur.

LOGICAE THEORETICAE.

CAPVT I. agit *de notionibus ſiue ideis.*

CAPVT II. *de vſu vocum ſiue terminorum circa notiones.*

CAPVT III. *de definitionibus.*

CAPVT IV. *de diuiſionibus.*

CAPVT V. *de iudiciis et propoſitionibus.*

CAPVT VI. *de ratiocinatione et ſyllogiſmis.*

CAPVT VII. *de ſyllogiſmis minus ordinariis, itemque de conſequentiis immediatis.*

LOGI-

❀ ❀ ❀

LOGICAE PRACTICAE.

Capvt I. *de veritate in genere.*

Capvt II. *de oppoſitis veritatis, falſitate, errore, praeiudiciis et fallaciis.*

Capvt III. *de veritate certa, et variis modis ad eam perueniendi.*

Capvt IV. *de veritate probabili.*

Capvt V. *de meditatione legitime inſtituenda, et veritate per eam inueſtiganda.*

Capvt VI. *de modo libros legendi et diiudicandi.*

Capvt VII. *de modo alios conuincendi.*

Capvt VIII. *de modo alios confutandi.*

Capvt IX. *de modo ſeſe defendendi.*

Capvt X. *de modo diſputandi.*

Capvt

CAPVT PRAELIMINARE
DE
PHILOSOPHIA
IN GENERE.

§. 1.

LOGICAM ceteraſque philoſophiae partes meis auditoribus explicaturus, permagni, puto, intereſſe, vt ſub initium ſtatim diſtincte tradatur et enodate, quid ſit. *philoſophari*, quidue item ſibi velit *homo philoſophus*, et qua denique rè *philoſophia* ab omnibus aliis rebus internoſcatur. Conſtat enim, complures, ſi qua de re alia, de philoſophia certe falſos ſibi minusue diſtinctos formare conceptus. Quo fit, vt ignorata interiore philoſophiae indole et praeſtantia, eam, aut in minimis ponant et contemnant prorſus, aut ſegnius certe, quam par erat, languidiuſque tractandam, arbitrentur.

§. 2. Vt vero, quid ſit *philoſophia*, facilius quiſque intelligat, attendi volo ad triplicem illam humanam cognitionem, quam et experientia nos condocet, et philoſophi in ſcriptis ſuis identidem exponunt. Deprehendimus ſcilicet per experientiam, nos *aut* ea, quae ſunt vel fiunt, noſſe, ignoratis tamen euentuum cauſſis, *aut* cauſſas etiam et rationes eorum, quae ſunt vel fiunt, intelligere, *aut* quantitates denique rerum et menſuras, vireſque item cauſſarum perſpectas habere.

§. 3. Cognitio eorum, quae ſunt vel fiunt, ſiue, vt breuius dicam, cognitio factorum, dicitur *cognitio hiſtorica*, nonnunquam etiam *vulgaris*, propterea, quod eamdem cum eruditiſſimo quoque inficeta plebs et vulgus habet communem.

Sic e. gr. nouit eruditorum quilibet, ceram, igni admotam, liquefieri; nouit id quoque vulgus. Quo quidem in caſu, intelligis, eruditi aeque ac vulgi notitiam eſſe *hiſtoricam*. Eſt enim haec cognitio tantum facti alicuius et euentus notitia.

§. 4. Quidquid eſt vel fit, id rationem debet habere ſufficientem, ex qua intelligi queat et explicari, cur potius ſit, quam non ſit; cur fiat potius, quam non fiat; cur fiat hoc modo, nec alio.

Haec quidem propoſitio, poſtulamus nunc merito, vt a quouis nobis concedatur, vberius eamdem demonſtraturi, cum ad ontologiam fuerit peruentum. Conf. interim Wolfii *Ontologia lat.* §. 70. et Cl. M. Carpovii *Diſſert. de Principio rat. ſuffic.* Ienae 1726. habita.

Ceterum ſcito, hic ideo hanc propoſitionem praemitti a nobis et praeſtrui, vt, quid ſit cognitio philoſophica, §. ſubſequente explicanda, plenius intelligatur.

§. 5. Cognitio rationis ſufficientis, ex qua concipi poteſt, cur aliquid potius ſit, quam non ſit; cur fiat

potius

potius, quam non fiat; *breuius:* Cognitio cauſſarum dicitur *cognitio philoſophica.*

Sic e. gr. cum Caius non modo, cometam comparere, nouit, ſed rationes quoque et cauſſas perſpicit, cur cometa conſpiciatur potius, quam non perſpiciatur; cur appareat hoc tempore, hocque modo, nec alio: tum vero Caius dicitur cognitione huius euentus philoſophica gaudere.

§. 6. Cognitio quantitatis rerum appellatur *mathematica.*

Si quis, exempli gratia, caloris quantitatem et determinatum gradum in hoc illouè caſu definire nouit: tum vero illum caloris cognitione mathematica inſtructum eſſe dicimus.

Expoſitis nunc et praeſultis definitionibus triplicis cognitionis humanae, id nunc operam dabimus, vt quaſdam ex iis poſitiones deducamus, demonſtremuſque illas ante, quam ad ipſam philoſophiae notionem enodandam nos accingimus. Praeſtruantur enim, oportet, riteque communiantur illae propoſitiones, quae ſubſequentibus poſſunt inſeruire.

§. 7. Hiſtorica cognitio ope ſenſuum acquiritur.

Demonſtr. Cum enim per ſenſus nobis repraeſentemus res, in organis noſtris ſenſoriis mutationem producentes (per def. ſenſ.), adeoque res exſiſtentes; cognitio autem rerum exiſtentium, ſiue rerum, quae ſunt, vel fiunt, dicatur *cognitio hiſtorica* (§. 3.): intelligitur nos ope ſenſuum peruenire ad cognitionem hiſtoricam, ſiue, quod idem eſt, ope ſenſuum acquiri cognitionem hiſtoricam.

§. 8. Ex quo conficitur, hiſtoricam cognitionem eſſe infimum cognitionis humanae gradum.

Demonſtr. Cum enim cognitio hiſtorica acquiratur ope ſenſuum (§. 7.): palam eſt, cognitionem hiſtori-

eam non alia, quam iam cognita, ſupponere, ex quibus, tamquam ex ſuis principiis, longa ratiociniorum ſerie, deriuari debeat. Infimus itaque cognitionis humanae gradus eſt cognitio hiſtorica, quia inferior in cognoſcendo gradus excogitari nequit.

§. 9. Quamuis vero cognitio hiſtorica ſit infimus, cognitionis humanae gradus (§. 8.), fundamentum tamen cognitionis philoſophicae cognitio hiſtorica recte exiſtimatur.

Demonſtr. Cognitio philoſophica eſt cognitio rationis eorum, quae ſunt, vel fiunt (§. 5.). Cum vero, vel me non monente, intelligas, rationem et cauſſas factorum reddi non poſſe, niſi ipſa noueris facta: palam eſt, cognitionem philoſophicam ſupponere cognitionem factorum. Cognitio factorum dicitur cognitio hiſtorica (§. 3.). E. cognitio philoſophica ſupponit cognitionem hiſtoricam; E. cognitio hiſtorica recte pro fundamento cognitionis philoſophicae habetur.

§. 10. Efficiuntur hinc, neceſſaria conſecutione, tres poſitiones, ad quas, tamquam ad conſectaria, volo attendi.

I. Intelligitur ex his, cognitionis hiſtoricae inſignem eſſe vſum in diſciplinis philoſophicis; id quod, per ſingulas eundo, vberius commonſtrare poteramus. Sed longum hic nimis foret, et ab inſtituto noſtro alienum.

II. Planum hinc fit, cur experientia dudum pro matre omnis philoſophiae a peritiſſimo quoque ſit habita.

III. Ap-

III. Apparet ex dictis, cognitionem hiſtoricam a ilosophaturo non prorſus eſſe contemnendam, ſed i praefultae aſſerta cetera ſuperſtruenda.

Pluribus de diſtinctione cognitionis hiſtoricae, in *communem* et *arcanam*, in recitationibus noſtris coram agetur.

Hactenus de cognitione hiſtorica. Nunc, vt ordine procedatur, quaſdam poſitiones, oportet, explicemus de ognitione philoſophica.

§. 11. Nullum obiectum, quodcumque etiam fuerit, eiuſmodi, quin eiuſdem cognitio philoſophica dari ſſit.

monſtr. Cum enim omnium rerum detur ratio ſufficiens (§. 4.); quarumcunque etiam rerum rationes ſufficientes noſſe, per ſe non eſt impoſſibile. Cum vero cognitio rationis ſufficientis rerum dicatur *cognitio philoſophica* (§. 5.): intelligitur, nullum obiectum, quodcumque etiam fuerit, eſſe eiuſmodi, quin eiuſdem cognitio philoſophica dari poſſit.

. 12. Qui cognitione philoſophica inſtructus eſt, n ipſas modo res vel veritates cognoſcat, oportet, ſed itatum quoque rerumque nexum perſpicere debet.

monſtr. Cum enim cognitio philoſophica ſit cognitio cauſſarum ſiue rationum (§. 5.); conſequens eſt, vt, qui cognitione gaudet philoſophica, debeat relationem illam, quae eſt cauſſas inter et effecta, perſpicere. Illa relatio rerum ad ſe inuicem, vi cuius vnum eſt cauſſa alterius, dicitur philoſophis *nexus.* E. qui gaudet cognitione philoſophica, nexum rerum veritatumque, oportet, perſpiciat.

. 13 Ex quo conficitur, ad cognitionem philoſophi acquirendam non ſolos ſufficere ſenſus, ſed requiri maxime rectam rationem.

Demonſtr. Cum enim ope ſenſuum acquiramus tantum cognitionem hiſtoricam (§ 7.), adeoque iiſdem facta tantum vel res exſiſtentes cognoſcamus (§. 3.), cognitio autem philoſophica non in factis ſiue rebus exſiſtentibus acquieſcat, ſed, longius progreſſa, cauſſas quoque et rationes rerum ſufficientes rimetur (§. 5.): manifeſtum eſt, ad cognitionem philoſophicam non ſolos ſufficere ſenſus. Quia praeterea omnis, qui cognitione philoſophica gaudet, veritatum vel rerum nexum perſpicit, (§. 12.); facultas autem nexum rerum vel veritatum perſpiciendi dicitur *ratio*, (die Vernunft); palam eſt, ad cognitionem philoſophicam vel maxime requiri rationem.

§. 14. Qui veritates cognoſcit philoſophice, eaſdem demonſtrare nouit.

Demonſtr. Cum, qui philoſophice veritates cognoſcit, cognoſcat earum cauſſas et rationes (§. 5.): conſequens eſt, vt, qui philoſophice veritates nouit, eaſdem ex ſuis principiis et cauſſis deducere legitime queat. Veritates ex ſuis principiis et cauſſis legitimo nexu deducere, eſt eaſdem demonſtrare (per defin.). E. qui philoſophice veritates nouit, eaſdem poteſt demonſtrare.

§. 15. Nunc intelligis demum, quid ſit *philoſophari.* Philoſopharis ſcilicet de obiecto A, ſi obiecti A cognitionem habueris philoſophicam.

§. 16. Quicumque itaque de aliqua re philoſophatur, eius rei, de qua philoſophatur, rationes et cauſſas debet noſſe.

Demonſtr. Cum enim *philoſophari* nihil ſit aliud, quam cognitione gaudere philoſophica (§. 15.); cognitio

vero

vero philoſophica requirat, vt cauſſas rerum et rationes perſpiciamus (§. 5.): intelligitur luculentiſſime, quid ſit, quod, illum, qui de aliqua re philoſophatur, illius rei, de qua philoſophatur, rationes et cauſſas perſpicere debere, aſſeueremus.

§. 17. Per ſe omnino poſſibile eſt, de omnibus rebus philoſophari.

Demonſtr. Cum enim nullum obiectum ſit eiuſmodi, quin eiuſdem dari queat cognitio philoſophica (§. 11.); philoſophari autem nihil aliud ſit, quam cognitione gaudere philoſophica (§. 15.): intelligis, poſſibile omnino eſſe in ſe, de omnibus rebus philoſophari.

Siccine, inquies, de myſteriis fidei etiam philoſophari poſſumus? Abſit. Dixi *in ſe poſſibile eſt*, de omnibus rebus philoſophari. Quodcumque adeo *in ſe* poſſibile eſt, et *per ſe* nullam inuoluit contradictionem; id vero, caue, putes, nobis, ſiue intellectui humano, ſtatim poſſibile eſſe. Quamuis intellectus humanus, ſuis, at exiguis, circumſcriptus limitibus, non omnium rerum rationes ſufficientes inueſtigare queat: inueſtigari tamen et cognoſci omnium rerum cauſſae poſſunt, niſi ab intellectu humano, certe diuino. Quo ipſe vides, noſtra theſi neutiquam ſtatui, de myſteriis fidei nos philoſophari vel poſſe, vel debere. Sunt enim myſteria fidei eiuſmodi veritates, quarum rationes ſufficientes Deus ab intellectu humano inueſtigari et perſpici noluit. Quarumcumque autem rerum rationes ſufficientes Deus comprehendi noluit, de iis philoſophari nec licet, nec poſſibile quidem eſt homini finitoque eius intellectui.

§. 18. Hinc liquet, nec res theologicas, nec iuridicas, nec medicas, nec ceteras, ad quamcunque ſpectantes artem, eſſe huiuſmodi, quin de iis philoſophari, ſit in ſe poſſibile.

Hanc itaque ob cauſſam WOLFIVS in *Log. lat.* §. 31. ait, poſſibilem eſſe philoſophiam iuris, medicinae, artium quarumcumque. Neque enim in iuriſprudentia, neque in medicina, neque in ceteris denique artibus, debet deeſſe ratio ſufficiens eorum, quae ibi fiunt.

Ex his porro decidi poteſt quaeſtio illa, quam ab eruditis, memini, in medium prolatam: Num quaedam philoſophia ſutoria, aut agraria ſit poſſibilis?

§. 19. Conficiuntur porro ex praeſtructis ſequentes propoſitiones, tamquam conſectaria.

I. Qui philoſophatur, debet nexum veritatum perſpicere (§. 12. 15.).

II. Qui philoſophatur, non ſolis ſtare debet ſenſibus, ſed rectam rationem vel in primis in ſubſidium adhibeat (§. 13. 15.).

III. Qui philoſophatur, veritates ſuas demonſtret, neceſſe eſt (§. 16.).

§. 20. Planum nunc hinc fit, quid ſit *philoſophia*. Prius vero, quam ipſam philoſophiae notionem euoluo; rationem haberi volo duplicis illius acceptionis vocis *philoſophiae*, quae eruditis eſt perquam familiaris. Sumitur ſcilicet 1) vox *philoſophiae* ab eruditis *obiectiue* et *ſyſtematice*, 2) *ſubiectiue* et *habitualiter*.

Duplex hic ſignificatus vocis *philoſophiae* niſi ſollicite obſeruetur; dici vix poteſt, quanta oriatur philoſophiae notionis confuſio, quam eruditiſſimi perraro euitarunt.

§. 21. *Philoſophiam*, *obiectiue* et *ſyſtematice* conſideratam, definimus cum Cel. HOLLMANNO per *doctrinam vel ſcientiam*, *ratione ſola cognitam*, *qua id*, *quod homini*, *in quocumque ſtatu ſpectato, ad felicitatem ſuam promouendam*, *vel ſciendum*, *vel agendum eſt*, *diſtincte traditur*.

Haec

Haec definitio reperitur cum in Diſſert. HOLLMANNI *de genuina philoſophiae notione*, §. *IX. et X.* tum in *introductione in vniuerſam philoſophiam in prolegom.* §. *XIX.*

Hanc autem acceptionem, qua *philoſophia* complexum veritatum philoſophicarum, ex ratione cognitarum, vel ſeriem rationum ſufficientium inter ſe connexarum, denotat, eruditis non eſſe infrequentem, luculentius multo copioſiusque in ipſis commentationibus ſum commonſtraturus.

§. 22. *Philoſophia*, *ſubiectiue* et *habitualiter* ſpectata, ſt nihil aliud, quam habitus, rerum vel veritatum raones ſufficientes et cauſſas inueſtigandi et perſpiciendi. *Habitus* autem rerum cauſſas vel rationes ſufficientes ognoſcendi, conſiſtit in promtitudine illa, qua quis ninore tempore vel minore labore, quam alias requiebatur, plurium rerum cauſſas noſcere et reddere poteſt. Qui autem habitu gaudet rerum rationes ſufficienes et cauſſas inueſtigandi, illum dicimus *philoſophum.*

Non nunc id agemus, vt operoſius in vltima vocis *philoſophi*, vel *philoſophiae* incunabula inquiramus, neque noſtra multum refert, enumerari hic nomina tituloſque omnes, quibus philoſophia, vel a priſcis philoſophis, vel a recentioribus, fuit identidem inſignita. Quae ſciri hic annotarique merentur, ea verboſe ſatis eleganterque expoſita inuenies in Cel. HEVMANNI *Actis Philoſophorum*, *Part. I. Cap. II.* item *Part. II. Cap. IV.* conf. *Obſeru. Hal. Tom. VI. Obſ. XXXI.* In ipſis noſtris praelectionibus, cum de vocis *philoſophiae* origine, tum de varia philoſophiae denominatione et acceptione, quantum ſatis eſt, exponetur.

§. 23. Philoſophia, *ſubiectiue* conſiderata, recte quoque dici poteſt habitus cognitionis philoſophicae.

Demonſtr. Cum enim philoſophia, *ſubiectiue* conſiderata, ſit habitus, rerum rationes et cauſſas cognoſcendi (§. 22.); cognitio vero rationum ſiue cauſſarum dicatur *cognitio philoſophica* (§. 5.): palam eſt,

 philo-

philoſophiam, *ſubiectiue* conſideratam, recte dici poſſe habitum cognitionis philoſophicae.

Hinc vides, noſtram philoſophiae definitionem apprime conuenire cum illa Cel. Revschii. Hic enim in *Syſtem. Log.* §. 50. *philoſophiam* definit per habitum cognitionis philoſophicae, et *philoſophum* dicit eſſe illum, qui habitu gaudet cognitionis philoſophicae.

§. 24. Philoſophia itaque et philoſophica cognitio a ſe inuicem omnino multum differunt.

Demonſtr. Cum enim philoſophia ſit habitus cognitionis philoſophicae (§. 23.); habitus autem cognitionis philoſophicae et actualis cognitio philoſophica, omnium confeſſione, differant: efficitur hinc, ipſam philoſophiam et philoſophicam cognitionem a ſe inuicem differre.

§. 25. Non ille itaque ſtatim eſt vocandus philoſophus, qui huius alteriuſue obiecti cognitione philoſophica gaudet.

Demonſtr. Cum enim philoſophus ſit ille, qui habitu gaudet, rationes rerum ſufficientes et cauſſas perſpiciendi (§. 22.); conſequens eſt, vt philoſophus debeat eſſe inſtructus habitu cognitionis philoſophicae (§. 4.). Habitus autem cognitionis philoſophicae, et ipſa cognitio philoſophica differunt (§. 24.). E. qui cognitione philoſophica vnius alteriuſue obiecti gaudet, non illum ſtatim dicimus gaudere habitu cognitionis philoſophicae. Ex quo colligitur, non illum ſtatim eſſe vocandum philoſophum, qui cognitione philoſophica vnius alteriuſue obiecti gaudet.

Quemadmodum ille, qui nonnulla fidei doctrinaeque caeleſtis capita animo tenet, non ideo ſtatim dicitur

'heologus; cum ad Theologum requiratur habitus, aſſerta ua confirmandi, et ab aduerſariorum exceptionibus vin- icandi, vti recte monet HEBENSTREIT in *Syſtem. Theol. Part. I. Prolegom.* ita illum, caue, ſtatim dicas philoſo- hum, qui vnius alteriuſue rei cauſſas perſpicit. Ecquis utorem, vel quemcumque alium opificem, diceret phi- oſophum, cum vnius alteriuſue rei cauſſam reddere poſſe udiret?

§. 26. Philoſophus debet habitu aſſerta ſua demon- andi eſſe inſtructus.

monſtr. Cum philoſophus gaudeat habitu, veritatum rationes et cauſſas perſpiciendi (§. 22.); ille autem, qui veritatum rationes et cauſſas cognoſcit, ſiue philoſophatur (§. 16.), debeat veritates ſuas de- monſtrare (§. 19. III.): conſequens eſt, vt qui- cumque vult eſſe philoſophus, debeat habitu aſſerta ſua demonſtrandi gaudere.

§. 27. Philoſophus itaque gaudeat, neceſſe eſt, ſcientia.

monſtr. Per *ſcientiam*, rigoroſe ſic dictam, intelligi- mus habitum aſſerta ſua demonſtrandi. Cum vero philoſophus gaudere debeat habitu, aſſerta ſua de- monſtrandi (§. 26.): oppido patet philoſophum debere gaudere ſcientia.

Inde nunc intelligitur, non incommode philoſophiam, *ſubiectiue* conſideratam, ab Illuſtri WOLFIO definiri per ſcientiam poſſibilium, quatenus eſſe poſſunt. conf. *Log. Lat.* §. 29. Quae quidem definitio nihil aliud innuit, quam philoſophiam eſſe illam habitualem mentis noſtrae perfectionem, qua veritates demonſtrare, ſiue, qua veri- tatum cauſſas et rationes ſufficientes perſpicere poſſumus. Pluribus egi de definitione hac Wolfiana in *Philoſophia mea definitiua*, *Def. IV.*

§. 28. Philoſophus aſſerta ſua certis et indubitatis rincipiis ſuperſtruere debet.

Demonſtr.

Demonſtr. Cum philoſophus veritates demonſtrandi habitu gaudeat (§. 26.); *demonſtrare* autem ille veritates vel aſſerta dicatur, qui eadem ex principiis certis et indubitatis nexu legitime catenato deducit (per def. demonſtr.): facile intelligitur, philoſophum omnia aſſerta ſua principiis certis et indubitatis ſuperſtruere debere.

Quid ſint principia indubitata, alibi explicatur; a nobis tamen exponetur fuſius in praelectionibus noſtris. Referuntur inter principia indubitata, 1) definitiones, 2) axiomata et propoſitiones identicae, 3) experientiae. De quibus ſuo loco ſigillatim.

§. 29. Ex his ſic diſputatis, nunc pateſcit, qua methodo philoſophus in tradendis veritatibus vti debeat. Is nimirum in tradendis veritatibus, vel etiam in cogitando, philoſopho ordo eſt obſeruandus, vt principia certa et indubitata praemittantur et praefulciantur, et ex his nexu legitimo cetera aſſerta deducantur.

Demonſtr. Cum enim philoſophus id vel maxime operam dare debeat, vt aſſerta ſua principiis certis et immotis ſuperſtruat (§. 28.): ſequitur, vt philoſophus vel in cogitando, vel in tradendis veritatibus, eum obſeruare debeat ordinem, vbi certa praeſtruuntur et fundamenti loco ſubſternuntur principia, et ex iis legitimo nexu cetera aſſerta deriuantur.

Cum vero inter principia certa referantur definitiones, axiomata, et experientiae (§. 28.): intelligis, quid ſit, quod philoſophus in ſcriptis, vel in doctrinis aliis debeat praemittere vel definitiones, vel axiomata, vel indubias denique et certas experientias.

§. 30. In ordine itaque, quo philoſophus in tradendis veritatibus vtitur, ea ſunt praemittenda, per quae ſequentia intelliguntur.

Demonſtr.

Demonſtr. Cum enim ordo, quo in tradendis veritatibus philoſophus vtitur, poſtulet, vt principia certa et indubitata praefulciantur et praemittantur (§. 29.); principia autem demonſtrandi dicantur eiuſmodi propoſitiones, ex quibus aliae veritates concipi queunt et intelligi (per def.): ſequitur, vt in ordine, quo philoſophus in tradendis veritatibus vtitur, debeant ea praemitti, per quae ſequentia intelliguntur.

§. 31. Ordo, quo philoſophus in dogmatibus tradendis vtitur, porro requirit, vt nullus admittatur terminus, niſi qui accurata definitione fuerit iam ante explicatus.

Demonſtr. Vbi ea ſunt praemittenda, per quae intelligi debent ſequentia; ibi non temere vtendum eſt terminis, niſi fuerint illi per definitiones legitime determinati. Fac enim, te terminos adhibere, vel prorſus non definitos, vel definitione minus accurata expoſitos; tunc eorum ſignificatus vel obſcurus plane erit, vel ambiguus certe minuſque determinatus. Sic autem, dic quaeſo, quomodo ſubſequentia intelliges? Iam vero, cum in ordine, quo vtitur philoſophus in tradendis veritatibus, ea ſint praemittenda, per quae intelligi debent ſequentia (§. 30.): conſequens eſt, vt ordo, quo philoſophus in dogmatibus tradendis vtitur, vel maxime requirat, vt nullus omnino admittatur terminus, niſi qui accurata definitione fuerit iam ante explicatus.

Hanc vero theſin cum temperamento quodam, nec ſine omni limitatione, accipi volo. Caue, putes, requiri id ad ordinem, quo Philoſophus vtitur, vt omnes, notiſſimi licet et ſimpliciſſimi termini definiantur. Ita enim nullus

nullus foret definiendi finis. Termini itaque, qui per experientiam et ſenſum communem ſatis noti ſunt et fixi, ſaepius ſine definitione a philoſopho aſſumuntur. De quo infra pluribus diſputabitur, vbi de *analyſi notionum* exponendi locus erit.

§. 32. Ordo, quo philoſophus in tradendis dogmatibus vtitur, dicitur *methodus philoſophica.*

§. 33. Ad methodum itaque philoſophicam requiritur,

I. Vt nullus terminus aſſumatur, niſi vel accurate definitus, vel experientia iam determinatus, et aliunde notus (§. 31. 32.).

II. Vt ratiocinia non niſi a principiis certis deducantur (§. 29. 32.), adeoque concluſiones demonſtratiue probentur (§. 14.).

III. Vt ea praemittantur, per quae ſequentia intelliguntur (§. 30.).

§. 34. Ex Ill. WOLFII commentatione de *Methodo mathematica* patet, ad methodum mathematicam requiri.

I. Vt nulli termini vagi et indeterminati admittantur, ſed non niſi illi, qui per definitiones legitimas ſunt accurate determinati.

II. Vt principia certa ponantur, ex iiſque concluſiones rite et demonſtratiue deducantur.

III. Vt praemittantur ea, vnde cetera intelliguntur et demonſtrantur. Hinc propoſitionem vocat WOLFIVS ſupremam methodi mathematicae legem, quam vbique vult ſancte cuſtodiri.

Clar. MÜLLERVS in *Artic. generali de veris et falſis philoſophis* eadem fere cum WOLFIO de methodo mathematica ſentit. *Methodus*, inquit *p. 60. mathematica, quam animam ſtudiorum voces, licet pluribus odioſum ſaltem verbum ſit; hiſce tribus abſoluitur legibus:*

1) Vt

1) *Vt nihil in terminis ambiguum relinquatur, ſed ſin-*
la per definitiones apte et rigide determinentur.

2) *Ratiocinationes non niſi a certis principiis et euiden-*
bus deducantur.

3) *Omnis concluſio demonſtratiue probetur, nec in de-*
onſtrationibus in formam ſyllogiſticam impingatur.

Cl. Hagen in *libro de methodo mathematica pag.* 75. raecipuam methodi mathematicae regulam eſſe dicit, *vt rincipia ſemper antecedant, principiata autem ſequantur.* Hinc definit illam per eiuſmodi ordinem veritates tra- andi, vbi a principiis progredimur continuis ratiociniis d principiata ſiue concluſiones.

35. Ex his patet, methodi mathematicae eaſdem leges, quae ſunt methodi philoſophicae.

nonſtr. Cum enim ad methodum mathematicam re- quirantur haec tria, 1) vt nullus admittatur termi- ius, niſi accurate definitus; 2) vt principia prae- ſtruantur certa ex quibus concluſiones nexu legitimo leriuari queant, 3) vt praemittantur ea, per quae ntelliguntur et demonſtrantur ſequentia (§. 34.); iſdem vero legibus abſoluatur methodus philoſo- phica (§. 33.): conſequens eſt, vt eadem ſint eges methodi mathematicae, quae ſunt methodi philoſophicae.

36. Vnde recte colligitur, methodum mathemati- i eſſe cum philoſophica eamdem.

nonſtr. *Eaedem* leges methodi conſtituunt *eamdem* nethodum. Philoſophicae et mathematicae methodi eges ſunt eaedem (§. 35.): E. methodus mathema- ica et philoſophica eſt vna eademque methodus.

37. Philoſophus in tradendis veritatibus vti debet thodo mathematica.

Demonſtr.

Demonſtr. Cum philoſophus in tradendis veritatibus eiuſmodi debeat adhibere ordinem, quo 1) nullus admittitur terminus, niſi accurate definitus (§. 31.), 2) quo ex principiis certis et indubitatis aſſerta deducuntur (§. 29.), 3) vbi ea denique praemittuntur, per quae ſequentia intelliguntur (§. 30.), haec tria autem conſtituant methodum mathematicam (§. 34.): palam eſt, philoſophum in veritatibus tradendis vti debere methodo mathematica.

Poterat hoc theorema etiam ita demonſtrari. Ordo, quo vtitur philoſophus in tradendis veritatibus, eſt *methodus philoſophica* (§. 32.); methodus philoſophica cum mathematica eſt eadem (§. 36.): E. ordo, quo vtitur philoſophus, debet eſſe *methodus mathematica*.

De methodo mathematica, quae alias dicitur quoque *methodus demonſtratiua ſeu geometrica*, item *methodus naturalis*, *methodus ſcientifica*, *methodus erudita et ſyſtematica*, *methodus rationis*, *methodus philoſophica*, in recitationibus noſtris copioſius agetur. Hactenus de methodo, quo philoſophus vti debet. Nunc, quo ſtilo in dogmatibus tradendis vti debeat philoſophus, paucis diſpiciemus.

§. 38. *Stilus philoſophicus* appellatur illud dicendi ſcribendiue genus, quo vti debet philoſophus in tradendis dogmatibus.

§. 39. Praecipua lex ſtili philoſophici eſt haec propoſitio: In ſtilo philoſophico vel maxime eſt ratio habenda perſpicuitatis.

Demonſtr. Cum enim philoſophus in tradendis veritatibus id agere debeat, vt 1) nullum terminum vagum et ambiguum admittat, ſed omnes terminos legitime et accurate definiat (§. 31.), 2) vt ea praemittantur, per quae ſequentia intelligi et explicari poſſunt (§. 30.): colligimus inde, philoſophum nihil omnino

in

in tradendis veritatibus admittere debere, niſi quod ſufficienter intelligatur. Vbicumque vero nihil admitti debet, niſi quod ſufficienter intelligatur, ibi potiſſimum habenda eſt ratio perſpicuitatis. Ex quo intelligitur, in ſtilo philoſophico vel in primis rationem eſſe habendam perſpicuitatis.

§. 40. Hinc officiuntur hae poſitiones:

1) Quidquid perſpicuitati officit, id omne ex ſtilo philoſophico eliminandum merito exiſtimatur. 2) In ſtilo philoſophico cuilibet voci et cuilibet phraſi conſtantem eſſe ſignificatum tribuendum, ex his pateſcit. 3) Manifeſtum eſt, omnem ornatum, qui ſermonis perſpicuitati efficit, ex ſtilo philoſophico eſſe proſcribendum.

Non ideo vero philoſophorum ſtilum volumus eſſe barbarum, horridum, incultum, et ab omni prorſus elegantia alienum. Cum elegantia ſermonis perſpicuitati nullam vim infert, ſed ad eamdem potius multum confert: tantum abeſt, vt eam negligi velimus a philoſopho, vt commendemus etiam eam maximopere. Si vero accidat, vt accidit ſaepenumero, vt perſpicuitati elegantia officiat: tum vero philoſopho perſpicuitatis, quam elegantiae potior habenda eſt ratio.

CAPVT II.
DE
PARTIBVS ET DIVISIONE PHILOSOPHIAE.

§. 41.

Cvm philoſophia, *ſyſtematice* ſumta, ea tradat, quae homini, in quocumque ſtatu ſpectato, ad felicitatem ſuam promouendam, vel ſcienda vel agenda ſunt

 (§. 21.):

(§. 21.): intelligitur, veritates nonnullas in philoſophia, ſyſtematice ſumta, eſſe eiuſmodi, vt eaſdem, felicitate potituri, ſcire tantum debeamus, nonnullas vero eſſe eiuſmodi, vt actiones noſtras dirigant et conforment ad veram felicitatem aſſequendam.

§. 42. Illa pars philoſophiae, quae veritates, ad felicitatem ſcitu neceſſarias, complectens, fundamenta et motiua praxeos tantum tradit, actiones autem humanas liberas non dirigit immediate ad felicitatem, dicitur *theoretica*. Illa vero philoſophiae pars, qua praecepta ſuppeditantur, quibus actiones noſtrae conformantur et diriguntur ad veram felicitatem, ſiue, quae applicationem theorias ad praxin in primis docet, dicitur *practica*.

§. 43. Obiecti itaque, in quo philoſophia, ſyſtematice conſiderata, occupatur, natura requirit, vt philoſophia diſpeſcatur in *theoreticam* ſiue *contemplatiuam*, et *practicam* ſiue *actiuam* (§. 41. 42.).

Eſt haec philoſophiae diuiſio antiqua non minus, quam adaequata, propterea quod omnia, quae philoſophiae ambitu comprehenduntur, ad alterutram harum partium referri poſſunt. Quae Cel. Hevmannvs in *Act. philoſ. Tom. I. p. 100.* contra hanc diuiſionem monuit, omnem philoſophiam practicam eſſe, arbitratus, ea a nobis in recitationibus commemorabuntur et confutabuntur.

Quid de diuiſione philoſophiae veterum in inſtrumentalem et principalem, itemque de diſtinctione philoſophiae in ſectariam et electiuam exiſtimandum ſit, a nobis coram copioſius exponetur.

§. 44. Philoſophia theoretica vel circa res, ex materia concretas, vel circa res, ab eadem ſeiunctas, verſatur.

Demonſtr.

Demonſtr. Cum, quaecumque ex ratione cognoſcimus, ſint vel materialia, vel immaterialia (per princ. ontolog.), philoſophia autem theoretica tantum ea tradat, quae ad contemplationem rationis ſpectant (§. 42.): manifeſtum eſt, philoſophiam theoreticam, vel circa res materiales, vel immateriales, verſari.

§. 45. Partes philoſophiae theoreticae praecipuae ſunt philoſophia naturalis ſeu phyſica, et pneumatologia ſiue doctrina de ſpiritibus.

Demonſtr. Cum philoſophia theoretica verſetur vel circa materialia, vel immaterialia (§. 44.), ad materialia autem referantur corpora; conſequens eſt, vt philoſophiae theoreticae pars ſit doctrina de corporibus. Scientia corporum, ſiue eorum, quae per corpora ſunt poſſibilia, dicitur *philoſophia naturalis*, ſiue *phyſica*. E. philoſophia naturalis ſiue phyſica eſt pars aliqua philoſophiae theoreticae. Porro, cum ad immaterialia referantur ſpiritus; ſcientia autem ſpirituum et affectionum eius dicatur *pneumatologia*: intelligitur, pneumatologiam eſſe etiam partem philoſophiae theoreticae. E. phyſica et pneumatologia ſunt praecipuae partes philoſophiae theoreticae.

Quia vero phyſica corpora contemplatur; pro corporum, ſpeciatim ſpectatorum, diuerſitate in varias diſpeſcitur partes. Hinc enim exſurgit 1) *Meteorologia*, ſ. ſcientia eorum, quae in atmoſphaera generantur, e. gr. pluuia, iris, etc. 2) *Oryctologia*, ſiue ſcientia foſſilium, 3) *Hydrologia*, ſiue ſcientia aquarum, 4) *Phytologia*, ſeu ſcientia vegetabilium, ſiue plantarum. Haec phytologia autem comprehendit et *Botanologiam*, ſiue ſcientiam herbarum et *Dendrologiam*, ſiue ſcientiam fructuum et arborum, 5) *Phyſiologia*, quae eſt ſcientia corporis animati. Et quia omnes mutationes corporum habent finem aliquem, cumque omnes res naturales rationes

agnoſcant, a finibus atque vſibus, quos Deus intendit, deſumtas: enata eſt hinc peculiaris diſciplina, quae dicitur *teleologia*, quae eſt ſcientia finium in rebus naturalibus. Hactenus de phyſica, ſiue ſcientia rerum materialium, eiuſque partibus ſpecialibus.

Cum pneumatologia ea contineat, quae nobis de ſpiritibus ex rationis lumine innoteſcunt; ad ſpiritus autem, ratione cognitos, pertineat Deus atque anima: oritur hinc peculiaris diſciplina, quae dicitur *theologia naturalis*, ſiue ſcientia de Deo eiuſque attributis et operibus. Item hinc emergit alia quaedam ſcientia, quae dicitur *pſychologia*, ſiue ſcientia de anima eiuſque affectionibus et operationibus. Quia vero, quae de anima cognoſcimus, vel ex experientia nouimus, vel ratiociniorum ope ex experientia deducimus; oritur hinc *pſychologia empirica* et *rationalis*.

Cum denique et res materiales et immateriales habeant quaedam communia, et in quibuſdam conceptibus perpetuo conueniant: oritur hinc diſciplina aliqua, quae ea generatim pertractat, quae rebus materialibus cum immaterialibus ſunt communia. Atque haec dicitur *philoſophia prima*, ſiue metaphyſica ſtricte talis, in qua veritates vniuerſaliſſimae et notiones communiſſimae diſtincte exponuntur. Adiecit hic WOLFIVS peculiarem diſciplinam, quam *coſmologiam* vocant, qua ea; quae mundo generatim ſpectato tribui debent, explicantur, eamque refert ad metaphyſicam, qua quatuor ſcientiae comprehenduntur, *a*) ontologia, *b*) coſmologia, *c*) pſychologia, cum empirica, tum rationalis, *d*) theologia denique naturalis.

§. 46. Ad philoſophiam practicam, ſiue ad illam philoſophiae partem, quae praecepta traduntur, quibus voluntas noſtra in eligendo bono, et fugiendo malo, dirigitur, referuntur

α) *Philoſophia practica vniuerſalis*, quae ceteris ſcientiis moralibus praeſtruitur, et generaliſſima actionum hominis liberarum contemplatur. Poterat etiam dici

meta-

metaphyſica philoſophiae moralis, propterea quod in ea generaliores notiones morales enodantur.

β) *Ethica*, quae eſt ſcientia dirigendi actiones hominum liberas in ſtatu naturali, quatenus viuunt extra ſocietatem ciuilem.

γ) *Ius naturae*, quo praxis officiorum docetur, ſiue quo exponitur, ad quaſnam actiones ſimus obligati, et quaenam contra actiones ſint omittendae.

δ) *Politica*, quae eſt ſcientia dirigendi actiones hominum liberas in ſocietate ciuili.

ε) *Oeconomia*, quae eſt ſcientia dirigendi actiones hominum liberas in ſocietatibus ſimplicibus. Sunt autem ſocietates ſimplices, coniugalis, paterna et herilis.

Placet hic diſtinctio Hollmanniana philoſophiae practicae, qui pro diuerſitate finis diuerſas conſtituit diſciplinas practicas. *Practica*, inquit, *philoſophia*, *prout actiones noſtras ad felicitatem noſtram*, *vel intrinſecam*, *vel extrinſecam dirigere docet*, *atque circa hanc*, *vel id*, *quod iuris*, *vel quod prudentiae eſt*, *tradit*, *in ethicam*, *ſeu philoſophiam moralem*, *iuriſprudentiam et politicam dirimitur*. Conf. *Diſſertatio poſter. ipſius de Reformat. philoſ.* §. *VII*. *p.* 13. *ſeqq*. Ad diſciplinas practicas, nil obſtat, quo minus Logicam, ſiue philoſophiam rationalem quoque referamus. Haec enim docet, quomodo intellectu noſtro, ad cognoſcendam veritatem fugiendoſque errores, recte vti debeamus, adeoque, vti vides, immediate et ſine circuitione ad praxin et felicitatem noſtram tendit.

Hae ſunt potiſſimae philoſophiae partes, quas ſuo complectitur ambitu. De ordine vero, quo harum quaeque pertractanda, has velim notes poſitiones:

1) Is generatim in diſciplinis philoſophicis perdiſcendis ordo obſeruandus, vt ea praemittantur, quae intelligendis reliquis ſubſeruiunt (§. 30.). Quocirca

2) Logica primo omnium loco pertractanda eſt, quia tradit regulas, quibus dirigitur intellectus in cognoſcendis veritatibus reliquis.

3) Metaphyſica, ſiue philoſophia prima, praemittenda eſt philoſophiae morali.

4) Metaphyſica praemittenda quoque eſt phyſicae.

5) Ipſae autem partes metaphyſicae ita collocentur, vt primo quidem loco ontologiam, ſecundo coſmologiam, tertio pſychologiam, quarto denique theologiam naturalem tradamus.

Rationes harum poſitionum ſpeciatim reddemus in praelectionibus noſtris, vbi, quae de ſpecialiori ordine ceterarum diſciplinarum monenda ſunt, quoque adducemus.

PHILOSOPHIAE RATIONALIS
SIVE
LOGICAE
PROLEGOMENA.

§. 47.

Prius quam, quid ſit Logica, intelligi poteſt; adferamus, neceſſe eſt, nonnullas propoſitiones, ceteris, quae dicentur, rectius concipiendis maxime ſubſeruituras.

§. 48. Experientia ſenſuque communi condocefacti, nouimus, nos naturali quadam, vel verum cognoſcendi, vel illud diiudicandi, vel rationes denique conficiendi, ſiue ratiocinandi, dote eſſe inſtructos.

§. 49. Naturalis haec iudicandi ratiocinandique facultas ipſa exercitatione et vſu crebriori ita perficitur

a non-

a nonnullis, vt non modo, quid in quaque re veri ſit, perſpiciant, verum quoque, quale illud ſit, iudicare queant.

§. 50. Cum mens noſtra vel cognoſcit quidpiam, vel de eodem iudicat: tum vero illa, oportet, regulis quibuſdam dirigatur in cognoſcendo vero. Quidquid enim, inquit Crosa in *Log. Lat. p. 1.* recte ac ſecus cadere poteſt, id legibus, neceſſe eſt, ſubiaceat, quarum ad normam exactam probetur, taleque comperiatur, quale eſt.

§. 51. Si qui naturalem iudicandi ratiocinandique facultatem vſu et crebriori exercitatione ita perfecerunt, vt et verum cognoſcere, et illud diiudicare queant; tum ipſis tribuimus *Logicam naturalem.* Vt ita *Logica naturalis* nihil aliud ſit, quam naturalis noſtra iudicandi ratiocinandique vis, vſu et exercitatione quomodocunque polita, ſiue, vt Wolfivs definit, *Logica naturalis* nihil eſt aliud, quam diſpoſitio quaedam naturalis, exercitio communi ad habitum deducta, dirigendi operationes mentis ſeu facultatem cognoſcitiuam in cognoſcenda veritate. Conf. *ipſius Log. Lat. p. 109.*

§. 52. Datur omnino Logica naturalis.

Demonſtr. Cum enim experientia doceamur, nos naturali quadam iudicandi facultate gaudere, et illam naturalem iudicandi dotem ita nos poſſe perficere, vt verum a falſo internoſcere poſſimus (§. 48.); illa autem naturalis iudicandi vis exercitatio perfecta, dicatur *Logica naturalis* (§. 51.): manifeſtum eſt, dari omnino *Logicam naturalem.*

Pluribus hanc propoſitionem exemplis communicemus et illuſtrabimus in praelectionibus noſtris, et, quid exi-

ſtimari debeat de diuiſione Logicae naturalis *in connatam et acquiſitam*, diſputabimus.

§. 53. Qui Logica vtuntur naturali, in cognoſcendo vero regulis quibuſdam dirigantur neceſſe eſt.

Demonſtr. Cum enim, qui Logica naturali vtuntur, verum vel cognoſcant, vel diiudicent, (§. 51.); mens autem noſtra nihil cognoſcere aut diiudicare queat, niſi quibuſdam dirigatur regulis (§. 50.): apparet, eos, qui Logica vtuntur naturali, etiam ſecundum certas agere regulas.

§. 54. Quamuis vero, ope Logicae naturalis, iudicia aut ratiocinia conficientes, nonnullis regantur regulis (§. 53.): iſtae tamen regulae ab iis, qui ſecundum Logicam naturalem rationes ſubducunt, non diſtincte perſpiciuntur.

Demonſtr. Qui enim Logica gaudent naturali, ii habitu quidem gaudent verum cognoſcendi, illudque internoſcendi a falſo (§. 51.). Sed ille habitus ſiue promtitudo acquiritur vſu et exercitatione crebriori (§. 49.), adeoque, qui ſecundum Logicam naturalem, vel iudicant, vel ratiocinantur, ii vere quidem perſaepe iudicant, vel ratiocinantur. Sed cum, ob ſimilitudinem exemplorum, ita iudicent, nec aliter: mirum non eſt, ipſos in iudicando et ratiocinando confuſe admodum noſſe regulas, ſecundum quas vel iudicent, vel ratiocinentur.

Fit ita ſaepenumero, vt agamus ſecundum certas quaſdam regulas; quamuis eaſdem non diſtincte perſpiciamus. Sic e. gr. quilibet ruſticorum quotidie actiones ſuas inſtituit ſecundum legem imaginationis: quamuis, quod ſit lex imaginationis, prorſus ignoret. Idem accidit iis, qui crebriori exercitio naturalem iudicandi facultatem ita perfe-

perfecerunt, vt et verum diiudicare, et legitime quoque ratiocinari poſſint. Hi, ſecundum caſus ſimiles agentes, agunt ſecundum regulas ratiocinandi, iis licet nondum diſtincte perſpectis. Rem illuſtrabimus exemplo. Fac, Caium, non eruditum illum quidem, ſed Logica tamen naturali inſtructum, in exemplo quodam, ſibi iam noto, obſeruaſſe, in hoc ſyllogiſmo eſſe nexum nullum, conſequentiam nullam:

O. homicidium eſt vitium,
N. auaritia eſt homicidium,
E. N. auaritia eſt vitium.

Fac porro, alium Caio occurrere ſyllogiſmum, qui huic in forma apprime ſimilis eſt, e. gr.

O. corpus eſt ſubſtantia,
N. ſpiritus eſt corpus,
E. N. ſpiritus eſt ſubſtantia:

tum Caius, recordatus priorem ſyllogiſmum, concluſionem legitime inferri, negabit; regula tamen, contra quam hoc in ſyllogiſmo peccatur, in exemplo a Caio *confuſe* tantum perſpicitur. Si enim quis regulas *diſtincte* cognoſcit: is, cum ad caſus ſpeciales fit adplicatio, eaſdem indicare poteſt et ſpeciatim numerare.

§. 55. Ex quo conficitur, illos, qui ſola Logica naturali ſunt contenti, ſaepiſſime labi poſſe et errare.

Demonſtr. Cum enim, qui ſecundum Logicam naturalem, vel iudicant, vel ratiocinantur, regulas iudicandi ratiocinandiue confuſe tantum perſpiciant (§. 54.): fit, vt in exemplo quodam ſpeciali quid pro vero reguliſque generalibus conformi habeant, quod iiſdem tamen repugnet, et contra. Vt adeo intelligi queat, illos, qui ſola Logica naturali ſunt contenti, i. e. qui ſolo vſu et exercitatione iudicandi facultatem perfecerunt (§. 51.), ſaepenumero labi et contra leges ratiocinandi identidem peccare.

Idem ſcilicet accidit iis, qui ſola Logica naturali contenti ſunt. Id quod etiam illis obſeruamus euenire, qui ſolo vſu linguam aliquam didicerunt. Hi enim ſermones regulis conuenienter inſtituere minime poſſunt. Cum vero, nulla vſi inſtitutione, regulas linguae, vel prorſus non, vel obſcure certe et confuſe admodum norint; et maiori errandi periculo ſunt expoſiti, quam quidem illi, qui regulas loquendi diſtincte perſpiciunt, et rationem ſermonis ex regulis, diſtinctius cognitis, reddere poſſunt.

§. 56. Si quis regulas, quibus mens in cognoſcenda veritate dirigitur (§. 50.), diſtincte perſpicit ſigillatimque eas in caſu quopiam ſpeciali indicare poteſt; tum ipſi tribuimus *Logicam artificialem.* Vt ita Logica artificialis, *ſyſtematice* conſiderata, nihil aliud ſit, quam eiuſmodi diſciplina, qua regulae et praecepta diſtincte traduntur, quibus intellectus noſtri operationes, in cognoſcenda et diiudicanda veritate diriguntur. *Logica* autem *artificialis*, *ſubiectiue* et *habitualiter* ſpectata, eſt nihil aliud, quam ſcientia ſiue habitus, regulas diſtincte perſpiciendi et applicandi, quibus intellectus operationes in veritate inueſtiganda et diiudicanda diriguntur.

Non operoſius hic in prima vocis *Logices* originem inquiremus, neque, quibus alias titulis haec vtiliſſima diſciplina inſigniri ſoleat, multis exponemus, ea, quae hic ſciri merentur, in ipſis praelectionibus noſtris commemoraturi. Id vnum, noſtra refert, hic adferri, Logicam vocari quoque philoſophiam rationalem, propterea quod ipſa eſt ea diſciplina, quae vel maxime occupatur in hoc, vt regulas, ad rationis culturam promouendam ſpectantes, exponat.

Logica artificialis κατ᾽ ἐξοχὴν dicitur *Logica*, cum, iudice quidem MÜLLERO, philoſopho Lipſienſi, Logica naturalis ne Logicae quidem nomen mereatur. De quo coram copioſius.

§. 57.

§. 57. Si quis gaudet habitu, regulas, quibus intellectus operationes in cognoſcenda veritate diriguntur, in caſibus obuiis applicandi: tunc ipſi tribuimus *Logicam vtentem.* Si quis vero tantummodo regulas, quibus facultas noſtra cognoſcendi et iudicandi conformatur, nouit, nec transfert illas ad praxin: tum ipſi tribuimus *Logicam docentem.*

§. 58. Ex his intelligis, recte Logicam artificialem appellitari a nonnullis diſtinctam explicationem, ſiue explicatam effigiem Logicae naturalis.

Demonſtr. Cum enim in Logica artificiali diſtincte exponantur regulae (§. 56.), quas, ſola vtentes Logica naturali, confuſe tantum et obſcure nouimus (§. 54.): dubitari non poteſt, Logicam artificialem recte dici explicationem diſtinctam, ſiue effigiem explicatam Logicae naturalis.

§. 59. Hinc conficiuntur quaedam propoſitiones tamquam conſectaria.

I. Logicam artificialem a naturali non eſſentialiter differre, ex his plus ſatis liquet.

II. Hinc colligi poteſt, Logicam artificialem multum antecellere Logicae naturali.

III. Conficitur hinc, in Logica artificiali debere deduci regulas ex natura mentis humanae eiuſque modo agendi.

IV. Intelligis denique, quid ſit, quod eruditum, negemus, vnice poſſe eſſe contentum Logica naturali, ſed illi adhuc adiungendam eſſe, aiamus, Logicam artificialem.

Sunt

Sunt quidam, qui, vt omnem omnino Philoſophiam, ita Logicam quoque peroſi, exiſtimant, non opus eſſe, vt quis praecepta Logica, quae vocant tricas ſcholaſticas, animo teneat, ſolam ſufficere Logicam naturalem, clamitant. At hi nihil dicunt aliud, quam hoc, non opus eſſe, vt diſtinctam rerum cognitionem nobis acquiramus; non opus eſſe, vt rationem colamus; non opus denique eſſe, vt poſſimus rationem ſufficientem reddere iudiciorum noſtrorum, eorumdemque fundamenta aliis ſigillatim explicare. At, narraſſe haec, eſt iam confutaſſe. Miſerum eſt, vtor verbis Cel. Crosae, pauca noſſe, ſed profecto miſerius eſt, nec ea pauca quidem ita noſſe, vt, te non erraſſe, certo ſcias.

§. 60. Logica artificialis, *ſyſtematice* conſiderata, optime ita pertractatur, vt diſpeſcatur in partem *theoreticam* et *practicam*.

Demonſtr. Cum enim in Logica artificiali, *ſyſtematice* conſiderata, praecepta debeant tradi et regulae, quibus intellectus noſtri operationes dirigi debeant in veritate inuenienda et diiudicanda (§. 56.): intelligitur, Logicam artificialem, ſyſtematice conſideratam, optime ita diſponi, vt prima quidem parte operationes mentis earumdemque natura explicentur, ſubnexis generalioribus iudicandi ratiocinandique regulis; altera vero parte tradatur modus ſpecialior, operationes mentis ita dirigendi, vt veritas inueniri facile et diiudicari legitime queat. Illam partem Logices vocamus partem *theoreticam*, hanc *practicam*.

§. 61. Hinc intelligitur denique, non ſine ratione et veteres, et recentiores, hanc iniiſſe rationem Logicam tractandi, vt partem theoreticam ſecundum tres mentis operationes diſponant.

Demonſtr.

Demonſtr. Cum enim Logica artificialis ſit explicata effigies Logicae naturalis (§. 58.), inter effigiem autem alicuius rei et rem, vt ita dicam, *effigiatam* exacta debeat deprehendi conuenientia ſiue ſimilitudo: manifeſtum eſt, inter Logicam naturalem et artificialem exactam debere reperiri ſimilitudinem. Iam vero non plures, quam tres mentis operationes per naturam ſunt poſſibiles. Aut enim mens noſtra ſimpliciter rem apprehendit eamdemque ſibi repraeſentat; aut de eadem aliquid vel affirmat, vel negat, repraeſentationes vel combinando, vel diuidendo; aut denique ex duobus vel pluribus iudiciis noua eruit iudicia, ſiue ratiocinatur. E. Logica artificialis recte ſecundum has tres mentis operationes diſponitur, vt ſcilicet α) doctrina de ideis ſiue notionibus, explicetur, β) de iudiciis ſiue propoſitionibus, γ) de ratiociniis ſiue ſyllogiſmis agatur.

Vſus Logices rectius percipiuntur, quam enarrantur. Tam multiplex profecto Logices vſus eſt, vt verbis ſatis exprimi non poſſit. Omnia commoda, quae ex diligentiori rationis cultura in te redundant, a Logicae pertractatione tibi polliceri poteris. Plures et ſpecialiores vſus Logices coram explicaturi ſumus.

LOGI-

LOGICAE
PARS I. THEORETICA
SIVE
DE TRIBVS MENTIS OPERATIONIBVS
CAPVT I.
DE
NOTIONIBVS.

§. 62.

PRIMA mentis noſtrae operatio eſt *ſimplex rei perceptio*, ſiue notio. Eſt autem notio nihil aliud, quam quaecumque obiecti repraeſentatio in mente ſine affirmatione et negatione.

Cur hic de ideis agamus, ratio in promtu eſt. Cum enim in Logica theoretica tres mentis operationes exponi debeant (§. 61.), philoſophum autem eiuſmodi vti deceat ordine, vbi ea praemittuntur, per quae ſequentia poſſunt intelligi (§. 10.): vides, a ſimplicioribus eſſe progrediendum ad magis compoſita. Iam vero nulla ſimplicior mentis operatio eſt, quam repraeſentatio alicuius rei; (in iudiciis enim iam combinantur vel ſeparantur ideae, in ratiociniis combinantur plura iudicia.) E. ab ideis in tractatione Logices eſſe ordiendum, patet. WEISIVM itaque, ab enunciatione orſum, neſcio, qua ratione defendere queat.

Notio dicitur alias quoque *idea*, *conceptus*, *ſimplex apprehenſio* itemque *perceptio*, etc. Dum vero notionem per repraeſentationem obiecti in mente definimus; quaeri poterat, quid per repraeſentationem nobis velimus. *Repraeſentationem* autem definimus per aſſimilationem eorum, quae ſunt extra ens in eodem. Hanc definitionem exemplis repraeſentationis in ſpeculo, in imagine, in ſtatua denique, illuſtrabimus in commentationibus noſtris. Conf. HAGEN *de Methodo mathem. p. 153.*

Alii alio modo ideam ſiue notionem definiendam putant; alii, *ideae* vocabulum tam clarum eſſe, exiſtimant,

vt

vt definitione nulla indigeat. Cel. Hollmann. definit cum Syrbio *ideam* per exemplar rei in cogitante, vid. *Inſtitut. Log. p. 85.*

Obſerues denique velim, nos, cum ideam definimus per repraeſentationem obiecti *ſine affirmatione et negatione*, confutatum ire illos, qui negant dari ideam, in qua nihil vel affirmetur, vel negetur. Conf. Crousazii *Log. p. 8.* Equidem non negauerim, ſimplicem obiecti apprehenſionem in caſibus perpluribus coniunctam eſſe cum affirmatione et negatione. A teneris enim, quod aiunt, vnguiculis conſueuimus immediate a perceptione de re percepta iudicium ferre. Quo fit, vt, cum rem aliquam animo nobis repraeſentamus, eodem fere tempore de eadem iudicandi ratiocinandique habitum nobis comparemus. Exinde autem non conficitur, nullam omnino dari notionem ſiue perceptionem ſimplicem, in qua nihil vel affirmetur, vel negetur. Sed de his plura coram.

§. 63. Per experientiam deprehendimus, nos quaedam ita percipere ſiue repraeſentare nobis, vt poſſimus ea ab aliis rebus internoſcere.

Sic e. gr. quando colorem rubrum percipis; tunc illum ita percipis, vt poſſis illum a nigro, albo, caeruleo, etc. diſtinguere.

§. 64. Cum rem quampiam ita percipimus vel nobis mente repraeſentamus, vt eam poſſimus ab aliis rebus diſcernere: tunc dicimur eius rei, quam ab aliis diſtinguimus, gaudere *notione* ſiue *idea clara.* Vt ita *idea* ſiue *notio clara* nihil aliud ſit, quam eiuſmodi repraeſentatio rei, vi cuius poſſumus rem repraeſentatam ab aliis rebus dignoſcere.

Sic ideam claram coloris nigri habes, cum colorem nigrum potes ab albo et aliis coloribus diſcernere. Idea item clara odoris roſae gaudes, cum poteris odorem roſae ab odore vel hyacinthi vel alius cuiuſdam floris diſtinguere.

§. 65.

§. 65. Huc intelligis, hoc clariorem eſſe ideam, quo plura potes in obiecto repraeſentato diſtinguere.

Clarior e. gr. fit idea auis, in aëre volitantis, quanto propius accedit illa viſui, vt diſtingui poſſit ab alia ſpecie auium.

§. 66. Ad claram ideam ſiue notionem alicus rei obtinendam requiritur vſus ſenſuum, cum attentione coniunctus.

Demonſtr. Cum enim tum demum claram alicuius rei notionem ſiue ideam poſſideas, cum potes rem repraeſentatam ab aliis rebus internoſcere (§. 64.); ad id vero, vt rem repraeſentatam ab aliis rebus diſcernamus, requiratur modo, vt ſenſus adhibeantur cum attentione (per exper.): palam eſt, ad claram ideam ſiue notionem alicuius rei obtinendam requiri vſum ſenſuum cum attentione coniunctum.

§. 67. Hoc itaque clarior euadet idea, quo pluribus ſenſibus rem quampiam perceperis.

Demonſtr. Hoc eſt clarior idea, quo plura potes in obiecto repraeſentato diſtinguere (§. 65.). Cum vero ſine dubio in obiecto plura diſtinguamus, ſi pluribus ſenſibus vnam eamdemque rem perceperimus, quam ſi paucioribus: intelligitur, hoc clariorem alicuius rei euadere ideam, quo pluribus ſenſibus aliquam rem vſurpaueris.

Hinc regula philoſophorum: Ad tot ſenſus res, quam clarius vis percipere, eſt redigenda, ad quot redigi poteſt. Quam quidem regulam, legimus, Iſaacum obſeruaſſe. Hic, vt Iacobum ab Eſauo diſtingueret, omnes, quos poterat, adhibebat ſenſus, auditum ſcilicet, tactum et olfactum. Fallebatur tamen, quia viſum, praecipuum omnino ſenſum, adhibere non poterat. Hactenus de idea clara.

§. 68.

§. 68. Quemadmodum, experientia edocti, nouimus, nos quaedam ita nobis repraeſentare, vt poſſimus ab aliis rebus eadem diſcernere (§. 63.): ita quoque, eadem magiſtra, ſcimus, nos ſaepenumero reuera rem aliquam repraeſentare nobis quidem, ſed ita, vt eamdem nequeamus ab aliis rebus ſufficienter dignoſcere.

Hanc experientiam Cel. Bülfingervs in *Epiſtolis Amoebaeis de Harmonia praeſtabilita*, §. 6. ſequentibus verbis confirmat: *Statue te*, inquit, *in medio centum oratorum, in ambitu circuli aequalibus interuallis diſtributorum, et voce alta, ſed aequali, ſermones habentium. Percipies omnium voces, nulla enim ratio eſt, cur alteram magis, quam alteram, percipias, et nihil tamen intelliges.* (i. e. non poteris loquelam Sempronii a voce Titii dignoſcere.) *Fac, vt vnus eorum vtatur tubo ſtentorio, et reliqui pergant, vt antea, vel impone reliquis ſilentium, aut iube, vt ſubmiſſe admodum loquantur, centeſimus vero pergat alta, vt prius, voce, percipies clare, quae dicet.* (i.e. diſtinguere centeſimi vocem ab aliorum vocibus poteris.)

Plura exempla, quae euincunt, non ſaepius rem percipere, et tamen nihil poſſe in re percepta diſtinguere, in praelectionibus ipſis adferemus.

§. 69. Eiuſmodi repraeſentatio, qua rem repraeſentatam non poſſumus ab aliis rebus diſcernere, dicitur *idea* ſiue *notio obſcura*.

Tales ſunt notiones illorum, qui in ſtatu lethargi verſantur, item infantum, recens natorum, hominumque bene potorum.

§. 70. Vides nunc, ideam ſiue notionem recte diſtingui in ideam claram et obſcuram.

Demonſtr. Cum enim per experientiam deprehendamus, nos quaedam ita nobis repraeſentare, vt ab aliis rebus poſſimus dignoſcere (§. 63.); nonnulla autem ita, vt plane non poſſimus ab aliis rebus diſcernere

 (§. 68.):

(§. 68.); eiuſmodi autem repraeſentatio, qua rem quampiam poſſumus ab aliis rebus internoſcere, dicatur *clara idea* (§. 64.); eiuſmodi contra repraeſentatio, qua rem repraeſentatam non poſſumus ab aliis rebus diſcernere, dicatur *obſcura idea* (§. 69.); palam eſt, diſpeſci recte ideam in claram et obſcuram.

Dari vero gradus obſcuritatis, itidem hinc pateſcit. Hoc clarior fit ea, quo plura quis in obiecto diſtinguit (§. 65.). Fieri itaque poteſt, vt Caius in re quapiam plura, ope ſenſuum, diſtinguat, quam Titius. Tunc Titius, in relatione ad Caii ideam, habebit ideam obſcuram. Sed haec obſcuritas dicitur *relatiua.* Obſcuritas autem *abſoluta* idearum in eo conſiſtit, cum rem quidem nobis repraeſentamus, ſed illam rem *prorſus non* poſſumus ab aliis rebus diſtinguere.

§. 71. Hinc intelligitur, cauendum eſſe, ne exiſtimes, alteri ſtatim quoque eſſe obſcuram ideam eius rei, de qua tu obſcuram nullamque claram habes.

Quo ipſo patet, praecipitanter nimis iudicare illos, qui obſcuritatem ſuo ingenii modulo menſi, id omne obſcurum in ſe eſſe, clamitant, quod ipſi non capiunt.

§. 72. Idea obſcura fit clara ope attentionis.

Demonſtr. Ponas, te obiecti A habere ideam obſcuram; tunc obiectum A ab aliis rebus non dignoſces, in eoque nihil diſtingues (§. 69.). Fac vero, te attendere obiecto A; tunc obiecti A magis tibi conſcius eris, quam alterius cuiuſdam obiecti (per defin. Attent.). Si vero obiecti A tibi magis conſcius eris, quam alterius cuiuſdam obiecti; tunc obiectum A ab aliis obiectis diſtingues. *Conſcii* enim dicimur nobis eſſe rerum extra nos poſitarum, cum eas ab aliis rebus diſtinguere valemus. Cum obie-

obiectum A ab aliis rebus noſti dignoſcere; tunc obiecti A habeas *ideam claram* (§. 64.). E. attentione efficitur, vt idea obſcura euadat clara.

§. 73. Hinc conficitur, neglecta attentione ideas claras fieri obſcuras.

Obſcuritatis adeo cauſſam non immerito plerumque quaerunt philoſophi in mente noſtra ipſa, cum ſcilicet rem aliquam non attente ſatis conſideramus; id quod accidit hominibus, affectu abreptis, in meditatione alia occupatis, aut vnico actu nimis multa ſibi repraeſentantibus.

§. 74. Cum rem aliquam ita nobis repraeſentamus, vt eam ab aliis rebus poſſimus diſcernere: tunc aut characteres notaſque, ad rem ab aliis rebus dignoſcendam ſpectantes, poſſumus ſigillatim nobis repraeſentare, aut minus.

Fac e. gr. Caium ſibi mente repraeſentare *legem;* tunc fieri poteſt, vt Caius non modo diſcernat vtcunque *legem* ab aliis rebus, ſed notas quoque characteriſticas ſigillatim ſibi repraeſentet, eaſdemque ſpeciatim enumerare queat, quibus *lex* ab omnibus aliis rebus diſtinguatur. Fac porro, Titium colorem rubrum ſibi repraeſentare; tunc illum quidem ab aliis rebus diſcernet, ſed characteres et notas ſigillatim ſibi mente ſiſtere non poterit, quibus color ruber ab omnibus aliis rebus diſcernatur.

§. 75. Eiuſmodi repraeſentatio, qua non modo rem repraeſentatam ab aliis rebus diſcernimus, ſed notas quoque characteriſticas, quibus res repraeſentata ab aliis rebus diſcernatur, ſpeciatim nobis repraeſentamus, eaſdemque mente diſtinguimus, dicitur *notio* ſiue *idea diſtincta*, quae nihil aliud eſt, quam repraeſentatio notarum rei alicuius characteriſticarum.

Sic e. gr. Caius notionem diſtinctam *legis* mente ſibi format, cum nouit, legem eſſe normam, ſecundum quam

quis actiones ſuas conformare obligatur. Hic enim Caius ſigillatim ſibi mente repraeſentat ſpeciatimque enumerat characteres, quibus lex ab aliis rebus diſcernatur.

§. 76. Eiuſmodi repraeſentatio, qua rem quamdam ab aliis obiectis poſſumus quidem diſcernere, ſed notas nullas ſiue characteres poſſumus nobis ſigillatim repraeſentare, dicitur *notio* ſiue *idea confuſa*.

Sic colorem rubrum diſcernere quidem potes ab aliis rebus. Cum vero, experientia teſte, characteres nullos ſigillatim tibi mente repraeſentare poſſis, quibus color ruber ab aliis rebus dignoſcatur; coloris rubri habes ideam confuſam.

§. 77. Idea ſiue notio clara recte diuiditur in ideam diſtinctam et confuſam.

Demonſtr. Cum rem repraeſentatam ab aliis rebus diſcernimus, idea gaudemus clara (§. 64.). Quia vero, quum rem ab aliis diſcernimus, aut ita eamdem diſtinguimus ab aliis, vt characteres inſimul, quibus res repraeſentata diſtinguitur ab aliis, ſpeciatim enarrare queamus, aut minus (§. 74.): patet, nos, cum idea gaudemus clara, aut ſpeciatim notas rei repraeſentatae characteriſticas nobis poſſe repraeſentare, aut minus. Eiuſmodi repraeſentatio, qua notas et characteres ſpeciatim nobis repraeſentamus, quibus res repraeſentata ab aliis rebus diſcernatur, dicitur *idea* ſiue *notio diſtincta* (§. 75.). Eiuſmodi autem repraeſentatio, qua notas characteriſticas ſigillatim nobis repraeſentare non poſſumus, dicitur *idea* ſiue *notio confuſa* (§ 76.). E. recte ideam claram in diſtinctam et confuſam diſpertiri patet.

Sunt, qui ideas claras et diſtinctas pro ſynonymis habent, ſine dubio ſignificatione grammatica harum vocum decepti. Ex dictis autem patet, et CARTESIVM et LEIB-

Leibnitivm non ſine ratione ſufficiente claram ideam in diſtinctam et confuſam diſtinxiſſe. Quae enim in ſe diuerſa ſunt, diuerſis quoque terminis enunciari debent.

§. 78. Cum ideam diſtinctam de obiecto quodam habes; tunc de notis characteriſticis, obiectum illud totale conſtituentibus illudque ab aliis rebus diſcernentibus, habes ideam claram. Cum vero de obiecto quodam habueris ideam confuſam; tunc de notis characteriſticis, obiectum repraeſentatum conſtituentibus, illudque ab omni alia re diſcernentibus, habes ideam obſcuram.

Demonſtr. Cum alicuius rei ideam ſiue notionem diſtinctam habueris; tunc potes notas characteriſticas, rem repraeſentatam conſtituentes illamque ab aliis rebus diſcernentes, ſigillatim tibi repraeſentare easdemque diſtinguere (§. 75.). Si vero quid potes ab alio diſtinguere; tunc idea gaudes clara (§. 64.). E. qui obiectum aliquod *diſtincte* ſibi repraeſentat, de notis ſiue characteribus obiectum repraeſentatum conſtituentibus, claras poſſideat ideas, neceſſe eſt.

Porro, cum ideam habueris confuſam alicuius obiecti; tunc notas, obiectum repraeſentatum conſtituentes illudque ab aliis rebus diſcernentes, non potes ſigillatim tibi repraeſentare eaſdemque diſtinguere (§. 76.); repraeſentatio vero, qua quid ita tibi mente ſiſtis, vt non poſſis idem ab aliis rebus internoſcere, dicitur *idea obſcura* (§. 69.). E. qui rei alicuius habet ideam confuſam, de notis, rem iſtam conſtituentibus, habebit ideam obſcuram.

Hinc intelligis, quid ſit, quod philoſophi diſtinctionem perceptionis totalis ex claritate perceptionum partialium, aiant, oriri; item, quod iidem ideam confuſam

obiecti totalis, affirment, ex obſcuritate idearum partialium ortum trahere. Porro hinc planum fit, creſcere diſtinctionis gradum, creſcente claritate in perceptionibus partialibus.

§. 79 Hinc intelligis, attentionem ad ideas diſtinctas acquirendas vel in primis facere.

Demonſtr. Cum enim, ſi rei cuiuſdam volueris habere ideam diſtinctam, notas eius rei clare tibi repraeſentare debeas (§. 78.); ad claram autem ideam acquirendam ſit neceſſaria attentio (§. 72.): palam eſt, attentionem itidem requiri ad ideas diſtinctas acquirendas.

§. 80. Si diſtinctam obiecti notionem habueris; tunc illam poteris per voces cum altero communicare.

Demonſtr. Cum diſtinctam obiecti cuiuſdam notionem habes; tunc characteres et notas rei ſigillatim tibi potes repraeſentare (§. 75.). Cum vero hi characteres peculiaribus gaudeant ſuis nominibus; intelligis, eoſdem poſſe enumerari aliis et per terminos indicari.

Praecipuum hoc criterium notionis diſtinctae exiſtimo, ſi quis ea, quae cogitat diſtincte, ſpeciatim enumerare poteſt. Fit quidem multis de cauſis, vt nonnulli, diſtinctis licet gaudeant notionibus, vel plane non, vel difficulter certe, viua voce ſenſa animi exprimere poſſint. At huius quidem rei rationem dedi in programmate, *de eruditis, qui ſenſa animi exprimere neſciunt.* Vitemb. 1734. Fac, e. gr. Caium diſtincta notione *ſpei* gaudere. Tunc quaeſitus, quomodo *ſpes* ab aliis affectibus differat; enumerare poterit notas, affectum *ſpei* ab aliis affectibus diſcernentes.

§. 81. Quidquid nobis ſenſibus repraeſentamus, id confuſe nobis repraeſentamus, vt adeo philoſophi recte affir-

affirment, repraeſentationes ſenſuales, qua tales, eſſe confuſas.

Demonſtr. Senſus nobis repraeſentant res exſiſtentes (per exper.). Quaecumque vero exſiſtunt, ea ſunt variis multiplicibuſque circumſtantiis, vel temporis, vel loci, vel perſonae, characterem diſtinctiuum non conſtituentibus, inuoluta. Hinc vides, quid ſit, quod ſenſus, nimis multa nimiſque compoſita ſimul repraeſentantes, notas diſtinctiuas ſigillatim nobis non ſiſtant. Repraeſentatio, qua notas rei repraeſentatae characteriſticas ſigillatim nobis ſiſtere non poſſumus, dicitur *confuſa* (§. 76). E. palam eſt, quidquid nobis ſenſibus repraeſentamus, id nobis repraeſentamus confuſe.

Sentis naribus e. gr. odorem roſae, ſentis oculis colorem nigrum, audis ſonum campanae; ſed cum odorem roſae, tum colorem nigrum, ſonum item campanae, confuſe tibi repraeſentas. Non enim notas et characteres ſigillatim tibi repraeſentare potes, per quos odor roſae ab odore hyacinthi; itemque color niger ab albo diſtinguatur.

§. 82. Criterium notionis confuſae eſt, cum eam per voces cum aliis communicare non poſſumus.

Demonſtr. Cum is, qui confuſam rei cuiuſdam habet notionem, eius rei notas et characteres *obſcure* ſibi repraeſentat (§. 78); in obſcura autem repraeſentatione plane nihil diſtinguere queamus (§. 69.): manifeſtum eſt, eum, qui confuſam rei cuiuſdam notionem habet, notas rei repraeſentatae characteriſticas alteri ſigillatim enumerare non poſſe. Si enim enumeraret notas, eas diſtingueret. Vt itaque recte criterium notionis confuſae conſtituamus id, cum quis eam ope terminorum alteri explicare nequit.

Fac, e. gr. te rogatum, vt enarres notas characteriſticas, quibus odor roſae ab odore aliorum florum differat, eaſdem enarrare non poſſe; tunc certiſſime tibi perſuadere potes, te habere notionem confuſam odoris roſae. Idem quoque accidit iis, qui poſſunt quidem colorem album a nigro diſcernere; caeco autem nato non poſſunt ope verborum explicare diſtincte, quomodo albus color a nigro internoſci debeat.

§. 83. Hinc eſt, vt, ſi cum altero debet communicari idea confuſa, obiectum, cuius habetur notio confuſa, alterius ſenſibus obiiciatur ſiue illi oſtendatur.

Si quis e. gr. numquam odorem roſae naribus percepiſſet, et alter odoris huius ideam in altero excitare vellit: tum roſa eſſet alterius naribus offerenda. Sic in animo eius excitabitur odoris roſae idea confuſa. Verbis enim numquam efficies, vt alter, quomodo odor roſae ab aliis odoribus diſtinguatur, diſtincte ſcire queat.

§. 84. Ex his denique intelligi poteſt, quid ſit lumen mentis humanae, et quid ſibi velit locutio iſta: *Oritur lumen in mente mea.*

§. 85. Per *Lumen*, in mundo obuium, intelligitur illud, quod efficit, vt obiecta externa circumiecta a ſe inuicem diſtinguere poſſimus.

§. 86. Lumen itaque mentis humanae conſiſtit in ſtatu clararum et diſtinctarum idearum.

Demonſtr. Cum mens in ſtatu clararum vel diſtinctarum idearum verſatur; tunc ipſa res repraeſentatas diſtinguere poteſt (§. 64.). Adeoque ſtatus idearum clararum et diſtinctarum abſoluit id, quod vocamus lumen mentis humanae (§. 85.).

Oriri itaque 1) lumen in mente noſtra patet, cum vel ex obſcuris ideis fiunt clarae, vel ex claris diſtinctae.

2) Vides

2) Vides hinc, creſcente cognitione rerum clara et diſtincta, creſcere lumen mentis.

3) Exiſtimari hinc poteſt, in quonam conſiſtant tenebrae mentis. Cum ſcilicet mens in obiectis perceptis nihil diſtinguere poteſt; tunc ipſi tribuimus *tenebras*. Iam vero, cum in ſtatu notionum obſcurarum alterum ab altero diſtinguere nequeamus (§. 69.): patet, ſtatu obſcurarum idearum abſolui tenebras mentis.

§. 87. Per experientiam deprehendimus, nos, cum notas rei cuiuſdam characteriſticas nobis repraeſentamus, aut omnes notas nobis ſiſtere, quae ſufficiunt, ad rem repraeſentatam, ab omnibus aliis rebus, in omni caſu, ſtatu et tempore diſcernendam, aut tantummodo quaſdam, quae non ſufficiunt ad rem repraeſentatam ab omnibus aliis rebus, in omni caſu, ſtatu et tempore diſtinguendam.

§. 88. Eiuſmodi repraeſentatio, qua notas ſufficientes ad rem repraeſentatam ab omnibus aliis rebus, in omni caſu, ſtatu et tempore diſcernendam, ſigillatim mihi mente ſiſto, dicitur *notio completa*. Eiuſmodi vero repraeſentatio, qua quaſdam tantum notas, nec ſufficientes illas ad rem repraeſentatam ab omnibus aliis rebus, in omni caſu, ſtatu et tempore diſtinguendam, dicitur *notio incompleta*.

Si e. gr. de ſpiritu has notas characteriſticas allegaueris, quod ſit α) ſubſtantia, β) intellectu praedita, γ) voluntate praedita; tunc recenſes notas characteriſticas, ſpiritum ab aliis rebus diſcernentes, adeoque formas tibi notionem ſpiritus *diſtinctam* (§. 75.). Quia vero hae notae characteriſticae, de ſpiritu recenſitae, eiuſmodi ſunt, vt ſufficiant ad ſpiritum ab omnibus aliis rebus, in omni caſu, ſtatu et tempore diſtinguendum; nihil enim, praeter ſpiritum, eſt intellectu et voluntate praeditum: vides, te notionem ſpiritus habere *diſtinctam completam*. Fac

 vero,

vero, te notas tantum quaſdam de Deo recenſere, e. gr. Deus eſt ſubſtantia intelligens; tunc habes notionem Dei *incompletam*. Sunt enim notae hae characteriſticae non ſufficientes ad Deum ab omnibus aliis rebus, in omni caſu, ſtatu et tempore diſcernendum. Anima enim noſtra itemque angelus eſt etiam ſubſtantia intelligens.

§. 89. Idea diſtincta recte diuiditur in completam et incompletam.

Demonſtr. Idea diſtincta eſt repraeſentatio eiuſmodi, qua notas characteriſticas, quibus res repraeſentata ab aliis rebus dignoſcitur, ſigillatim nobis mente ſiſtimus (§. 75.). Cum vero per experientiam deprehendamus, nos aut omnes notas, quae ſufficiunt, ad rem repraeſentatam ab omnibus aliis rebus in omni caſu et ſtatu, diſtinguendam, nobis repraeſentare, aut ſaltem quaſdam notas, quae non ſufficiunt, ad rem repraeſentatam, ab omnibus aliis rebus, in omni caſu et ſtatu, diſcernendam (§. 87.); eiuſmodi autem repraeſentatio, qua notas, ad rem repraeſentatam, ab omnibus aliis rebus, in omni, caſu, ſtatu et tempore, internoſcendam, ſufficientes nobis repraeſentamus, dicatur *idea completa* (§. 88.); eiuſmodi autem repraeſentatio, qua nonnullas tantum notas, ad rem repraeſentatam, ab omnibus aliis rebus diſcernendam, inſufficientes, nobis mente ſiſtimus, dicatur *idea incompleta* (§. 88.): intelligitur, ideam diſtinctam recte diuidi in completam et incompletam.

Leibnitius quidem omnem ideam diſtinctam, putauit, eſſe completam. At Wolfius, receſſione hic a Leibnitio facta, ideam diſtinctam diſtinxit in completam et incompletam, idque iure meritoque optimo.

§. 90.

§. 90. Experientia docet, nos, cum notas characteriſticas, rem repraeſentatam conſtituentes, ſigillatim nobis repraeſentamus; aut rurſus poſſe nouos characteres harum notarum nobis ſpeciatim repraeſentare, aut minus.

Sic e. gr. ſi tibi notionem *ſpiritus* formaueris diſtinctam; tunc potes notas ſiue characteres, ſpiritum ab omnibus aliis rebus diſtinguentes, tibi ſigillatim mente ſiſtere, dum noſti, ſpiritum eſſe 1) *ſubſtantiam*, 2) *intellectu* praeditam, 3) *voluntate* gaudentem.

Harum notarum, quibus ſpiritum ab aliis rebus internoſcis, aut nouas rurſus notas allegare potes, aut minus, i. e. aut noſti rurſus, quid ſit *ſubſtantia*, *intellectus*, itemque *voluntas*, aut non noſti.

§. 91. Si obiectum A ita nobis repraeſentamus, vt non modo notas characteriſticas, quibus obiectum A ab aliis rebus diſcernitur, ſpeciatim enumerare queamus, ſed nouas quoque notas notarum nobis ſigillatim mente ſiſtamus; tunc dicimur obiecti A gaudere *idea adaequata*. Sin minus id poſſumus: tunc dicimur eiuſdem habere ideam *inadaequatam*.

§. 92. Vnde intelligitur, ideam diſtinctam recte diuidi in *adaequatam* et in *inadaequatam*.

Demonſtr. Cum idea gaudemus diſtincta; tunc notas characteriſticas ſpeciatim nobis repraeſentare poſſumus (§. 75.). Cum vero notas characteriſticas rei cuiuſdam nobis repraeſentamus; tunc aut harum notarum characteriſticarum nouas rurſus notas allegare poſſumus, aut minus (§. 90.). In illo caſu habes *ideam adaequatam*, in hoc *inadaequatam*. E. idea diſtincta diuiditur recte in *adaequatam* et in *inadaequatam*.

§. 93.

§. 93. Quo longius itaque in enumerandis et allegandis nouis notarum notis potes progredi, hoc fit adaequatior idea (§. 92.).

§. 94. Idea adaequata oritur ex idea diſtincta notarum characteriſticarum.

Demonſtr. Cum adaequata gaudemus idea; tum notarum characteriſticarum notas poſſumus nobis ſigillatim repraeſentare eaſdemque enumerare (§. 92). Si vero notas rei poſſumus nobis ſigillatim repraeſentare, tunc rei *ideam* habemus diſtinctam (§. 75.). E. ideam adaequatam tum acquirimus, cum notarum characteriſticarum idea diſtincta gaudemus, ſiue, quod idem eſt, idea adaequata oritur ex idea diſtincta partium ſiue notarum characteriſticarum.

§. 95. De omnibus rebus ideas adaequatas formare nobis non poſſumus.

Demonſtr. Cum adaequata idea oriatur ex idea diſtincta notarum characteriſticarum, obiectum totale conſtituentium (§. 94.); de omnibus autem rebus ideas diſtinctas formare nobis nequeamus, quia obiecta, ſenſibus expoſita, confuſe nobis repraeſentamus (§. 81.): manifeſtum eſt, omnium rerum adaequatas ideas formari non poſſe.

§. 96. Formatio idearum adaequatarum dicitur philoſophis *analyſis notionum*.

Dicitur autem formatio idearum adaequatarum ideo *analyſis notionum*, quia, ſi formas ideas adaequatas, partes ſiue notas rei repraeſentatae rurſus in ſuas partes ſiue notas reſoluis (§. 91.) more anatomicorum, qui corpus humanum in ſuas ſoluunt partes, et partes rurſus in partes diſſecant, minima quaeque ſollerter pertentantes.

§. 97.

§. 97. In analyſi notionum non poſſumus in infinitum progredi.

Demonſtr. Cum ad ideas plene adaequatas mens hominum pertingere nequeat, et in idearum adaequatarum formatione limites quaſi nobis conſtituantur (§. 95.); analyſis autem notionum abſoluitur idearum adaequatarum formatione (§. 96.): palam eſt, in analyſi notionum nos non poſſe in infinitum progredi.

Neque opus eſt ſemper, vt eo vſque in notionis analyſi progrediamur, quouſque poſſumus. Cum 1) ad notas characteriſticas in analyſi notionum perueneris, quae ſunt cuique clarae; non eſt, quod eas amplius reſoluas.

2) Cum ad eiuſmodi notas in notionum analyſi peruentum fuerit, in quibus ob ſimplicitatem ſuam nihil amplius diſcernere licet; tunc analyſis notionum ſiſti poterit.

3) Cum finem fueris aſſecutus, cuius gratia inſtituitur notionum analyſis; finis autem eſt vel explicatio, vel demonſtratio: tunc in euoluendis notis characteriſticis poteris ſubſiſtere. Plura de his coram.

Hactenus de differentia idearum formali ſiue de diuerſo modo ideas formandi. Quae differentia conſpicua eſt in hoc ſchemate:

	Idea	
	clara	obſcura
	diſtincta	confuſa
1)	completa	incompleta
2)	adaequata	inadaequata

§. 98. Ad differentiam nunc notionum materialem accedimus. Eſt autem *differentia notionum materialis* ea, quae a materia earumdem ſeu a re repraeſentata deſumitur.

Atque hoc reſpectu ideae a nonnullis diſtinguuntur in ideas *α*) *ſubſtantiarum*, *β*) *accidentium* ſiue *modorum*, *γ*) *rela-*

γ) *relationum*. Quam triplicem differentiam in praelectionibus ipſis ſumus expoſituri, aliam nunc idearum differentiam materialem ſubiungentes. Ideae ſcilicet, ratione obiecti ſiue rei repraeſentatae optime diuidi poſſe videntur in ideas *ſingulares* ſiue *indiuiduales*, et in ideas *abſtractas* et *vniuerſales*. Quae differentia vt rectius queat intelligi, ad ſequentia attendi volo.

§. 99. Quidquid exſiſtit ſiue ſenſu percipimus, id vocamus *ſingulare* ſiue *indiuiduum*.

E. gr. Haec menſa, hic Caius, quem video, hic Titius, quem loquentem audio, ſunt *indiuidua*.

§. 100. Indiuiduum omnimode eſt determinatum.

Demonſtr. Quidquid ſenſibus percipimus, id variis nimiſque multis circumſtantiis inuolutum et veſtitum obſeruamus. Quod ſub variis nimiſque multis circumſtantiis conſiderari poteſt, id vocamus *omnimode determinatum*. E. quidquid ſenſibus percipimus, id omnimode eſt determinatum, ſiue in eo ita iam omnia adſunt, vt non plures circumſtantiae ſiue determinationes accedere queant, quamdiu debet manere haec res. Quidquid ſenſibus percipimus, eſt *indiuiduum* (§. 99.). E. vides, indiuiduum eſſe omnimode determinatum.

Sic e. gr. *hic* Caius, quem vides, eſt indiuiduum. Occurrunt in *hoc* Caio tam multae circumſtantiae et determinationes, quae efficiunt, vt Caius praeciſe ſit hic Caius, vt non plures accedere queant, quamdiu debet eſſe hic Caius. Si enim vel minima acceſſerit determinatio, quae antea non aderat; tunc aliud indiuiduum emergit.

§. 101. Intelligis nunc hinc

1) Quid ſit, quod nonnulli indiuiduum definiant per eiuſmodi quid, quod non habet ſui ſimile. Veteres

teres appellabant indiuidua, quorum vnumquodque conſtat ex proprietatibus, quarum collectio numquam in aliquo alio eadem eſſe poteſt. PORPHYR. in *Iſag. Cap. XXX. §. XVI.*

2) Vides, in quo conſiſtat principium indiuiduationis. Eſt illud nihil aliud, quam complexus omnium iſtarum proprietatum et determinationum, quae efficiunt, vt aliqua res praeciſe haec res ſit, nec alia.

§. 102. *Idea indiuidualis* eſt eiuſmodi repraeſentatio, qua indiuiduum nobis mente ſiſtimus, ſiue eſt repraeſentatio rei cuiuſdam exſiſtentis (§. 99.).

§. 103. Idea indiuidualis ſiſtit nobis nimis multas circumſtantias omnimodaſque determinationes.

Demonſtr. Cum idea indiuidualis ſit repraeſentatio indiuidui ſiue rei exſiſtentis (§. 102.); indiuiduum autem omnimode ſit determinatum (§. 100.): patet, ideas indiuiduales nobis ſiſtere omnimodas determinationes.

§. 104. Quamuis vero indiuidua ſiue res ſingulares ſub omnimodis circumſtantiis vel determinationibus ſpectari poſſint (§. 100.), iiſdemque alterum indiuiduum ſemper ab altero diſcernatur; per experientiam tamen deprehendimus, in nonnullis determinationibus ſimiles eſſe res ſingulares, in nonnullis vero diſſimiles.

§. 105. Quae indiuidua ſunt ſimilia, ad eamdem claſſem referimus, quam *ſpeciei* nomine appellamus. Recte hinc *ſpecies* definitur per ſimilitudinem indiuiduorum.

Sic e. gr. ſumas Caium, Titium, Sempronium, et plura alia indiuidua. Haec deprehendes, vel ratione aetatis, vel ſtaturae, vel ſtirpis, vel pietatis, vel veſtium, vel aliarum denique circumſtantiarum, differre; in hoc vero perpetuo conuenire, obſeruabis, quod corpore organico

ganico et anima rationali gaudeant, quodque adeo ſint *homines*. Hinc claſſem entium conſtituimus, cui *hominis* nomen imponimus, atque hinc apparet, cur notio *hominis* ſpeciem conſtituat.

§. 106. Hinc intelligitur, notionem ſpeciei non ingredi, niſi quod indiuidua inter ſe communia habent.

§. 107. Quod ſi plures ſpecies inter ſe conferimus, eaſdemque, obſeruamus, in quibuſdam determinationibus ſiue proprietatibus inter ſe ſimiles eſſe; tunc illa ſimilitudo ſpecierum claſſem quamdam ſuperiorem conſtituit, quae ſpecies illas ſub ſe complectens *genus* vocatur.

Sic e. gr. homines conſtituunt certam entium ſpeciem, item equi, leones, canes, etc. Hae omnes ſpecies, quamuis in quam plurimis inter ſe differant, in quibuſdam tamen ſunt ſimiles et conueniunt. Id ſcilicet commmune habent leones, boues, homines, canes etc. quod 1) *viuant*, 2) quod *ſentiant*, adeoque genus entium conſtituant, quod *animalis* fert nomen. *Animal* enim id omne vocatur, quod viuit et ſentit.

§. 108. *Notiones vniuerſales* ſunt notiones, quibus ea repraeſentantur, quae rebus pluribus communia ſunt.

Sic notio *hominis*, item notio animalis ſunt notiones vniuerſales, quia per ideam hominis ſiſtitur nobis id, quod pluribus indiuiduis, e. gr. Caio, Petro, Titio, Sempronio, etc. commune eſt, et per ideam animalis ſiſtitur id, quod pluribus ſpeciebus, e. gr. leoni, equo, homini, commune eſt.

§. 109. Notiones ſpecierum et generum ſunt notiones vniuerſales.

Demonſtr. Cum, qui notionem ſpeciei habet, id ſibi debeat repraeſentare, quod pluribus indiuiduis commune eſt (§. 105.), et, qui notionem generis ſibi format,

formet, id ſibi repraeſentet, quod pluribus ſpeciebus eſt commune (§. 107.); eiuſmodi autem notiones, quibus ea repraeſentantur, quae pluribus rebus ſunt communia, dicantur *notiones vniuerſales* (§. 108.): palam eſt, notiones ſpecierum et generum eſſe notiones vniuerſales.

§. 110. Notiones ſpecierum et generum formantur abſtractione.

Demonſtr. Cum notiones ſpecierum tibi formas; tunc eas tibi tantum repraeſentare debes determinationes, in quibus indiuidua conueniunt (§. 105.), adeo quaſdam determinationes in indiuiduo non debes ſimul conſiderare, eas ſcilicet omittis, in quibus indiuidua non perpetuo ſunt ſibi ſimilia. Cum vnum abſque altero conſideramus, tunc dicimur *abſtrahere*. E. qui vult notiones ſpecierum ſibi formare, ille debet illas ſibi formare ope abſtractionis. Porro cum notiones generum ita nobis formemus, vt eas tantum determinationes conſideremus, in quibus ſpecies plures conueniunt (§. 107.); facile patet, notiones generum formari tum, cum quaſdam determinationes, in quibus ſpecies non conueniunt, omittimus. Quod cum fieri ſine abſtractione nequeat; manifeſtum eſt, notiones quoque generum formari per abſtractionem.

§. 111. Notiones fiunt vniuerſales ex ſingularibus mediante abſtractione.

Demonſtr. Notiones vniuerſales ſunt notiones, quibus ea repraeſentantur, quae rebus pluribus ſunt communia (§. 108.). Notiones autem indiuiduales ſiue ſingulares ſunt, quibus indiuiduum, adeoque res

omnimode determinata (§. 100.), nobis ſiſtitur (§. 102.); ex notionibus itaque ſingularibus fieri tum vniuerſales, patet, cum quaſdam determinationes, in indiuiduo occurrentes, omittis, easque tantum conſideras, quae ſunt ſimiles. Cum vero quaſdam determinationes, in perceptione indiuidui obuias, non conſideramus, ſimileſque tantum nobis repraeſentamus: tunc dicimur ab iis, quas non conſideramus, *abſtrahere*. Hinc eſt, vt notiones vniuerſales ex ſingularibus fieri mediante abſtractione, affirmemus.

Poterat haec propoſitio ita quoque demonſtrari. Notiones generum et ſpecierum ſunt notiones vniuerſales (§. 109.); iam vero notiones generum et ſpecierum formantur abſtractione (§. 110.): manifeſtum hinc eſt, notiones vniuerſales formari ope abſtractionis.

Hinc factum eſt, vt philoſophi notiones vniuerſales vocent quoque *abſtractas*. Tales ſunt notiones *hominis*, *ſubſtantiae*, *entis*, etc.

§ 112. Ex praeſtructis intelligis nunc, genera et ſpecies non exſiſtere, niſi in indiuiduis.

Demonſtr. Quidquid exſiſtit, id vero omnimode determinatum, et multiplicibus variiſque circumſtantiis inuolutum eſt (per experient.). Cum vero notio *ſpeciei* non omnimodas determinationes ſub ſe comprehendat, ſed eas tantum, quae in indiuiduis ſunt ſimiles (§. 105.); conſequens eſt, vt ſpecies non actu exſiſtat, ſiue, vt WOLFIVS enunciat, *ens, cui ea ſola inſunt, quae notioni ſpeciei reſpondent, exſiſtere nequeat*. Quia vero notionem ſpeciei nihil ingredi poteſt, niſi quod indiuidua communia habent (§. 106.),

(§. 106.), adeoque omnia ea, quae in ſpecie continentur, in ſingulis indiuiduis dantur: palam eſt, ſpecies non exſiſtere, niſi in ſingulis indiuiduis. Porro cum generis notio ea comprehendat, quae ſunt ſpeciebus communia (§. 107.); ſpecies autem non exſiſtat, niſi in indiuiduis (per demonſtrata): rurſus oppido patet, genus non exſiſtere, niſi in indiuiduis.

Sumas e. gr. notionem *hominis*, tamquam ſpeciei. Ad eam conſtituendam requiruntur hae determinationes, 1) corpus organicum, 2) cum eo connexa anima rationalis. Nullum autem actu exſiſtit ens, quod tantum has duas determinationes in ſe comprehendat, praetereaque nullas, quia indiuidua iſta, quae hominum claſſem conſtituunt, pluribus aliis determinationibus gaudent, ad notionem *hominis*, qua talis, conſtituendam non pertinentibus.

§. 113. Hinc vides 1) omnibus ſingularibus ineſſe vniuerſalia, genera enim et ſpecies exſiſtunt in indiuiduis (§. 112.), notiones autem generum et ſpecierum ſunt vniuerſales (§. 110.). E. omnibus indiuiduis ſiue ſingularibus ineſſe vniuerſalia, patet.

2) Recte affirmari, indiuiduum eſſe fundamenta generis et ſpeciei.

§. 114. Plus eſt in indiuiduis, quam eſt in ſpecie.

Demonſtr. Cum in indiuiduis omnimodas deprehendamus determinationes et circumſtantias (§. 100.); notionem autem ſpeciei eae tantum determinationes ingrediantur, quae in indiuiduis ſunt perpetuo ſimiles (§. 106.): facile vides, ad notionem ſpeciei non omnes determinationes, quae ſunt in indiuiduo, requiri, ſed tantum ſimiles, et inter ſe conuenientes. Ex quo intelligitur, plus eſſe in indiuiduis, quam eſt in ſpecie.

Demonſtr. Cum ideae, ratione obiecti, ſint vel indiuiduales, vel vniuerſales (§. 89.); idea autem indiuidualis per ſenſationem formetur (§. 99 102.); ideae vero vniuerſales acquirantur abſtractione (§. 111.): ideas omnes, patet, vel per ſenſationem formari, vel per abſtractionem.

Additur a nonnullis tertius modus ideas formandi, per *arbitrariam* ſcilicet *combinationem.* Nimirum, quemadmodum ad notiones abſtractas peruenimus, omittendo nonnulla, per quae indiuiduum eſt omnimode determinatum: ita quoque determinationes cogitando combinare poſſumus, quae ſunt diuerſae, et a ſe inuicem ſeparatae, et, quod hoc modo eſt determinatum, alio modo poſſumus determinare. Sic e. gr. ſi notionem *intellectus perfectiſſimi*, item *montis aurei* tibi formas; tunc illam formas per arbitrariam combinationem. Cum enim iam noris, quid ſit *intellectus*, item, quid ſit *perfectiſſimum;* tunc ita has ideas cogitando coniungis, vt vna prodeat, ſcilicet notio *intellectus perfectiſſimi.*

De his notionibus, per arbitrariam combinationem formatis, hoc velim obſerues. Si vis noſſe, num notiones, per arbitrariam combinationem formatae, ſint poſſibiles, adeoque verae; tunc ad idearum, quae coniunguntur, nexum attendendum. Si ideae, quas combinas, ſibi contradixerint; tunc notiones ſunt impoſſibiles, e. gr. notio *reipublicae Atheorum*, *mundi aurei*, *ligni ferrei.* Si vero non repugnauerint inter ſe; tunc dicuntur notiones poſſibiles, notio *intellectus perfectiſſimi.*

Haec de triplici methodo notiones formandi. Nunc paucis adhuc de eo, quomodo ideae meliorentur et deteriorentur, (*ſit venia verbis barbaris*,) acturi ſumus.

§. 119. Ideae *meliorantur*, ſi ex ideis obſcuris fiunt clarae, et ex claris diſtinctae.

§. 120. Ideae *meliorantur* potiſſimum attentione.

Demonſtr. Ideae fiunt clarae ex obſcuris, et ex claris fiunt diſtinctae, ope attentionis (§. 72. 79.). Atqui

vero,

vero, cum ideae meliorentur tunc, cum ex ideis obſcuris fiunt clarae, et ex claris diſtinctae (§. 119.): patet, ideas meliorari ope attentionis.

Ad meliorandas ideas vel maxime conducit quoque crebrior repetitio, ſiue, ſi ſaepius nobis rem repraeſentauerimus. Quo enim crebrius iterraueris repraeſentationes, eo fiunt clariores, adeoque meliorantur (§. 119).

§. 121. Deteriorari itaque ideas, ex his intelligitur:
1) neglecta repetitione et repraeſentatione iterata,
2) neglecta attentione, et
3) quando rem non ſatis diu nobis repraeſentamus.
De quo plura in ſcholis noſtris.

CAPVT II.
DE VSV VOCVM SIVE TERMINORVM CIRCA NOTIONES.

§. 122.

Qvas nobis formamus notiones, cum aliis communicare ſolemus per *voces*. Cautione hinc opus eſt circa voces, ne vel aliis obſcuri ſiamus, vel plane non intelligamur. Logicae itaque officium eſt, vt, eadem ratione, qua conceptus ſiue ideas noſtras in veritatis cognitione dirigit, regulas exponat, ad quas, oportet, conformentur, ſi ea, quae cogitamus, indicare rite voluerimus.

§. 123. *Voces* nihil ſunt aliud, quam ſigna, ſono articulato prolata, mentis noſtrae conceptus indicantia. *Signum* autem id omne vocatur, quod praeter ſui ideam excitat in animo ſimul ideam alterius rei. Voces, quibus notiones indicantur, dicantur alias quoque *termini*.

D 4 *Verba*

Demonſtr. Cum ideae, ratione obiecti, ſint vel indiuiduales, vel vniuerſales (§. 89.); idea autem indiuidualis per ſenſationem formetur (§. 99 102.); ideae vero vniuerſales acquirantur abſtractione (§. 111.): ideas omnes, patet, vel per ſenſationem formari, vel per abſtractionem.

Additur a nonnullis tertius modus ideas formandi, per *arbitrariam* ſcilicet *combinationem.* Nimirum, quemadmodum ad notiones abſtractas peruenimus, omittendo nonnulla, per quae indiuiduum eſt omnimode determinatum: ita quoque determinationes cogitando combinare poſſumus, quae ſunt diuerſae, et a ſe inuicem ſeparatae, et, quod hoc modo eſt determinatum, alio modo poſſumus determinare. Sic e. gr. ſi notionem *intellectus perfectiſſimi*, item *montis aurei* tibi formas; tunc illam formas per arbitrariam combinationem. Cum enim iam noris, quid ſit *intellectus*, item, quid ſit *perfectiſſimum*; tunc ita has ideas cogitando coniungis, vt vna prodeat, ſcilicet notio *intellectus perfectiſſimi.*

De his notionibus, per arbitrariam combinationem formatis, hoc velim obſerues. Si vis noſſe, num notiones, per arbitrariam combinationem formatae, ſint poſſibiles, adeoque verae; tunc ad idearum, quae coniunguntur, nexum attendendum. Si ideae, quas combinas, ſibi contradixerint; tunc notiones ſunt impoſſibiles, e. gr. notio *reipublicae Atheorum*, *mundi aurei*, *ligni ferrei.* Si vero non repugnauerint inter ſe; tunc dicuntur notiones poſſibiles, notio *intellectus perfectiſſimi.*

Haec de triplici methodo notiones formandi. Nunc paucis adhuc de eo, quomodo ideae meliorentur et deteriorentur, (*ſit venia verbis barbaris*,) acturi ſumus.

§. 119. Ideae *meliorantur*, ſi ex ideis obſcuris fiunt clarae, et ex claris diſtinctae.

§. 120. Ideae *meliorantur* potiſſimum attentione.

Demonſtr. Ideae fiunt clarae ex obſcuris, et ex claris fiunt diſtinctae, ope attentionis (§. 72. 79.). Atqui vero,

vero, cum ideae meliorentur tunc, cum ex ideis obſcuris fiunt clarae, et ex claris diſtinctae (§. 119.): patet, ideas meliorari ope attentionis.

Ad meliorandas ideas vel maxime conducit quoque crebrior repetitio, ſiue, ſi ſaepius nobis rem repraeſentauerimus. Quo enim crebrius iteraueris repraeſentationes, eo fiunt clariores, adeoque meliorantur (§. 119).

§. 121. Deteriorari itaque ideas, ex his intelligitur:

1) neglecta repetitione et repraeſentatione iterata,

2) neglecta attentione, et

3) quando rem non ſatis diu nobis repraeſentamus. De quo plura in ſcholis noſtris.

CAPVT II.
DE VSV VOCVM SIVE TERMINORVM CIRCA NOTIONES.

§. 122.

QVAS nobis formamus notiones, cum aliis communicare ſolemus per *voces*. Cautione hinc opus eſt circa voces, ne vel aliis obſcuri fiamus, vel plane non intelligamur. Logicae itaque officium eſt, vt, eadem ratione, qua conceptus ſiue ideas noſtras in veritatis cognitione dirigit, regulas exponat, ad quas, oportet, conformentur, ſi ea, quae cogitamus, indicare rite voluerimus.

§. 123. *Voces* nihil ſunt aliud, quam ſigna, ſono articulato prolata, mentis noſtrae conceptus indicantia. *Signum* autem id omne vocatur, quod praeter ſui ideam excitat in animo ſimul ideam alterius rei. Voces, quibus notiones indicantur, dicantur alias quoque *termini*.

Verba et *voces* ſunt diſtinguenda a ſe inuicem, ſecundum nonnullos. Verba ſunt ſigna, quae ſono articulato proferri poſſunt, et comprehendunt quoque ea, quae ſcripta ſunt. *Voces* vero ad ſonos, actu prolatos, eosque articulatos extendi, conſtat.

§. 124 Voces ſunt ſigna conceptuum arbitraria.

Demonſtr. Per experientiam diſcimus, eosdem conceptus a diuerſis gentibus per diuerſas voces indicari. Ex quo intelligitur, inter voces, tamquam ſigna conceptuum (§. 123.), et inter conceptus ipſos, tamquam res ſignatas, nullum reperiri nexum neceſſarium. Eiusmodi autem ſigna, quae nullum habent nexum neceſſarium cum re ſignata, dicuntur *ſigna arbitraria.* Vt ita manifeſtum hinc fiat, voces eſſe ſigna conceptuum arbitraria, ſiue, ab arbitrio noſtro dependere, qua quemque conceptum voce deſignare velimus.

§. 125. *Intelligere mentem* alterius dicimus, cum eosdem conceptus cum alterius verbis coniungimus, quos alter cum iisdem coniungit.

§. 126. Cum ad alios verba facimus; tunc ideo voces adhibemus, vt alii, cum quibus loquimur, nos intelligant.

Hanc propoſitionem, quam nemo non vltro concedit, aſſumimus hic, tamquam axioma ſine vlla demonſtratione.

§. 127. Cum qualibet voce debet conceptus eſſe coniunctus.

Demonſtr. Cum enim voces ſint ſigna (§. 123.), ſignum autem non poſſit eſſet ſignum, niſi ipſi reſpondeat ſignatum; quia praeter ſui ideam debet ideam alterius cuiusdam rei in animo excitare (§. cit.): palam eſt, voces ſemper relationem habere ad conceptus,

iisdem

iiſdem ſignificatos, adeoque cum qualibet voce conceptum eſſe coniungendum.

Poterat haec propoſitio ita quoque demonſtrari. Ponas, verba adhiberi, cum quibus nullus conceptus eſt coniunctus, tunc alter nullum quoque conceptum cum iiſdem coniunget, adeoque te, verbis ſine mente vtentem, non intelliget (§. 125). Cum vero ideo verba adhibeamus, vt alii nos intelligant (§. 126.): conſequens eſt, vt verbis debeamus nos abſtinere, cum quibus nullus eſt conceptus coniunctus.

§. 128. Ex ſcholis itaque philoſophorum proſcribendas eſſe voces, mente caſſas, hic poterit intelligi.

Demonſtr. Cum enim cum qualibet voce conceptus coniungendus (§. 127.), voces autem illae, cum quibus nullus conceptus eſt coniunctus, dicantur *voces mente caſſae*, ſiue *ſoni ſine mente:* liquet, voces mente caſſas, ſiue ſonos ſine mente, non eſſe adhibendos, ſed ex philoſophorum ſcholis et ſcriptis proſcribendos.

Eiuſmodi vocabula, quibus nulla notio, nullaque ſententia ſubiecta eſt, vocabant veteres *pliſtri et ſcyndaphus*, vt ex Clemente Alexandrino, *Stromat. Lib. VIII.* diſcimus. Termini autem ii, cum quibus nos putamus conceptum aliquem coniungere, reuera autem nullum coniungimus, dicuntur *notionem deceptricem* ſignificare. Cum enim quis ſibi videtur habere notionem aliquam, licet omnino nullam habeat, eamque voce quadam indicat; tum terminus *notionem deceptricem* ſignificat, ipſe autem *terminus* vocatur *inanis*. Sic e. gr. multi, cum memoriam per *receptaculum* idearum definiunt, videntur ſibi intelligere, quid dicant. Cum vero voci huic, *receptaculum*, nulla idea reſpondeat, ſi ad animam transferatur; vides, terminum hunc eſſe terminum inanem, et ſignificare notionem deceptricem, vel potius ſignificare nullam notionem.

§. 129. *Terminus obſcurus* eſt, cui adhaeret notio obſcura.

§. 130. Si itaque vſus fueris terminis obſcuris, cum ſenſa animi exprimere vis, tunc alter mentem tuam non intelliget.

Demonſtr. Cum terminos obſcuros adhibueris; tunc alter, ſi quam cum iis notionem coniungit, obſcuram certe cum iis combinabit (§. 129.). In obſcura autem notione nihil diſtinguere poſſumus (§. 69.) E. alter, qui obſcuram notionem cum terminis tuis obſcuris coniungit, rem ſignificatam agnoſcere atque ab aliis diſcernere minime poterit, neſcietque adeo, quidnam ſit illud, quod voce obſcura prolata ſignificatur. Si vero ignorat, quaenam ſit res illa, quae terminis obſcuris tuis ſignificatur; non poterit eamdem in ſe notionem, auditis terminis obſcuris, excitare, quam cum iis iungis tu, qui vteris erga alterum terminis obſcuris, adeoque te non intelliget (§. 125.).

Hic obſerues, obſcuritatem in ſermone eſſe conceptum relatiuum, qui vel ad loquentem ſcribentemue, vel ad audientem legentemque poteſt referri. Nonnumquam termini eorumdemque coordinatio eiuſmodi ſunt, vt, modo attentio adhibeatur, cuiuis clari ſint. Nonnumquam vero ita ſunt comparatae voces, vt ex iis nullus poſſit erui ſenſus, omni licet adhibita diligentia. Atque haec obſcuritas oritur 1) ex verbis mente caſſis, notionemque deceptricem indicantibus (§. 128.). Tales ſunt termini nonnullorum Fanaticorum et Paracelſiſtarum, e. gr. *Microcoſmetor*, *Birhnimalca*, etc. 2) oritur obſcuritas in vocibus ex combinatione eiuſmodi terminorum, qui in ſe et ſeorſum ſpectati, conceptum aliquem omnino habent, qui vero, addita alia voce, plane euaneſcit.

Sic e. gr. hi termini *ferrum* itemque *lignum* conceptum ſenſumque omnino ſecum habent coniunctum. At combina

bina has duas voces, *ferrum ligneum*, oppido omnis tollitur ſignificatus. Plura exempla ex nonnullis philoſophorum ſcriptis in ipſis praelectionibus adducam, commemoraturus inſimul cauſſas, cur plebeii non modo homines, ſed eruditi quoque tam frequenter vocibus mente caſſis, terminiſque inanibus et obſcuris vtantur. De vocibus mente caſſis legatur Werenfels de *Logomachiis Eruditorum* Cap. *VI*. §. *4*.

§. 131. Terminis ſeu vocibus obſcuris, in explicandis animi ſenſibus notionibuſque communicandis, abſtinendum eſt.

Demonſtr. Si terminos adhibueris obſcuros, tunc alii te non intelligent (§. 130.). Cum vero hoc fine ad alios verba faciamus, vt alii nos intelligant (§. 126.): intelligitur, a vocibus ſiue terminis obſcuris eſſe abſtinendum.

§. 132. Cauendum porro eſt, ne ſub vna voce comprehendamus plures vno conceptus.

Demonſtr. Cum ideo voces vel terminos adhibeamus, vt intelligamur (§. 126.); alii autem tum demum nos intelligant, cum eumdem cum vocibus coniungunt conceptum, quem nos coniungimus (§. 125.): patet, non debere plures vno conceptus ſub vna voce comprehendi. Fac enim, te ſub vna voce plures comprehendere ſignificatus; tunc alter dubius erit, qualis potiſſimum ſit eligendus, adeoque fieri poterit, vt non eumdem combinet conceptum cum voce tua, quem tu coniungis, atque ita te non intelligat.

Hanc propoſitionem pluribus illuſtrabimus exemplis in praelectionibus, oſtendemuſque inſimul, quam multa ex eo, cum plures conceptus ſub vna voce latent, oriantur lites, et quanta inde prodeat confuſio.

§. 133.

§. 133. Quia vero plures dantur res, quam verba: fit, vt perſaepe voces occurrant, quibus non vnus, ſed plures conceptus comprehenduntur. Atque in hoc caſu philoſophi eſt, determinare, quemnam ipſe iungat voci huic illiue conceptum.

§. 134. *Terminus fixus* eſt, cui notio inuariata conſtanter reſpondet; *vagus* autem *terminus* eſt, cui non conſtanter inuariata reſpondet notio. Ille vocatur alias *determinatus*, hic *indeterminatus*.

§. 135. Ex quo elicitur haec propoſitio: Philoſopho ſunt euitandae voces vagae et indeterminatae, et non niſi adhibenda vocabula fixi ſignificatus.

Demonſt. Cum enim voces vagae ſiue indeterminatae ſint eiuſmodi, vt iiſdem non conſtanter inuariata reſpondeat notio (§. 134.); facile vides, ſi voces vel terminos vagos et indeterminatos adhibueris, legentem audientemue ignorare, quemnam potiſſimum cum voce adhibita velis conceptum coniungi, adeoque vix, vel ne vix quidem, eumdem cum voce conceptum combinabit, quem tu coniungis, et ita te non intelliget (§. 125.). Cum vero vocabula ita vſurpare debeamus, vt alter nos intelligat (§. 126.): conſequens eſt, vt a vocibus vagis et indeterminatis abſtinendum ſit, et eiuſmodi termini ſint adhibendi, qui ſunt determinati fixique ſignificatus.

• Contra hanc cautionem identidem peccatur. Sic e. gr. cum nonnulli definiunt philoſophiam per notitiam rerum diuinarum et humanarum; tunc vſi vocabulo vago, *notitiae*, lectorem in incerto relinquunt. Si enim quis quaerat, qualis hic intelligatur *notitia*, num hiſtorica, vel philoſophica, vel mathematica? num certa, vel probabilis; tunc per ipſam vocem certus non fiet lector, quae-

nam

nam harum intelligatur. Rectius itaque vocabulum determinatum *ſcientiae* adhibetur, quo ſignificatu certus deſignatur habitus demonſtrandi.

§. 136. Termini itaque aequiuoci ſunt ex ſcholis philoſophorum proſcribendi.

Demonſtr. Cum termini aequiuoci ſint eiuſmodi voces, quae pluribus rebus tribuuntur, ſed ſignificatione diuerſa: patet, terminos aequiuocos eſſe vagos et indeterminatos (§. 134.). Cum vero termini vagi et indeterminati neutiquam adhiberi debeant (§. 135.); manifeſtum eſt, terminos aequiuocos eſſe ex philoſophorum ſcholis proſcribendos.

Termini aequiuoci appellantur alias *homonymi*, et opponuntur *vniuocis*, qui ſunt fixi ſignificatus, et notionem inuariatam conſtanter ſignificant (§. 134.), vt, terminus *aër*. Veteres terminum ipſum vniuocum vocabant *vniuocum vniuocans*. Sed rem, quae termino vniuoco deſignabatur, dicebant *vniuocum vniuocatum*. Eodem modo terminos aequiuocos vocabant *aequiuoca aequiuocantia*, res autem, terminis aequiuocis ſignificatas, appellabant *aequiuoca aequiuocata*. Addebant terminum *analogum*, quem medium obtinere locum, aiebant, inter vniuocum et aequiuocum terminum. Analogum diuidebant in *analogum proportionis* et *attributionis*. Illud eſt, cum vnum nomen generale vni competit primario, alteri autem ſecundario, ob ſimilitudinem quamdam. Sic terminus *ridere* eſt *analogum proportionis*. Proprie et primario competit τὸ ridere homini, improprie et ſecundario competit quoque pratis et tempeſtati. *Analogum attributionis* vocabant, cum nomen eſt commune, ſed ratio ſecundum illud nomen eſt diuerſa. Sic terminus *ſanus* tribuitur primario animali, ſecundario vrinae, at ob diuerſam rationem. Praeterea hic occurrit *terminus paronymus*. Paronyma definiunt veteres Logici, quae denominationem habent ab aliquo, a quo differunt caſu, vt *pius* a *pietate*. Haec tria terminorum apud veteres conſtituunt, quam

vocant

vocant, *doctrinam antepraedicamentorum.* In altera claſſe reperiuntur termini *vniuerſales* et *ſingulares.* *Terminus vniuerſalis* eſt, qui notionem exhibet vniuerſalem (§. 108.), e. gr. *homo animal;* alias quoque dicitur *terminus communis.* *Terminus ſingularis* eſt, qui notionem exhibet ſingularem, indiuidualem (§. 102.); *Petrus, Caius* etc. Haec claſſis terminorum conſtituit apud veteres doctrinam *praedicabilium.* In tertia denique claſſe collocant veteres terminos *praedicamentales* et *tranſcendentales.* Comprehendunt autem termini praedicamentales notiones ſubſtantiae, quantitatis, qualitatis, relationis, actionis, paſſionis, loci, temporis, ſitus et habitus. De quibus omnibus, itemque de poſtpraedicamentis, plura in commentationibus coram diſſeram.

§. 137. *Synonymia* dicitur ſignificatus idem terminorum; ipſi autem termini, qui eumdem habent ſignificatum, dicuntur *Synonyma* ſiue *termini ſynonymici.*

E. gr. *gladius*, *enſis*, cum vnum idemque ſignificant inſtrumentum, ſunt *ſynonyma* ſiue *termini ſynonymici.*

§. 138. *Terminus* dicitur *proprie* ſumi tamdiu, quamdiu eidem notio illa tribuitur, cui indigitandae deſtinatus eſt. Notio autem, qua ſiſtitur nobis res, cui ſignificandae terminus aliquis deſtinatur, ſignificatum proprium conſtituit.

E. gr. tamdiu terminus *fluminis proprie* ſumi dicitur, quamdiu hoc termino aqua ſignificatur, quae in alueo ſuperius aperto propria grauitate profluit. Et *fluminis* ſignificatus proprius eſt, ſi voce *fluminis* eiuſmodi notio in te excitatur, qua per flumen aquam in alueo ſuperius aperto propria grauitate profluentem intelligis.

§. 139. Hinc intelligamus licet, *ſignificatum* vocis cuiuſdam *improprium* eſſe, cum terminus a ſignificatu proprio transfertur ad deſignandam rem aliam, cui alias terminus proprius ſuppetit, idque ob ſimilitudinem, inter ambas res obuiam. Atque hoc in caſu termi-

terminus dicitur improprie ſumi, et vocatur *tranſlatus* itemque *metaphoricus*.

Si e. gr. terminum fluminis tranſtuleris ad ſermonem, ita, vt, verbi gratia, dicas: *orationis flumen;* tum vox *fluminis improprie* ſumitur.

§. 140. Voces itaque improprias inter terminos vagos et indeterminatos eſſe referendas, ex dictis intelligis (§. 134. 139.).

§. 141. Caueat itaque ſibi philoſophus, ne terminis impropriis et metaphoricis vtatur in exprimendis animi cogitationibus.

Demonſtr. Cum a terminis vagis et indeterminatis abſtinendum eſſe, merito exiſtimet philoſophus (§. 135.); impropriae autem voces et metaphoricae inter terminos vagos et intedermiṅatos referendae ſint (§. 140.): palam eſt, minus vſurpari debere a philoſopho voces improprias et indeterminatas.

Poſſum quoque hoc theorema ita demonſtrare. Terminos adhibemus, vt alii nos intelligant (§. 126.). Si vero voces improprias adhibemus; tunc eiuſmodi adhibemus voces, ſub quibus plures vna conceptus latent, proprius ſcilicet alter, alter improprius. Adeoque eueniet, vt, ſi vocibus vſus fueris impropriis, alter conceptum proprium cum vocibus tuis coniungat. Cum tu tamen cum iiſdem coniugas improprium, non itaque eumdem cum voce conceptum combinabit, quem tu vis cum eadem coniungi, adeoque te non intelliget (§. 125.).

Oratoribus relinquimus verborum translationes, eoſdemque facile patimur audientium animos ſuis ſchematibus, tropis et figuris demulcere. At philoſophus, certos animos de veritatibus redditurus, ab omnibus eiuſmodi

modi verborum lenociniis, ambitioſius conquiſitis, abſtinet. Conf. Bergeri *Praefat. ipſius diſſertat. praemiſſa, de proprio dicendi genere.*

Quantum veritatum et eruditionis incrementis nimium tralate dicendi ſtudium obfuerit ſemper, erudite exponit Cl. Gottschedivs, philoſophus Lipſienſis, in *Diſſert. de Fonte vitiorum humanorum, p. 8.* Lipſ. hab. 1724.

§. 142. *Terminus* nobis dicitur *familiaris*, quem intelligimus, etſi ad notionem, ipſo ſignificatam, animum non aduertamus.

Tales ſunt omnes illi termini, quibus in ſermone quotidiano vulgo vtimur. Id enim per diuturnum vſum conſequimur, vt, nominibus auditis, certae quaedam ideae, vel nobis non animaduertentibus, in animo excitentur.

Sic e. gr. terminus *galant* multis vſque eo euaſit familiaris, vt eodem idemtidem vtantur et notionem quoque aliquam cum eodem coniungant; ſed obſcuram ſaepe, ita, vt ipſi neſciant, quid ſibi velint hoc termino; ſi interrogati notionem cum eodem coniunctam aliis enumerare debent.

§. 143. Ex his exiſtimari poteſt, quid ſit *vſus* loquendi. Vſurpatio ſcilicet terminorum familiarium (§. 142.), et proprie ſumtorum (§. 138.), conſtituit *vſum loquendi.* Hinc vſus *loquendi* recte definitur per ſignificatum vocum, in communi ſermone proprium.

E. gr. in communi ſermone vox *luminis* ſumitur pro omni eo, quod circumiecta corpora diſtinguere facit (§. 85.). Vſus igitur loquendi fert, vt voci *luminis* notio tribuatur, qua illud repraeſentatur, quod efficit, vt circumiecta corpora diſtinguere queat.

§. 144. Vſum itaque loquendi obſeruat, qui cum vocibus eiuſmodi notiones connectit, quibus repraeſentantur res, per eas voces in communi ſermone indicatae.

Vſum loquendi diſtinguunt philoſophi in *ciuilem* et *technicum.* Ille eſt, cum voces in communi ſermone ad commercia vitaeque vſus adhibent homines, inter ſe conſo-

conſociatione coniuncti. Hic eſt, quando vocabula adhibentur in ſcientiis et artibus ad notiones cum aliis communicandas.

§. 145. Philoſophus in adhibendis terminis ſemper debet reſpicere ad vſum loquendi, nec a recepto vocum ſignificatu recedere.

Demonſtr. Cum ita a philoſopho voces adhiberi debeant, vt intelligatur (§. 125.): facile vides, eiuſmodi terminos eſſe adhibendos, qui communi ſermone ſunt recepti; alias non intelligetur. Porro, cum a vocibus impropriis et metaphoricis philoſophus ſe abſtinere (§. 141.), adeoque proprie ſumtos terminos vſurpare debeat; intelligitur, philoſophum in vſurpandis terminis ad vſum loquendi attendere debere. Vſus enim loquendi abſoluitur ſignificatu vocum, qui in communi ſermone proprius eſt (§. 143.).

E. gr. ſi philoſophus vocem *extenſi* ita determinaret, vt per extenſum omne illud intelligeret, quod limitibus eſt circumſcriptum, quodque eſt finitum; tunc ab vſu loquendi ſine neceſſitate recederet. Si quis autem in ſignificatum vocis, quem ipſi tribuit vſus loquendi, inquirere velit, ille, oportet, cogitet varios caſus, in quibus voce illa vtimur. Sic e. gr. ſi quaeris ſignificatum vocis *rationis*, Vernunft, quem ipſi vſus loquendi tribuit; attendas ad eos caſus, in quibus rationem adeſſe dicimus; item attendas ad caſus oppoſitos, in quibus rationem adeſſe negamus, vt conſtet ita, quaenam ſint ea, ob quae rationem adeſſe affirmemus. Cum itaque deprehendamus, nos, quod ratio adſit, inde cognoſcere, quod futura cum praeſentibus connectere, atque actionum noſtrarum, propoſitionum item conſequentias perſpicere queamus; eam autem nondum adeſſe affirmemus, ſi modo praeſentia, et quae ſunt ante pedes, contueamur: manifeſtum eſt, voce rationis ex vſu loquendi eam ſignificari perfectio-

nem ſiue facultatem mentis humanae, vi cuius poſſumus connexiones rerum perſpicere.

§. 146. Combinatio plurium terminorum conſtituit *ſermonem* ſiue *orationem*.

Sub finem annotabimus potiores quaſdam termini acceptiones et diuiſiones Ariſtotelicorum, vt et horum ſermo nobis ſit familiaris. 1) Terminum diſtinguunt in *categorematicum* et *ſyncategorematicum*. Ille eſt, qui propoſitionis ſubiectum vel praedicatum per ſe conſtituere poteſt, ſine neceſſaria cum alio coniunctione. E. gr. *Homo diſcit*. *Terminus ſyncategorematicus* eſt, qui ad conſtituendum vel ſubiectum, vel praedicatum, neceſſaria eſt alterius termini adiunctio. Tales termini ſunt *adiectiua*, *aduerbia*, *praepoſitiones*, *coniunctiones*, *interiectiones*, item *omnes caſu obliqui*, e. gr. *valde*, *bonus*, *ad*; ſunt termini ſyncategorematici. Addunt nonnulli *terminum mixtum*, e. gr. *nemo*, i. e. *nullus homo*, *nihil*, i. e. *nulla res*. 2) Terminus diſtinguitur in terminum *complexum* et *incomplexum*. Terminus *incomplexus*, alias *ſimplex* quoque dictus, eſt, qui vnica voce conſtat, e. gr. homo. Terminus *complexus* eſt, qui pluribus, quam vna voce, conſtat, e. gr. *lapis calidus*. 3) *Terminus* diuiditur in *finitum* et *infinitum*. Ille eſt, qui certum quid ſignificat ſine expreſſa negatione, e. gr. homo. Hic eſt, qui indefinite rem ſignificat, e. gr. non homo. 4) Terminus diſtinguitur in *abſolutum* et *comparatum*. Terminus *comparatus* eſt, qui exhibet notionem, ſine relatione ad aliam ideam, non intelligibilem. Sic e. gr. ſi dixero, Goliath eſt *maior* reſpectu ſcilicet Dauidis; tum non poſſum intelligere, quo modo Goliath *maior* dicatur, niſi ſimul tibi repraeſentas Dauidem vel alium quemcumque, cuius reſpectu maior appellatur. Terminus *abſolutus* eſt, qui intelligi poteſt ſine relatione ad alterum terminum, e. gr. *homo*. 5) Terminus diſpeſcitur in *abſtractum* et *concretum*. Ille eſt, qui affectionem ſine ſubiecto denotat, e gr. *pietas*. Hic eſt, qui affectionem et ſubiectum, cui affectio competit, ſimul ſignificat, e. gr. *pius*. 6) Terminus diſtinguitur in terminum *materialiter* ſumtum, et *formaliter* acceptum. Nonnumquam ſcilicet ſumitur terminus aliquis pro litteris et ſyllabis, ex quibus conſtat, ita,

ita, vt praeponi queat, *haec vox, hoc vocabulum.* Quam acceptionem termini veteres vocant *ſuppoſitionem* termini *materialem*, e. gr. ſi dicis: *virtus* eſt generis feminini, item *virtus* eſt biſyllabum; tunc vox *virtus* accipitur in *ſuppoſitione materiali.* *Formaliter* accipitur terminus, cum terminus ſumitur pro idea quadam ſiue notione, quae termino ſignificatur, cum e. gr. dico: *virtus* eſt habitus, item, *virtus* nos felices reddit, tunc terminus *virtus* accipitur in ſuppoſitione formali.

Reliquas diuiſiones, aut exigui vſus, aut ex ipſis vocibus facile intelligendas, aut ex vſu frequentiori cognitas, aut in antecedentibus expoſitas, hic reticemus.

CAPVT III.
DE DEFINITIONIBVS.

§. 147.

DEFINITIO eſt notio rei diſtincta completa, ſermone ſiue oratione expreſſa. Ipſe terminus vel res, quae definitur, dicitur *definitum.*

Hactenus actum eſt de ideis, *Cap. I.* itemque de ſignis idearum ſiue terminis, *Cap. II.* Cum vero idea completa, terminis expreſſa, vocetur *definitio;* intelligitur, doctrinae de ideis itemque terminis, commodiſſime doctrinam de definitione ſubiungi.

§. 148. Ex definitione definitionis patet, in definitione debere recenſeri notas characteriſticas, definitum ab aliis rebus diſcernentes.

Demonſtr. Cum definitio ſit notio rei definitae diſtincta, ſermone ſiue oratione expreſſa (§. 147.); notio autem diſtincta tum adſit, cum recenſentur ſigillatimque ſiſtuntur notae characteriſticae, rem repraeſentatam ab aliis rebus internoſcentes (§. 75.): patet, in omni

definitione recenſeri debere notas characteriſticas, rem definitam ab aliis rebus internoſcentes.

§. 149. Ex quo porro colligitur, non omnium rerum ideas, quas hominum intellectus capit, definitione poſſe ab hominibus declarari.

Demonſtr. Cum definitio ſit notio diſtincta, ſermone expreſſa (§. 147.); omnium autem rerum diſtinctae notiones haberi nequeant (§. 81.), analyſiſque notionum in infinitum inſtitui non poſſit (§. 97.); apparet hinc ratio, cur omnium rerum ideas, quas hominum capit intellectus, ab homine definitione poſſe declarari, negamus.

Quemadmodum vero non opus eſt, vt analyſin notionum in infinitum inſtituamus (§ 97.): ita quoque non opus eſt aliquando definitione, cum ſaepius confuſa rei notio nobis ſufficiat. Nimiam itaque Φιλορισίαν ſiue exceſſum in definiendo veterum reiicimus, inter quos fuiſſe, accepimus, qui ne olus quidem citra definitionem emturi videri volebant.

§. 150. Non autem ſufficit, qualeſcumque notas characteriſticas in definitione enumerare, ſed eiuſmodi omnino notae characteriſticae in definitione recenſeri debent, quae ſufficiunt, ad rem definitam ab omnibus aliis rebus, in omni caſu, in omni ſtatu et tempore, diſcernendam.

Demonſtr. Cum definitio ſit notio rei completa (§. 147.); notionem autem completam tum demum de re aliqua nobis formare cenſeamus, cum rem ita nobis repraeſentamus, vt notas characteriſticas eiuſmodi nobis ſigillatim ſiſtamus, ſpeciatimque enumerare queamus, quibus res repraeſentata ab omnibus aliis rebus, in omni caſu, ſtatu et tempore, poteſt

eſt diſtingui (§. 88.): manifeſtum eſt, in definitione eiuſmodi notas ſiue characteres eſſe recenſendos, quibus res definita ſiue definitum ab omnibus aliis rebus, in omni caſu, in omni ſtatu et tempore, poteſt diſcerni.

§. 151. Hinc conſequitur illud, notas, in definitione recenſitas, debere eſſe eiuſmodi, vt

1) aliis rebus, praeter definitum, non conueniant,

2) conueniant omnibus ac ſingulis ſub definito comprehenſis, vel ſpeciebus, vel indiuiduis.

§. 152. Definitio dicitur *latior* ſuo definito, ſi eiuſmodi notas characteriſticas exhibet, quae aliis rebus, praeter definitum, conueniunt. Definitio vero *anguſtior* dicitur ſuo definito, ſi eiuſmodi notas ſiſtit, quae non omnibus, ſub definito comprehenſis, competunt.

Sic e. gr. ſi definires *Deum* per ſubſtantiam intelligentem, tunc definitio latior eſſet ſuo definito, quia notae hae, de Deo recenſitae, poſſunt ad plura extendi, quam ad Deum. Anima enim, et angeli, ſunt etiam ſubſtantiae intelligentes. Si vero *hominem* definires per animal eruditum, tunc haec definitio eſſet anguſtior ſuo definito, quia non ad omnia indiuidua, ſub ſpecie *hominis* comprehenſa, poteſt applicari.

§. 153. Definitio non debet eſſe latior, neque anguſtior, ſuo definito.

Demonſtr. Cum in definitione non debeant eiuſmodi notae recenſeri, quae aliis rebus, praeter definitum, conueniunt (§. 151.); eiuſmodi autem definitio, in qua notae recenſentur, quae aliis rebus, praeter definitum, conueniunt, ſit *latior* ſuo definito (§. 152.): conſequens eſt, vt definitio non debeat eſſe latior ſuo definito.

Porro, cum in omni definitione eiuſmodi notae enumerari debeant, quae omnibus, ſub definito comprehenſis, conueniunt (§. 151.); illa autem definitio, in qua notae exhibentur, quae non omnibus, ſub definito comprehenſis, conueniunt, dicatur *anguſtior* ſuo definito (§ 152.): palam eſt, definitionem non debere eſſe anguſtiorem ſuo definito.

§. 154. Definitio debet eſſe adaequata ſuo definito.

Demonſtr. Cum definitio neque latior, neque anguſtior eſſe debeat ſuo definito (§. 153.): nihil aliud relinquitur, quam, vt definitionem debere adaequatam ſuo definito eſſe, affirmemus.

Poterat haec praepoſitio ita quoque demonſtrari. Concipe tibi definitum, tamquam totum, et ipſam definitionem, ſiue complexum notarum characteriſticarum, totum conſtituentium, tamquam partes. Iam vero cum omnes partes ſimul ſumtae ſint ipſum totum (per princ. ontol.): omnes partes ſimul ſumtae debent eſſe toti aequales. Alias enim totum ſibi ipſi eſſet inaequale (quod abſurdum.) Ex quo conficitur, notas characteriſticas, tamquam partes rei definitae, ſimul ſumtas, debere eſſe aequales toti ſiue definito, ſiue, quod idem eſt, definitionem debere eſſe adaequatam ſuo definito, i. e. debere aeque late patere, quam ipſum definitum.

§. 155. Hinc intelligis, definitionem cum definito debere reciprocari ſiue eſſe reciprocam.

Demonſtr. Cum definitio debeat eſſe adaequata definito (§. 154.), notaeque adeo characteriſticae, in definitione recenſitae, debeant aeque late patere, ac definitum ipſum (§. 153.): intelligis, notas characteriſticas poſſe in locum definiti ſubſtitui, et definitum rurſus poni poſſe loco notarum characteriſticarum. Quo in caſu definitio cum ſuo definito reciprocatur. Vt adeo recte philoſophi praecipiant, definitionem cum ſuo definito reciprocari debere.

Sic

Sic e. gr. potes dicere, omnis *ſpiritus* eſt ſubſtantia intellectu et voluntate praedita, et, omnis ſubſtantia, intellectu et voluntate praedita, eſt ſpiritus.

§. 156. Hinc manifeſtum fit, definitionem et definitum eſſe reuera *eadem*.

Demonſtr. Cum enim definitio cum definito ſuo debeat reciprocari (§. 155.), adeoque cum definito ſuo ita commutari poſſit, vt definitio in locum definiti, ſalua omni mutatione, poſſit ſubſtitui: patet, definitionem et definitum eſſe reuera *eadem*. *Eadem* enim dicuntur, quae ſibi mutuo poſſunt ſubſtitui (*per princ. metaphyſ.*)

§. 157. Cui itaque conuenit definitio, eidem quoque conuenit definitum.

Demonſtr. Quia definitio et definitum ſunt eadem (§. 156.): palam eſt, omni illi, cui conuenit definitio, definitum quoque competere debere (*per princ. identit.*).

Ex hac propoſitione ceteras quoque, huc pertinentes, philoſophorum regulas intelligis: Cui conuenit definitum, eidem quoque conuenit definitio. Cui non conuenit definitio, eidem nec conuenit definitum. Cui non conuenit definitum, eidem nec conuenit definitio.

§. 158. Definitionem non debent ingredi modi ſiue accidentia.

Demonſtr. *Modi* ſiue *accidentia* ſunt eiuſmodi affectiones ſiue praedicata, quae rei alicui non conſtanter et perpetuo inſunt (*per princ. Ontol.*), adeoque modi ſiue accidentia non ſufficiunt, ad rem aliquam, ab omnibus aliis rebus, *omni tempore*, diſcernendam. Cum vero in definitionibus eiuſmodi notae debeant recenſeri, quae rem definitam, ab omnibus aliis re-

bus, in *omni tempore*, diſtinguunt (§. 150.): intelligitur, definitionem non ingredi debere modos ſiue accidentia.

Sic e. gr. falſa eſſet definitio, ſi hominem definires per animal *eruditum*. *Eruditum* eſſe eſt accidens hominis, eidemque eruditio non conſtanter ineſt, adeoque per eruditionem homo ab omnibus aliis rebus, in omni tempore, non poteſt diſtingui.

§. 159 Ex quo conficitur, in definitione recenſeri debere eſſentialia et attributa rei definitae.

Demonſtr. Cum in definitione notae enumerari debeant, quae ſufficiunt ad rem definitam ab omnibus aliis rebus, in omni tempore diſcernendam (§. 150.): conſequens eſt, vt in definitione enumerari debeant notae, quae rei definitae perpetuo et conſtanter inſunt. Ea vero, quae rei perpetuo et conſtanter inſunt, quaeque rationem ſui ſufficientem in eſſentia rei habent, dicimus *attributa*, *eſſentialia* (*per princ. Metaphyſ.*). E. patet, in definitionibus attributa ſiue eſſentialia enumerari debere, per quae res definita ab omnibus aliis rebus in omni tempore poteſt diſtingui.

§. 160. In definitionibus vti debemus terminis claris.

Demonſtr. Definitio eſt idea diſtincta, oratione expreſſa (§. 147.). Cum vero idea tum demum ſit diſtincta, cum notas characteriſticas nobis clare repraeſentamus (§. 78.): conſequens eſt, vt in definitionibus notas characteriſticas clare nobis repraeſentare debeamus, ſiue ita, vt eaſdem poſſimus a ſe inuicem diſcernere (§. 64.). Hinc ſequitur, vt in recenſendis notis characteriſticis eiuſmodi terminis vti debeamus,

mus, quibus reſpondet notio clara. Terminus, cui adhaeret notio clara, dicitur *clarus*. E. in definitionibus vti debemus terminis claris.

§. 161. Quo ipſo intelligis, definitiones non debere eſſe obſcuras.

§. 162. Ad claritatem definitionum multum confert, ſi termini, definitionem ingredientes, prius definiantur et rite determinentur.

Demonſtr. Si enim terminos, definitionem ingredientes, iam antea definiuiſti; tunc de terminis, definitionem ingredientibus, diſtinctam ideam habes (§. 147.), adeoque non poſſunt non quoque termini definiti eſſe clari. Vti ita intelligas, ad claritatem definitionum multum conferre, ſi termini, definitionem ingredientes, fuerint ante rite explicati.

Quod quidem, ſi vnquam, in ordine certe ſyſtematico, obſeruari debet. Obſeruauit quoque id ipſum prae ceteris Cel. WOLFIVS, qui in toto ſuo ſyſtemate ita definitiones diſpoſuit, vt notas partiales, in definitionibus ſubſequentibus occurrentes, prius accurate definiuerit. Sic e. gr. cum WOLFIVS *mundum* definit in *Coſmolog. Lat. p. 48.* per ſeriem entium finitorum, tam ſimultaneorum, quam ſucceſſiuorum, inter ſe connexorum; definiuit iam antea in *Ontologia §. 837.* quid ſit *ens finitum*, item, quid ſit *ens ſimultaneum* et *ſucceſſiuum*, explicauit in *Ontolog. §. 569.* quid ſint *connexa*, definiuit *§. 10. Ontolog.* Vt adeo mirer, poſſe Wolfianas definitiones, in quibus termini occurrentes ſemper explicantur in antecedentibus, a nonnullis accuſari obſcuritatis. Conf. *Praefatio Philoſophiae meae definitiuae praemiſſa.*

Quouſque autem in definiendis terminis, definitionem ingredientibus, debeas progredi; diſcere potes ex iis, quae de analyſi notionum diſputauimus (§. 97.).

§. 163. Definitio non debet idem per idem explicare.

Demonſtr. Cum enim definitio ſit idea diſtincta (§. 147): conſequens eſt, vt definitio, idem per idem explicans, ſit definitio nulla. Dum enim idem per idem explicatur; non notae characteriſticae definiti ſigillatim enumerantur, quia notae characteriſticae rei alicuius, et res ipſa, a ſe inuicem differre debent.

E gr. ſi nonnulli ſcholaſticorum definiunt *quantitatem* per accidens, a quo res dicitur *quanta*; tunc cum termino *quantus* eamdem notionem confuſam iungunt, quam *quantitati* tribuunt, nullas vero recenſent notas characteriſticas, per quas quantitas agnoſcitur. Idem enim eſt, ac ſi dicerent, *quantitas* eſt, cum res eſt quanta, i. e. quantitas eſt quantitas.

Hic tamen probe obſerues, definitionem idemticam nonnumquam legitime adhiberi. Cum ſcilicet terminus concretus fuerit in antecedentibus definitus, et in ſubſequentibus terminum abſtractum ita definiueris, vt terminus concretus, ab abſtracto deſcendens, definitionem abſtracti ingrediatur; tunc nihil peccatur. Sic e. gr. ſi definiuiſti *ſapientem* per illum, qui eligit optimum, et huic definitioni ſtatim ſubiungis hanc: *ſapientia* eſt perfectio mentis, qua quis eſt ſapiens, tunc haec definitio, idemtica licet ſit, admitti poteſt in ordine ſyſtematico. Idem enim eſt, ac ſi diceres: *ſapientia* eſt perfectio mentis, qua quis eligit optimum. Wolfivs definit in *Ontolog. Lat. p. 496. ens verum* per eiuſmodi ens, in quo datur veritas. Haec definitio merito exploderetur, niſi §. antecedenti definiuiſſet *veritatem* (metaphyſicam ſcil.) per ordinem eorum, quae enti conueniunt.

§. 164. Vides hinc, definitiones per ſynonyma non eſſe admittendas.

Demonſtr. Qui definitiones per ſynonyma format, ille terminos adhibet, qui habent eumdem ſignificatum cum definito (§. 147.), adeoque definitiones ſyno-

ſynonymicae idem per idem explicant. Cum vero definitio non debeat idem per idem explicare (§. 163.): intelligitur, definitiones per ſynonyma non eſſe admittendas.

E. gr. definitio *infiniti* per id, quod nullos habet fines, eſt ſynonymica. Infinitum enim eſſe et carere finibus ſunt ſynonyma grammatica.

§. 165. Ex quo porro apparet, definitum minus ingredi debere definitionem.

Demonſtr. Si enim definitum ingreditur definitionem; tunc definitum per definitum explicas, adeoque idem per idem definis. Cum vero definitio, idem per idem explicans, ſit nulla nec admitti debeat (§. 163.): liquet, definitum minus ingredi debere definitionem.

§. 166. Cauendum eſt, ne termini, qui definitionem ingrediuntur, definiantur rurſus per ipſum definitum.

Demonſtr. Terminis, qui definitionem ingrediuntur, recenſeri debent notae characteriſticae, ſufficientes ad rem definitam ab omnibus aliis rebus, in omni caſu, ſtatu et tempore, diſcernendam (§. 150.), adeoque termini, definitionem ingredientes, definitum plenius et clarius explicare debent. Si itaque terminos, qui definitionem ingrediantur, et definitum explicare debent diſtinctius, explicas rurſus per definitum; tunc reuera definitum per definitum explicas, adeoque formas definitionem idemticam. Cum vero eiuſmodi definitio, quae idem per idem explicat, ſit definitio deceptrix, aut potius nulla, nec debeat admitti (§. 163.): apparet hinc ratio, cur cauendum eſſe affirmemus, ne termini, qui definitionem ingrediuntur, definiantur rurſus per ipſum definitum.

E. gr.

E. gr. ſi quis *ſapientiam* per habitum eligendi optimum definit, et *τὸ eligere optimum* explicat ita, vt, *eligere optimum*, nihil aliud eſſe, dicat, quam *ſapienter agere*; tunc contra hanc regulam peccat. Re enim ipſa definitio ſapientiae ita ſe habebit: *ſapientia* eſt habitus ſapienter agendi. En! definitionem idemticam.

§. 167. Cum terminus, definitionem ingrediens, per definitum explicatur, dicitur *committi circulus in definiendo*. Hinc Wolfivs *circulum* in definiendo dicit eſſe vitium, quo in definitione admittitur terminus, cuius definitionem ingreditur definitum.

Exemplum circuli vitioſi habes in obſeruatione praecedenti. Cur vero hoc vitium dicatur circulus, ratio in aprico eſt, vberiuſque in recitationibus coram demonſtrabitur.

§. 168. Circulus in definiendo ſollicite eſt euitandus.

Demonſtr. Cum enim cauendum ſit, ne terminos definitionem ingredientes, per definitum explicemus (§. 166.); tum autem, cum terminos, definitionem ingredientes per definitum explicamus, *circulum* committamus, (§ 168.): palam eſt, circulum in definiendo eſſe ſollicite vitandum.

§. 169. In definitionibus non vti debemus terminis vagis, indeterminatis et impropriis, ſiue metaphoricis; ſed vtendum eſt terminis propriis et fixis.

Demonſtr. Cum philoſophus in omni omnino ſermone vti debeat terminis propriis (§. 141.) itemque fixis (§. 135.), adeoque translatos et vagos terminos reſpuat (§§. citatt.), multo magis in definiendo vtendum eſt terminis fixis et propriis, et improprii vagique ſunt ex definitionibus excludendi. In definitionibus enim condendis id intendimus, vt aliis ſignificemus, quomodo res definita ab omnibus aliis

rebus,

rebus, in omni caſu et tempore, poſſit diſcerni (§ 150.): requiritur itaque, vt nos alii definientes intelligant. Cum vero ab aliis vix vel ne vix quidem intelligamur, ſi terminis impropriis et vagis vſi fuerimus (§ 141.): intelligitur, in definitionibus eſſe adhibendos terminos proprios et fixos, vagoſque et improprios ex iiſdem eſſe proſcribendos.

Si terminus metaphoricus, ſiue improprius, in definitione quadam adhibetur, tunc debet antea definitione explicari, et ita a ſenſu aequiuoco liberari. E. gr. Wolfivs definit *legem* per normam, ſiue regulam, ſecundum quam actiones noſtras conformare obligamur. Vtitur hic Wolfivs voce metaphorica *normae*, ſiue *regulae*. Sed recte vtitur, quia, quid ſit *norma*, ſiue *regula*, in ſyſtemate ſuo iam determinauit. Per *normam* enim nihil aliud intelligit, quam propoſitionem, quae determinat actiones noſtras, i. e. quae aliquid vel agendum, vel fugiendum dictitat.

§. 170. In definitionibus formandis debemus terminos adhibere in recepto ſignificatu.

Demonſtr. Cum philoſophus ſine neceſſitate ab vſu loquendi et recepto verborum ſignificatu recedere non debeat (§. 145.): definitiones quoque ita inſtruat, vt terminos adhibeat in iiſdem, qui vſu loquendi ſunt recepti.

§. 171. In definitionibus abſtinendum eſt a terminis, qui negationem inferunt; ſiue, quod idem eſt, definitio negatiua non eſt toleranda.

Demonſtr. Cum in definitionibus clarius debeamus characteres euoluere, quibus definitum ab omnibus aliis rebus, in omni caſu et tempore, internoſcatur (§. 150.): debemus per definitionem declarare, quid res ſit. Cum vero, ſi negatiuis vſi fuerimus defini-

definitionibus, non dicamus; quid res ſit, ſed, quid res non ſit; patet, finem definitionis in definitionibus negatiuis non obtineri, adeoque definitiones negatiuas pro definitionibus non eſſe habendas.

Fit tamen perſaepe, vt ob intellectus noſtri imbecillitatem poſitiua rei attributa perſpicere nequeamus. Hinc tolerandae nonnumquam definitiones negatiuae; ſed NB. in eo caſu, vbi verſamur in euoluendis notis characteriſticis notionum contradictorie et immediate oppoſitarum, tertium aliquod non admittentium. Hoc enim in caſu, explicato contradictorie oppoſito vno, alteri tribuunt characteres contradictorie oppoſiti. Sic e gr. *ens compoſitum et ſimplex* ſunt ſibi ita oppoſita, vt tertium aliquod non admittant. Si igitur explicaſti ens compoſitum per eiuſmodi ens, quod conſtat partibus, a ſe inuicem diſtinctis, ſed inter ſe connexis; poteris ens ſimplex definire per illud ens, quod non habet partes: id quod non licet, ſi verſatus fueris in terminis, qui non ſunt contradictorii. Abſurde definires *hominem*, quod non ſit angelus. Inter angelum enim et hominem multa adhuc dantur tertia.

§. 172. In accurata definitione genus et differentia ſpecifica requiritur.

Demonſtr. In omni definitione enumerantur characteres, qui ceteris tantum competunt ſpeciebus rerum, adeoque ſignificare debent, quomodo ſpecies altera ab altera differat (§. 148.). Cum vero inter hos characteres ſemper quidam deprehendantur, qui ſunt communes rei definitae cum aliis ſpeciebus, adeoque ſpecierum exprimant ſimilitudinem, intelligitur, nonnulla attributa, in definitione recenſita, *genus* exprimere (§. 107.). Cum etiam eiuſmodi characteres allegari debeant, quibus res definita, tamquam ſpecies ab omnibus aliis ſpeciebus dignoſcatur

ſcatur (§. 150.): manifeſtum eſt, definitionem quoque conſtare debere differentia ſpecifica (§. 117.).

§. 173 Definitio diſpeſcitur cum a veteribus, tum a recentioribus philoſophis, in *nominalem* et *realem*. Eadem hac vtuntur appellatione cum veteres tum recentiores; at aliud quid illi per definitionem nominalem et realem intelligunt; aliud vero quid hi per definitionem nominalem et realem indicant.

§ 174 Per definitionem *nominalem* intelligimus eiuſmodi definitionem, qua enumerantur notae ſiue attributa, quae ſufficiunt ad rem definitam, ab omnibus aliis rebus, in omni caſu, ſtatu et tempore, diſtinguendam.

Ariſtotelici per definitiones nominales intelligebant grammaticas vocum explicationes. Huc referebant α) *etymologiam*, qua in vocis definiendae originem et ſtirpem inquiritur; β) *ſynonymiam*, qua aliae idem ſignificantes voces adducuntur; γ) *homonymiam*, qua affertur multiplex vocis ſignificatio. Itaque veterum definitio nominalis, quam ὀνοματολογίαν quoque appellitabant, reſpondebat ſemper quaeſtioni: *quid vox ſignificet?* Sed ipſorum definitio realis rem ipſam exhibebat, adeoque reſpondebat quaeſtioni: *quid res ſit?* Eiuſmodi autem definitionem nominalem, ſiue vocum explicationem, relinquimus Grammaticis, cum in definitionibus nominalibus formandis philoſophus id agere debeat, vt notas recenſeat, quae declarant ſignificatum termini definiti. Sic e.gr. definitio nominalis *ſpiritus* eſt, cum vocem *ſpiritus* ita determinas, vt per *ſpiritum* nihil aliud intelligas, quam ſubſtantiam intellectu et voluntate praeditam.

§. 175. *Realis definitio* recentioribus eſt notio diſtincta, quae exponit rei definitae geneſin, ſeu modum, quo fieri vel formari poteſt. WOLFIVS ita eam definit: *realis definitio* eſt, quae exponit modum, quo aliquid fieri poteſt. Conf. *Log. Lat.* §. *194*.

Sic e. gr. WOLFIVS *triſtitiae* definitionem realem ſuppeditat in *Pſychol. empir. lat. p. 470.* cum eam definit per affectum, qui in nobis oritur ex opinione rei praeſentis, quam nobis confuſe, tamquam malum haud paruum repraeſentamus. In hac enim definitione exponitur, quomodo oriatur in nobis triſtitia, adeoque modum, quo fieri poteſt in nobis triſtitia, explicat.

Dicitur alias haec definitio realis *definitio genetica*, quia rei geneſin ſiue ortum, et cauſſas exponit.

§. 176. Definitiones nominales ſunt arbitrariae.

Demonſtr. In definitione nominali recenſentur attributa, rem definitam ab omnibus aliis rebus, in omni caſu et tempore, diſtinguentia (§. 174.). Cum vero vnius rei plura dentur attributa (*per princ. Metaphyſ.*): patet, definitiones nominales a variis varie formari poſſe, adeoque eſſe arbitrarias, ſiue, quod idem eſt: in cuiuſuis poſitum eſt arbitrio, quodnam ex pluribus attributis allegare velit.

Poteſt quis aliud aliudue rei definitae attributum in definitione enumerare; modo attributum enumeratum α) ſit eiuſmodi, vt ſufficiat ad rem definitam ab omnibus aliis rebus diſcernendam, β) ſit attributum aliquod, ex quo cetera, quae rei definitae competunt, legitimo nexu deduci poſſunt. Caue itaque, putes, alterum ſtatim errare et labi, ſi non eadem tecum definitione nominali fuerit vſus.

§ 177. Ex indole definitionis nominalis patet, non omnia attributa et characteres, qui rei definitae competunt, eſſe enumerandos; modo ea recenſeantur praedicata, quae ſufficiunt ad rem definitam ab omnibus aliis rebus diſcernendam, et ex quibus cetera deduci poſſunt.

Cauendum vero eſt, ne exiſtimemus, quempiam omnia ea rei attributa vel negare prorſus, vel in dubium vocare, quae in definitione non enumerantur. Contra hanc cautionem

tionem peccari ſubinde video, cum controuerſias Wolfianas lego. Sic e. gr. cum Wolfivs *animam* definit per ſubſtantiam, quae ſit praedita vi repraeſentatiua vniuerſi pro ſitu corporis organici; hanc definitionem ex eo capite impugnari memini, quia nulla in eadem mentio fit libertatis. Itaque Wolfivm negant admittere libertatem animae, quia ipſa definitio animae libertatem nullam adferat. De his plura coram.

§. 178. Ex his intelligi poteſt:

α) Omnia finita poſſe definiri realiter, quia omnia habent ortum, qui ortus inueſtigari poteſt,

β) Realem definitionem de Deo dari non poſſe,

γ) Ad realem definitionem formandam requiri, vt cauſſas obiecti inquiramus, vt, quid earum quaelibet ad hoc producendum contulerit, diſpiciamus.

δ) Hinc patet, cur plurimarum rerum nullas habeamus definitiones reales. Cum enim cauſſas et ortum plurimarum rerum ignoremus; mirum non eſt, multarum rerum nullas dari a nobis poſſe definitiones reales.

§. 179. A definitione differt *deſcriptio*. Sicut in definitione notae characteriſticae enumerari debent, quae ſufficiunt ad rem definitam ab omnibus aliis rebus, in omni caſu et tempore diſcernendam (§. 150.): ita contra in deſcriptione notae allegantur, quae rei deſcriptae non perpetuo et conſtanter, ſed ad tempus competunt, vt adeo *deſcriptio* nihil aliud ſit, quam notio rei diſtincta, incompleta, oratione expreſſa.

E. gr. Si dico, *atramentarium* eſt vaſculum ligneum, in menſa conſtitutum, et continens liquorem nigrum, ducendis lineis et litteris aptum; tunc atramentarium deſcribo. Notae enim hae atramentario non perpetuo competunt. Deſcriptiones ſunt indiuiduorum; quae autem definiuntur, abſtracta ſunt, et maxime in claſſe ſpecierum conſtituuntur.

CAPVT IV.
DE DIVISIONIBVS.

§. 180.

Qvemadmodvm ens aliquod, ex pluribus partibus compoſitum, generatim *diuidere* dicimus, ſi illud reſoluimus in ſuas partes; ita logice quoque ideam aliquam totalem, et plures determinationes complectentem, diuidere ſolemus, ſi illam reſoluimus in ideas ſuas particulares. Vniuerſe itaque et generalius *diuiſionem* definimus per reſolutionem totius in partes ſuas. Id ipſum, quod diuiditur et in partes ſuas diſtribuitur, dicitur *diuiſum*. Ipſae autem partes, in quas diuiſum reſoluitur, dicuntur *membra diuidentia*.

Doctrinae de definitionibus ſubiungunt cum veteres tum recentiorum nonnulli caput de diuiſionibus. Idque iure meritoque optimo. Diuiſiones enim nihil aliud ſunt, quam definitiones nouae, ſecundum certas modificationes partium totius formatae. Si ens aliquod compoſitum et extenſum in ſuas partes reſoluimus; tunc illa diuiſio dicitur *phyſica*. Si vero ideam aliquam vniuerſalem in ſuas particulares ideas; ſi genus in ſuas ſpecies reſoluimus: tunc iſta diuiſio nominatur *mentalis* ſiue *logica*. De qua in praeſenti capite. Num et quale diſcrimen inter *diuiſionem*, *diſtinctionem* et *partitionem* reperiatur, vberius coram definietur.

§. 181. Diuiſio a numero membrorum diuidentium diuerſas ſortitur denominationes. Quae duobus conſtat membris, dicitur *bimembris* ſiue *Dichotomia*; quae tribus conſtat membris, appellatur *trimembris* ſeu *Trichotomia*; quae quatuor habet membra, dicitur *quatrimembris* ſiue *Tetrachotomia*, et ſic porro.

Exempla *dichotomias*, *trichotomias*, *tetrachotomias* adferam in ipſis lectionibus.

§. 182.

§. 182. Si membra diuidentia diuidimus rurſus in nouas partes, dicimur *ſubdiuidere.*

E. gr. Cum *conſcientia* diuiditur in rectam et erroneam; recta autem conſcientia diſtinguitur in certam et probabilem, ſubdiuidere dicimur. Quid ſit *condiuiſio?* apparebit ex iis, quae in recitationibus hoc loco adferam.

§. 183. Cum, diuiſionem eſſe totius ſiue compoſiti reſolutionem in ſuas partes, dixerimus (§. 180.): patet, vt eſt compoſitum, ſiue totum; ita quoque eſſe eius diuiſionem. Iam vero, cum totum variis ſub relationibus conſiderari poſſit; oriuntur hinc variae ſpecies diuiſionis.

1) *Totum vniuerſale* ſiue *genus in ſpecies ſuas* deſcribitur, e. gr. *animal* eſt vel homo, vel brutum. 2) *Totum eſſentiale in partes eſſentiales phyſicas,* e. gr. *homo* diuiditur in animam et corpus. 3) *Totum integrale* ſeu *corporeum* diuiditur in partes ſuas quantitatiuas, e. gr. *corpus humanum* diſpeſcitur in caput, truncum et artus reliquos. 4) *Totum poteſtatiuum*, ſiue, quod conſtat variis potentiis, ſiue facultatibus, diuiditur in ſuas realitates, e. gr. *anima* in varias facultates, v. gr. ſenſus, imaginationem, memoriam, attentionem, abſtractionem, etc. Addunt hic Philoſophi diuiſionem *ſubiecti* in ſua accidentia ſeu modos, e. gr. omnis *homo* eſt vel pius, vel impius, item *accidentis* per ſua ſubiecta, e. gr. *poena aeterna* eſt vel diabolorum, vel hominum damnatorum, porro *effectus* per ſuas cauſſas, e. gr. *religionis chriſtianae impugnatio alia* ex ignorantia, *alia* ex malitia eſt, *cauſae* denique per ſuos effectus, e. gr. aliud *verbum Dei* hominum mentes terret, vt lex, aliud eaſdem ſolatur, vt euangelium. Res aliqua etiam per *obiecta* ſua diſtribuitur, e. gr. aliud *gaudium* eſt ob creaturas, aliud ob Deum.

§. 184. Membra diuidentia, ſimul ſumta, debent eſſe adaequata diuiſo, i. e. diuiſum nec plus, nec minus complectatur, quam omnia membra diuidentia ſimul.

Demonſtr. Diuiſum conſideratur vt totum; membra autem diuidentia vt partes ſimul ſumtae (§. 180.). Cum autem omnes partes debeant eſſe aequales toti (*per princ. Ontolog.*): membra diuidentia debent quoque adaequare diuiſum; ſiue diuiſum nec plus, nec minus complectatur, quam omnia membra diuidentia ſimul ſumta.

Alii hanc propoſitionem ita enunciant: *Membra diuiſionis debent exhaurire totum diuiſum.* Alii ita: *Diuiſum et membra diuidentia, ſub disiunctione ſimul ſumta, debent eſſe reciproca.* Falſa hinc diuiſio eſſet, ſi *omne animal* diſtingueres in hominem, brutum et plantam. Diuiſum enim minus contineret, quam omnia membra diuidentia ſimul ſumta. Planta enim non continetur ſub conceptu animalis. Ceterae regulae bonae diuiſionis continentur his poſitionibus: *Membra diuidentia ſibi repugnent, nec vnum eorum debet continere alterum.* Haec regula a nonnullis Logicorum ita proponitur: *Membra diuidentia numquam coincidere debent.* Contra hanc regulam peccatur, cum *bonum* omne diſtribuitur in honeſtum, vtile et iucundum. Membra enim diuidentia ſibi non repugnant, ſed coincidunt, et de ſe inuicem affirmari poſſunt: Omne enim *honeſtum* eſt etiam vtile et iucundum. 2) *Diuiſio nihil contineat obſcuritatis, adeoque termini euitentur, nihil ſignificantes.* 3) *Tot membra diuidentia conſtituantur, quot ipſa rei diuiſae natura ſuppeditat.* 4) *Hinc neque ſuperſtitioſe nimis inhaerendum dichotomiis cum Ramiſtis, neque numerus membrorum diuidentium eſt nimium multiplicandus.* Idem enim, inquit Seneca, vitii habet nimia, quod nulla diuiſio. 5) *Diuiſio non faciat ſaltum.* Hinc 6) *cauendum maxime eſt, ne, ſi membra contradictorie oppoſita opponantur, deinceps loco termini negatiui ſubſtituatur terminus poſitiuus, non perfecte aequipollens.* Contra hanc regulam peccant illi, qui omne *ens* diſtinguunt in *materiale* et *ſpiritum.* Debebant enim termino τῷ *materialis* opponere τὸ *immateriale.* Sed loco huius termini negatiui ſubſtituunt terminum affirmatiuum *ſpiritus*, qui tamen termino negatiuo *immaterialis* non perfecte aequipollet. Non enim omne

omne immateriale eſt ſpiritus; id quod vberius commonſtratur in Metaphyſicis. Ceterum rationes harum regularum ſpeciatim in praelectionibus ſumus enumeraturi.

CAPVT V.

DE IVDICIIS ET PROPOSITIONIBVS.

§. 185.

Cvm mens noſtra coniungit duas ideas, aut eaſdem ſeparat, *iudicare* dicitur. *Iudicium* itaque, pro ſecunda mentis operatione ſumtum, eſt nihil aliud, quam idearum coniunctio, vel ſeparatio. Ideas autem ſecum inuicem *iungimus*, ſi, vnam ideam alteri non conuenire, ſeu repugnare, cogitamus.

Hactenus actum de prima mentis operatione, de ſimplici, ſcilicet, apprehenſione ſiue de nuda idearum formatione. Quia vero non modo res nobis ſimpliciter repraeſentamus, ſed ideas formatas quoque inter ſe ita conferimus, vt videamus, num duae ideae inter ſe conueniant et non conueniant, et praeterea, percepto vero ambarum idearum nexu, illas inter ſe coniungimus; ordinis ratio exigit, vt nunc hanc idearum combinationem, vel ſeparationem, exponamus.

§. 186. Vt vero definitio iudicii clarior euadat, exemplum luculentius adferemus. Si e. gr. mens iudicat, Deum eſſe aeternum; tum 1) ideam *Dei* cum idea *aeterni* confert, vt perſpiciat, num duae hae ideae inter ſe conueniant, an non? 2) quando mens vtriuſque ideae conuenientiam animaduertit; has duas ita inter ſe coniungit, vt ſtatuat, Deum eſſe aeternum.

§. 187. Iudicium, verbis expreſſum, dicitur, *propoſitio*, vel *enunciatio*. A Cicerone et Ramo vocatur *axioma*.

§. 188. *Affirmare* dicimur, ſi vnam ideam alteri conuenire ſignificamus, ſiue, ſi vnam ideam alteri tribuimus. *Negamus* autem, ſi vnam notionem alteri repugnare indicamus, ſiue, ſi vnam notionem ab altera remouemus.

E. gr. Si ſignificas, ideam *aeterni* conuenire ideae *Dei*; tunc affirmas, Deum eſſe aeternum. Si vero ideam *aeterni* ideae *mundi* repugnare indicas; negas, mundum eſſe aeternum.

§. 189. Ex quo patet, omne iudicium eſſe vel affirmatiuum, vel negatiuum.

Demonſtr. Cum omne iudicium conſiſtat in idearum coniunctione vel ſeparatione (§ 185.); ideas autem tum coniungamus et ſeparemus, cum, vnam alteri conuenire, cogitamus, vel minus (§. 185.): conſequens eſt, vt in omni iudicio vel ideam vnam alteri conuenire, vel non conuenire, cogitemus. In illo caſu affirmas, in hoc negas (§. 188.). E. omne iudicium eſt vel affirmatiuum, vel negatiuum.

§. 190. In omni iudicio debet adeſſe res, de qua affirmatur, vel negatur, et debet quoque adeſſe aliquid, quod affirmatur et negatur.

Demonſtr. Cum in omni iudicio coniungamus vel ſeparemus ideas (§. 185.); coniungere autem ideas tum demum dicamur, cum vnam ideam alteri conuenire cogitamus (§. 185.), ſiue, quod idem eſt, cum vnam ideam alteri tribuamus, et ideas ſeparemus, cum vnam alteri repugnare cogitemus, ſiue, quod idem eſt, cum vnam ideam ab altera remoueamus: conſequens eſt, vt in omni iudicio debeat aliquid adeſſe, cui vel tribuatur notio altera, vel abs quo remoueatur eadem. E. in omni iudicio debet adeſſe

aliquid

aliquid, de quo aliquid affirmetur, vel negetur (§. 188.).

Porro cum vnum alteri tribuere nequeas, vel ab eodem remouere, niſi quid adſit, quod tribuas, aut remoueas; euidens eſt, in omni quoque iudicio debere aliquid adeſſe, quod affirmetur, vel negetur (§. 188.).

§. 191. Illud, de quo aliquid vel affirmatur, vel negatur, dicitur *ſubiectum;* id vero, quod affirmatur, vel negatur, appellatur *praedicatum.*

§. 192. Vt adeo nunc intelligas, in omni iudicio debere adeſſe ſubiectum et praedicatum (§. 190. 191.); et quia omnis propoſitio ſiue enunciatio eſt iudicium verbis expreſſum (§. 187.): euidens eſt, ad omnem quoque propoſitionem ſubiectum et praedicatum requiri, ſiue terminum, quo res iſta enunciatur, de qua iudicatur, et terminum, quo determinatur, quid rei vel conueniat, vel non conueniat.

Subiecta et praedicata propoſitionum vocantur quoque *propoſitionum extrema*, quia ab initio et fine poſita propoſitiones terminant.

§. 193. Praeter ſubiectum et praedicatum in omni quoque propoſitione debet adeſſe *copula.*

Demonſtr. Quia in omni enunciatione iudicium meum ſignifico (§. 187.); in omni autem iudicio notiones vel coniunguntur, vel ſeparantur (§. 185.): conſequens eſt, vt in omni propoſitione voce quadam opus ſit, per quam notionum nexus vel ſeparatio indicetur. Vox illa, quae ſubiectum praedicato coniungit, ſiue, quae nexum ſubiecti et praedicati indicat, dicitur *copula.* E. ad omnem propoſitionem praeter ſubiectum et praedicatum requiritur copula.

Copula autem ſiue terminus, qui nexum ſubiecti et praedicati indicat, eſt vox EST. Cui ſi particula *non*

praefigitur, indicatur notionum ſeparatio. Ille terminus EST aut ponitur expreſſe nonnumquam, aut latet. In illo caſu habes *copulam explicitam*, in hoc *implicitam*, e. gr. *Deus eſt aeternus*, copula hic adeſt explicita, ſed, ſi dicis: *Deus omnia conſeruat*, copulam latere vides. Propoſitio enim reſolui ita debet: Deus eſt conſeruans omnia.

Copula a veteribus praeterea diuiditur in *copulam ſecundi adiecti et tertii adiecti*. Illa eſt, cum terminus EST nullum praedicatum poſt ſe habet, ſed notat tantum rei exſiſtentiam, e. gr. *Deus eſt*. Si vero vox EST praedicatum poſt ſe habuerit, quod cum ſubiecto coniungit; dicitur *copula tertii adiecti*, e. gr. *Deus eſt aeternus*.

§. 194. Quae propoſitiones expreſſum ſubiectum, praedicatum et copulam habent, dicuntur *logicae* et *perfectae*; *imperfectae* autem dicuntur et *crypticae*, in quibus vel ſubiectum, vel praedicatum, vel copula latent.

Huc referuntur quoque propoſitiones illae, in quibus nihil de altero vel affirmatur, vel negatur, quamuis nexus vocabulorum grammaticus obſeruetur, quas vocant *non logicas*. Tales ſunt propoſitiones *optatiuae*, *imperatiuae*, *precatiuae*, *interrogatiuae*, *exclamatiuae*, etc.

§. 195. Varias propoſitionum ſpecies triplici illa notiſſimaque quaeſtione, *quae? qualis? quanta?* euoluunt philoſophi. Ad quaeſtionem, *quae ſit propoſitio?* reſpondendum praecipiunt, quod ſit vel *ſimplex*, vel *compoſita*. Ad quaeſtionem, *qualis eſt propoſitio?* reſpondent, quod ſit vel *affirmatiua*, vel *negatiua*. Ad quaeſtionem denique, *quanta eſt propoſitio?* reſponderi volunt, eſt vel *vniuerſalis*, vel *particularis*, vel *ſingularis*. De ſingulis ſigillatim et diſtincte.

§. 196. *Propoſitio ſimplex*, quae *categorica* quoque dicitur, eſt, in qua praedicatum, ſine vlla conditione adiecta, de ſubiecto enunciatur.

E. gr. Haec propoſitio: *Deus eſt aeternus*, eſt propoſitio categorica. Sine vlla enim conditione de Deo praedicatum

dicatum *aeterni* enunciatur. *Propoſitionem ſimplicem* vocant quoque illam, quae vnico ſubiecto, et vnico praedicato conſtat.

§. 197. Propoſitio *compoſita* illa eſt, in qua vel plura ſimul ſubiecta locum habent, vel praedicata.

E. gr. *Deus eſt aeternus et omnipotens. Liberalitas et temperantia ſunt virtutes.* Hae propoſitiones ſunt compoſitae, quia in prima ſunt plura praedicata, in altera vero plura ſubiecta.

Ad propoſitiones compoſitas referunt: 1) propoſitionem *hypotheticam* ſiue *conditionalem*, 2) *disiunctiuam*, 3) *copulatiuam*. De ſingulis ſigillatim.

§. 198. Propoſitio *conditionalis* ſiue *hypothetica* eſt, in qua praedicatum tribuitur ſubiecto ſub addita aliqua conditione.

E. gr. *Si Deus eſt ens ſapientiſſimum, eligit optimum;* eſt propoſitio hypothetica ſiue conditionalis. De hac propoſitione hypothetica duas has obſerues regulas. 1) *Conditio nihil ponit in eſſe*, i. e. quod ſub conditione eſſe dicitur, illud nondum, ſine illa adiecta conditione eſſe, exiſtimandum eſt. E. gr. Si Caius diligens eſt, erit doctus. Si quis inde, omiſſa conditione, inferret; Caius erit doctus; contra hanc regulam peccaret. 2) *Conditio impoſſibilis habet vim negandi.* E. gr. ſi effeceris, vt heri fiat hodie, haeredem te opum mearum inſtituam, i. e. non te inſtituam haeredem.

Cel. WOLFIVS recte exiſtimat *Log. Lat. p. 228.* omnes propoſitiones categoricas tacitam hypotheſin inuoluere. Cum enim nihil ſit ſine ratione ſufficienti (§. 3): debet quoque ſemper vel in ſubiecti natura, vel extra eiuſdem naturam deprehendi ratio, cur praedicatum ei vel competat, vel non. Ratio illa, ob quam praedicatum ſubiecto conuenit, dicitur *hypotheſis;* illud autem, quod ob illam rationem ſubiecto tribuitur, dicitur *theſis.* Vnde eſt, vt, *hypotheſin* et *theſin* omni propoſitioni ineſſe, indicent accuratiores philoſophi. Conf. HEINECCII *Element. Log. p. 39.* E. gr. ſi dixeris, *Deus eſt aeternus*, habes pro-

 poſitio-

poſitionem categoricam (§. 169.). Ratio vero debet adeſſe, cur dicas potius, *Deus eſt aeternus*, quam, *Deus non eſt aeternus*.

§. 199. *Propoſitio diſiunctiua* eſt, vbi ex pluribus praedicatis vnum tribuendum eſſe ſubiecto, affirmatur, ſed, quodnam eorum tribui debeat, non determinatur.

Eſt haec definitio Cel. Wolfii in *Log. Lat. p.* 282. Hanc propoſitionis diſiunctiuae definitionem ſequenti illuſtrabimus exemplo. E. gr. ſi quis dixerit: *aut anima eſt ens ſimplex, aut compoſitum;* tunc alterutrum horum praedicatorum animae tribuendum eſt.. Quodnam vero tribuendum ſit, non determinatur. Praedicata, quae in propoſitione diſiunctiua ſibi repugnant, dicuntur *membra diſiuncta*. De his propoſitionibus ſequentes notes regulas:

1) *Plena eſſe debet membrornm diſiunctorum enumeratio*. Vnde falſa eſt ſequens propoſitio: *Aut peccatum eſt ens creatum, aut increatum* Datur enim adhuc ens introductum. 2) *Membra diſiuncta ſibi debent ita eſſe oppoſita, vt ſimul conſiſtere non poſſint*. Falſa hinc eſſet propoſitio: *Actio aut eſt pia aut decora.*

§. 200. Propoſitio *copulatiua* eſt, ſi ſubiectum et praedicatum ita connectuntur, vt vel vtrique ſubiecto ſigillatim poſſit tribui idem praedicatum, vel eidem ſubiecto poſſint tribui ſingula praedicata.

E. gr. *Deus eſt et omnipotens et omniſcius.*

§. 201. Cum propoſitiones formamus; tunc modum perſaepe determinamus, quo praedicatum ſubiecto conueniat, vel non conueniat. Quod cum fit, dicuntur propoſitiones iſtae *modales*.

Tales modi ſunt quatuor: 1) *neceſſe eſt*, 2) *contingit*, 3) *poſſibile eſt*, 4) *impoſſibile eſt*. E. gr. *neceſſe eſt, mundum, ſole ſplendente, illuſtrari. Contingit, nonnullos, qui philoſophiae operam dant, in Atheiſmum prolabi. Poſſibile eſt, Titium aegrotare. Impoſſibile eſt, vt Scriptura ſacra errores nobis tradat.*

§. 202.

§. 202. Propoſitiones adhuc conſiderandae ſunt *exponibiles.* Sunt autem propoſitiones *exponibiles* eiuſmodi propoſitiones, quae ob particulas quaſdam aliquam inuoluunt difficultatem et multiplicitatem, vt per aliquot alias propoſitiones explicari debeant, ſi illis ſua conſtare debet claritas.

Ad exponibiles referuntur 1) *propoſitiones excluſiuae*, 2) *exceptiuae*, 3) *reſtrictiuae*, 4) *comparatiuae.*

§. 203. *Propoſitio excluſiua* eſt, in qua difficultatem et multiplicatum ſenſum adferunt particulae excluſiuae.

Sunt autem particulae excluſiuae, *ſolus*, *vnicus*, *ſolum*, *tantum*, *duntaxat* etc. E. gr. *ſola fides iuſtificat*, eſt propoſitio excluſiua.

Excluſiua eſt vel excluſi ſubiecti, vel excluſi praedicati. Illa eſt, vbi particula excluſiua refertur ad ſubiectum, e. gr. *ſola fides iuſtificat.* Haec eſt, in qua particula excluſiua refertur ad praedicatum. E. gr. Caius *tantum* calumniari nouit, i. e. nihil aliud didicit, quam artem calumniandi.

De excluſiua notamus hanc regulam: *excluſiua non excludit quoduis, ſed tantum oppoſita*, e. gr. ſi dicimus: *ſola fides iuſtificat*, non excludimus hoc ipſo meritum Chriſti aut gratiam Dei, ſed tantum bona opera. Sed haec de excluſiua.

§. 204. *Propoſitio exceptiua* eſt, in qua particulae exceptiuae difficultatem per ſenſum multiplicatum adferunt.

Sunt autem particulae exceptiuae: *praeter*, *niſi*, *praeterquam*, *excepto*, etc. E. gr. *Omne ens, praeter Deum, eſt contingens*, eſt propoſitio exceptiua. Quomodo exponantur cum excluſiuae, tum exceptiuae, in lectionibus ipſis demonſtrabitur.

§. 205. *Propoſitio reſtrictiua* eſt, in qua particulae reſtrictiuae multiplicatum ſenſum ob difficultatem inferunt.

Sunt

Sunt vero particulae *reſtrictiuae* vel *limitatiuae: quatenus*, *qua*, *in quantum*, *quod attinet ad*, *quoad*, etc. E. gr. *Homo*, *qua animam*, *eſt incorruptibilis.*

Propoſitiones reſtrictiuae diſtinguuntur in propoſitiones *ſpecificatiuas* et *reduplicatiuas.* De quibus ſpeciatim in recitationibus.

§. 206. *Propoſitio comparatiua* eſt, in qua particula aliqua comparatiua ſubiecti praedicatique relationem ad ſe inuicem efficit.

Particulae autem comparatiuae ſunt *magis*, *minus*, *plus*, *maxime*, etc. E. gr. *Atheiſmus eſt magis perniciosſus*, ſiue, *eſt perniciosior*, *quam ſuperſtitio.*

In omni autem comparatiua propoſitione tria occurrunt, 1) res, quae inter ſe comparantur, 2) aliquid, in quo comparantur, quod vocant *tertium comparationis*, 3) requiritur, vt tertium comparationis vni rerum comparatarum maiori gradu tribuatur, alteri in minori. Id, cui tertium comparationis in maiori gradu tribuitur, dicitur *maius comparatum.* Id vero, cui tertium comparationis minori gradu tribuitur, dicitur *minus comparatum;* e. gr. in hac propoſitione, WOLFIVS *accuratius demonſtrat, quam* LEIBNITIVS; res comparatae ſunt WOLFIVS et LEIBNITIVS, tertium comparationis eſt *accurata demonſtratio*, ſiue *rigor demonſtrandi*, comparatum maius eſt WOLFIVS, comparatum vero minus eſt LEIBNITIVS.

Quomodo propoſitiones comparatiuae exponantur, itemque quid ſint propoſitiones *proprie* et *improprie* comparatiuae, docebo vberius in praelectionibus.

Ceterum ad exponibiles referuntur a nonnullis quoque propoſitiones *inceptiuae*, e. gr. *Caius incipit eſſe pius; deſitiuae*, e. gr. *Caius deſinit eſſe diligens; continuatiuae*, e. gr. *Caius continuat eſſe diligens*, et denique *exhibitiuae.* Definiunt autem Logici *propoſitionem exhibitiuam* per eiuſmodi propoſitionem, in qua loco ſubiecti *pronomen* adhibetur *demonſtratiuum*, ad exhibendum alicui aliquid, quod eſt ex duabus rebus copulatum, quarum *principalis* minuſque ſenſui obuia in praedicato exprimitur; altera vero, quae magis patet, non expreſſis verbis ponitur, et

vehiculum

vehiculum appellatur. Sic, oſtenſo marſupio, pecunia repleto, dicere poſſum, *hoc eſt pecunia;* vbi res principaliter ſignificata, eſt *pecunia*, vehiculum vero *marſupium*. Talis exhibitiua propoſitio eſt illa Ieſu! *Hoc eſt corpus meum*. Hactenus de *exponibilibus*, quas merito inter propoſitiones compoſitas retuleris, quippe quae non vnicum ſubiectum et praedicatum vnicum inuoluunt, ſed plures omnino propoſitiones, ſi analyſis inſtituatur et expoſitio accedat.

§. 207. Ad qualitatem nunc propoſitionum accedimus, ſecundum quam omnis propoſitio vel *affirmans* eſt, vel *negans*.

§. 208. *Propoſitio affirmatiua* eſt, in qua praedicatum tribuitur ſubiecto, *negatiua* vero eſt, in qua praedicatum remouetur a ſubiecto.

Negatiuae propoſitionis ſignum eſt negatio NON, quae particula NON in propoſitionibus negatiuis ſemper ad copulam referri debet.

Plures dantur caſus, in quibus negatio ingredi poteſt compoſitionem, adeoque copulam non afficit. Deprehendimus in multis propoſitionibus, quod negatio terminum tantum aliquem, aut termini partem, cui NON immediate praeponitur, afficiat. Quo in caſu habes propoſitiones *infinitas*, e. gr. propoſitio infinita eſt ſequens: *Adam in ſtatu integritatis potuit non mori*. Sed propoſitio ſequens eſt negatiua: *Adam in ſtatu integritas non potuit mori*. Haec falſa eſt propoſitio, illa vera.

§. 209. Propoſitio, ratione quantitatis, eſt vel *vniuerſalis*, vel *particularis*. Illa eſt, ſi hypotheſis ſiue conditio, ſub qua praedicatum enunciatur de ſubiecto, latet in ipſa ſubiecti natura. WOLFIVS ita propoſitionem vniuerſalem definit: in qua ſubiectum eſt terminus communis, ſpecies nempe vel genus; praedicatum autem conuenit ſingulis ſpeciei indiuiduis, vel ſingulis generis ſpeciebus harumque indiuiduis.

E. gr.

E. gr. *Homo eſt rationalis*, eſt propoſitio vniuerſalis; ratio enim ſiue hypotheſis, ſub qua rationalitas praedicatur de homine, latet in ipſa natura et definitione hominis. Subiectum in hac propoſitione eſt terminus vniuerſalis, nempe ſpecies, et praedicatum eſt eiuſmodi, vt ad omnia indiuidua, ſub ſpecie contenta, applicari queat.

§. 210. Signum vniuerſalitatis in propoſitione affirmatiua eſt vox *omnis*, in negatiua, *nullus*.

§. 211. Cum propoſitio vniuerſalis habet ſignum vniuerſalitatis ſibi additum; tunc dicitur propoſitio *vniuerſalis definita*. Cum vero propoſitio vniuerſalis abſque ſigno vniuerſalitatis adfuerit; tunc habes propoſitionem *vniuerſalem indefinitam*.

E. gr. *Omnis homo eſt mortalis*, eſt propoſitio *vniuerſalis definita*, quia hic comparet ſignum vniuerſalitatis. Sed ſi dixeris: *Homo eſt rationalis*, tunc haec quidem propoſitio eſt vniuerſalis, ſed *indefinita*.

§. 212. Perſpicuum hinc eſt, vniuerſalitatem propoſitionis minus recte cognoſci ex ſigno vniuerſalitatis propoſito.

Demonſtr. Cum detur propoſitio vniuerſalis indefinita (§. 211.); in propoſitione autem indefinita vniuerſali nullum ſignum vniuerſalitatis compareat (§. cit.): manifeſtum eſt, ſignum vniuerſalitatis non efficere propoſitionem vniuerſalem.

Sumas e. gr. hanc propoſitionem: *Omnis homo eſt eruditus.* Huic propoſitioni ſignum vniuerſalitatis praefixum vides, nec tamen eſt vniuerſalis. Vt adeo minus recte a Scholaſticis illa propoſitio dicatur vniuerſalis, cuius ſubiecto praefigitur ſignum vniuerſale. Aliud criterium allegetur neceſſe eſt, ex quo diiudicetur propoſitionis vel vniuerſalitas, vel particularitas, idque ex ipſa ſubiecti natura deſumi debet.

§. 213.

§. 213. Porro hinc liquet, recte affirmari philoſophis, *propoſitiones indefinitas in communi ſermone aequipollère vniuerſalibus.*

Si quis e. gr. diceret indefinite: *Cantores amant humores*, item: *Galli ſunt adulteri;* neque *Cantores*, neque *Gallis* has ferrent propoſitiones indefinitas, facile eaſdem admiſſuri, ſi pro particularibus haberent. Hactenus de propoſitione vniuerſali.

§. 214. Propoſitioni vniuerſali opponitur *particularis.* Eſt autem propoſitio particularis, in qua ſubiectum eſt terminus communis, genus nempe vel ſpecies; praedicatum vero non conuenit, niſi quibuſdam ſpeciei, vel generis, indiuiduis. Nota particularitatis eſt vox *quidam.*

E. gr. *quidam homo eſt pius.* Hic, vt vides, ſubiectum eſt terminus communis, nempe ſpecies, praedicatum autem eſt eiuſmodi, vt non omnibus indiuiduis, ſub hac ſpecie contentis, competat.

§. 215. Propoſitionis particularis ſubiecto nunc ſignum particularitatis praefigitur, nunc omittitur. In illo caſu habes *propoſitionem particularem*, eamque *definitam;* in hoc *propoſitionem particularem indefinitam.*

§. 216. Vt adeo hinc rurſus intelligas, 1) ſignum particularitatis non pertinere ad naturam et eſſentiam propoſitionis particularis, generatim conſideratae, ſed tantum definitae (§. 215.); 2) non ideo propoſitionem eſſe particularem, quamuis ſignnm particularitatis ſit praefixum.

Permagni refert, propoſitiones particulares in ſcientiis transformari in vniuerſales. Id vero ſequenti ratione fieri poteſt. Si propoſitionem habueris particularem; tum ad hypotheſin, conditionem, ſiue determinationem attendas, ſub qua praedicatum ſubiecto competit, et eam determinationem addas: tum praedicatum ſubiectis omnibus compe-

competet, quae ſunt ſub iiſdem circumſtantiis, iiſdemque determinationibus gaudent. E. gr. Haec propoſitio: *quidam homo eſt Philoſophus*, eſt propoſitio particularis. Si hanc propoſitionem commutare volueris in vniuerſalem; rationem exquiras, cur hoc praedicatum quibuſdam hominibus competat. Inuenies ſcilicet, quia quidam homines habitu rationes rerum perſpiciendi et aſſerta ſua demonſtrandi gaudent. Hinc nunc efficietur vniuerſalis propoſitio, ſi determinationem et conditionem addideris h. m. *Omnis homo, qui gaudet habitu, rationes rerum inueſtigandi, et aſſerta ſua demonſtrandi, eſt Philoſophus.*

Ab hac conſideratione dependet analyſis propoſitionum, quae eſt reſolutio in theſin et hypotheſin. De qua analyſi propoſitionum eiuſque vſu plane inſigni in recitationibus plura diſſeram.

§. 217. *Propoſitio ſingularis* eſt, cuius ſubiectum eſt indiuiduum, ſiue terminus ſingularis.

E. gr. *Caius eſt eruditus*, *Ioſephus eſt caſtus*, ſunt propoſitiones ſingulares.

§. 218. Ex his omnibus vides, omnes propoſitiones eſſe vel vniuerſaliter affirmantes, vel vniuerſaliter negantes; vel etiam particulariter affirmantes, vel particulariter negantes.

Differentiam hanc propoſitionum indicarunt ſcholaſtici per quatuor has vocales, A, E, I, O. A ſignificat vniuerſalem affirmantem, E vniuerſalem negantem, I particularem affirmantem, O particularem negantem.

§. 219. Ad differentiam nunc accedimus propoſitionum, quoad obiectum et euidentiam earum. Quoad obiectum, ſiue rem illam, quae propoſitione continetur, omnis propoſitio diuiditur in propoſitionem *theoreticam* et *practicam*. Quoad euidentiam, ſiue praedicationis claritatem, propoſitio omnis eſt vel *demonſtrabilis*, vel *indemonſtrabilis*. De ſingulis ſigillatim.

Hic

Hic vel maxime exponi debent propoſitiones, quas in Mathematicorum ſcriptis obuias eſſe nouimus, quaſque ipſi peculiaribus nominibus in methodo ſua a ſe inuicem diſcreuerunt.

§. 220. *Propoſitio theoretica* dicitur, in qua aliquid, quod ſubiecto ineſt, de eodem affirmatur, vel negatur. *Propoſitio practica* eſt propoſitio, in qua aliquid fieri poſſe affirmatur, vel fieri debere poſtulatur.

E. gr. *Homo eſt rationalis*, *Deus eſt aeternus*, ſunt propoſitiones theoreticae. Haec autem propoſitio, *quicumque vult habitum ſibi acquirere, debet actiones eaſdem crebrius repetere*, eſt propoſitio practica.

§. 221. *Propoſitio indemonſtrabilis* dicitur, in qua nexus ſubiecti et praedicati intellectis terminis ſtatim patet. In caſu oppoſito propoſitio dicitur *demonſtrabilis*, ſiue *demonſtratiua.*

E. gr. Haec propoſitio: *fieri non poteſt, vt aliquid eodem tempore ſit et non ſit*, eſt propoſitio indemonſtrabilis, quia ſtatim per terminos patet. Sed haec propoſitio, *anima eſt immortalis*, eſt propoſitio demonſtrabilis, ſiue demonſtratiua, quia haec propoſitio non eſt ex terminis manifeſta, et in pſychologia rationali ex multis aliis propoſitionibus demonſtratur.

§. 222. Propoſitio indemonſtrabilis theoretica vocatur *axioma.*

E. gr. Hae propoſitiones, *totum eſt maius ſua parte*, item, *impoſſibile eſt, idem ſimul eſſe, et non eſſe*, ſunt axiomata.

Veteres vocabant tritos illos Metaphyſicorum canones quoque axiomata. Quia vero illi canones et dicteria philoſophorum plerumque ſunt propoſitiones ſenſus vagi et indeterminati, multiſque adhuc exceptionibus obnoxiae; minus recte vocari poſſe illas axiomata, rigoroſo ſenſu, in praelectionibus commonſtrabo. Axioma enim, vi vocis, indicat eiuſmodi propoſitionem, cui auctoritas aliqua in conuincendo competit, quaeque ob dignitatem ſuam

et euidentiam internam aſſenſum extorquet, ita, vt praeſidiis alienis, quibus aſſenſus extorqueatur, plane non indigeat. Conf. Hagen de *Methodo mathematica, p. 239.* et Bvlfingeri *diſſertat. de Axiomatibus philoloſophicis*, Tubing. habita 1722.

Ad axiomata referunt recentiores:

1) Omnem illam propoſitionem, quae ex vnica definitione immediate deduci poteſt. Ita enim Wolfivs in commentatione breui de *Methodo mathem.* §. 30. *Quidquid ex conſideratione eorum, quae in vna definitione continentur, immediate deducitur, axioma vocamus, ſi quid rei conuenire, aut non conuenire, enunciet.* Sumas e. gr. hanc definitionem: *Spiritus eſt ſubſtantia, intellectu et voluntate praedita.* Si ex hac vnica definitione has poſitiones immediate deduxeris: *Spiritus eſt ſubſtantia; Spiritus eſt intellectu praeditus; Spiritus eſt voluntate praeditus. Quidquid non eſt intellectu et voluntate praeditum, illud non eſt ſpiritus;* tunc hae propoſitiones vocantur axiomata.

2) Ad axiomata referuntur *propoſitiones identicae*, in quibus idem, quoad vocem atque ſenſum, de ſe ipſo affirmatur. E. gr. tales propoſitiones identicae ſunt ſequentes: *Homo eſt homo.* Item: *Quidquid habet partes, illud gaudet quoque multitudine partium.*

3) Et quia omnes definitiones ſunt propoſitiones identicae (§. 146.): patet, propoſitiones, in quibus definitio praedicatur de definito, aut vice verſa, de definitione definitum, referri recte inter axiomata. E. gr. *Quidquid eſt ſpiritus, debet eſſe ſubſtantia intellectu et voluntate praedita.* Et, *quidquid eſt ſubſtantia intellectu et voluntate praedita, illud recte inter ſpiritus refertur.*

§. 223. *Poſtulatum* dicitur propoſitio practica indemonſtrabilis; ſiue propoſitio aliqua practica, quae immediate ex vnica definitione concipitur et deducitur.

E gr. Definias *felicitatem* per ſtatum durabilis gaudii. Si ex hac vnica definitione has poſitiones deduxeris practicas: *Qui vult felicitate potiri, debet id agere, vt in ſtatu*

gaudii

gaudii durabilis verſetur. Item: *Homo redditur felix per id, quod ipſi durabile gaudium affert*, tum hae propoſitiones dicuntur *poſtulata.*

§. 224. *Theorema* vocatur propoſitio theoretica demonſtrabilis, ſiue demonſtratiua. Siue: *Theorema* eſt propoſitio theoretica, ex pluribus definitionibus, inter ſe collocatis, eruta.

E. gr. Haec propoſitio: *Ens ſimplex caret omni magnitudine*, eſt theorema, quia haec propoſitio debet demonſtrari ex definitione *entis ſimplicis* et definitione *magnitudinis.* In omni theoremate attendendum eſt ad duo momenta, *theſin* ſcilicet, ſiue ipſam *propoſitionem*, quae enunciat, quid rei conueniat, vel non, et *probationem theſeos*, quae nexum, vel repugnantiam, ope idearum quarumdam intermediarum clare luculenterque declarat. Probatio autem plerumque his litteris concluditur: Q. E. D. i. e. *quod erat demonſtrandum.*

§. 225. *Problema* dicitur propoſitio practica demonſtrabilis, ſiue, eſt propoſitio practica, ex pluribus definitionibus deducta.

E. gr. *Voluntas eſt emendanda per praeiudiciorum abolitionem.* Haec propoſitio eſt demonſtranda, et regulae practicae ſpeciem induit.

Vox *problematis* alias duplici potiſſimum ſenſu ſumitur, 1) pro quaeſtione, quo operatio aliqua continetur producenda. Si autem modus operationis producendae indicatur; tum ille modus propagationis indicatus dicitur *ſolutio problematis*, e. gr. *Quomodo emendatur voluntas hominis?* eſt hoc ſenſu *problema;* ſolutio autem problematis eſſet ſequens: *ſi in intellectu viua et diſtincta boni maliue repraeſentatio excitatur, tum efficitur id, vt voluntas nil appetat, niſi verum bonum, et nil auerſetur, niſi verum malum. Quo ipſo emendatur.* 2) Vox *problematis* ſignificat quoque propoſitionem et quaeſtionem dubiam, de qua in vtramque partem diſputari poteſt, e. gr. *num anima a parentibus propagetur?*

§. 226. *Corollaria*, quae alias quoque dicuntur *conſectaria*, itemque *poriſmata*, ſunt propoſitiones, quae ſine multa ratiociniorum ambage ex definitionibus aliis inferuntur.

Si e. gr. hoc theorema fuerit poſitum: *Affectus turbant attentionem*, et ex hoc theoremate hanc propoſitionem elicueris: E. *et ira turbat attentionem*; tunc haec vltima propoſitio dicitur *corollarium*.

§. 227. Singulis his propoſitionum generibus addi ſolent *ſcholia*, quae illuſtrant ea, quae adhuc obſcura videri poterant.

Ad ſcholia itaque omnes illae annotationes pertinent, quibus vſus propoſitionis demonſtratae, hiſtoria, neque minus ratio, qua auctor ad hanc illamue propoſitionem peruenerit, explicantur. Si e. gr. *principium indiſcernibilium* explicaſſes et demonſtraſſes, et in annotatione aliqua adiecta, vel primum huius principii auctorem, vel eiuſdem vſum, vel obiectiones nonnullorum, contra illud formatas, vel alia, hoc principium illuſtrantia, adferres; tunc integra illa annotatio, qua haec adferuntur, quae ad illuſtrandum principium indiſcernibilium pertinent, diceretur *ſcholion*.

§. 228. *Lemmata* dicuntur propoſitiones, ex aliena diſciplina deſumtae, et in ſubſidium adductae, ad demonſtrationem alicuius propoſitionis in diſciplina, quam tractamus, obuiae, abſoluendam.

E. gr. ſi in philoſophia morali theorema demonſtrare velles: *omnes actiones bonae vel malae ſunt intrinſece et per ſuam naturam bonae vel malae*, ad hoc autem demonſtrandum in ſubſidium vocares propoſitionem illam metaphyſicam: *eſſentiae rerum ſunt neceſſariae*; tunc haec propoſitio dicitur *lemma*.

§. 229. Hactenus de propoſitionum differentia. Proximum eſt, vt addamus quaedam de propoſitionum *affectionibus*, de quibus ſcholaſtici multa operoſe magis,

quam

quam vtiliter praeceperunt. Ad affectiones propoſitionum pertinent α) *oppoſitio*, β) *ſubalternatio*, γ) *conuerſio*, δ) *aequipollentia*. De ſingulis ea adferemus, quae nobis in accurata ratiocinatione vſui eſſe poſſunt.

§. 230. *Oppoſitio* eſt propoſitionum inter ſe pugnantium collatio, vbi vna affirmat, quod altera negat.

E. gr. inter duas has propoſitiones datur oppoſitio: *Mundus eſt ens contingens; Mundus non eſt ens contingens.* Diuiditur autem oppoſitio in *contrariam*, *contradictoriam*, et *ſubcontrariam*.

§. 231. *Propoſitiones*, quarum vna vniuerſaliter negatur, quod in altera vniuerſaliter affirmatur, de eodem ſubiecto, dicuntur *contrariae*.

E. gr. *Omnis ſapiens eligit optimum; Nullus ſapiens eligit optimum*, ſunt propoſitiones contrariae. De propoſitionibus contrariis nota hanc regulam. *Contrariarum propoſitionum vtraque falſa eſſe poteſt, at numquam vtraque vera.* Si has duas habueris propoſitiones: *O. eruditus eſt pius; N. eruditus eſt pius;* tunc facile vides, has duas propoſitiones eſſe contrarias, et ambas falſas.

§. 232. *Contradictoria propoſitio* eſt, quae idem praedicatum de eodem ſubiecto affirmat et negat; ſiue, cum propoſitiones vniuerſaliter affirmantes et particulariter negantes, vel vniuerſaliter negantes et particulariter affirmantes, inter ſe comparantur; tunc hanc *oppoſitionem* vocamus *contradictoriam*.

E. gr. *Omnis ſapiens eligit optimum; quidam ſapiens non eligit optimum.* De indole et requiſitis verae contradictionis plura coram adferam. Nota interim, *contradictoriarum propoſitionum alteram ſemper veram, alteram falſam eſſe.*

§. 233. *Subcontraria oppoſitio* eſt inter particulares propoſitiones.

 E. gr.

E. gr. *Quidam homo eſt doctus; quidam homo non eſt doctus.* De propoſitionibus ſubcontrariis nota eſt regula: *Subcontrariae propoſitiones ambae verae, at non ambae falſae eſſe poſſunt.* Duae hae propoſitiones modo memoratae ſunt verae, ſed duae falſae eſſe non poſſunt. Additur his *oppoſitio praecontraria*, qua in altera propoſitione ſingulari affirmatur, quod idem in altera ſingulari negatur. Regulae de hac ſunt: 1) *Si his propoſitionibus altera vera eſt, altera neceſſario debet eſſe falſa:* 2) *Harum alterutram veritate ſemper eminere oportet.* Vid. Dan. Richteri Diſſ. de *oppoſitione propoſitionum*, Ien. 1738.

§. 234. *Subalternatio* eſt illa propoſitionum affectio, qua propoſitio latior, ſiue maioris extenſionis, includit propoſitionem anguſtiorem, ſiue minoris extenſionis, ſiue *ſubalternatio* eſt relatio vniuerſalis propoſitionis atque particularis inter ſe, quae idem ſubiectum idemque praedicatum habent. *Vniuerſalis* propoſitio, quae includit particularem, dicitur *ſubalternans. Particularis* autem propoſitio, quae ſub vniuerſali continetur, dicitur *ſubalternata.*

E. gr. *Omne animal viuit et ſentit; quoddam animal viuit et ſentit.* Prior propoſitio dicitur ſubalternans; poſterior ſubalternata.

Hic notes velim regulas ſequentes: 1) *Si ſubalternans eſt vera, ſubalternata quoque eſt vera.* Si e. gr. verum eſt, *omne animal viuere;* verum quoque eſt, *quoddam animal viuere.* Non vero vice verſa, *ſi ſubalternata eſt vera, ſubalternans quoque erit vera.* Verum eſt, *quemdam hominem eſſe doctum;* non ideo verum eſt, *omnem hominem eſſe doctum.* 2) *Si ſubalternans eſt falſa, non ideo ſtatim falſa eſt ſubalternata.* E. gr. falſum eſt, *omnem hominem eſſe doctum*, non vero ideo falſum eſt, *quemdam hominem eſſe doctum.* Harum regularum rationes in recitationibus enumerabo.

§. 235. *Conuerſio* dicitur talis mutatio propoſitionis, vbi ſubiectum fit praedicatum, et v. v. ſalua qualitate, ſeu veritate, propoſitionum. E. gr.

E. gr. Hae propoſitiones: *Omnis ſpiritus eſt intelligens, et omne intelligens eſt ſpiritus*, dicuntur conuerti. Prior propoſitio, cuius ſubiectum et praedicatum tranſponitur, dici ſolet *conuertenda* vel *conuerſa*. Poſterior, quae ex hac permutatione oritur, dicitur *conuertens*.

Triplex ſtatuitur conuerſio: 1) *ſimplex*, qua eadem quantitas et qualitas propoſitionum ſeruatur. E. gr. *Nullus virtute praeditus calumniis delectatur*, E. *Nullus, qui calumniis delectatur, eſt virtute praeditus.* 2) *Per accidens* conuerſio fit, qua mutatur quantitas propoſitionum. E. gr. *Omnis doctus eſt homo*, E. *quidam homo eſt doctus.* 3) *Per contrapoſitionem*, cum qualitas terminorum mutatur, qualitate et quantitate manente. E. gr. *Quidam homo non eſt ſapiens*, E. *quoddam, quod non eſt ſapiens, eſt homo.* His additur conuerſio *per contrapoſitionem*, qua propoſitio ita conuertitur, vt ſubiecto infinito nuncupato, et qualitas mutatur et quantitas, v. c. *Elias viuus in caelum eſt relatus*, E. *quicumque non viuus in caelum eſt relatus, non eſt Elias.* vid. Dan. Richteri diſſ. de *Conuerſione propoſitionum* Hal. 1740.

§. 236. Supereſt *aequipollentia* propoſitionum. Propoſitiones autem dicuntur *aequipollentes*, quae verbis quidem diſcrepant, ſed ſenſum eumdem habent.

E. gr. *Affectus turbant attentionem: mens noſtra turbatur in attendendo ab affectibus*, ſunt propoſitiones aequipollentes. Multa hic operoſius a ſcholaſticis ſunt tradita, quae tamen recte cum Cel. Syrbio ad luſus logicorum ſcholaſticorum difficiles, referas. Quae hic ſciri merentur, ea in ipſis ſcholis adducam. Quod reliquum, euoluatur Io. Albert. Berckenkamp comment. logica de *Affectionibus propoſitionum relatiuis*, Lemgou. 1743.

CAPVT VI.

DE RATIOCINATIONE ET SYLLOGISMO.

§. 237.

Hactenvs actum eſt de iudicio et propoſitione. Cum vero idearum conuenientiam vel ſeparationem non immediate ſemper perſpicere poſſimus: illud fiat, neceſſe eſt, ope alicuius ideae tertiae, cum ſcilicet ex comparatione duarum idearum cum tertia colligimus, coniungendaene ſint, an ſeparandae. Atque ita ex duobus iudiciis, notionem communem habentibus, tertiam elicimus, quod vocant *ratiocinari.*

E gr. ſi comparas *Deum* cum ente *indeſtructibili* et *ſimplici*, ſatis intelligis, *Deum* et *ens indeſtructibile* poſſe iungi. Atque ita nunc ratiocinium ita conficies:

O. ens ſimplex eſt ens indeſtructibile.
Deus eſt ens ſimplex,
E. Deus eſt ens indeſtructibile.

Hic iudicium tuum, *Deus eſt ens indeſtructibile*, deriuas ex duobus iudiciis hiſce: *O. ens ſimplex eſt ens indeſtructibile*, *Deus eſt ens ſimplex*. Haec duo iudicia notionem communem habent, ſcil. ideam entis ſimplicis.

§. 238. Hinc intelligis, ad omne ratiocinium non plures ideas requiri, quam tres, et tria tantum iudicia adeſſe debere.

Demonſtr. Cum ratiocinium oriatur ex comparatione duarum idearum cum tertia (§. 237.): perſpicuum eſt, in ratiocinatione non plures conceptus requiri, quam tres.

Porro cum omne ratiocinium ſit actus mentis, quo ex duobus iudiciis, notionem communem habentibus,

tertium elicimus (§. 137): manifeſtum eſt, ad omne ratiocinium non plura requiri, quam tria iudicia.

§. 239. Per experientiam deprehendimus, ordinem cogitandi in formandis ratiociniis ita procedere:

I. Rem aliquam ſiue notionem ad genus aliquod vel ſpeciem referimus, atque tum omne illud, quod de genere illo vel ſpecie, ad quam obiectum retulimus, affirmatur, vel negatur, de ipſo quoque obiecto, ad genus vel ſpeciem relato, affirmamus, vel negamus. Hic eſt prior modus cogitandi in conficiendis ratiociniis.

II. Ordo cogitationum quoque ita inſtituitur. Cum in obiecto A notas vel characteres animaduertimus, qui definitionem aliquam conſtituant: tunc obiecto illi A, definitum conuenire iudicamus (§. 157.), et cum notas et characteres ab obiecto abeſſe obſeruamus; tunc obiecto illi A definitum non conuenire pronunciamus.

E. gr. *Iram* referimus ad genus, nimirum *affectus.* Omne itaque illud, quod de affectu tibi ſuppeditat memoria vel imaginatio, e. gr. *quod affectus turbent attentionem,* eadem adplicas ratione ad *iram,* ſequentem in modum:

O. affectus turbat attentionem.
O. ira eſt affectus,
E. O. ira turbat attentionem.

Hoc ratiocinium ad primum cogitandi modum eſt conformatum. Exemplum poſterioris modi nunc habes:

E. gr. in Caio obſeruas, *ipſum eſſe tranquillum et laetum in rebus aduerſis.* Cum vero per imaginationem tibi ſuccurrat, hos characteres eſſe characteres hominis *patientis,* infers, Caium eſſe patientem, ſequentem in modum:

Quicunque laetus et tranquillus eſt in rebus aduerſis, ille eſt patiens,
Atqui Caius laetus et tranquillus eſt in rebus aduerſis,
E. Caius eſt patiens.

§. 240. Omnia itaque ratiocinia affirmatiua nituntur hac poſitione: *Quidquid de genere vel ſpecie omni praedicari poteſt, illud etiam praedicatur de quouis ſub illo genere vel ſpecie comprehenſo.* Item: *Cui competit definitio, illi quoque conuenit definitum.*

Atque his propoſitionibus abſoluitur peruulgatum illud DICTVM DE OMNI, quod recte pro fundamento ratiociniorum affirmatiuorum habetur.

§. 241. Si negatiue ratiocinamur, tunc cogitationes noſtras ad hanc regulam conformamus: *Quidquid ab genere vel ſpecie omni remouetur, vel negatur, illud quoque de quouis ſub illo genere vel ſub illa ſpecie contento negatur.* Item: *Cui non conuenit definitio, illi quoque non conuenit definitum.*

His comprehenditur DICTVM DE NVLLO, quod adeo recte fundamentum ratiociniorum negatiuorum eſſe creditur.

§. 242. Ratiocinio, tamquam actui mentis interno, reſpondet *ſyllogiſmus*, tamquam actus externus, qui ideo vocatur *oratio*, ratiocinia mentis declarans, ſiue, ſyllogiſmus eſt ratiocinium verbis expreſſum.

Vocabula *συλλογίζειν* et *συλλογίζεσθαι*, ex ſcholis arithmeticorum ad logicos tranſierunt. Quemadmodum enim arithmeticus ex datis duabus quantitatibus cognitis tertiam incognitam elicit; ita intellectus, quoties ratiocinatur, ex comparatione duarum idearum cum tertia colligit, num illae componendae ſint, an ſeiungendae? ſunt verba HEINECCII in *Element. Log.* §. 7[illegible]

§. 243. Ex quo patet:

1) Quemadmodum idea et terminus, iudicium et propoſitio, differunt, ita quoque differre ratiocinium et ſyllogiſmum.

2) Cum, quidquid valet de definitione, valeat quoque de definito (§. 157.): perſpicuum eſt, quidquid demon-

demonſtrari poteſt de ratiociniis, idem quoque valere de ſyllogiſmis.

§. 244. Omnis itaque ſyllogiſmus tot conſtare debet terminis atque propoſitionibus, quot ratiocinium notionibus atque iudiciis conſtat.

Demonſtr. Cum ſyllogiſmus ſit ratiocinium verbis expreſſum (§. 242.): conſequens eſt, vt, quot ratiocinium notionibus et iudiciis conſtat, tot debeat ſyllogiſmus complecti notiones, et iudicia verbis expreſſa. Notio, verbis expreſſa, dicitur terminus (§. 123.), et iudicium verbis expreſſum, dicitur propoſitio (§. 185.). E. quot ratiocinium notionibus et iudiciis conſtat, tot debet ſyllogiſmus terminis et propoſitionibus conſtare.

§. 245. Syllogiſmus nec plures, nec pauciores debet continere terminos, quam tres.

Demonſtr. Cum ſyllogiſmus tot conſtet terminis, quot ratiocinium ideis, ſiue notionibus (§. 244.); ad ratiocinium autem tantum tres requirantur ideae, ſiue notiones (§. 238.): manifeſtum eſt, ſyllogiſmum nec plures, nec pauciores debere continere terminos, quam tres.

Roetenbeccivs in Logica hanc in rem ita pronunciat: in omni ſyllogiſmo eſt aliquid, 1) *de quo*, 2) *quod*, 3) *ex quo*, diſcurritur. Hinc tres etiam oriuntur termini.

Cel quidem Rvdigervs ratiocinationem per quatuor terminos, tamquam nouum quid, inuentam a ſe eſſe putat, *in ſenſu veri et falſi, p. 341.* Sed monſtrabimus coram, ſi duo adfuerint medii termini, tunc non adeſſe vnicum, ſed plures ſyllogiſmos.

Termini autem ſunt 1) praedicatum concluſionis, 2) ſubiectum concluſionis, 3) terminus aliquis communis, qui exprimit ideam illam tertiam, cum quo ſubiectum et praedicatum concluſionis comparatur.

§. 246.

§. 246. Subiectum concluſionis dicitur *terminus minor*, et praedicatum concluſionis dicitur *terminus maior*. Terminus autem tertius, cuius ope concluſionis praedicatum cum ſubiecto concluſionis connectitur, dicitur *terminus medius*.

Praedicatum autem concluſionis ideo vocatur terminus *maior*, quia praedicatum plerumque eſt maioris extenſionis et latitudinis, quam ſubiectum. Subiectum autem concluſionis dicitur ideo terminus *minor*, quia ſubiectum eſt minoris extenſionis et latitudinis, quam praedicatum. Terminus autem medius dicitur *medius*, quia nexum conſtituit ſubiecti et praedicati concluſionis, adeoque hoc mediante, concluſionis ſubiectum cum praedicato combinatur. Praedicatum et ſubiectum concluſionis dicuntur quoque termini extremi, e. gr. ſumas hunc ſyllogiſmum: *O. affectus turbat attentionem*, *O. ira eſt affectus*, *E. omnis ira turbat attentionem*, tunc terminus minor eſt *ira*, *ira* enim eſt ſubiectum concluſionis, terminus maior eſt, *turbat attentionem*, quia eſt praedicatum concluſionis; terminus medius eſt *affectus*, quia, mediante idea *affectus*, praedicatum hoc potius, quam aliud, tribuitur *irae*, adeoque rationem hic terminus in ſe continet, cur de *ira* praedicem, quod *turbet attentionem*. Hos tres terminos dicunt eſſe *materiam* ſyllogiſmi *remotam*, quia omnis ſyllogiſmus componitur ex propoſitionibus, tamquam ex ſua materia, omnes autem propoſitiones componuntur ex terminis, hinc terminos *principia materialia remota* ſyllogiſmorum dicimus. Hactenus de terminis.

§. 247. Omnis ſyllogiſmus tribus conſtare debet propoſitionibus.

Demonſtr. Tot ſyllogiſmus propoſitionibus conſtare debet, quot ratiocinium iudiciis (§. 244.). Cum vero omne ratiocinium conſtare debeat tribus iudiciis (238.): oppido patet ſyllogiſmum tribus quoque propoſitionibus conſtare debere.

§. 248.

§. 248. Prima harum propoſitionum dicitur *maior*, ſecunda *minor*, tertia *concluſio*. De ſingulis ſigillatim.

§. 249. *Maior propoſitio* dicitur illa ſyllogiſmi propoſitio, in qua terminus maior, ſiue praedicatum concluſionis (§. 246.), combinatur cum termino medio.

Dicitur haec propoſitio a CICERONE *propoſitio* κατ' ἐξοχήν.

§. 250. *Propoſitio minor* eſt, in qua terminus minor, ſiue ſubiectum concluſionis, combinatur cum medio termino.

Dicitur alias haec propoſitio minor, *aſſumtio*, itemque *aſſumtum*.

§. 251. Maior et minor propoſitio, coniunctim ſumtae, vocantur *praemiſſae*.

Dicuntur autem ideo praemiſſae, quia concluſioni praemittuntur. Alias nominantur *ſumtiones*, *ſumta*.

§. 252. *Concluſio* dicitur illa ſyllogiſmi propoſitio, quae ex combinatione terminorum, in praemiſſis ſyllogiſmi diuerſorum, formatur.

E. gr. in hoc ſyllogiſmo:
Omne vitium animi tranquillitatem turbat,
Auaritia eſt vitium,
E. auaritia animi tranquillitatem turbat.

Propoſitio maior eſt: *Omne vitium animi tranquillitatem turbat.* Propoſitio minor eſt: *Auaritia eſt vitium.* Concluſio eſt: *Auaritia animi tranquillitatem turbat.*

§. 253. *Figura* ſyllogiſmorum eſt diſpoſitio medii termini cum duobus terminis concluſionis.

§. 254. Quot itaque modis medius terminus cum ſubiecto et praedicato concluſionis poteſt diſponi: tot habes ſyllogiſmi figuras.

§. 255.

255. Conſtat ex combinationis doctrina, tres quantitates, quarum media bis ſumi debet, non poſſe niſi quadruplicem combinationis ordinem, praeſtare. In ſyllogiſmo igitur, in quo tres termini occurrunt (§. 245.), et quorum medius bis ſumi debet in praemiſſis (§. 254.), non poſſunt eſſe, niſi quatuor combinationes medii termini cum extremis.

Patebit hoc vberius ex ſchemate ſequenti, vbi S indicat ſubiectum concluſionis, ſiue terminum minorem, P ſignificat praedicatum concluſionis, ſiue terminum maiorem, M innuit terminum medium.

1. fig.	2. fig.	3. fig.	4. fig.
M P	P M	M P	P M
S M	S M	M S	M S

Quintam tranſpoſitionem literae M ſemel cum P et ſemel cum S non erues.

§. 256. Quatuor tantum ſyllogiſmi figurae ſunt poſſibiles.

Demonſtr. Quot modis medius terminus cum ſubiecto et praedicato concluſionis in praemiſſis poteſt diſponi; tot habes ſyllogiſmi figuras, ſiue, tot figurae ſunt poſſibiles (§. 254.). Iam vero quatuor tantum modis medius terminus cum ſubiecto et praedicato concluſionis, ſiue extremis, poteſt diſponi (§. 255.). E. quatuor tantum figurae ſyllogiſticae ſunt poſſibiles.

De ſingulis itaque figuris ſpeciatim nunc acturi ſumus.

§. 257. *Figura prima* eſt, vbi medius terminus in maiori propoſitione ſubiectum et in minori propoſitione eſt praedicatum, conf. ſchema §. 255. allegatum.

E. gr. Omne *ens cogitans* eſt ſpiritus,
Anima humana eſt *ens cogitans*,
E. Anima humana eſt ſpiritus.

Hic

Hic medius terminus, *ens cogitans,* eſt in propoſitione maiori ſubiectum, et in minori praedicatum.

§. 258. *Secunda figura* eſt, vbi medius terminus in maiori et minori propoſitione eſt praedicatum.

E. gr. O. animal *viuit et ſentit*,
N. lapis *viuit et ſentit*,
E. N. lapis eſt animal.

§. 259. *Tertia figura* eſt, in qua terminus communis ſiue medius in maiori et minori propoſitione eſt ſubiectum.

E. gr. O. *animal* viuit et ſentit,
O. *animal* eſt ſubſtantia,
E. qu. ſubſtantia viuit et ſentit.

§. 260. *Quarta figura* eſt, vbi medius terminus in maiori propoſitione eſt praedicatum, in minori ſubiectum.

E. gr. O. animal *viuit et ſentit*,
O. *quod viuit et ſentit*, eſt ſubſtantia,
E. quaedam ſubſtantia eſt animal.

§. 261. Explicatis hactenus figuris ſyllogiſmorum, nunc ad eorum leges ſiue regulas explicandas nos accingimus, quarum alias deprehendimus eſſe eiuſmodi, vt ad omnes ſyllogiſmos, cuiuſcumque demum figurae ſint, pertineant, aliae vero tantum ad ſyllogiſmos huius illiuſque figurae ſpectent. Illae ſunt *generales*, hae vocantur *ſpeciales*.

§. 262. Inter generales regulas referimus primo loco. *Syllogiſmus non debet plures habere terminos, quam tres.*

Hanc propoſitionem iam demonſtrauimus §. 245. Quia vero quatuor termini non *explicite* ſemper adſunt, ſed variis tectiſque modis irrepere ſolent, hos quidem modos, quibus quatuor termini ſyllogiſmum ingredi ſoleant, ſigillatim percenſebimus.

1) Qua-

1) Quatuor termini adſunt, ſi *aequiuocatio* (§. 136.) in terminis locum habuerit.

E. gr. Omnis ſpiritus eſt intellectu et voluntate praeditus,

Spiritus vini eſt ſpiritus,

E. ſpiritus vini eſt intellectu et voluntate praeditus.

2) Quatuor termini irrepere ſolent, per *ſuppoſitionis mutationem.*

E. gr. Omne ens eſt generis neutrius,

Femina eſt ens,

E. femina eſt generis neutrius.

Hic in prima propoſitione terminus *ens* ſupponitur *materialiter*, in altera vero *formaliter*. (Conf. §. 146. in annotat.)

3) Quatuor termini ingrediuntur ſyllogiſmum per confuſionem termini abſtracti cum concreto. (§. 146. in annotat.)

E. gr. Omnis iuſtitia eſt habitus,

Caius eſt iuſtus,

E. Caius eſt habitus.

Plura hanc in rem adferemus in praelectionibus.

§. 263. Regularum generalium altera haec eſt. Medius terminus nunquam debet ingredi concluſionem.

Demonſtr. Medius terminus eſt ille terminus, qui continet rationem in ſe, cur praedicatum in concluſione cum ſubiecto vel copuletur, vel non (§. 246.), adeoque eſt cauſſa efficiens concluſionis (*per defin. cauſſ.*) Cum vero cauſſa efficiens non ingrediatur conſtitutionem effectus (*per princ. Ontol.*): patet, medium terminum non ingredi debere concluſionem.

Poteſt haec regula ita quoque demonſtrari. Medius terminus eſt terminus communis praemiſſarum (per def.). Concluſio vero eſt combinatio terminorum a praemiſſis diuerſorum (§. 252.). E. medius terminus concluſionem non ingredi debet.

E. gr.

E. gr. O. bonus miles eſt homo,
Caius eſt bonus miles,
E. Caius eſt bonus homo.

In hoc ſyllogiſmo medius terminus ex parte ingreditur concluſionem.

§. 264. Ex puris particularibus nihil ſequitur.

Demonſtr. Cum omnes ſyllogiſmi nitantur dicto de Omni et Nullo (§. 240.). Vi autem dicti de Omni et Nullo de nonnullis affirmetur vel negetur, quod de omni genere vel ſpecie affirmatur vel negatur (§. 240. 241.): conſequens eſt, vt, ſi concluſio eſt particularis, vna praemiſſarum ſit vniuerſalis. Vt adeo ex puris particularibus nihil ſequi conſtet.

Non valet conſequentia in hoc ſyllogiſmo:
Qu. homo eſt pius,
Qu. homo eſt impius,
E. qu. impius eſt pius.

§. 265. Ex puris negantibus nihil ſequitur.

Demonſtr. Syllogiſmus, in quo purae negatiuae adhibentur, peccat contra dictum de Nullo. Vi enim huius dicti ita concludendum eſt: Non competit omni: E. etiam huic non competit (§. 241.). Vt vero demonſtres, remoueri ſiue negari aliquid de hoc indiuiduo vel hac ſpecie, quia idem remouetur de genere; requiritur, vt oſtendas, hoc indiuiduum, ſiue hanc ſpeciem, ſub ſpecie, vel genere, contineri, adeoque affirmatiua vna praemiſſarum eſſe debet. Quo ipſo intelligitur, *ex puris negatiuis nihil ſequi.*

E. gr. non valet, ſi ita argumentaris:
N. impius ſaluatur,
N. pius eſt impius,
E. N. pius ſaluatur.

§. 266. Non ſit plus vel minus in concluſione, quam fuit in praemiſſis.

Demonſtr. Ponamus plus eſſe in concluſione, quam fuit in praemiſſis; tunc noua aliqua determinatio vel ad ſubiectum, vel ad praedicatum concluſionis accedet, quae non adfuit in praemiſſis, adeoque ſubiectum vel praedicatum concluſionis alium acquiret ſignificatum, quam habuit in praemiſſis, ſicque ex immutato ſenſu terminorum quatuor exorientur termini. Cum vero in ſyllogiſmo non debeant eſſe plures termini, quam tres (§. 245.): conſequens eſt, vt in concluſione non debeat plus eſſe, quam fuit in praemiſſis.

Porro cum fuerit in concluſione minus, quam fuit in praemiſſis; tunc determinatio aliqua vel ſubiecti vel praedicati, quae adfuit in praemiſſis, in concluſione omittetur. Ex quo itidem alius terminorum ſenſus emergit, adeoque quatuor hinc oriuntur termini. Cum vero quatuor terminos adeſſe debere negetur (§. 245.): ſequitur, vt non minus adeſſe debeat in concluſione, quam fuit in praemiſſis.

E. gr. Qui mundum contemnit, iniurias patitur.
Qui Chriſtum ſequitur, mundum contemnit,
E. qui Chriſtum ſequitur, in aeternum iniurias patitur.

§. 267. *Pars debilior* praemiſſarum dicitur praemiſſa particularis et negatiua.

§. 268. Concluſio ſequi debet partem debiliorem, i. e. ſi vna praemiſſa fuerit vel particularis, vel negatiua, tunc concluſio quoque debet eſſe particularis, vel negatiua.

Demonſtr. Ponamus enim, concluſionem eſſe vniuerſalem, quum vna praemiſſa fuerit particularis, tunc plus

plus erit in concluſione, quam eſt in praemiſſis. Propoſitio enim vniuerſalis plus ſemper continet, quam propoſitio particularis. Cum vero non debeat eſſe plus in concluſione, quam fuit in praemiſſis (§. 266.); perſpicuum eſt, concluſionem non debere eſſe vniuerſalem, ſed particularem, cum vna praemiſſarum fuerit particularis. Praemiſſa particularis dicitur *pars debilior* praemiſſarum (§. 267.). E. concluſio ſequi debet partem ſuam debiliorem. Porro ponamus, concluſionem eſſe affirmatiuam, ſi vna praemiſſarum fuerit negatiua, tunc eiuſmodi argumentandi ratio erit contra Dictum de Nullo. Vi enim Dicti de Nullo negandum eſt de quibuſdam, quod de omni negatur (§. 241.). Requirit itaque Dictum de Nullo 1) propoſitionem, qua B negatur de A, quae eſt maior propoſitio, adeoque negatiua; 2) requirit propoſitionem, qua oſtenditur, ſeu affirmatur, C contineri ſeu comprehendi ſub A, quae eſt minor propoſitio, adeoque affirmatiua; 3) poſtulat propoſitionem, qua negatur C de A, quae eſt concluſio, adeoque negatiua. Vt adeo videas, concluſionem debere eſſe negatiuam, ſi vna praemiſſarum fuerit negatiua, atque ita, concluſionem ſequi ſemper partem debiliorem, hinc intelligitur.

Haec ſunt regulae generaliores ſyllogiſmorum, quae omnibus ſyllogiſmis cuiuſcumque figurae ſunt communes. Nunc ad ſpecialiores easque primae figurae regulas explicandas et demonſtrandas accedamus.

§. 269. In prima figura maior propoſitio ſemper debet eſſe vniuerſalis.

Demonſtr. Vi dicti de Omni ita ſemper argumentandum. Quodcumque valet de omni, valet quoque de

ſingulis, adeoque a genere ad ſpeciem determinatam concludere debemus (§. 240.). Si vero maior propoſitio non eſt vniuerſalis, tunc non a genere ad ſpeciem, ſiue, a propoſitione ſubalternante ad ſubalternatam concludimus. Adeoque eiuſmodi ſyllogiſmus non quadrat ad Dictum de Omni.

Ponamus, maiorem propoſitionem eſſe particularem, tunc concluſio quoque debet eſſe particularis, quia concluſio ſequi debet partem ſuam debiliorem (§. 268.). Iam vero, ſi concluſio eſt particularis, minor quoque propoſitio deberet eſſe particularis, concluſio enim et minor propoſitio habent idem ſubiectum. Eodem itaque modo, quo ſubiectum in concluſione cum ſuo praedicato connectitur, debet quoque in minori propoſitione connecti; alias ſignificatus et ſenſus terminorum immutaretur, adeoque quatuor inde exſurgerent termini, quod eſt contra § 245. Sic haberes puras particulares. Cum vero ex puris particularibus nihil ſequatur (§. 264), minor propoſitio, ſi maior fuerit particularis, non poteſt eſſe particularis, ſed debet vniuerſalis eſſe. E. ſi maior propoſitio in prima figura eſſet particularis, tunc minor propoſitio deberet eſſe particularis et vniuerſalis ſimul. Particularis deberet eſſe, quia ſubiectum in minori propoſitione eodem modo cum praedicato connecti debet, quo ſubiectum in concluſione cum ſuo praedicato coniungitur. Vniuerſalis deberet eſſe, quia ex puris particularibus nihil ſequitur. Cum vero impoſſibile et abſurdum ſit, aliquam propoſitionem ſimul eſſe vniuerſalem et particularem; abſonum quoque eſt, propoſitionem maiorem eſſe particularem.

E. gr. Non valet conſequentia, ſi ita argumentaris.

Quoddam ens eſt corpus,
O. ſpiritus eſt ens,
E. qu. ſpiritus eſt corpus.

§. 270. Propoſitio minor in prima figura non debet eſſe negatiua, ſed affirmatiua.

Demonſtr.

Demonſtr. Dictum enim de Nullo requirit, vt, quod negatur de genere A in propoſitione maiori, idem negetur de ſpecie C in concluſione (§. 241.). Cum vero in concluſione non poſſis de ſpecie C negare id, quod in maiori propoſitione de genere A negaſti, niſi oſtenderis, affirmatiue in minori propoſitione ſpeciem C contineri ſeu comprehendi ſub genere A: manifeſtum eſt, minorem propoſitionem, vi dicti de Nullo, debere eſſe affirmatiuam.

Hinc non valet conſequentia, ſi ita argumentari velis:
Quicquid ſui ſibi conſcium eſt, illud exſiſtit,
Atque hic mundus non eſt ſui ſibi conſcius,
E. hic mundus non exſiſtit.

§. 271. Cum concluſio in prima figura vniuerſaliter affirmat, tum vtraque praemiſſarum vniuerſaliter affirmans eſſe debet.

Demonſtr. Fac enim, concluſionem eſſe vniuerſaliter affirmantem, nec vtramque praemiſſarum eſſe vniuerſaliter affirmantem; tunc aut maior propoſitio non erit vniuerſaliter affirmans, aut minor, aut vtraque ſimul. Si maior propoſitio non eſt vniuerſaliter affirmans; debet eſſe particulariter affirmans. Cum vero demonſtratum ſit, maiorem propoſitionem non poſſe eſſe particularem (§. 269.); relinquitur id, vt debeat eſſe vniuerſalis. Minor propoſitio quoque non poteſt eſſe particularis. Si enim haec fuerit particularis; tunc concluſio quoque debet eſſe particularis, (quia ſequitur partem debiliorem (§. 268.) quod eſt contra hypotheſin. Neque vtraque praemiſſarum poteſt ſimul eſſe particularis, quia ſic concluſio deberet quoque eſſe particularis, quod rurſus eſt contra hypotheſin. Vt taceam, ex puris particularibus nihil ſequi (§. 264.). Relinquitur itaque

id, vt, ſi concluſio fuerit vniuerſalis, praemiſſarum vtraque debeat eſſe vniuerſalis.

§. 272. Quoties in prima figura concluſio fuerit vniuerſaliter negans, maior propoſitio debet eſſe vniuerſaliter negans, minor vero vniuerſaliter affirmans.

Demonſtr. Cum maior propoſitio in prima figura non poſſit eſſe particularis (§. 269.); debet eſſe vniuerſalis. Si vero maior propoſitio debet eſſe vniuerſalis, tunc erit aut affirmans, aut negans. Fac, eſſe eamdem affirmantem, tunc, quia minor propoſitio in prima figura quoque eſſe debet affirmans (§. 270.), concluſio non poteſt eſſe negatiua, ſed erit affirmans: quod vero cum hypotheſi pugnat. E. ſi concluſio erit vniuerſaliter negans, maior quoque debet eſſe vniuerſaliter negans.

Quod autem propoſitio debeat eſſe vniuerſaliter affirmans, cum concluſio fuerit vniuerſaliter negans, ita probamus. Minorem debere eſſe in prima figura affirmantem, probauimus (§ 270.). Si itaque eſt affirmans, tunc aut vniuerſaliter affirmat, aut particulariter. Fac, minorem propoſitionem particulariter affirmare, tunc concluſio quoque debet eſſe particularis, quia concluſio et minor propoſitio vnum idemque ſubiectum habent, quod eodem modo in minori propoſitione combinari debet cum ſuo praedicato, quo connexum eſt in concluſione cum praedicato. Cum vero concluſionem hic aſſumamus *vniuerſaliter* negantem, non poteſt eſſe particularis, adeoque minor propoſitio, ſi concluſio fuerit vniuerſaliter negans, debet eſſe vniuerſaliter affirmans.

§ 273. Cum in prima figura concluſionem particularem eamque affirmantem habueris, tunc maior propoſitio debet eſſe vniuerſalis, et quidem affirmans, minor vero affirmet particulariter.

Demonſtr. In prima figura minor propoſitio et concluſio vno eodemque ſubiecto gaudent, adeoque minor

minor propoſitio et concluſio eamdem habent quantitatem; alias diuerſimode idem ſubiectum, ſiue idem terminus acciperetur. Ex qua diuerſa acceptione quum oriantur quatuor termini, quod eſt contra §. 245; intelligitur, in prima figura debere eſſe minorem propoſitionem particularem, cum fuerit concluſio particularis.

Porro cum minor ſemper debeat eſſe in prima figura affirmans (§. 270.); conſequens eſt, vt, ſi concluſio eſt particulariter affirmans, minor quoque particulariter affirmans eſſe debeat. Atque in hoc caſu maior debet eſſe vniuerſalis. Fac enim, eſſe eam particularem; tunc habebis puras particulares, ex quibus nihil ſequitur (§. 264.). Fac porro, eſſe eam negatiuam, tunc concluſio quoque erit negatiua, qui concluſio ſequitur partem debiliorem (§. 268.); quod eſt contra hypotheſin. E. cum concluſio eſt particulariter affirmans, tunc maior propoſitio debet eſſe vniuerſalis affirmans.

§. 274. Quoties in prima figura concluſio fuerit particularis, et quidem negatiua, toties maior propoſitio debet eſſe negatiua, et quidem vniuerſaliter, et minor propoſitio debet eſſe particulariter affirmans.

Demonſtr. Si concluſio negat, vna ex praemiſſis quoque debet eſſe negans (§ 273.). Cum vero in prima figura minor propoſitio debeat eſſe affirmans (§. 270.); perſpicuum eſt, ſi concluſio eſt negatiua, maiorem propoſitionem debere eſſe negatiuam. Porro ſi concluſio eſt particulariter negans; tum minor quoque propoſitio debet eſſe particularis, quia minor et concluſio idem habent ſubiectum, adeoque etiam eamdem habere debent quantitatem. Si vero minor eſt particularis, debet eſſe particulariter affirmans (§. 270.). Ergo, ſi concluſio eſt

 parti-

particulariter negans, minor debet eſſe particulariter affirmans. Et quia maior debet eſſe negatiua (*per demonſtrat.*), ex puris autem particularibus nihil ſequitur (§ 264.); relinquitur, vt maior propoſitio, ſi concluſio fuerit particularis negans, ſit vniuerſaliter negatiua.

§. 275. Pergimus nunc ad regulas ſecundae figurae. *In ſecunda figura maior propoſitio ſemper debet eſſe vniuerſalis.* Ratio huius regulae eadem eſt, quam dedimus §. 269, vbi demonſtrauimus, propoſitionem maiorem in prima figura ſemper debere eſſe vniuerſalem.

E. gr. non ſequitur, ſi in ſecunda figura ita argumentatus fueris:

Qu. ſubſtantia eſt ſpiritus,
N. corpus eſt ſpiritus,
E. Quoddam corpus non eſt ſubſtantia.

§. 276. In ſecunda figura concluſio ſemper debet eſſe negatiua.

Demonſtr. Cum ſemper in ſecunda figura altera praemiſſarum deprehendatur eſſe negatiua, concluſio autem ſequi debeat partem ſuam debiliorem (§. 268.); conſequens eſt, vt concluſio quoque in ſecunda figura debeat eſſe negatiua. Propoſitio enim negatiua refertur ad partem debiliorem praemiſſarum.

§. 277. *In tertia denique figura minor ſemper ſit affirmans.*

Rationem huius regulae iam dedimus §. 270, vbi demonſtrauimus, in prima figura minorem propoſitionem debere eſſe affirmatiuam.

§. 278. In tertia figura concluſio ſemper ſit particularis.

Demonſtr. Cum in tertia figura vnam praemiſſarum ſemper deprehendamus particularem, particularis autem

autem propoſitio referatur ad partem debiliorem praemiſſarum (§. 267.), et concluſio imitari debeat partem ſuam debiliorem (§. 268.): ſequitur, vt concluſio in tertia figura debeat ſemper eſſe particularis.

§. 279. Hactenus de figuris ſyllogiſmorum reguliſque ſingularum figurarum. Quia vero deprehendimus, propoſitiones in qualibet figura ſecundum quantitatem et qualitatem alia aliaue ratione diſponi, ſimulque comperimus, nouas hinc oriri ſyllogiſmorum ſpecies: nouas has ſyllogiſmorum ſpecies, ex diuerſa trium propoſitionum diſpoſitione oriundas, paucis perſpiciemus.

§. 280. Nouae autem hae ſyllogiſmorum ſpecies, ſub certa figura tamquam ſub genere comprehenſae, dicuntur *modi ſyllogiſmorum*, vt adeo modum definiamus per diſpoſitionem trium propoſitionum ſecundum has quatuor differentias, A, E, I, O.

Hae quatuor vocales, quae diuerſitatem propoſitionum ratione quantitatis et qualitatis indicant, poſſunt in tribus propoſitionibus multiplici ratione tranſponi, quod oſtendit LEIBNITIVS de *Arte combinator. Probl. II. n. 15. p. 13.* Sexaginta quatuor harum vocalium in tribus poſitionibus tranſpoſitiones eſſe poſſibiles, commonſtrat HANSCHIVS, item CROSA in *Log. 572.* Tot itaque etiam modi ſunt poſſibiles, ex quibus aliqui tantum ſunt, qui regulis ſyllogiſticis conformes ſunt, et qui adeo in ſyllogiſmis legitimis adhiberi poſſunt. Modi itaque legitimi, et qui concludunt, ab illegitimis diſtinguuntur per regulas, in antecedentibus §§. demonſtratas.

Ariſtotelici vocabulis quibuſdam illos modos expreſſerunt, in quibus vocales quantitatem et qualitatem propoſitionum ſignificant, litterae autem conſonae ideo ſunt adiectae, vt memoriae conſuleretur. Inſeruiunt praeterea

hae voces nobis in eo, vt ſtatim poſſimus intelligere, quot modis praemiſſae ratione quantitatis et qualitatis variari poſſint.

§. 281. Scholaſticorum nomina, quibus modos et varias ſpecies ſyllogiſmorum expreſſerunt, ſequentibus verſiculis comprehenduntur.

PRIMAE FIGVRAE MODI.

bArbArA, cElArEnt, *primae*, dArII fErIOque.

MODI SECVNDAE FIGVRAE.

cEſArE, cAm-Eſ-trEs, (cAc-rE-nEn,) fEſtInO, bArOcO, (fA-crO-no) *ſecundae.*

MODI TERTIAE FIGVRAE.

Tertia, grande ſonans, recitat: dArAptI, fElAptOn,
adiungens dIſAmIs, dAtIſI, bOcArdO, (dOcAmbrOc) fErIſOn.
cAlEmEs, (cAcrEſEn,) bAmAlIp, dImAtIs, fEſApO, frEſIſO.

§. 282. Singulorum modorum exempla ſubiungemus, ne quid tibi obſcurum maneat.

FIGVRAE I.

bAr *Omnis affectus turbat attentionem,*
bA *Omnis ira eſt affectus,*
rA *E. Omnis ira turbat attentionem.*
cE *N. ens ſimplex habet figuram,*
lA *O. anima humana eſt ens ſimplex,*
rEnt *E. N. anima humana habet figuram.*

dA

dA *O. virtute praeditus eſt felix,*
rI *Qu. homo eſt virtute praeditus,*
I *E. Qu. homo eſt felix.*

ſE *N. impius ſaluatur,*
rI *Qu. homo eſt pius,*
O *E. Qu. homo non ſaluatur.*

SECVNDAE FIGVRAE.

cEſ *N. virtus animi tranquillitatem turbat,*
Ar *O. inuidia animi tranquillitatem turbat,*
E *E. N. inuidia eſt virtus.*

cAm *O. philoſophus exſiſtentiam Dei credit,*
Es *N. Atheus exſiſtentiam Dei credit,*
trEs *E. N. Atheus eſt philoſophus.*

fEs *N. philoſophus impugnat exſiſtentiam Dei,*
tI *Qu. homo impugnat exſiſtentiam Dei,*
nO *E. Qu. homo non eſt philoſophus.*

bAr *O. philoſophus prouidentiam Dei concedit,*
Oc *Qu. homo prouidentiam Dei non concedit,*
O *E. Qu. homo non eſt philoſophus.*

FIGVRAE TERTIAE.

dAr *O. pius ſaluatur,*
Ap *O. pius eſt homo,*
tI *E. Qu. homo ſaluatur.*

fEl *N. vitium animi tranquillitatem promouet,*
Ap *O. vitium ineſt homini,*
tOn *E. quoddam, quod ineſt homini, animi tranquillitatem non promouet.*

dIs

dIs *Quoddam vitium corpus noſtrum deſtruit,*
Am *Omne vitium tranquillitatem turbat,*
Is *E. quoddam, quod tranquillitatem animi turbat, deſtruit corpus noſtrum.*

dAt *O. affectus eſt appetitus, vel auerſatio,*
Is *Qu. affectus eſt in ſe malus,*
I *E. quoddam, quod in ſe malum eſt, eſt appetitus, uel auerſatio.*

bOc *Quidam affectus non eſt bonus,*
Ar *O. affectus eſt appetitus,*
dO *E. quidam appetitus non eſt bonus.*

fEr *N. vitium felicitatem noſtram promouet,*
Is *Quoddam vitium eſt dulce,*
On *E. quoddam dulce non promouet felicitatem noſtram.*

Non opus eſt, vt modos quartae figurae ſpeciatim percenſeamus. Rarius enim occurrunt ſyllogiſmi quartae figurae, neque modi, qui a quibuſdam hic commemorantur, videntur multum nobis adferre vtilitatis, memoriae licet eoſdem impreſſerimus. Ceterum, vt ſubmonuimus iam iam, modi recenſiti ideo ſunt nobis familiares reddendi, vt, quomodo a legitimis illegitimi ſyllogiſmi diſtingui debeant, eo facilius perſpiciamus. Si ſcilicet vocales adfuerint, quae nulli modorum recenſitorum reſpondeant, tum, ſyllogiſmum non quadrare ad modum, colligimus.

§. 283. Ex his nunc vides, primam figuram omnibus concluſionibus, cuiuſcumque ſint qualitatis aut quantitatis, inferendis ſufficere.

Demonſtr. Cum concluſio ſit propoſitio illa ſyllogiſmi, quae ex combinatione terminorum, in praemiſſis ſyllogiſmi diuerſorum, formatur (§. 252.), omnis autem

autem propoſitio ſit vel vniuerſaliter affirmans, vel vniuerſaliter negans, vel particulariter affirmans, vel particulariter negans (§. 218.); conſequens eſt, vt concluſio quoque ſit vel vniuerſaliter affirmans, vel vniuerſaliter negans, vel particulariter affirmans, vel particulariter negans. In quacumque itaque figura concluſiones vniuerſaliter affirmantes, et vniuerſaliter negantes, item particulariter affirmantes et particulariter negantes inferri poſſunt, illa figura concluſionibus cuiuſque quantitatis et qualitatis inferendis ſufficit. Atqui in prima figura inferuntur concluſiones vniuerſaliter affirmatiuae, id quod modus *barbara* indicat; item vniuerſaliter negatiuae, id quod perſpicis ex modo *celarent;* item particulariter affirmatiuae, quod modus *darii* oſtendit; et denique particulariter negatiuae, quod modus *ferio* innuit. E. prima figura concluſionibus cuiuſque qualitatis et quantitatis inferendis ſufficit.

§. 284. Ex his intelligitur, recte primam figuram pro perfectiſſima haberi et ceteris omnibus multum praeſtare.

Demonſtr. Cum in prima figura concluſiones cuiuſque quantitatis et qualitatis inferantur (§. 283.); illa autem figura merito pro optima et perfectiſſima habeatur, in qua omnis generis concluſiones probari poſſunt; dubitari non poteſt, primam figuram recte pro perfectiſſima haberi. Porro cum in reliquis figuris non omnis generis concluſiones probari et inferri queant; in ſecunda enim figura concluſiones tantum adſunt negatiuae (§. 276.), et in tertia tantum particulares concluſiones habes (§. 278.): facile patet, primam figuram ceteris multum praeſtare.

Hinc

Hinc eſt, vt 1) nonnulli Logicorum contenti ſint tantùm prima figura, quia haec eſt ſimpliciſſima et naturaliſſima, et dictum de Omni et Nullo directe ſequitur. Hinc eſt, vt 2) ſyllogiſmos ceterarum figurarum commodiſſime reduci poſſe ad ſyllogiſmos primae figurae, aiant. Eſt autem *reductio ſyllogiſmorum* illa transformandi ſyllogiſmos methodus, qua ſyllogiſmi ſecundae, tertiae et quartae figurae in ſyllogiſmos primae figurae commutantur, et per figurae primae conſequentias dicto de Omni et Nullo conformantur. E. gr. ſumas hunc ſyllogiſmum ſecundae figurae.

N. *inuidus tranquillitatem animi promouet,*
O. *virtute praeditus tranquillitatem animi promouet,*
E. N. *virtute praeditus eſt inuidus.*

In hoc ſyllogiſmo, vt vides, eſt medius terminus praedicatum in vtraque praemiſſarum, adeoque eſt ſyllogiſmus ſecundae figurae. Hunc ſi conuertimus et reducimus ad ſyllogiſmum primae figurae, tunc ſequens ſyllogiſmus primae figurae prodibit:

N. *qui tranquillitatem animi promouet, eſt inuidus,*
O. *virtute praeditus tranquillitatem animi promouet,*
E. N. *virtute praeditus eſt inuidus.*

Plura de reductione ſyllogiſmorum adferemus in ipſis noſtris praelectionibus, eaque, quae de variis modis ſyllogiſmos reducendi copioſius tradiderunt veteres, fideliſſime et perſpicue explicabimus. Interea M. Io. Franc. Wagneri *doctrinae de figuris, modis ac reductione ſyllogiſmorum diſtincta expoſitio*, Helmſt. 1757. euoluatur.

CAPVT

CAPVT VII.
DE
SYLLOGISMIS MINVS ORDINARIIS ITEMQVE CONSEQVENTIIS IMMEDIATIS.

§. 285.

HACTENVS de ſyllogiſmis actum, in quibus formae ordinariae habetur ratio. Cum vero in nonnullis ſyllogiſmis formam ordinariam occultari ab eademque recedi, deprehendamus; de iis quidem nunc exponemus.

§. 286. Syllogiſmus, in quo forma ordinaria latet dicitur *crypticus*.

Forma autem ordinaria in ſyllogiſmo cryptico triplici modo occultatur, α) per *propoſitionum tranſpoſitionem*, e. gr.

Minor. Quidam homo inimicis iniurias condonat,
Maior. Quicumque inimicis iniurias condonat, eſt *generoſus*,
Concluſ. E. quidam homo eſt generoſus.

Eiuſmodi ſyllogiſmi oratoribus maxime ſunt familiares, qui artis eſſe putant, artem occultare. Conf. BERGERI *diſſertat. de Crypſi oratoria.*

β) Forma ordinaria occultatur per *aequipollentiam propoſitionum*, e. gr.

O. *virtute praeditus eſt felix*,
O. *caſtus virtuti eſt deditus*,
E. *quicumque eſt caſtitatis amans*, *felicitate potiatur neceſſe eſt.*

γ) Forma ordinaria latet per alterutrius praemiſſae *omiſſionem*, e. gr.

Caius eſt virtute praeditus,
E. *Caius eſt felix.*

Hic omittitur maior propoſitio, ſcilicet haec: *Quicumque eſt virtute praeditus*, *ille eſt felix.*

§. 287.

§ 287. Eiuſmodi ſyllogiſmus crypticus, in quo vna praemiſſarum deeſt, dicitur *Enthymema* ſiue *ſyllogiſmus enthymematicus.*

§. 288. Si in enthymemate praemiſſa et concluſio vnum idemque habuerit ſubiectum, tunc deeſt maior propoſitio. Sin vero praemiſſa et concluſio vnum idemque habuerit praedicatum, tnnc deeſt minor propoſitio.

Demonſtr. In enthymemate ſemper deeſt vna praemiſſarum (§. 287.). Minor propoſitio eſt illa, in qua ſubiectum illud, quod in concluſione comparet, cum medio termino connectitur (§. 250.). E. ſi in enthymemate vna praemiſſarum adeſt, in qua idem ſubiectum reperitur, quod eſt in concluſione; minor adeſt propoſitio in enthymemate, conſequenter maior propoſitio deſiderabitur. Porro cum maior propoſitio ſit illa, in qua idem praedicatum cum medio termino combinatur, quod reperitur in concluſione (§. 249.): conſequens eſt, vt tunc adſit maior propoſitio in enthymemate, ſi praedicatum praemiſſae et concluſionis fuerit vnum idemque, adeoque deficit tunc minor propoſitio, cum praedicatum praemiſſae et concluſionis fuerit vnum idemque.

E. gr. O. virtute praeditus eſt *felix*,
O. caſtus eſt *felix*.

In hoc enthymemate deeſt minor propoſitio, quia praedicata ſunt eadem. Totus ſyllogiſmus in forma ordinaria foret ſequens:

O. virtute praeditus eſt felix,
O. caſtus eſt virtute praeditus,
E. O. caſtus eſt felix.

Si

Si vero dixeris:

O. caſtus eſt virtute praeditus,
E. O. caſtus eſt felix.

tum deeſt maior propoſitio, hoc modo ſupplenda:

O. virtute praeditus eſt felix,
O. caſtus eſt virtute praeditus,
E. O. caſtus eſt felix.

Huc referunt quoque *ſyllogiſmum contractum*, in quo concluſio tantum adeſt, annexo termino medio, e. gr. *cogito, E. ſum*, i. e. quia cogito ego, ideo ego exſiſto. Hic *terminus minor* eſt *ego*, terminus maior eſt, *exſiſto*, et terminus medius eſt, *cogito*. Totus itaque ſyllogiſmus foret ſequens in forma ordinaria:

Quicumque cogitat, ille eſt,
Atqui ego cogito,
E. ego ſum, ſiue *exſiſto*.

§. 289. Ad ſyllogiſmos, a forma ordinaria recedentes, referimus quoque *ſyllogiſmos compoſitos*. *Syllogiſmus* autem *compoſitus* eſt, in quo vel vna, vel ambae praemiſſae ſunt propoſitiones compoſitae.

§. 290. Triplex datur ſyllogiſmus compoſitus, conditionalis ſcil. ſeu hypotheticus, diſiunctiuus et copulatiuus.

Demonſtr. Cum ſyllogiſmus compoſitus ſit ille, qui conſtat propoſitione compoſita (§. 289.), triplex autem ſit propoſitio compoſita, conditionalis ſcil. ſeu hypothetica, diſiunctiua et copulatiua (§. 197.); manifeſtum eſt, triplicem quoque dari ſyllogiſmum compoſitum, conditionalem ſcilicet ſeu hypotheticum, diſiunctiuum et copulatiuum. De ſingulis ſpeciatim acturi ſumus.

§. 291. *Syllogiſmus hypotheticus* ſiue *conditionalis* eſt, ſi maior propoſitio fuerit hypothetica (§. 198.).

E. gr. *ſi homo eſt rationalis, conſequens eſt, vt homo ſit libertatis capax. Atqui homo eſt rationalis, E. homo quoque eſt libertatis capax.*

§. 292. Quia ſyllogiſmus hypotheticus ille eſt, in quo maior propoſitio eſt hypothetica (§. 291.), propoſitio autem hypothetica ad compoſitas refertur (§. 198.), omnis vero propoſitio compoſita plures vna propoſitiones inuoluit (§. 197.): palam eſt, ſyllogiſmi hypothetici propoſitionem maiorem plures vna propoſitiones inuoluere. Illa propoſitio, quae particulam conditionalem ſibi praefixam habet, ſiue, quae conditionem de ſubiecto enunciat, ſub qua ipſi praedicatum competit, vel non competit, dicitur *antecedens.* Illa autem propoſitio, in qua praedicatum ſubiecto illi tribuitur, dicitur *conſequens.* Nexus autem inter antecedens et conſequens dicitur *conſequentia.*

E. gr. *Si mundus eſt ens contingens, habet cauſſam ſui extra ſe.* In propoſitione hypothetica *antecedens* eſt haec propoſitio: *mundus eſt ens contingens*, conſequens vero eſt altera propoſitio: *mundus habet cauſſam ſui extra ſe.*

§. 293. Si in ſyllogiſmo aliquo hypothetico membrum aliquod praemiſſae ita repetitur, vti in eodem reperitur, tunc dicitur illud membrum *poni.* Si vero contradictorium eius praemiſſae aſſeritur, tunc dicitur illud membrum *remoueri.*

E. gr. *Si mundus eſt ens contingens, habet cauſſam ſui extra ſe. Atqui mundus eſt ens contingens. E. habet cauſſam ſui extra ſe.* Hic *ponitur* antecedens. Scilicet haec propoſitio, *mundus eſt ens contingens*, repetitur ita, vti in maiori propoſitione habetur. Si vero dixeris: *Si mundus eſt ens neceſſarium, per ſuam eſſentiam exſiſtit. Atqui mundus non eſt ens neceſſarium E. per ſuam eſſentiam non exſiſtit*, tunc *remoues* antecedens. Aſſeris enim contradictorium eius, quod in propoſitione maiori affirmabas.

§. 294.

§. 294. Syllogiſmus hypotheticus ſuas habet figuras et modos, 1) ponit antecedens, vt inde concludat conſequens, 2) tollit, ſeu remouet conſequens, vt tollat ſeu remoueat antecedens.

Exemplum prioris modi eſto hic ſyllogiſmus: *Si mundus eſt ens contingens, habet cauſſam ſui extra ſe. Atqui mundus eſt ens contingens. E. habet cauſſam ſui extra ſe.* Hic ponitur antecedens, vt ponatur conſequens. Hic modus ſyllogiſmorum hypotheticorum dicitur *ponens.* Exemplum poſterioris modi eſto hoc. *Si anima eſt deſtructibilis, erit ens compoſitum. Atqui non eſt ens compoſitum. E. non eſt deſtructibilis.* Remouetur hic conſequens, vt remoueatur antecedens. Hic modus dicitur *tollens.* Ne vero in modo *ponente* antecedens iiſdem verbis repetere neceſſe habeamus, compendioſe ita loquuntur philoſophi: *Atqui verum eſt prius, E. etiam poſterius.* Contra in *tollente* modo ita ſubſumunt: *Atqui falſum eſt poſterius. E. etiam prius.*

§. 295. Ad ſpurias minuſque legitimas ſyllogiſmi hypothetici figuras merito referimus, quando argumentamur a remotione antecedentis ad remotionem conſequentis.

Demonſtr. Cum conſequens plures conditiones admittat, atque alia ex ratione verum eſſe queat; non licet argumentari a remotione antecedentis ad remotionem conſequentis. Adeoque ad ſpurias figuras ſyllogiſmi hypothetici merito referimus, ſi quis a remotione ſiue negatione antecedentis ad remotionem conſequentis argumentaretur.

E. gr. Falſo concluderes, ſi ita argumentari velles: *Si mundus eſt ſui ſibi conſcius, ſequitur, vt quoque exſiſtat. Atqui mundus non eſt ſui ſibi conſcius. E. mundus quoque non exſiſtit.* Poteris facili negotio falſam concludendi rationem ita quoque detegere. Reducas hunc ſyllogiſmum ad ſyllogiſmum primae figurae hoc modo: *Quicumque eſt*

 ſui

ſui ſibi conſcius, ille exſiſtit. Atqui mundus non eſt ſui ſibi conſcius. E. mundus non exſiſtit. Habes hic in prima figura propoſitionem minorem negatiuam, quod eſt contra §. 270. Adeoque eiuſmodi argumentandi ratio a remotione antecedentis ad remotionem conſequentis non poteſt non eſſe falſa.

§. 296. Alter modus ſpurius ſyllogiſmorum hypotheticorum eſt, cum argumentor a poſitione conſequentis ad poſitionem ſiue affirmationem antecedentis.

Falſo argumentaris hoc modo: *Si mundus eſt ens abſolute neceſſarium, ſequitur, vt exſiſtat. Atqui exſiſtit. E. eſt ens abſolute neceſſarium.* Clarius videbis vitium, ſi reduxeris hunc ſyllogiſmum hypotheticum ad ſyllogiſmum categoricum, hoc modo: *Quodcumque eſt ens abſolute neceſſarium, illud exſiſtit. Atqui mundus exſiſtit. E. mundus eſt ens abſolute neceſſarium.* Eſt hic ſyllogiſmus in ſecunda figura. Cum vero in ſecunda figura ex puris affirmatiuis nihil ſequatur, ſed alterutra praemiſſarum ſemper debeat eſſe negatiua (§. 276.); vides, cur haec argumentatio ſit minus legitima.

§. 297. *Syllogiſmus diſiunctiuus* eſt, in quo propoſitio maior eſt diſiunctiua, conf. §. 199.

E. gr. *Aut anima eſt ſimplex, aut eſt ens compoſitum. Atqui non eſt ens compoſitum. E. eſt ens ſimplex.*

Quas ſupra de propoſitione diſiunctiua ſuppeditauimus regulas (§. 199.), hic repetantur.

§. 298. In ſyllogiſmo diſiunctiuo duo dantur modi argumentandi, quorum primus ita concludit, vt vnum membrum diſiunctum aſſumatur, et reliquum tollatur.

E. gr. *Aut Deus eſt ens infinitum, aut finitum. Sed Deus eſt ens infinitum. E. non eſt finitum.*

§. 299. Alter modus in ſyllogiſmo diſiunctiuo argumentandi hic eſt. Vnum membrum diſiunctum tollitur et alterum aſſumitur.

E. gr.

E. gr. *Aut anima eſt ens creatum, aut increatum. Sed non eſt ens increatum. E. eſt ens creatum.*

§. 300. Syllogiſmus diſiunctiuus reducitur ad ſyllogiſmum ſimplicem ſiue categoricum, ſi membrum, quod ponitur, vel tollitur in minori propoſitione, ſumimus pro medio termino, concluſione retenta.

E. gr. *Anima aut eſt ens creatum, aut increatum. Sed anima eſt ens creatum. E. anima non eſt ens increatum.* Reductio huius ſyllogiſmi ad primam figuram ita erit comparata. *Quodcumque eſt ens creatum, illud non eſt ens increatum. Atqui anima eſt ens creatum. E. anima non eſt ens increatum.*

§. 301. *Syllogiſmus copulatiuus* eſt, in quo maior propoſitio, quae ſemper negans eſſe debet, duas propoſitiones per copulam connectit, quarum alteram minor propoſitio adfirmat, alteram vero negat concluſio.

E. gr. *Nemo ſimul poteſt et Deo et diabolo ſeruire,*
Caius ſeruit diabolo,
E. Caius non poteſt Deo ſeruire.

§. 302. Si in argumentatione propoſitiones conditionales cum diſiunctiuis connectimus, oritur hinc noua ratiocinatio, quae vocatur *dilemma*. *Dilemma* eſt ſyllogiſmus hypotheticus, cuius conſequens eſt propoſitio diſiunctiua, et totum tollitur.

E. gr. *Si ens ſimplex naturaliter ex alio ente oritur, tunc aut ex ente ſimplici, aut ex ente compoſito oriri debet. Sed neque ex ente ſimplici, neque ex ente compoſito, ens ſimplex oriri poteſt. E. naturaliter ens ſimplex ex alio enti oriri non poteſt.*

Dicitur alias dilemma *ſyllogiſmus cornutus*, item ſyllogiſmus *crocodilinus*. Cur vero dilemma dicatur *ſyllogiſmus cornutus*, itemque *ſyllogiſmus crocodilinus*, per plures rationes in ipſis commentationibus noſtris adferimus. Si duo tantum membra diſiunctiua eiuſmodi ratiocinatio

in minori propoſitione tranſſumit quidem, ſed deinde deſtruit, dicitur *dilemma;* ſi tria, dicitur *trilemma;* ſi quatuor, *tetralemma* dicitur etc.

§. 303. Ad ſyllogiſmos, a forma ordinaria recedentes, refertur quoque *Inductio*, quae eſt probatio ab inferioribus ſingulis ad ſuperius, a partibus ad totum, a pluribus exemplis ad regulam aliquam generalem, ſiue eſt modus argumentandi, quo de ſuperiori vniuerſaliter infertur, quod de ſingulis inferioribus affirmatur vel negatur.

Inferiora autem dicuntur indiuidua reſpectu ſpecierum, item ſpecies reſpectu generum, et *ſuperiora* dicuntur genera reſpectu ſpecierum, et ſpecies reſpectu indiuiduorum. Fundamentum itaque, inductionis eſt: *quidquid conuenit ſingulis indiuiduis, id quoque conuenit ſpeciei, et quidquid conuenit ſingulis partibus, ſiue ſpeciebus, illud etiam toti generi competit, ſub quo ſpecies illae continentur.* E. gr. ſi ita argumentaris: *Caius eſt mortuus, Titius eſt mortuus, Semprouius eſt mortuus, nec repertus eſt quiſquam, qui non mortuus ſit. E. homines moriuntur.*

§. 304. Inductio recte diuiditur in completam et incompletam.

Demonſtr. Cum in inductione de ſuperiori affirmetur vniuerſaliter, quod de ſingulis inferioribus ſiue partibus affirmatur (§. 303.), per experientiam autem deprehendamus, aut omnia inferiora recenſeri, aut tantum quaedam: patet, inductionem recte diuidi in *completam*, atque in *incompletam.* Inductio enim *completa* illa dicitur, in qua ſingula inferiora enumerantur; inductio vero *incompleta* eſt, in qua quaedam deficiunt.

§. 305. *Sorites*, Ciceroni *acerualis argumentatio* dicta eſt, nihil aliud, quam cumulus plurium propoſitionum, vbi

vbi praedicatum prioris propoſitionis ſemper ſit ſubiectum poſterioris, donec in concluſione praedicatum poſterioris propoſitionis connectatur cum ſubiecto primae propoſitionis.

Exemplum ſoritis fuerit ſequens:

O. anima humana eſt ens ſimplex,
O. ens ſimplex eſt indiuiſibile,
O ens indiuiſibile eſt indeſtructibile,
O. ens indeſtructibile perpetuo durat,
E. *O. anima humana perpetuo durat.*

§. 306. *Sorites*, quem modo adduximus, dicitur *categoricus*, in quo ex pluribus propoſitionibus categoricis, quarum ſubiectum ſequentis eſt praedicatum propoſitionis proxime antecedentis, infertur concluſio. *Sorites* autem *hypotheticus* eſt, in quo ex pluribus propoſitionibus hypotheticis infertur concluſio, ita quidem, vt antecedens propoſitionis poſterioris ſit ſemper conſequens praecedentis propoſitionis.

E. gr. *Si anima humana eſt ens ſimplex, eſt indiuiſibilis. Si eſt indiuiſibilis, eſt quoque indeſtructibilis. Si eſt indeſtructibilis, perpetuo durat. E. ſi anima humana eſt ens ſimplex, perpetuo durat.*

§. 307. Si ſoritem in ſyllogiſmos ordinarios reſoluere volueris, obſerues ſequentia.

α) Scito, in omni ſorite re vera tot comprehendi ſyllogiſmos ordinarios, quot propoſitiones inter primam et vltimam interiacent.

β) Si itaque ſyllogiſmos ordinarios, in ſorite comprehenſos, eruere velis; ſecunda ſoritis propoſitio fiat maior propoſitio *primi ſyllogiſmi*, et prima ſoritis propoſitio fiat minor propoſitio primi ſyllogiſmi, atque ita formetur concluſio.

γ) Haec concluſio *primi ſyllogiſmi* fiet minor propoſitio in *ſecundo ſyllogiſmo*, tertia autem ſoritis propoſitio fit maior propoſitio, atque hinc denuo eruitur concluſio.

Sumamus e. gr. ſoritem § 305. adductum, eumdemque reſoluamus in ſyllogiſmos ordinarios categoricos, tunc reſolutio ſecundum has obſeruationes ita inſtituetur.

1.

O. ens ſimplex eſt indiuiſibile,
O. anima humana eſt ens ſimplex,
E. *O. anima humana eſt indiuiſibilis.*

2.

O. ens indiuiſibile eſt indeſtructibile,
O. anima humana eſt indiuiſibilis,
E. *O. anima humana eſt indeſtructibilis.*

3.

O. id, quod eſt indeſtructibile, perpetuo durat,
O. anima humana eſt indeſtructibilis,
E. *O. anima humana perpetuo durat.*

Hic habes ex ſorite erutos ſyllogiſmos primae figurae. Vnde nunc intelliges regulas ſoritis facilimo negotio.

§. 308. In ſorite omnes propoſitiones, quae inter primam et vltimam reperiuntur, ſint vniuerſales.

Demonſtr. Ex reſolutione ſoritis, §. praecedenti facta, patet, quod quaeuis ſoritis propoſitio, inter primam et vltimam interiacens, fiat maior propoſitio ſyllogiſmorum primae figurae. Iam vero, cum maior propoſitio ſyllogiſmi in prima figura ſemper debeat eſſe vniuerſalis (§. 269.): conſequens eſt, vt omnes propoſitiones, inter primam et vltimam interiacentes, debeant eſſe vniuerſales.

Contra hanc regulam peccares, ſi ita argumentationem tuam inſtrueres:

O. qui credit in Chriſtum, iuſtificatur,
O. qui iuſtificatur, habet pacem cum Deo,
O. qui habet pacem cum Deo, ſaluatur,
O. qui ſaluatur, eſt homo,
Q. homo damnatur,
E. quidam, qui credit in Chriſtum, damnatur.

§. 309. Omnes praemiſſae in ſorite debent eſſe affirmatiuae, vltima autem poteſt eſſe negatiua.

Demonſtr. Fac enim, primam propoſitionem ſoritis eſſe negatiuam; tunc minor propoſitio ſyllogiſmi primae figurae poterit eſſe negatiua. Prima enim propoſitio ſoritis ſemper fit minor propoſitio primi ſyllogiſmi in analyſi ſoritis. Cum vero in prima figura minor propoſitio ſyllogiſmi non debeat eſſe negatiua (§. 270.): palam eſt, primam propoſitionem ſoritis non debere eſſe negatiuam.

Fac praeterea, vnam ex reliquis praemiſſis fieri negatiuam; tunc concluſio quoque, hinc orta, deberet eſſe negatiua, quia concluſio ſequitur partem ſuam debiliorem (§ 268.). Cum vero concluſio in ſubſequenti ſyllogiſmo in reſolutione fiat minor propoſitio (§. 307. β); tunc minor in ſubſequenti ſyllogiſmo, qui eſt primae figurae, deberet eſſe negatiua, quod eſt contra § 270. E. in ſorite omnes praemiſſae debent eſſe affirmatiuae.

Contra hanc regulam peccares, ſi e. gr. hunc in modum argumentari velles:

O. credens in Chriſtum iuſtificatur,
O. qui iuſtificatur, habet pacem cum Deo.
O. qui habet pacem cum Deo, ſaluatur,
N. qui ſaluatur, eſt impius,
N. qui eſt impius, Deo placet,
E. N. credens in Chriſtum, Deo placet.

§. 310. In ſorite cauendum praeterea eſt, ne 1) qua propoſitio falſa irrepat, quo fit, vt concluſio non poſſit non quoque eſſe falſa; 2) ne plus in concluſione inferamus, quam in propoſitionibus praemiſſis habuimus (§. 266.).

§. 311. *Epichirema* inter ſyllogiſmos minus ordinarios adhuc refertur. Eſt autem *Epichirema* eiuſmodi ſyllogiſmus, cuius propoſitioni, vel maiori, vel minori, vel vtraque compendii cauſſa adiicitur probatio.

Minor. E. gr. *O. alios amans, aliorum felicitatem promouet. Huius probatio. Quia, qui alios amat, ex aliorum felicitate voluptatem capit,* (per defin.). *Maior. Quicumque aliorum felicitatem promouet, ille agit legi naturali conuenienter. Huius probatio. Nam lex naturae hac propoſitione abſoluitur: Quaere tuam aliorumque felicitatem.*

Concluſ. E. Omnis, alios amans, agit legi naturae conformiter.

§. 312. Vltimo denique loco ad conſequentias immediatas accedimus. Eſt autem *conſequentia immediata* eiuſmodi modus ratiocinandi, quo vna propoſitione poſita, ſimul poni alteram, per rationes logicas, manifeſtum eſt.

E. gr. *Ratio eſt donum Dei. E. qui contemnit rationem, contemnit donum Dei.* Item: *Mundus eſt effectus Dei. E. Deus eſt cauſa mundi.*

§. 313. Praecipuae regulae, ſecundum quas conſequentiae immediatae formantur, ſunt ſequentes.

α) A propoſitione vniuerſali ad aggregationem ſingularium valet conſequentia, e. gr. *Omnis virtus eſt habitus, E. haec, illa virtus in indiuiduo eſt habitus.*

β) *Ab*

β) *Ab actu ad poſſe valet conſequentia*, e. gr. *Caius ſaltat. E. poteſt ſaltare.*

γ) *A non poſſe ad non eſſe valet conſequentia*, e. gr. *Circulus non poteſt eſſe quadratus. E. non eſt quadratus.*

δ) *A coniugatis ad coniugata ſenſu aequipollentia valet conſequentia.* E. gr. *Bonus amicus eſt pretioſus theſaurus. E. qui deſtituitur bono amico, deſtituitur pretioſo theſauro.*

ε) *Ab vna contradictoriarum propoſitionum vera ad alteram falſam valet conſequentia.* E. gr. *Verum eſt, animam humanam eſſe non extenſam. E. falſum eſt, animam humanam eſſe extenſam.*

ζ) *Ab vna contrariarum vera ad alteram falſam valet conſequentia.* E. gr. *Verum eſt, quod omnis anima humana ſit rationalis. E. falſum eſt, quod nulla anima humana ſit rationalis.*

Huc referri poſſunt quoque illae regulae, quas ſupra de propoſitionibus ſubalternantibus et ſubalternatis adduximus. Ea, quae de ſyllogiſmis modalibus et exponibilibus hic dici poterant, intelligentur ex natura propoſitionum modalium atque exponibilium, ſupra explicata.

PARS

PARS II.
DE
VSV LOGICAE.
CAPVT I.
DE
VERITATE IN GENERE.

§. 314.

Hactenvs de tribus mentis operationibus. Cum vero non ſcholae, ſed vitae diſcamus, logicaeque officium praeterea ſit, vt nos doceat veritatem et inuenire, et diiudicare; nunc in eo erimus, vt doceamus, quo modo et in inuenienda, et in diiudicanda veritate, his tribus mentis operationibus recte vti debeamus. Prius vero, quam id commode fieri poſſit, explicemus, oportet, quid ſit *veritas*.

§. 315. *Veritatis* vox triplici potiſſimum modo ſumitur a philoſophis. *Verum* dicitur 1) omne ens, quatenus habet eſſentiam ſibi debitam. Sic e. gr. *aurum eſt verum aurum*, *cum habet omnia requiſita auri.* Haec veritas dicitur *metaphyſica*. 2) *Verum* tribuimus ſermoni noſtro. Cum ſcilicet adeſt conuenientia ſiue conſenſus verborum cum animi noſtri conceptibus; tunc *verum* loqui dicimus. Quae veritas dicitur *ethica*. 3) *Verum* tribuimus ipſis noſtris conceptibus iudiciis et ratiociniis, cum ſcilicet rem ita nobis repraeſentamus, vti in ſe eſt. Quae veritas dicitur *logica*, de qua in praeſenti loquimur.

§. 316. *Veritas* itaque *logica* nihil eſt aliud, quam conuenientia cogitationum noſtrarum cum rebus ipſis, quas cogitamus ſiue nobis repraeſentamus.

§. 317.

§. 317. *Vera* igitur eſt *idea ſimplex* mentis noſtrae, quae cum re repraeſentata conuenit, ſiue cum rem ita nobis repraeſentamus, vti in ſe eſt.

§. 318. Veritas in iudiciis noſtris reperitur, cum ideas, quae combinandae ſunt, combinamus, et illas ideas, quae ſeparari debent, a ſe diſiungimus.

Demonſtr. Cum veritas logica generatim inuoluat conuenientiam cogitationum noſtrarum cum obiectis (§. 316.); conſequens eſt, vt veritas iudiciis noſtris adſit tum, cum iudicia conſentiunt cum obiectis. Quia vero tum demum iudicia noſtra cum obiectis conuenire dicimus, ſi ideas, quae componendae ſunt, componimus, et, quae diſiungendae ſunt, diſiungimus; manifeſtum eſt, veritatem in iudiciis noſtris reperiri tum, cum ideas, quae combinandae ſunt, combinamus, et illas ideas, quae diſiungendae ſunt, a ſe inuicem diſiungimus.

§. 319. Hinc intelligitur,

1) Propoſitionem veram eſſe illam, quae exprimit iudicium verum (§. 187.).

2) Ad propoſitionem veram requiri, vt praedicatum non repugnet ſubiecto.

3) Cum porro omnis propoſitio conſiderari queat vel ratione qualitatis, vel ratione quantitatis (§. 195.), ratione autem qualitatis ſit propoſitio vel adfirmatiua, vel negatiua (§. 195.), et ratione quantitatis ſit vel vniuerſalis, vel particularis (§. cit.): palam eſt, veras propoſitiones illas eſſe *ratione qualitatis*, quae affirmanda affirmant, et neganda negant, et veras eſſe propoſitiones illas *ratione quantitatis*, quae vniuerſaliter enunciant, quod vniuerſaliter efferri debet, et contra parti-

particulariter vel affirmant, vel negant, quod particulariter affirmari negariue debet.

§. 320. Ratiocinia denique gaudent veritate, cum illa, et ratione materiae, et ratione formae, fuerint recte concinnata. Recte autem ratiocinor *ratione materiae*, ſi propoſitiones, ex quibus concluſio fluit, fuerint verae. *Ratione* autem *formae* recte ratiocinamur tum, cum ſyllogiſmos regulis, ſupra §. 262. et ſeqq. traditis, conuenienter inſtruimus.

§. 321. Cum propoſitio vera illa ſit, quae exprimit iudicium verum (§. 319.), iudicium autem verum illud dicatur, in quo ideae combinandae combinantur, et ſeiungendae ſeiunguntur, ſiue, in quo ſubiecto conuenit praedicatum (§. 318.): permagni refert, notam aliquam et criterium allegari, ex quo in caſu quolibet dato agnoſcere queas, num praedicatum ſubiecto conueniat, aut repugnet, et ex quo veram propoſitionem a falſa diſtinguere poſſis.

§. 322. Veram itaque eſſe enunciationem, ſcito, cum adeſt ratio ſufficiens, cur praedicatum de ſubiecto aut negandum, aut affirmandum ſit, ſiue, quod idem eſt, vera eſt enunciatio, cum praedicati qualitas, quae vel affirmatione vel negatione abſoluitur, per notionem ſubiecti determinatur.

Hinc Cel. Wolfivs veritatis logicae criterium conſtituit determinabilitatem praedicati per notionem ſubiecti. Conf. *Log. Lat.* §. *513. et 524.* e. gr. haec popoſitio: *Omne ens ſimplex gaudet vi agendi*, vera eſt, quia praedicatum τὸ *gaudere vi agendi*, agnoſcit ſui rationem ſufficientem in ipſa natura entis ſimplicis, quod definitur per ſubſtantiam, ſubſtantia autem eſt ens vi agendi praeditum. Plura de veritate et eius criterio coram. Interea Io. Ad. Osiandri *Diſſ. de criterio veritatis*, Tubing. 1748. euoluatur.

§. 323.

§. 323. In omni ratiocinatione ex praemiſſis veris non poteſt non legitime fluere vera concluſio.

Demonſtr. Cum, qualis cauſſa eſt, talė quoque debeat eſſe effectum (*per princ. Metaphyſ.*); conſequens eſt, vt, quales ſunt praemiſſae, tamquam cauſſae concluſionum, talis ſit quoque concluſio, exinde legitime fluens. Si itaque praemiſſae ſunt verae, et regulae concludendi rite obſeruantur, non poteſt non quoque concluſio eſſe vera.

§. 324. Quicunque itaque concedit praemiſſas, tamquam veras, ille non poteſt non quoque concluſionem, ex praemiſſis legitime fluentem, concedere.

§. 325. Quemadmodum autem ex praemiſſis veris vera concluſio non poteſt non legitime fluere (§. 323.): ita caue, ne ex concluſionibus, quae per iuſtam et euidentem conſequentiam ex praemiſſis deductae ſunt, diiudices ipſas praemiſſas.

Concluſio ſaepius ex praemiſſis legitime fluit et vera eſt, quamuis vel ambae praemiſſae, vel alterutra ſaltem earum, falſae ſint, e. gr. *Omnis ſpiritus eſt corpus. Omnis lapis eſt ſpiritus: E. Omnis lapis eſt corpus.* Concluſio vera eſt, legitime fluit ex praemiſſis, et nihilo minus ambae ſunt falſae. Miror itaque, Reuerendum LANGIVM in ſcriptis ſuis, philoſophiae Wolfianae oppoſitis, ſubinde hanc theſin pro Poſtulato habere, atque illam ad primae philoſophiae elementa (zum philoſophiſchen ABC) referre.

CAPVT

CAPVT II.

DE OPPOSITIS VERITATIS FALSITATE, ERRORE, PRAEIVDICIIS ET FALLACIIS.

§. 326.

Qvemadmodvm verum in idea mentis ſimplici, iudicio item et ratiociniis reperitur (§. 317. ſeqq.): ita vero oppoſitum falſum itidem aut eſt in idea ſimplici, aut in iudicio, aut denique in ratiocinio.

§. 327. *Falſum* generatim definimus per diſconuenientiam cogitationum noſtrarum cum obiecto. *Falſitas* itaque in idea ſimplici reperitur, ſi repraeſentatio mentis a re repraeſentata diſcrepat, ſiue, quod idem eſt, ſi rem aliter nobis concipimus, ac in ſe eſt.

§. 328. In iudicio deprehenditur falſitas, quando ideas, quae non erant combinandae, combinamus, et quando contra ſeiungimus eas a ſe inuicem, quae non erant ſeiungendae.

§. 329. Quum ad propoſitionum veritatem pertineat, vt 1) affirmanda affirment, et neganda negent, 2) vt, qui vniuerſaliter combinari, vel ſeparari debent conceptus, combinentur, vel ſeiungantur vniuerſaliter, et qui particulariter coniungi, vel ſeiungi debent, coniungantur et ſeparentur particulariter (§. 319.): 3) facile patet, falſitatem vel in affirmatione et negatione propoſitionum latere, cum neganda ſcilicet affirmas, et affirmanda negas, vel in vniuerſalitate et particularitate propoſitionum locum inuenire, cum nimirum ea vniuerſaliter enuncias, quae enunciari decebat particulariter, et contra.

Si

Si e. gr. dicis, *Corpus cogitat*, eſt falſa propoſitio, quia hic affirmas id, quod erat negandum. Adeoque hic falſitas latet in qualitate propoſitionum. Si dixeris porro, *O. homo eſt eruditus*, habes falſam propoſitionem, ratione quantitatis, id enim, quod quibuſdam tantum hominibus competit, tribuis omnibus.

§. 330. Datur criterium veritatis (§. 321.), detur itaque etiam neceſſe eſt criterium falſitatis, quod eſt repugnantia ſubiecti et praedicati. Quoties ſcilicet praedicatum repugnat ſubiecto, toties propoſitio non poteſt non eſſe falſa.

§. 331. Si quis propoſitionem veram pro falſa habet, aut falſam pro vera, is *errat*, vt adeo error recte definiatur per confuſionem iudiciorum, ſiue *error* eſt aſſenſus propoſitioni *falſae temere*, ſeu *ſine ratione datus.*

E. gr. haec propoſitio falſa eſt: *Anima eſt mortalis.* Si itaque quis hanc propoſitionem pro vera habuerit, et affirmauerit, *animam eſſe mortalem;* tunc errat.

§. 332. Quicumque itaque errat, affirmanda negat, et neganda affirmat.

Demonſtr. Cum falſa ſit propoſitio, quae affirmanda negat, et neganda affirmat (§. 329.); conſequens eſt, vt, qui aſſenſum praebet falſae propoſitioni, affirmanda neget, et neganda affirmet. Qui aſſenſum praebet falſae propoſitioni, dicitur *errare* (§. 331.). E. quicumque errat, affirmanda negat, et neganda affirmat.

§. 333. Error in iudicando commiſſus, dicitur *praeiudicium.* Praeiudicium itaque vocamus iudicium erroneum, per praecipitantiam latum.

Vox *praeiudicii* ſumitur vel in ſenſu iuridico, vel in ſenſu philoſophico. In illo ſenſu dicunt id praeiudicium, quod exemplum praebet in eadem cauſſa. In hoc vero

praeiudicium eſt error per praecipitantiam in iudicando commiſſus. Ille autem error in iudicando per praecipitantiam commiſſus ideo dicitur *praeiudicium*, vel quia praeiudicia iudicium ſanae rationis certum antecedunt, vel quia committuntur ante, quam iudicium peruenerit ad maturitatem. Non itaque incommode cum CICERONE praeiudicatam opinionem illam eſſe dixeris, cum temere falſae rei, vel non ſatis cognitae, aſſentimur.

§. 334. Quam dedimus, praeiudiciorum definitio nos edocet, praeiudiciorum originem et prima incunabula eſſe quaerenda in corrupto intellectu.

Demonſtr. Cum omne praeiudicium ſit iudicium erroneum (§. 333.); erroneum autem iudicium non poſſit non ex confuſis et obſcuris notionibus, adeoque ex corrupto intellectu ortum ſuum trahere, id quod cuique manifeſtum; ſequitur, vt recte originem vltimam praeiudiciorum repetamus ab intellectu corrupto.

BVDDEVS aliique praeiudiciorum cauſſas conſtituunt vitia voluntatis, ex quo deinde illa falſa profluxit theſis, emendationem eſſe a voluntate inchoandam, non ab intellectu. Conf. SYRBII *Philoſophia Rat. p. 5.*

§. 335. Praeiudiciorum ſpecies aliae ab aliis conſtituuntur, et quodlibet iſtorum praeiudiciorum peculiari nomine appellatur.

Ratione obiecti diuiduntur praeiudicia in *theoretica et practica*, item in *theologica*, *iuridica*, *medica*, *philoſophica*, *philologica* etc. Ratione temporis poterant deſcribi praeiudicia in praeiudicia *infantiae*, *adoleſcentiae*, *aetatis virilis et ſenilis*. Huc referri commode poſſunt *idola tribus*, *ſpecus*, *fori atque theatri*, qua appellatione FRANCISC. BAC. DE VERVLAMIO *de Augm. ſcientiar. Lib. V. Cap. IV.* differentiam praeiudiciorum ſiue praeconceptarum opinionum indicare voluit. Per *idola tribus* intelligit eiuſmodi hypotheſes et praeconceptas opiniones, quae in ipſa natura humana

humana ſunt fundata. Per *idola ſpecus* intelligit iſta principia erronea, cum quis errandi occaſionem a ſe deſumit. Per *idola fori* intelligit iudicia erronea, ex commercio et conſuetudine hominum acquiſita. *Idola* denique *theatri* vocat opiniones erroneas, quae ex variis philoſophorum placitis hauſtae ſunt.

Cel. Syrbius diſtinguit praeiudicia in praeiudicia *praecipitantiae*, *proprietatis*, et *auctoritatis humanae*. Ad illa refert 1) *praeiudicium temeritatis*, 2) *praeiudicium oſcitantiae* etc. Ad praeiudicia proprietatis referunt *praeiudicium inuentionis propriae*, item *praeiudicium ſectae*, *receptae hypotheſeos*, *praeiudicium familiae*, *nationis*, *patriae* etc.

§. 336. Praeiudicia ſunt iudicia erronea, per praecipitantiam lata (§. 333.). Cum vero praecipitanter vel maxime tum iudicemus, cum, re minus examinata, ideo aliquid affirmamus vel negamus, quia alter, in arte probe verſatus, idem affirmat vel negat, oritur hinc *praeiudicium auctoritatis*. Hoc autem iudicium, praecipitanter latum, ideo dicitur praeiudicium auctoritatis, quia aliorum auctoritas ratio eſt, cur aliquam rem vel pro vera, vel pro falſa habemus. Porro cum ipſi nos, nondum perſpecta vel veritate, vel falſitate alicuius propoſitionis, iudicamus feſtinantius quam par eſt, et, viribus noſtris nimium confiſi, non facile nos errare poſſe exiſtimamus; oritur hinc *praeiudicium nimiae confidentiae*.

In illo praeiudicio plus tribuitur aliorum viribus, quam decebat; in hac autem de viribus propriis plus iuſto ſperatur. De aliis praeiudiciis coram plura. Ex dictis autem facillimo negotio patet, quod in omni praeiudicio homines ſecundum certas praemiſſas iudicare ſoleant. Sic e. gr. in praeiudiciis auctoritatis iudicant homines ſecundum hanc propoſitionem: Hoc illud hic vel ille, quem ob ſapientiam et aetatem veneror, pro vero habet, aut falſo: E. eſt verum, aut falſum. In praeiudicio praecipitantiae ita argumentantur homines: Hoc ego ignoro:

E. leue eſt et contemnendum. Item: Hoc ego propria inueni meditatione, et facile ego poſſum perſpicere veritatem: E. verum eſt.

§. 337. Ex his nunc perſpicuum eſt, omnem illum, qui praeiudicia euitare vult, tamdiu iudicium ſuum ſuſpendere debere, donec veritatis rationes internas intimius et diſtinctius perſpiciat.

Demonſtr. Cum praeiudicium ſit iudicium, per praecipitantiam latum (§. 333.), praecipitantia autem in iudicando euitetur, ſi aſſenſum et iudicium tuum aliquamdiu ſuſpenderis: manifeſtum eſt, ad praeiudicia euitanda neceſſariam et vtilem eſſe iudicii et aſſenſus ſuſpenſionem.

§. 338. *Dubitare* nihil eſt aliud, quam ſuſpendere iudicium. *Suſpendere* autem *iudicium* ille dicitur, qui neque affirmat, neque negat.

§. 339. Patet hinc, dubitationem ad quoduis praeiudicium euitandum apprime eſſe vtilem.

Demonſtr. Cum ad praeiudicia euitanda multum faciat ſuſpenſio iudicii (§. 337.). Ille autem dubitare dicitur, qui ſuſpendit iudicium (§. 338.), et dubitatio adeo nihil aliud ſit, quam ſuſpenſio iudicii; conſequens eſt, vt ad praeiudicia euitanda vel in primis cuique dubitatio ſit commendanda.

Dum vero hic dubitationem commendamus, non ſcepticam illam et ſtolidam, ſed ſobriam et cum ratione ſuſceptam approbamus. Quemadmodum enim non ſine ratione aliquid affirmandum eſt, aut negandum: ita etiam ſine ratione non eſt dubitandum. Caue autem α) ne confundas dubitationem cum negatione. Non is ſtatim aliquam rem negare cenſendus eſt, de qua dubitat. β) Quae euidentiam maximam habent, vel diuina auctoritate nituntur, de iis dubitandum non eſt.

§. 340.

§. 340. Hactenus de falſitate, quae eſt in idea ſimplici, itemque in iudiciis et propoſitionibus. Nunc ad id, quod falſum eſt in ratiocinatione, pertractandum accedemus.

§. 341. Veritas ineſt ratiociniis, quum recte ratiocinamur (§. 320.). Recte autem ratiocinamur, quum ſyllogiſmus ratione praemiſſarum verus eſt, ſiue ratione *materiae* (§ 320.), et praeterea regulis ſyllogiſticis, ſuperius demonſtratis, conuenienter concinnatur. Ex quo, vi oppoſitorum, conficitur, falſas eſſe ratiocinationes, vel ratione propoſitionum praemiſſarum ſiue *materiae*, vel ratione modi concludendi ſiue *formae*.

§. 342. Falſae ratiocinationes ratione formae dicuntur *paralogiſmi*, item *ſophiſmata*. *Paralogiſmus* eſt, cuius vitioſa forma nulla crypſi tegitur.

E. gr. *O. adulterium eſt euitandum,*
N. homicidium eſt adulterium,
E. *N. homicidium eſt euitandum.*

§. 343. *Sophiſmata* ſunt ſyllogiſmi falſi, cuius forma vitioſa crypſi tegitur.

E. gr. *O. ſancti peccato ſunt obnoxii,*
O. adulterium eſt peccatum,
E. *O. ſancti ſunt obnoxii adulterio.*

In hoc ſophiſmate forma vitioſa eſt cryptica. Si enim ad formam manifeſtam redigeris ſyllogiſmum, deprehendes, eſſe illum in prima figura, et habere maiorem propoſitionem particularem, quod eſt contra §. 269. Forma manifeſta huius ſophiſmatis erit haec.

Quoddam peccatum eſt illud, cui ſancti ſunt obnoxii,
O. adulterium eſt peccatum,
E. *O. adulterium eſt illud, cui omnes ſancti ſunt obnoxii.*

§. 344. Fallacia, quae committi ſolet, cum falſo ratiocinamur, deprehendi ſolet vel in terminis ſyllogiſmi

giſmi eorumdemque combinatione, vel extra terminos in rebus ipſis. Illa dicitur fallacia *in dictione*, haec *extra dictionem*.

§. 345. *Fallacia ſimplicis dictionis* eſt, ſi vna vox vel vnus terminus, in ſyllogiſmo occurrens, nobis imponit ſua ambiguitate, ita, vt vel genuinum eiuſdem ſenſum non capiamus, vel ſi vox, cum aliis combinata, formam vitioſam ſyllogiſmi, nobis non animaduertentibus, producit.

Ad fallacias ſimplicis dictionis referunt α) *Fallaciam ambiguitatis*, qua vario vnius eiuſdemque vocis ſignificatu decipimur, e. gr. *Verbum eſt ſignum conceptuum et vox euaneſcens*; *A. Chriſtus eſt verbum*, *E. Chriſtus eſt ſignum conceptuum et vox euaneſcens.*

β) Sicut fallacia aequiuocationis committitur, cum in vnica voce latet ambiguitas (num. α): ita, cum in integra ſententia et phraſi integra aequiuocatio reperitur, tunc illud fallaciarum genus dicitur *fallacia amphibolias*. E. gr. *Scio*, *tuum te hoſtem amare.*

γ) Pertinet huc porro *fallacia compoſitionis* et *diuiſionis*. Illa eſt, cum male in argumentatione coniunguntur, quae erant diſiungenda; haec eſt, in qua male diſiunguntur, quae erant coniungenda. E. gr. *Nullus renatus poteſt peccare*, *1. Io. V*, *18*. *Qu. homo eſt renatus*, *E. quidam homo non poteſt peccare.* Hic enim maior ſumitur in ſenſu compoſito. *Nullus renatus*, *quatenus eſt renatus*, *poteſt peccare.* At concluſio ſumitur in ſenſu diuiſo. Seiungis enim in concluſione τὸ renatum eſſe ab idea hominis. Plura exempla in lectionibus adducam.

§. 346. Haec de fallaciis dictionis. Sed, vt in verbis, ita etiam perſaepe in rebus ipſis, ſeu verborum ſignificationibus, latitat fallacia, quae fallacia dici ſolet *fallacia extra dictionem*.

Ad fallacias extra dictionem deprehendi ſolitas, referunt α) *Fallaciam accidentis*, cum ex iis, quae per accidens

dens ſunt, aliquid concluditur, e. gr. *Quodcumque ducit ad Atheiſmum* (per ſe) *illud eſt malum. Atqui philoſophia ducit ad Atheiſmum* (per accidens). *E. eſt mala.* β) *Fallaciam a dicto ſecundum quid ad dictum ſimpliciter*, quae committitur, cum ex eo, quod cum limitatione ſiue reſtrictione verum eſt, colligimus aliquid, quod ſine limitatione accipitur. E. gr. ſi dixeris: *Caius eſt bonus Muſicus. E. eſt bonus*, fallaciam hanc committis. γ) *Fallaciam ἑτεροζητήσεως* ſiue *ignorationis elenchi*, quae eſt, quando ſtatus controuerſiae mutatur, nec mens aduerſarii recte intelligitur, vt adeo in hac fallacia non id probetur, quod probandum proponebatur. E. gr. Si probare velis, *magiſtratum plane delinquentes punire non debere*, atque id inde, *quia Chriſtus dicit: ne reſiſtite malo*, committis fallaciam ignorationis elenchi. δ) *Fallaciam petitionis principii*, cum demonſtratur aliquid ex eo, quod eſt adhuc in quaeſtione, ſiue, cum ratio probans aeque eſt dubia, ac theſis probanda. Si, e. gr. quis *pontifici Romano in omnibus credendum* affirmet, *quia eſt infallibilis*, committit fallaciam petitionis principii. Huc pertinet quoque *circulus in probando.* ε) *Fallaciam conſequentiae*, cum ex antecedenti quid colligimus, quod inde non conſequitur, e. gr. *Quidam patres eccleſiae philoſophiam prorſus reiecerunt. E. philoſophia eſt pernicioſa.* ζ) *Fallaciam non cauſſae vt cauſſae*, cum quid pro cauſſa affertur, quod tamen cauſſa non eſt. E. gr. Cum nonnulli ita argumentantur: *Peſſimi quique Athei ſemper fuere ſubtiliſſimi philoſophi. E. philoſophia eſt cauſſa Atheiſmi.* η) *Fallaciam πολυζητήσεως*, ſiue *plurium interrogationum*, quando varia quaeſita in vno commiſcentur. E. gr. cum quaeris, *ſuntne homo et planta animalia?* Item: *Caſtitas et ebrietas ſuntne vitium?* Hae quaeſtiones ſunt eiuſmodi, vt nec affirmando, nec negando reſpondere queas.

CAPVT III.
DE
VERITATE CERTA ET VARIIS MODIS AD EAM PERVENIENDI.

§. 347.

Hactenvs euoluimus notionem veritatis generatim conſideratae. Cum autem, experientia teſte, omne verum falſumue vel nobis certo verum et falſum ſit, vel minus; diſpiciendum nunc primo quidem loco eſt *de veritate certa*.

§. 348 Cum conuenientiam, vel diſconuenientiam praedicati cum ſubiecto tam diſtincte perſpicio, vt, oppoſitum locum inuenire non poſſe, intelligam; tum de veritate vel falſitate propoſitionis certus ſum. Vt adeo cognitio mea veritatis *certa* ſit, cum fuerit eiuſmodi, vt ab omni formidine oppoſiti libera ſit et immunis. *Incertitudo* ſe habet oppoſita ratione.

§. 349. Hinc intelligitur, vnam eamdemque propoſitionem vni poſſe eſſe certam, alteri incertam.

Demonſtr. Cum vnus propoſitionis alicuius veritatem diſtincte ita perſpicere poſſit, vt ſimul agnoſcat, oppoſitum locum inuenire non poſſe; alter vero propoſitionem eamdem habere poſſit pro vera; quamuis, cur ſit vera, diſtincte non perſpiciat; ille autem, qui veritatem propoſitionis diſtincte perſpicit, vt, oppoſitum eius locum non inuenire, intelligat; dicatur certus eſſe de veritate propoſitionis (§. 348.): palam eſt, alteri vnam eamdemque propoſitionem poſſe eſſe certam, alteri incertam.

Omne

Omne quidem id, quod verum eſt, *in ſe certo* verum eſt, quia non ſimul poteſt eſſe falſum. Sed non omne id, quod verum eſt, ideo etiam *nobis certo* verum eſt, quia non ſemper diſtincte perſpicimus nexum praedicati cum ſubiecto, nec ſemper rationem ſufficientem intelligimus, ex qua intelligi poteſt, cur praedicatum ſubiecto competat. *Certitudo obiectiua* ſemper locum obtinet, ſed non ſemper *certitudo ſubiectiua*. Sumamus e.gr. hanc propoſitionem: *Omne id, quod cogitat, debet eſſe ens ſimplex.* Haec propoſitio, ſi vera eſt, certo eſt vera, *certitudine* ſcilicet *obiectiua*, (non poteſt enim ſimul eſſe falſa.) Quia vero in ſe certo vera eſt: E. non ſtatim eſt Caio certo vera. Fac, Titium rationem diſtincte noſſe, cur illud, quod cogitat, debeat eſſe ens ſimplex, tunc ipſi haec propoſitio erit certo vera. Fac porro, Caium propoſitionem hanc cum aliis compluribus pro vera dudum habuiſſe, ignorare autem ipſum ſimul fundamentum, ex quo vera ſit; tunc ipſi propoſitio adhuc eſt incerta.

§. 350. Duplex eſt via ad omnem certitudinem, *experientia* ſcilicet, et *ratio* ſiue *demonſtratio*. Quare cum *de experientia*, tum de *demonſtratione* tamquam mediis ad certitudinem obtinendam praeſtantiſſimis, ſigillatim acturi ſumus.

§. 351. Per *experientiam* intelligimus cognitionem, quae acquiritur attendendo ad obiecta, ſenſibus obuia.

Sic e. gr. per experientiam nouimus, aquam madefacere; hanc enim cognitionem acquirimus, cum attendimus ad obiecta, ſenſibus obuia. Experiri itaque aliquam rem nihil eſt aliud, quam eius cognitionem acquirere attendendo ad id, quod ſenſibus obuium eſt.

Cognitio experimentalis dicitur alias quoque *cognitio a poſteriori.* Quemadmodum vero hic experientiam ſumimus pro cognitione ſenſuali, ſiue, quam ad perceptiones et ſenſationes noſtras attendendo acquirimus; ita quoque nonnumquam experientia ſumitur pro ipſis notionibus atque propoſitionibus, cognitione a poſteriori acquiſitis. Cum quo tamen ſignificatu nihil hic nobis eſt negotii.

§. 352. Hinc perſpicuum eſt, nos ea tantum, quae exſiſtunt, experiri, nec, niſi indiuidua et ſingularia, pro obiecto habere experientiam.

Demonſtr. Cum experientia ſit cognitio, quam acquirimus attendendo ad perceptiones, ſiue ſenſationes noſtras (§. 251.); ea autem tantum percipiamus, ſiue ſenſibus noſtris vſurpemus, quae exiſtunt (*per def. ſenſ.*), conſequens eſt, vt ea tantum experiamur, quae actu exſiſtunt. Et quia, quae actu exſiſtunt, ſunt indiuidua, ſiue res ſingulares (§. 99.); intelligitur, obiectum experientiae eſſe indiuidua ſiue res ſingulares.

§. 353. Ex quo manifeſtum ſit, vniuerſalia, ſiue abſtracta, nos non immediate experiri, quamuis cognitio vniuerſalium ab iis, quae experimur, deriuari ſoleat. Id quod conſtare poteſt ex iis, quae ſupra (§. 110.) de methodo notiones per abſtractionem formandi, dicta ſunt.

§. 354. Pateſcit hinc, omnem illum, qui theſin quampiam probaturus, ad experientiam prouocat, debere caſum quemdam ſingularem et factum in indiuiduo allegare.

Demonſtr. Cum ea demum experiamur, quae actu exſiſtunt, et ſunt ſingularia (§. 352.): palam eſt, eum, qui ad experientiam confugit, debere caſum quemdam ſingularem adferre, idque ideo, vt ita intelligi queat, num recte verſatus ſit circa experientiam, et quomodo ex ſenſibus deduxerit iudicium ſuum experimentale.

Si vero quis experientiam allegauerit, quae cuiuis obuia eſt; non opus eſt, vt caſum quempiam ſingularem adferat. Quotieſcumque vero aliquid ex experientia conſtare

affirma-

affirmamus, quod non omnibus obuium eſt; toties allegemus oportet caſum ſpecialem.

§. 355. Porro hinc planum fit, illud, cuius nullam formamus notionem, per experientiam non conſtare.

Demonſtr. Cum experiamur, id quod ſenſibus obuium, cognoſcimus (§. 351.); eius autem rei, quam ſenſibus percipimus, claram certe notionem habemus (§. 66.); manifeſtum eſt, perperam id dici, ex experientia conſtare, cuius nullam habemus notionem.

Recentiorum itaque nonnulli minus recte ex experientia probari influxum phyſicum animae in corpus exiſtimant, quia numquam percipimus, attenti licet fuerimus ad ſenſationes noſtras, animam reuera et effectiue mouere corpus, adeoque ne claram quidem notionem habemus influxus phyſici animae in corpus. Conf. WOLF. *Log. Lat.* p. m. 483.

§. 356. Ceterum ex dictis conſtat, omnem experientiam recte diſpeſci in externam et internam.

Demonſtr. Per ipſam experientiam deprehendimus, nos vel ea, quae in nobis et in anima noſtra contingunt, ad noſmet ipſos attendendo, percipere, vel ea, quae extra nos fiunt, ſenſibus in ſubſidium adhibitis nobis repraeſentare. Si ea, quae in nobis menteque noſtra contingunt, nobis ſiſtimus, tum id fieri dicimus ſenſibus internis. Si vero ea, quae extra nos mutationes in organis ſenſoriis producunt, nobis repraeſentamus; tum ſenſus externi ſuo defunguntur officio. Proinde, cum omnes ſenſus ſint vel interni, vel externi, et omnis experientia nitatur ſenſationibus (§. 351.): dubium non eſt, quin recte diſpeſcatur experientia in internam et externam.

Sic e. gr. per experientiam internam noui, quod, quoties aliquid mihi repraeſento, tamquam mali quid, toties in

in anima mea oriatur taedium. Per experientiam autem externam conſtat, quod ignis ſit calidus, et aqua madefaciat.

§. 357. Experientia porro recte diuiditur in vulgarem et artificialem.

Demonſtr. Cum, ipſa experientia teſte, noſtra cognitio experimentalis vel exhibeat nobis obſeruationes et ſenſationes eiuſmodi, quas cum plebe et imperitiſſimo quoque habemus communes, quaſque conſequimur ſine multo labore et ſine ſpeciali noſtro concurſu; vel exhibeat nobis eiuſmodi perceptiones, quas, accedente noſtro ſpeciali ſtudio, per experimenta demum conſequimur: patet, optime experientiam diuidi in experientiam communem ſiue vulgarem, et in experientiam eruditam ſiue artificialem.

Per experientiam e. gr. noſti, *ignem eſſe calidum*, ruſticus idem nouit, magiſtra experientia. Adeoque, vt vides, haec tua experientia eſt vulgaris, communis et cuiuis obuia. Sed ſi ope experimentorum phyſicorum noſti, aerem eſſe grauem, vel, multo adhibito opere, expertus es, in ſemine animalium innumera comparere et viuere animalcula, ſiue vermiculos; tum vero illa tua experientia non vulgaris amplius et communis, ſed erudita et artificialis, dici debet.

Perfectio illa et promtitudo animi varias colligendi obſeruationes, vel proprio, vel aliorum labore detectas, ex iiſque per legitima ratiocinia nouas deregendi concluſiones, vocatur *ars experiundi.* Ad quam excolendam faciunt omnino experimenta et tot inuenta eruditorum, ex quibus generaliores poſſunt deduci obſeruationes.

Haec quidem de experientiae definitione, et conſectariis, ex eadem deductis, itemque varia experientiae diuiſione dicta ſunto. Nunc ſpecialius exponendum erit, qua ratione, ope ſenſionum, ſiue experientiae, et cognitionis a poſteriori, ad notiones et iudicia veritateſque indubias perueniamus. Prius vero, quam hoc oſtendi poteſt; cautio-

cautiones, oportet, tradamus, quibus circa ſenſiones et experientias opus eſt; ſi quidem hae adminiculum veritatis inueſtigandae fieri debent.

§. 358. Ope ſenſionum, adeoque experientiae, quoque, quae ſenſionibus nititur (§ 351.), nos notiones complures nobis formare, et plurimas res nobis reddere perſpectas, quas antea non noueramus, et ipſa experientia teſtatur, et ſupra iam demonſtrauimus. (§. 352.).

Sic e. gr. notionem *ignis*, notionem *aquae*, item *nigri, albi, rubri* etc. ope ſenſionum et experientiae tibi formas, et plurimarum rerum notitiam, ſenſibus in ſubſidium adhibitis, tibi acquiris, quas antea nondum noueras.

§. 359. Vt vero hoc luculentius conſtet, nos ope ſenſuum et experientiae ad certitudinem peruenire, quaeſtionem, identidem in medium prolatam, antea definiemus: Annon ſenſus aliquando fallant?

§. 360. Proinde ſcito, ſenſus, poſitis omnibus ad ſentiendum requiſitis, nos non fallere, ſi fallere idem eſt, ac falſum proponere et ſtatuere.

Demonſtr. Cum ad ſenſiones plura non requirantur, quam haec duo momenta, α) vt mutatio ab obiectis externis in organis noſtris ſenſoriis producatur, (quod vocant *momentum phyſicum*); β) vt anima repraeſentationem, huic mutationi, in organis ſenſoriis factae, conformem producat (per princ. pſychol.): conſequens eſt, vt ſuo tum demum fungantur officio ſenſus, ſi obiecta externa, mutationem in organis ſenſoriis producentia, repraeſentant. Quia itaque plura non requiruntur ad ſenſionem, quam vt per eam nobis obiectum externum, in noſtra organa ſenſoria agens, repraeſentemus: conſequens eſt, vt,

dum

dum ſentio, ſenſus mei me non fallant, quia ſenſus, qua ſenſus, nec affirmant, nec negant.

Saepius inter Carteſianos et alios philoſophos de eo diſputatum eſt, num ſenſus fallant? Quam quidem quaeſtionem ideo negamus, quia, cum omnia requiſita ad ſentiendum adſunt, ſenſus non poſſunt non obiectum externum nobis repraeſentare. Adeoque, dum per ſenſus obiectum nobis repraeſentamus, non fallimur. Iudicium autem, quod nimis praecipitanter ex ſenſibus formatur, multoties nos fallit; quae vero iudicia, ex ſenſibus formata, neutiquam ad ſenſus referre debemus. Ne autem mens, ſecundum ſenſus iudicans, adeo facile fallatur, quaſdam ſubiungam cautiones, circa omnem ſenſionem obſeruandas.

§. 361. Qui ſenſibus recte vti vult, eoſdemque ita adhibere, vt ipſis ſua conſtet certitudo, illius organa ſenſoria ita comparata ſint, vt nullo vitio vel morbo laborent.

Demonſtr. Cum organa ſenſoria fuerint corrupta; tunc non poteſt fieri, quin obiecta alias mutationes in iiſdem producant, quam productae fuiſſent, ſi organa forent ſana. Vnde non mirum eſt, mentem, ſecundum ſenſus corruptos iudicantem, falli. Si itaque ſenſibus recte vti velimus, eoſdemque ita adhibere, vt mens, ſecundum eos iudicans, minus fallatur, organa ſenſoria oportet ſint ſana minuſque corrupta.

Ineptus igitur eſt ad iudicandum de coloribus, qui luſcus eſt; nec, qui febri laborat, aptus videtur ad ſaporem huius illiuſue cibi recte aeſtimandum.

§. 362. Proinde ſi quis fuerit, qui habet ſenſus paullo debiliores; is huic defectui inſtrumentis, arte factis, teleſcopiis e. gr. et microſcopiis, mederi debet.

§. 363. Ne mens, ſecundum ſenſus iudicans, fallatur, ea, quae ſentimus, attentius paullo contemplari debemus.

Demonſtr.

Demonſtr. Cum, quo plus rei perceptae attenderis, hoc clarior fiat idea (§ 72.), dubitari non poteſt, illum, qui, neglecta attentione, rem quampiam ſentit, obſcuriuſcule illam percipere. Vnde deinde intelligi poteſt, quid ſit, quod mens, ſecundum ſenſionem eiuſmodi iudicans, nimium quantum fallatur. E. ſi mens in iudiciis, ſecundum ſenſus formatis, non debeat falli, et nos noſtris ſenſibus recte vti voluerimus; id agendum in primis eſt, vt, quidquid percipimus ſiue ſentimus, id iuſta contemplemur attentione.

§. 364. Porro, qui ſenſibus rite vti vult, eoſdemque in veritatibus indagandis ita cupit adhibere, vt mens, ſecundum eoſdem iudicans, non facile fallatur; ad tot ſenſus rem perceptam redigat, ad quot redigi poteſt.

Demonſtr. Cum hoc clarior fiat rei perceptae idea, quo pluribus ſenſibus eamdem vſurpaueris (§. 67.); dubitari non poteſt, mentem non adeo facile deceptum iri, ſi ſecundum ſenſus iudicaueris; ſi pluribus ſenſibus vnam eamdemque rem perceperis. Recte itaque praecipitur, illum, qui recte ſenſibus vti cupit, nec in iudiciis, ſecundum ſenſus formatis, vult falli: debere rem perceptam ad tot ſenſus redigere, ad quot redigi poteſt.

§. 365. Si iudicium, quod ſenſibus ſtat, fallere non debet, opus eſt, vt iuſta adſit diſtantia organorum ſenſoriorum et obiectorum.

Demonſtr. Si obiecta nimis fuerint ab organis remota; tunc obiecta debilius organa afficiunt, adeoque repraeſentatio rei perceptae in anima erit obſcura. Quo fiet, vt mens, ſecundum hanc obſcuram repraeſenta-

ſentationem iudicium ferens, facilimo fallatur negotio.

§. 366. Maxime vero circa experientiam id tandem adhuc cauendum, ne id, quod minime experimur, ſed quod vel ratiociniis ex experientia demum deducimus, vel quod per imaginationem nobis aliunde ſuccurrit, pro ipſa experientia venditemus. Quem errorem in experiundo qui committunt, *vitium ſubreptionis* committunt, quod conſiſtit in eo, ſi nobis videmur experiri, quod minime experimur.

Per experientiam tantum cognoſcimus ſingularia, ſiue ea, quae actu exſiſtunt. Si itaque plura ex experientia conſtare, nobis perſuademus, quam quae actu exſiſtunt, atque cauſſas etiam rerum, quas demum ex iis, quae exſiſtunt, deducimus ratiocinando, ex experientia probare volumus, et noſtras hypotheſes et foetus imaginationis iis, quae experimur, immiſcemus: hoc vitium committimus. Sic e.gr. per experientiam deprehendimus, *magnetem ferrum attrahere*. Si itaque cauſſas huius phaenomeni ſciſcitatus, effluuia magnetis in cauſſa eſſe, aſſeras, atque dicere velis, per experientiam conſtare, quod magnes attrahat ferrum per effluuia; committis vitium ſubreptionis. Id enim, quod ex experientia demum concludis et colligis, pro ipſa habes experientia. Plura huius vitii ſubreptionis exempla in commentationibus adferam.

§. 367. His regulis et cautionibus circa ſenſiones experientiamque obſeruatis, nunc facile via munietur ad veritatem. Videbimus itaque, quomodo ope ſenſuum et experientiae notiones atque iudicia formari poſſint et ſoleant.

§. 368. Quaſcumque nobis notiones ope experientiae formamus immediate, ſunt non niſi indiuiduales.

Demonſtr. Cum quidquid experimur, exſiſtat et ſit res ſingularis (§. 352.): manifeſtum eſt, nos per experientiam

rientiam tantum nobis res exſiſtentes repraeſentare. Repraeſentatio rei exſiſtentis dicitur notio indiuidualis (§. 192.). E. quaſcumque nobis notiones ope experientiae formamus immediate, ſunt non niſi notiones indiuiduales.

§. 369. Iudicia, quae his notionibus ſingularibus, per experientiam formatis, nituntur, dicuntur *intuitiua*. Definit autem Celeb. WOLFIVS *intuitiuum* per eiuſmodi iudicium, in quo enti cuidam tribuimus, quae in ipſius notione comprehenſa intuemur. Illud autem iudicium, quod per ratiocinium ex iudicio intuitiuo elicitur, dicitur *diſcurſiuum* ſiue *dianoëticum*.

Sic e. gr. igni tribuimus calorem, propterea quod notio, quam de igne habemus, ignem calidum nobis exhibet. Iudicium itaque, *ignis eſt calidus*, eſt intuitiuum. Si vero Titium vides *iratum*, tunc ex hoc iudicio, *Titius eſt iratus*, et alio, quod memoria tibi ſuggerit, *iratus non eſt mentis compos*, tertium elicis, *Titius non eſt mentis compos.* Hoc tertium indicium dicimus *diſcurſiuum et dianoëticum.*

§. 370. A poſteriori ſiue per experientiam iudicia formantur intuitiua hoc modo:

I) Attendas ad rem, quam percipis; hanc ſumas pro ſubiecto.

II) Attendas ad id, quod rei perceptae ineſt, et hoc ſumas pro praedicato. Sic prodibit indicium intuitiuum.

E. gr. Si ignem percipis, et τὸ *vrere* in igne obſeruas, tunc ignem ſumas pro ſubiecto, et vrere pro praedicato. Hinc emerget iudicium intuitiuum, et quidem affirmans: *Ignis vrit.*

§. 371. Iudicium intuitiuum negatiuum formatur hunc in modum:

α) Rem perceptam ſumas loco ſubiecti.

β) Sumas id, quod alias in aliis rebus obſeruaſti, in re autem percepta non animaduertis, tamquam praedicatum negatiuum. E. gr. Si hanc menſam perceperis, tunc hanc menſam, tamquam rem perceptam, ſumas loco ſubiecti, et cum in aliis rebus rotunditatem obſeruaueris; in hac autem menſa eamdem non animaduertas; *τὸ rotundum* ſumis, tamquam praedicatum negatiuum, hoc modo: *Haec menſa non eſt rotunda.*

§. 372. Vides ex his, iudicia, quae per experientiam formantur, eſſe iudicia ſingularia.

Demonſtr. Iudicia, quae per experientiam formamus, ſunt iudicia intuitiua (§. 369.). In iudiciis vero intuitiuis loco ſubiecti aſſumitur res illa, quam ſenſibus percipimus (§. 370.). Res, quam ſenſibus percipimus, dicitur res ſingularis, ſiue indiuiduum (§. 99.). E. in iudiciis intuitiuis locum ſubiecti obtinet res ſingularis, ſiue indiuiduum. Iudicium vero, in quo locum ſubiecti occupat res ſingularis ſiue indiuiduum, dicitur *ſingulare* (§. 217.). E. per experientiam formata iudicia ſunt ſingularia.

§. 373. Quamuis vero et notiones et iudicia, per experientiam formata, ſint ſingularia (§. 327.): nihilominus, vti ſupra, enunciationes particulares in vniuerſales commutari poſſe, demonſtrauimus (§. 216.): ita quoque notiones ſingulares et iudicia intuitiua ſingularia in vniuerſalia tranſmutari poſſunt. Docebimus itaque, quomodo et notiones et iudicia intuitiua in vniuerſalia conuerti poſſint.

Prius vero, quam modus notiones vniuerſales per experientiam formandi commonſtrari poteſt; maxime opus eſt, vt doceamus, quomodo a poſteriori ſiue per experientiam

rientiam inueſtigari poſſint et attributa et accidentia, ſiue modi rei perceptae.

§. 374. Si vis a poſteriori ſiue per experientiam noſſe, num aliquid, quod rei perceptae ineſſe obſeruas, ſit vel attributum ſiue eſſentiale eius, vel accidens; attendas ad id, num idem, quod rei perceptae inexſiſtere obſeruas, conſtanter et perpetuo competat ipſi, vel non competat. Si itaque A vno tempore in re percepta obſeruas, quod tamen A alio tempore in re percepta, vel altera eiuſdem generis, aut ſpeciei, non reperitur; tunc A eſt inter accidentia mutabilia, ſiue modos ſubiecti percepti, referendum.

E. gr. Obſeruas ceram liquidam. Si itaque ſcire vis, num τὸ *liquidum eſſe* ſit accidens cerae; attendas, num τὸ *liquidum eſſe* cerae perpetuo conueniat. Quia vero obſeruas, ceram, igni admotam, liquefieri, ab eodem autem remotam non eſſe liquidam; vides, τὸ *liquidum eſſe* ad mutabilia cerae, adeoque ad accidentia, ſiue modos eiuſdem referri debere.

§. 375. Si vero A in re percepta perpetuo obſeruas, idemque A in iis obiectis, quae cum re percepta ſunt eiuſdem generis vel ſpeciei, conſtanter reperitur; tum merito id pro eſſentiali rei perceptae ſiue pro attributo habetur, quod ab eadem auferri non poteſt.

Sic e. gr. obſeruas, igni ineſſe calorem, idque perpetuo. Nec contrarium ignis exemplum proferri poteſt, in quo non conſtanter obſeruetur calor. *Calorem* merito pro eſſentiali ſiue attributo *ignis* habemus.

§. 376. Hinc nunc intelligi poteſt, quomodo a poſteriori ſiue ope experientiae notiones diſtinctae vniuerſales formari poſſint, i. e. eiuſmodi notiones, in quibus notae characteriſticae ſiſtuntur (§. 75.), quae omnibus eiuſdem generis vel ſpeciei ſubiectis compe-

tunt (§. 108.). Quae notiones diſtinctae vniuerſales cum ſint definitiones (§. 147.): intellectu nunc erit facile, quomodo ex caſibus indiuiduis eruantur a poſteriori definitiones.

§. 377. Ad formandas ſcilicet notiones diſtinctas vniuerſales, conducit ſequentes obſeruaſſe regulas.

α) Tot fac iudicia intuitiua, quot in re percepta diſtinguis.

β) Omitte praedicata accidentalia, ſiue quae variari poſſunt.

γ) Praedicata, quae in omni caſu non eadem ſunt, determinationibus particularibus libera.

δ) Facilius procedet negotium, ſi plura exempla inter ſe contuleris, atque ſolicite attenderis, in quo exempla perpetuo conueniant, in quo item a ſe inuicem differant.

Vt hae regulae, in formandis notionibus ſiue definitionibus a poſteriori apprime vtiles, ſine difficultate intelligantur et rite applicentur, ſuppeditabo exemplum perquam perſpicuum. Fac, te velle ſcire, quid ſit *laudare alterum*; fac, tua intereſſe, vt noſcas, quid notio *laudis* generalior et vniuerſalis inuoluat; tunc attendas velim ad caſum quempiam indiuiduum, in quo alterum alter laudare dicitur. Ponamus itaque, Caium in ſcripto aliquo narrare, quod Titius ſit eruditus, modeſtus, perſpicuus, pius etc. Hic Caius laudat Titium. Tot itaque fac iudicia intuitiua, quod caſus praeſens tibi ſuppeditat.

I. Caius narrat.

II. Caius narrat in ſcripto quodam.

III. Caius narrat, quod Titius ſit doctus.

IV. Caius narrat, quod ſit Titius modeſtus.

V. Caius narrat, quod Titius ſit perſpicuus.

VI. Caius narrat, quod Titius ſit pius.

Si

Si hinc cognoſcere vis, quid ſit generatim *laudare alterum;* difficulter id fiet, α) quia multa adſunt peregrina et accidentalia in hoc caſu, quae ad τὸ *laudare alterum* non pertinent, β) quia ea, quae notionem laudis neceſſario ingrediuntur, multis adhuc particularibus determinationibus ſunt inuoluta, quae ab iis abeſſe debent. Vt igitur intelligas, quaenam hic ſint peregrina et accidentalia, et quaenam ſint determinationes particulares; in memoriam tibi reuoca alium caſum, quo alterum ab altero laudatum fuiſſe, percepiſti. Ponamus, parentem, praeſente filio, narrare, quod filius ingenio excellenti gaudeat, item, quod ſit obediens, diligens item, ac bonus poëta; hic caſus ſequentia tibi ſiſtit iudicia intuitiua.

I. *Parens narrat.*

II. *Parens narrat, praeſente filio.*

III. *Parens narrat, quod filius ſit ingenio excellenti praeditus.*

IV. - - - *quod filius ſit obediens.*

V. - - - *quod filius ſit diligens.*

VI. - - - *quod ſit filius bonus poëta.*

Quod ſi hos duos caſus inter ſe confers; intelliges 1) *Caium*, 2) *ſcriptum Caii*, 3) *Titium* in priori caſu indiuiduo eſſe peregrina, quae non ad notionem laudis pertinent, quia in altero caſu non adſunt. Item intelliges, in poſteriori caſu non neceſſarium quid eſſe, vt adſit α) *parens*, β) *filius praeſens*, γ) *vt filius praeciſe ſit obediens et bonus poëta etc.* Hinc haec omnia, quia ſunt praedicata accidentalia, notionem laudis generalem non ingrediuntur, vi regulae II. §. 377. Sed τὸ *narrare* eſt vtrique caſui commune, ſiquidem in vtroque caſu narrantur *perfectiones*, quae vero in vtroque caſu particularibus determinationibus ſunt inuolutae. Pietas ſcil. et diligentia, item eruditio, perſpicuitas etc. ſunt eiuſmodi praedicata, quae, ſi determinationibus particularibus liberantur, generali nomine *perfectionum* enunciantur. Quia itaque τὸ *narrare* et *perfectiones* ſunt eiuſmodi praedicata, quae laudi conſtanter competunt, merito haec pro eſſentialibus ſiue attributis laudis habes (§. 375.). Cum vero attributa

ſiue eſſentialia debeant definitionem ingredi (§. 159.): patet, notionem diſtinctam vniuerſalem ſiue definitionem laudis ita nunc formari: *Laus* eſt enarratio perfectionum, et *laudare* alterum eſt nihil aliud, quam alterius perfectiones enarrare.

Si vnus alterue caſus non ſufficit, vt poſſis conuenientiam vel diſconuenientiam perſpicere: ſumas plures caſus pro lubitu. Exercitatiores poſſunt vnico etiam caſu eſſe contenti. Cel. Wolfivs in *Log. Lat. p. 492.* ſecundum regulas ſuppeditatas notionem generalem *furis* a poſteriori eruit, et Clar. Schlosservs eodem modo ex vnico caſu format notionem vniuerſalem *libertatis* in *diſſert. de genuina notione libertatis*, Vitembergae cIↄIↄCCXXV. habita.

§. 378. Vides nunc, quomodo notiones diſtinctae vniuerſales ſiue definitiones a poſteriori vel ope experientiae formari ſoleant. Requiritur vero ad id, ſi quid aliud, abſtractio et reflexio, vt ſupra demonſtratum dedimus (§. 111.). Dum enim in notionibus, a poſteriori formandis, ita procedimus, vt ea, quae accidentalia ſunt et variari poſſunt, omittamus, nec ſimul conſideremus (§. 377.): tum autem, cum quaedam non conſideramus et omittimus, dicamur ab iis, quae non conſideramus, quaeque in contemplatione noſtra tantiſper ſeponimus et omittimus, *abſtrahere* (§. 111.): perſpicuum eſt, artificium abſtrahendi in notionibus, a poſteriori formandis, vtramque facere paginam.

§. 379. Nunc iam diſpiciemus, qua ratione ope experientiae ſiue a poſteriori perueniamus ad iudicia vniuerſalia. Experientia habet pro obiecto res ſingulares (§. 352.), adeoque etiam iudicia intuitiua, quae experientia formantur (§. 370.), ſunt ſingularia (§. 372.). Quae ſi in vniuerſalia commutari debent, attendas, num praedicatum in iudicio intuitiuo ſit attributum vel eſſentiale rei perceptae. Quotieſcumque enim praedicatum

dicatum fuerit attributum rei perceptae, et ex eſſentia ſiue natura ſubiecti fluit, toties habes enunciationem, adeoque iudicium vniuerſale (§. 209.). Cum vero per experientiam ea demum rei perceptae attributa ſiue eſſentialia eſſe obſeruemus, quae conſtanter inſunt rei perceptae, ab eaque, re ſalua, auferri non poſſunt (§. 374.): ad iudicium intuitiuum vniuerſale peruenis, ſi ope experientiae obſeruas, praedicatum iudicii intuitiui conſtanter eidem ineſſe, nec ab eo auferri poſſe.

E. gr. Experientiae ope conſtat, calorem igni ineſſe attributi inſtar (§. 375.). Enunciatio igitur, *ignis eſt calidus*, eſt vniuerſalis. Experientia porro conſtat, ceram eſſe nonnumquam liquidam. Cum vero τὸ liquidum eſſe cerae non perpetuo et conſtanter inſit, adeoque inter accidentia ſiue modos cerae ſit referendum (§. 374): non potes inferre inde iudicium ſiue propoſitionem vniuerſalem: *Omnis cera eſt liquida.* Conferas hic velim ea, quae ſupra de propoſitionibus particularibus in vniuerſales commutandis ſunt dicta (§. 216).

§. 380. Philoſophus debet cauſſas et rationes rerum pernoſcere (§. 22.). Permagni itaque refert, noſſe modum, quo ope experientiae inueſtigari queat, num vnum ſit cauſſa alterius. Hic itaque obſerua poſitiones ſequentes.

α) Si in obiecto A mutationem aliquam obſeruas, quam primum obiectum A iungitur obiecto B; tunc ratio ſufficiens mutationis, quae in obiecto A accidit, merito quaeritur in obiecto B, vt ita obiectum B mutationis illius, in obiecto A ſubſecutae, cauſſa recte dicatur.

β) Ex eo, quod nonnulla perpetuo coexiſtere, ſiue ſe inuicem ſequi obſeruas, neutiquam ſtatim inferas: E. vnum eſt cauſſa alterius. Poſitiones illuſtrabimus

 exem-

exemplis. Si obſeruas, ceram, quae antea dura erat, mollem fieri et liqueſcere, vt primum ſolis radiis fuerit expoſita; calorem ſolis recte habes pro cauſſa liquefactionis cerae. Fac autem, cum cometa ſimul exiſtere bellum, vel hoc ſubſequi cometam, a qualicumque coëxſiſtentia vel inſecutione belli nondum concludere potes: E. cometa eſt cauſſa belli.

§. 381. Ex his omnibus patet, propoſitiones, ex experientia legitime inſtituta formatas, eſſe certas.

Demonſtr. Quaſcumque propoſitiones experientiae ope formamus, in iis praedicatum ſubiecto conuenire oppido obſeruamus (§. 369.). In quibuſcumque vero propoſitionibus praedicatum ſubiecto conuenire obſeruamus, illas veras eſſe agnoſcimus (§. 318.). Quaſcumque propoſitiones veras eſſe agnoſcimus, illas non poſſe eſſe falſas, nouimus. (*per princ. contrad.*) Quaſcumque autem propoſitiones ita veras eſſe nouimus, vt oppoſitum earum, ſcilicet falſitatem, locum habere non poſſe, perſpiciamus, illae ſunt nobis certo verae (§. 348.). E. propoſitiones, ope experientiae legitime inſtitutae, formatae, ſunt nobis certae.

Atque eadem ratio eſt propoſitionum, quas per experientiam falſas eſſe nouimus. Has, fieri non poteſt, vt ſimul habeamus pro veris, adeoque ſunt nobis certo falſae.

E. gr. igni conuenire calorem, per experientiam conſtat. Veram itaque eſſe propoſitionem, intelligimus: *ignis eſt calidus*, adeoque eadem nobis certa eſt.

§. 382. Quidquid itaque cum ſenſione, ſecundum regulas ſupra traditas inſtituta, conuenit, illud certum eſt (§. 381.).

§. 383. Ex quo porro patet, definitiones, quae ex experientia et collatione caſuum indiuidualium, ſecundum regulas ſupra §. 377. traditas, formatae ſunt, debere eſſe certas.

Demonſtr. Cum ea, quae experientia cognoſcuntur, ſint certa (§. 391.): conſequens eſt, vt definitiones, ex experientia ſecundum regulas ſuppeditatas legitime formatae, ſint etiam certae. Ex certo enim non poteſt non legitime fluere certum.

§. 384. Axiomata itaque et poſtulata itidem certa eſſe, ex his intelligi poterit.

Demonſtr. Cum axiomata et poſtulata ſint propoſitiones, ex vnica definitione immediate fluentes (§. 222. 223.) et in quibus ſtatim, terminis intellectis, patet, praedicatum conuenire, vel non conuenire, ſubiecto, definitiones autem ſint certae (§. 383.): patet, axiomata et poſtulata eadem gaudere certitudine, qua gaudent definitiones.

§. 385. Haec de primo ad certitudinem perueniendi adminiculo, ſcilicet experientia ſiue cognitione a poſteriori, qua per ſenſionem ita ſubiecto conuenire praedicatum, obſeruamus, vt de rei veritate dubitare non poſſimus (§. 381.). Altera via ad veritatem certam eſt *ratio.* Quae cum nihil ſit aliud, quam facultas nexum veritatum vniuerſalium diſtincte perſpiciendi (§. 13.): facile intelligitur, nos ope rationis ſiue cognitionis a priori tum demum ad certitudinem peruenire, cum propoſitionem, cuius certitudinem obtinere volumus, ita connectimus cum aliis propoſitionibus, tamquam indubiis principiis, vt nexus ſubiecti et praedicati in propoſitione, quae nobis certa eſſe debet, oppido perſpiciatur.

Fac e. gr. te velle ſcire, num haec propoſitio: *Anima humana eſt immortalis*, ſit certo vera; tunc non ad ſenſionem et experientiam confugere potes, ſed certitudinem huius propoſitionis a priori cognoſcas, oportet, i. e. debes eam cum aliis propoſitionibus, tamquam ſuis principiis indubitatis ita connectere, vt legitime ratiocinando eam ex aliis certis propoſitionibus deriues.

§. 386. Quotieſcumque propoſitionem aliquam, tamquam concluſionem ex praemiſſis certis et indubiis, legitime ratiocinando, deducimus, toties illam propoſitionem dicitur *demonſtrare*. Vt adeo *demonſtratio* nihil aliud ſit, quam concatenatio ſiue connexio ratiociniorum, in quibus nullae praemiſſae, niſi certae, admittuntur.

Ratiocinia autem ſiue ſyllogiſmi dicuntur *concatenati*, ſi ſemper concluſio ſyllogiſmi antecedentis ſit praemiſſa ſubſequentis ſyllogiſmi. Exempla huius concatenationis mox adducentur.

§. 387. Praemiſſae illae certae, ex quibus concluſio ſiue propoſitio demonſtranda deducitur, appellantur *principia demonſtrandi*.

§. 388. Ex quo apparet, in omni demonſtratione ad duo attendi debere, α) ad principia demonſtrandi, β) ad ipſam connexionem concluſionis cum principiis demonſtrandi.

Primum requiſitum dicimus *materiale demonſtrationis*, alterum nominamus *formale demonſtrationis*.

§. 389. Inter principia demonſtrandi referimus merito experientias, definitiones, axiomata, et poſtulata.

Demonſtr. Cum enim experientiae ſint certae, (§. 381.) itemque definitiones, ex experientia legitime formatae (§. 383.), neque minus axiomata et poſtulata gaudeant

gaudeant certitudine (§. 384.): facile patet, experientias, definitiones, itemque axiomata et poſtulata, poſſe loco praemiſſarum certarum admitti. Praemiſſae certae, ex quibus propoſitio demonſtranda legitime deriuatur, dicuntur principia demonſtrandi (§. 387.). E. patet, experientias, definitiones, itemque axiomata et poſtulata recte referri inter principia demonſtrandi.

Hinc eſt, vt Cel. Wolfius in *Log. Lat. p. 397.* definiat demonſtrationem per eiuſmodi probationem, ſi in ſyllogiſmis, quos inter ſe concatenamus, non vtamur praemiſſis, niſi definitionibus, experientiis indubitatis, axiomatibus, et propoſitionibus iam antea demonſtratis.

§. 390. Hinc vides, non ſtatim illum demonſtrare ſua aſſerta, qui ea ex principiis incertis et dubiis deducit. Vt adeo qualiſcumque probatio propoſitionis non ſit confundenda cum eiuſdem demonſtratione, in qua quippe requiruntur principia certa, de quorum veritate dubitari nequit. (§. 386.)

§. 391. Cum propoſitionem, ſiue concluſionem demonſtrandam deducis ex definitionibus et axiomatibus, tum eam *a priori demonſtrari* diceris.

Sic e. gr. ſi velles *a priori* demonſtrare hoc aſſertum: *Deus vult optimum*, tunc tota tua demonſtratio niteretur his definitionibus et axiomatibus:

Definitio I. Deus eſt ens perfectiſſimum.

Axioma I. Ens perfectiſſimum debet habere voluntatem perfectiſſimam.

Definitio II. Voluntas perfectiſſima eſt, quae vult non niſi optimum.

Axioma II. Quicumque habet voluntatem perfectiſſimam, ille vult non niſi optimum. Ex his definitionibus et axiomatibus haec demonſtratio a priori conficietur:

Qui-

Quicumque eſt ens perfectiſſimum, ille habet voluntatem perfectiſſimam, (*per Axiom. I.*)

Atqui Deus eſt ens perfectiſſimum: (*per Defin. I.*)

E. Deus habet voluntatem perfectiſſimam.

Quicumque habet voluntatem perfectiſſimam, ille vult optimum, (*per Axiom. II.*) Atqui Deus habet voluntatem perfectiſſimam: (*per ſyllogiſmum praecedentem*) E. Deus vult optimum.

Dicitur demonſtratio a priori quoque illa probatio, qua effectum ex ſua cauſſa demonſtro.

§. 392. Cum propoſitionem ſiue aſſertum probo ex indubia experientia, demonſtratio dicitur *a poſteriori*.

Sic e. gr. qui contingentiam mundi demonſtrare volunt, item, qui hanc propoſitionem demonſtrant: *Impoſſibile eſt, idem ſimul eſſe, et non eſſe*, prouocare ſolent ad experientiam, quod eſt a poſteriori demonſtrare. Dicitur quippe demonſtratio a poſteriori, cum cauſſam ex effectu demonſtro. Cum e. gr. exſiſtentiam Dei ex exſiſtentia mundi demonſtramus, Dei exſiſtentiam a poſteriori demonſtramus, quia ex effectu cauſſam colligimus.

§. 393. Praeterea demonſtratio diſpeſcitur in oſtenſiuam ſiue directam, et apogogicam ſiue indirectam. Directa demonſtratio illa eſt, quam hactenus explicauimus. Wolfivs eam in *Log. Lat. p.142.* ita definit: Demonſtratio directa ſiue oſtenſiua eſt, qua ex notione ſubiecti colligitur, praedicatum conuenire ſubiecto.

Talis eſt demonſtratio, quam ſuppeditauimus §. 391. vbi ex notione Dei, diſtinctius euoluta, colligebamus, *τὸ velle optimum* conuenire Deo.

§. 394. *Demonſtratio indirecta* ſiue *apogogica* eſt, vbi propoſitionem, concluſioni noſtrae demonſtrandae oppoſitam, aſſumimus, tamquam veram, atque inde abſurdum aliquod ſeu falſum colligimus, quod propoſitioni demonſtrandae contradicit.

Haec

Haec demonſtratio dicitur alias deductio ad *abſurdum* vel *impoſſibile.* Talis eſt illa demonſtratio, quam ſupra dedimus §. 269. vbi per indirectum demonſtrabamus hanc propoſitionem: *In prima figura maior propoſitio ſemper ſit vniuerſalis.* Illuſtrationis gratia exemplum adhuc aliquod adducemus.

Si e. gr. velles demonſtrare per indirectum hanc propoſitionem: *Nihil ſemetipſum poteſt producere;* tunc propoſitionem, huic aſſerto oppoſitam, aſſumas tamquam veram, atque ex ea deducas aliquod abſurdum. Eſt autem propoſitio oppoſita haec: *Aliquid poteſt ſemetipſum producere.* Demonſtratio itaque indirecta ita conficietur: *Ponamus, aliquid ſemetipſum producere; tunc id, quod ſemetipſum producit, debet exſiſtere et ſimul non exſiſtere. Exſiſtere debet, alias non poſſet ſemetipſum producere. Non exſiſtere debet, quia demum ſe producit, ſibique exſiſtentiam largitur. Cum vero abſurdum et impoſſibile ſit, vt aliquid ſimul exſiſtat et non exſiſtat,* (*per principium contradict.*) *abſurdum quoque et impoſſibile eſt, vt aliquid ſemetipſum producat.* Oppoſita itaque propoſitio erit vera: *Nihil ſemetipſum poteſt producere.*

Noui quidem, eſſe nonnullos, qui huic demonſtrandi modo parum tribuunt efficaciae. At, mea quidem ſententia, multum ipſi ineſt roboris Quia enim in hac demonſtratione indirecta euincitur, propoſitionem, quae concluſioni demonſtrandae oppoſita eſt, eſſe falſam et abſurdam; neceſſario illa propoſitio, quam demonſtrandam ſuſcepimus, debet eſſe vera.

§. 395. Quia in omni demonſtratione concluſio demonſtranda per ſyllogiſmorum concatenationem cum ſuis praemiſſis ſiue principiis legitime debet connecti (§ 386.): deprehendimus, illam concatenationem aut ita inſtitui, vt a concluſione demonſtranda aſcendamus et perueniamus ad prima et indubia principia, aut ita, vt a principiis et praemiſſis indubiis progrediamur et deſcendamus ad concluſionem, ſiue propoſitionem demon-

demonſtrandam. Ille modus demonſtrandi dicitur *analyticus*, in quo concluſionem reſoluimus in ſua prima principia. Haec autem demonſtrandi ratio dicitur *ſynthetica*, in qua ex ſimpliciſſimis et primis principiis componitur et exſurgit concluſio, ſiue propoſitio demonſtranda.

Sumamus e. gr. hanc propoſitionem: *Deus caret affectibus*, quam *analytice* demonſtraturi ſumus, ita, vt a concluſione, ſiue propoſitione ipſa demonſtranda, per concatenationem ratiociniorum, aſcendamus et progrediamur ad prima vſque principia, ſiue ad definitiones et axiomata, quibus propoſitio demonſtranda nititur.

I. Quicumque caret appetitu ſenſitiuo, ille caret affectibus, (per defin. affectuum.)

Atqui Deus caret appetitu ſenſitiuo.

E. *Deus caret affectibus.*

Minoris probatio.

II. Quicumque caret repraeſentationibus confuſis, ille caret appetitu ſenſitiuo, (per defin. appetit. ſenſ.)

Atqui Deus caret repraeſentationibus confuſis.

E. Deus caret appetitu ſenſitiuo.

Minoris probatio.

III. Quicumque omnia ſibi diſtinctiſſime repraeſentat, ille caret repraeſentationibus confuſis, (eſt haec propoſitio axioma.)

Atqui Deus omnia ſibi diſtinctiſſime repraeſentat.

E. Deus caret repraeſentationibus confuſis.

Minoris probatio.

IV. Quicumque gaudet intellectu perfectiſſimo, ille omnia ſibi diſtinctiſſime repraeſentat, (per defin. intellectus perfectiſſimi.)

Atqui Deus gaudet intellectu perfectiſſimo.

E. Deus omnia ſibi diſtinctiſſime repraeſentat.

Minoris

Minoris probatio.

V. Quicumque eſt ens perfectiſſimum, ille gaudet intellectu perfectiſſimo, (*eſt haec propoſ. axiom.*)

Atqui Deus eſt ens perfectiſſimum, (*per defin. Dei*)

E. Deus gaudet intellectu perfectiſſimo.

Habes hic demonſtrationem analyticam huius propoſitionis: *Deus caret affectibus*. A propoſitione enim demonſtranda, quae fuit concluſio primi ſyllogiſmi, ad principia progreſſi ſumus, ſyllogiſmos ita quidem concatenando, vt ſemper minor propoſitio prioris ſyllogiſmi facta fuerit concluſio ſyllogiſmi ſubſequentis.

Eamdem propoſitionem ſi *ſynthetice* demonſtrare vis, a principiis, ſcilicet definitionibus et axiomatibus, deſcendis vſque ad concluſionem demonſtrandam, ratiociniis ita concatenatis, vt ſemper concluſio prioris ſyllogiſmi debeat fieri propoſitio minor poſterioris ſyllogiſmi, hunc in modum:

I. Quicumque eſt ens perfectiſſimum, ille gaudet intellectu perfectiſſimo, (*eſt propoſitio axiomatica.*)

Atqui Deus eſt ens perfectiſſimum, (*per defin. Dei*)

E. Deus gaudet intellectu perfectiſſimo.

II. Quicumque gaudet intellectu perfectiſſimo, ille omnia ſibi diſtinctiſſime repraeſentat, (*per defin. intell. perfectiſſ.*)

Atqui Deus gaudet intellectu perfectiſſimo, (*per Syllog. I.*)

E. Deus omnia ſibi diſtinctiſſime repraeſentat.

III. Quicumque omnia ſibi diſtinctiſſime repraeſentat, ille caret repraeſentationibus confuſis, (*eſt axioma.*)

Atqui Deus omnia ſibi diſtinctiſſime repraeſentat, (*per Syllog. II.*)

E. Deus caret repraeſentationibus confuſis.

IV. Quicumque caret repraeſentationibus confuſis, ille caret appetitu ſenſitiuo, (*per defin. appetit. ſenſ.*)

Atqui Deus caret repraeſentationibus confuſis, (*per Syllog. III.*)

E. Deus caret appetitu ſenſitiuo.

V. Qui-

V. Quicumque caret appetitu ſenſitiuo, ille caret affectibus, (*per def. affect.*)

Atqui Deus caret appetitu ſenſitiuo, (*per Syllog. IV.*)

E. Deus caret affectibus.

§. 396. Ex his vides, ſyllogiſmorum vſum in demonſtrando eſſe indiſpenſabilem.

Demonſtr. Cum omnis demonſtratio continua ſyllogiſmorum concatenatione abſoluatur (§. 386.): patet, ſyllogiſmorum vſum eſſe in demonſtrando indiſpenſabilem.

Qui demonſtrandi habitum ſibi compararunt, ſaepius demonſtrant propoſitionem aliquam, ita, vt videantur nullos mente formare ſyllogiſmos, atque actuum omnium, quos mens edit, non ſint ſigillatim ſibi conſcii. At quamuis, in demonſtrando exercitatiores, ſaepius vnam alteramue propoſitionem mente retineant, nec eam exprimant verbis; ipſos tamen reuera omnia per ſyllogiſmos demonſtraſſe, tum demum apparet, ſi analyſin demonſtrationis inſtitueris. Crederes e. gr. pauciſſimas demonſtrationes in Illuſt. Wolfii ſcriptis philoſophicis reperiundas eſſe per ſyllogiſmos concinnatas. Sed contrarium probat illarum demonſtrationum analyſis, quam non ſine fructu et iucunditate inſtitues.

§. 397. Circulus in demonſtrando eſt, cum quis ad demonſtrandam propoſitionem A vtitur propoſitione B, quae tamen propoſitio B ſine propoſitione A demonſtrari nequit.

E. gr. Circulum in demonſtrando committeres, ſi hanc propoſitionem: *Deus eſt aeternus*, demonſtrares ex hac: *quia Deus eſt ens neceſſarium*, demonſtraturus autem porro hanc propoſitionem: *Deus eſt ens neceſſarium*, in ſubſidium vocares hanc propoſitionem: *quia Deus eſt aeternus.* Reuera ita demonſtrares hanc propoſitionem: *Deus eſt aeternus*, per eamdem, quia eſt aeternus.

§. 398. Circulus in demonſtrando ſolicite euitandus eſt.

Demonſtr. Qui circulum in demonſtrando committit, ille probat propoſitionem A per propoſitionem B, et propoſitionem B per propoſitionem A, adeoque propoſitionem A per propoſitionem A, et A per ſemetipſum probat. Quia vero nihil poteſt eſſe ſimul propoſitio probans, et propoſitio probanda, (quia alias eſſet ſimul principium et principiatum, cauſſa et effectus eodem reſpectu): patet, circulum in demonſtrando eſſe ridiculum adeoque ſolite euitandum.

§. 399. Quaecumque propoſitio legitime demonſtrata eſt, illa eſt certo vera.

Demonſtr. Quaecumque propoſitio legitime demonſtrata eſt, illa nititur experientiis, definitionibus et axiomatibus (§. 389.). Cum vero experientiae, definitiones, et axiomata ſua gaudeant certitudine (§. 382. ſeqq.): manifeſtum eſt, propoſitiones ex iis legitime deductas eſſe etiam certas et quidem certo veras, ſi haec principia demonſtrandi fuerint vera, quia ex veris praemiſſis non poteſt non legitime fluere vera concluſio.

Poterat haec propoſitio ita quoque demonſtrari. Quaecumque propoſitio legitime demonſtratur, in ea nexum ſubiecti et praedicati diſtincte perſpicimus, et rationem ſufficientem perſpicimus, cur ſit vera, quia eam, tamquam ex principiis ſuis deductam, contemplamur. In quacumque autem propoſitione rationem ſufficientem nexus ſubiecti et praedicati diſtincte perſpicimus, de eius propoſitionis veritate ſumus certi (§. 348.), vt adeo illa propoſitio non poſſit non nobis eſſe certa, quae legitime demonſtrata eſt.

§. 400. Demonſtrationem itaque praeſtantiſſimam eſſe viam ad veritatem certam perueniendi, ex his vberrime patet.

§. 401. Cum itaque et experientiam, et demonſtrationem, certitudinis adminicula eſſe euicerimus (§. 381. 400.): poterat veritas *nobis certa* illa dici, quae indubia ſenſione, (ſiue experientia) vel euidenti principio nititur. Conf. Heinecc. *Log. p. 129.* Certo autem falſum illud dici poterat, quod ſenſioni indubiae, vel euidenti principio, repugnat.

§. 402. *Requiſita ad veritatem* dicimus ea, per quae praedicatum ſubiecto tribuendum determinatur.

E. gr. Ad immortalitatem animarum requiritur 1) indeſtructibilitas, 2) ſtatus idearum diſtinctarum, 3) vt anima ſtatus praeteriti memoriam conſeruet. Quocirca ſi noſti, animam hominis rationalem poſt mortem non deſtrui, ſed perſeuerare, eamque ſimul in ſtatu idearum diſtinctarum verſari, itemque memoriam ſui ſtatuſque praeteriti conſeruare, omnia adeſſe noſti, quae ad hoc requiruntur, vt anima hominis rationalis ſit immortalis.

§. 403. Ex quo patet, qui omnia requiſita ad veritatem adeſſe nouit, veritatem certo cognoſcat oportet.

Demonſtr. Si quis omnia requiſita ad veritatem adeſſe cognoſcat, is nouit, omnia ea adeſſe, per quae praedicatum, ſubiecto competens, determinatur. Qui vero nouit, omnia ea adeſſe, per quae praedicatum, ſubiecto tribuendum, determinatur, perſpicit rationem determinantem, ex qua intelligi poteſt, cur praedicatum competat ſubiecto. Is autem, qui diſtincte perſpicit rationem, quae efficit, vt praedicatum conueniat ſubiecto, certo nouit veritatem (§. 348.). E. qui omnia requiſita ad veritatem adeſſe nouit, ille veritatem certo nouit.

E. gr.

E. gr. ad hanc veritatem: *anima eſt immortalis*, requiruntur haec tria: α) indeſtructibilitas, β) perſeuerantia in ſtatu idearum diſtinctarum, γ) memoria et recordatio ſtatus priſtini, et collatio ſtatus praeſentis cum ſtatu praeterito. Qui itaque nouit, haec omnia requiſita in anima humana poſt mortem corporis adeſſe, is certo nouit, animam eſſe immortalem. Ex his intelligis, recte nos affirmaſſe, §. 349. illi veritatem eſſe certam, qui nouit rationem ſufficientem, cur ſubiecto conueniat praedicatum. Requiſita enim ad veritatem omnia determinant et efficiunt, vt praedicatum conueniat ſubiecto, adeoque rationem conſtituunt ſufficientem, ex qua intelligi poteſt, cur praedicatum tribuatur ſubiecto.

§. 404. Colligitur hinc, vi oppoſitorum, quaedam tantum requiſita conſtituere rationem inſufficientem, cur praedicatum ſubiectu ſit tribuendum.

E. gr. qui nouit, animam quidem, ob ſimplicitatem ſuam, ex ſua natura et principio interno, eſſe indeſtructibilem, ignorat autem, num anima in ſtatu idearum diſtinctarum verſetur, item, num memoriam ſtatus ſui praeteriti conſeruet, is aliqua tantum requiſita ad immortalitatem animae agnoſcit, atque adeo rationem quidem, ſed inſufficientem, nouit, cur anima dicatur immortalis. Ex his nunc, opinor, intelliget quiſque, quid ſit veritas probabilis. De qua exponet caput ſequens.

CAPVT IV.
DE
VERITATE PROBABILI.

§. 405.

QVEMADMODVM, *certos* nos eſſe vel de veritate vel de falſitate propoſitionis cuiuſdam, diximus, cum conuenientiam aut diſconuenientiam praedicati

cum ſubiecto tam diſtincte perſpicimus, vt nulla oppoſiti formido locum obtineat (§. 348.), et cum omnia requiſita ad veritatem adeſſe nouimus (§. 403.); ita contra propoſitio illa nobis eſt *probabilis*, in qua praedicatum ſubiecto tribuitur ob quaedam tantum requiſita veritatis, adeoque ob rationem inſufficientem. Vt adeo *iudicare probabiliter* recte dicamus, cum a quibuſdam ad veritatem requiſitis, ſiue a nonnullis circumſtantiis, ad rei exſiſtentiam, concludimus.

Qui e. gr. in adoleſcente quodam obſeruat 1) ingenium excellens et alacre, 2) diſcendi cupiditatem, 3) laborem indefeſſum, 4) ſubſidiorum ad ſtudia tractanda copiam, 5) fidelem inſtitutionem, atque, ob has circumſtantias, iudicat, hunc puerum fore aliquando virum eruditum, et euaſurum eſſe ornamentum reipublicae litterariae, is probabiliter iudicat. Aliqua enim tantum requiſita ad veritatem nouit. Neſcit enim, num ingenii vigor, morbo vel alio caſu facile corrumpendus, continuo ſit permanſurus; neſcit praeterea, num adoleſcens, in vitia flecti cereus, diligentiam ſit continuaturus. Aristoteles *probabile* quondam vocauit illud, *quod videtur omnibus, vel pluribus, vel ſapientioribus*. Quam vero notionem probabilitatis eſſe reiiciendam, coram commonſtrabo.

Clar. Rüdigervs, qui in doctrina de probabilitate egregias affert meditationes, omnibuſque palmam praeripit, *probabilitatem* generatim vocat ratiocinationem, qua ex plurium ſenſionum conuenientia in ſuppoſitione ſeu hypotheſi quadam, ſenſui immediate haud obuia, concludimus, certitudine omni exceptione haud maiore. Conf. *de Senſu veri et falſi*, *Lib. III. Cap. I. §. 10.* Conuenientia autem plurium ſenſionum in hypotheſi quadam in eo conſiſtit, quod *hypotheſis* ſit veluti principium, et plures illae ſenſiones, tamque effectus ex ſua cauſſa, et concluſiones inde explicantur. *Hypotheſis* enim eſt propoſitio, quam ideo pro vera adſumimus, quia proprietates et affectus rei inde commode explicantur. Siue *hypotheſis* eſt, ſecundum Wolfivm, ſumtio eorum, quae eſſe, demonſtrari

monſtrari nondum poteſt, tamquam eſſent, rationis reddendae gratia. E. gr. ſi quis Medicorum hanc propoſitionem aſſumeret, *animam effectiue et phyſice agere in corpus, et corpus effectiue et phyſice agere in animam,* quia phaenomena, in corpore humano ita commode poſſent explicari; tunc haec ſumtio propoſitionum, quae nondum demonſtrari poſſent, diceretur hypotheſis. Si e. gr. Copernicani aſſumunt hanc propoſitionem: *terra mouetur;* tunc haec propoſitio dicitur hypotheſis Copernicana, quia inde ſenſiones et phaenomena, maxime in corporibus caeleſtibus, commodiſſime explicari poſſunt. Quae hypotheſis eſt probabilis, ſi nulla ſenſionum et phaenomenorum ipſi repugnat, ſed cum ea optime conuenit. Si vero aliqua phaenomena repugnant plane, tum hypotheſis eſt falſa.

§. 406. Ex definitione §. 405. ſuppeditata patet:

I. Hoc probabiliorem eſſe propoſitionem, quo plura requiſita ad veritatem adſunt, ob quae praedicatum ſubiecto tribuitur.

II. Omne probabile eſſe debere quoque poſſibile.

Cum enim in omni probabilitate quaeſtio ſit de exſiſtentia rei (§. 405.), omnis autem exſiſtentia ſupponat poſſibilitatem (*per princ. metaphyſ.*): manifeſtum eſt, omne probabile debere quoque eſſe poſſibile.

III. Non omne autem id, quod eſt poſſibile, eſſe probabile, itidem hinc diſcis. Cum enim a poſſe ad exſiſtentiam nulla ſit conſequentia (*per princ. metaphyſ*), in probabilitate autem rei ſupponatur phaenomeni exſiſtentia (§. 405.): palam eſt, illud, quod mere poſſibile eſt, non eſſe ſtatim probabile.

Propoſitiones has illuſtrabimus exemplis.

E. gr. ſi in Titio, adoleſcentulo, obſeruas diſcendi cupiditatem, fidelem item inſtitutionem, ingenium excellens, ſubſidiorum copiam; tum probabilius eſt, Titium

fore doctum, quam cum tantum in ipſo obſeruas diſcendi cupiditatem, nullam autem ingenii dexteritatem, nulla ſubſidia, nullamque inſtitutionem. Haec ad primam propoſitionem. Non omne id, quod eſt poſſibile, eſſe probabile, hoc ex exemplo diſcas. Poſſibile e. gr. eſt, te hac hora 1000. nummos aureos accipere ab amico Caio; non enim inuoluit contradictionem. Sed non eſt probabile, quia nondum circumſtantiae quaedam nec phaenomena apparent, ob quae iudicare queas, te eſſe accepturum a Caio 1000. nummos aureos. Fac autem, 1) Caium eſſe diuitem, 2) Caium debere tibi 1000. numos aureos, 3) promiſiſſe ſancte, ſe velle ſoluere hac hora ſummam debitam; tum nonnullae apparent circumſtantiae, ob quae iudicare probabiliter queas, te eſſe accepturum hac hora 1000. numos aureos. Probabile itaque eſt, te accepturum eſſe ſummam pecuniae debitam, et quia probabile eſt, eſt quoque poſſibile. Solicite profecto τὸ poſſibile debet a probabili diſtingui, quia in moralibus haec differentia perſaepe multum nobis vſum praeſtat. Stolidam, e. gr. ſpem illam eſſe, docemus in moralibus, quae nititur poſſibilibus, illam autem affirmamus eſſe rationalem, quae nititur probabilibus.

§. 407. Hactenus de propoſitione probabili. Syllogiſmum dicimus illum *probabilem*, in quo alterutra praemiſſarum eſt propoſitio probabilis.

E. gr. Plebeii homines, qui ſecundum conſcientiam probabilem actiones inſtituunt, atque bonitatem vel prauitatem actionum ex rationibus externis aeſtimant, ſic ſaepenumero ratiocinantur:

Quidquid paſtor, voluntatem Dei ſciens, et morum moderator, ſuſcipit, illud licitum eſt.

Atqui paſtor ſaltationem ſuſcipit,

E. Saltatio eſt licita.

Hic ſyllogiſmus eſt ſyllogiſmus probabilis, quia maior propoſitio probabilis. Hunc ſyllogiſmum veteres vocabant ſyllogiſmum *dialecticum*, item *topicum*. Loci enim topici erant apud veteres argumentationum probabilium quaſi promi condi. De quibus quidem locis topicis, quid

quid exiſtimandum ſit, quidue, vel philoſopho, vel oratori proſint, ſincere in ipſis lectionibus exponetur.

§. 408. Diſcrimen itaque, quod inter demonſtratiuum ſiue apodicticum ſyllogiſmum, et ſyllogiſmum probabilem ſiue dialecticum, reperitur, non in forma, ſed in materia quaerendum eſt.

Demonſtr. Cum demonſtrationem ſiue ſyllogiſmum demonſtratiuum non niſi ingrediantur praemiſſae certae et indubiae (§. 386.), ſyllogiſmum autem probabilem ſiue dialecticum ingrediantur, tamquam praemiſſae, propoſitiones probabiles (§. 407.), praemiſſae autem conſtituant materiam ſyllogiſmorum (§. 246.); conſequens eſt, vt ratiocinationis demonſtratiuae et probabilis diſcrimen ſit in materia quaerendum, neque adeo ſyllogiſmus demonſtratiuus et dialecticus ſiue probabilis differant niſi principiis.

§. 409. Propoſitio, quae nobis probabiliter vera eſt, poteſt eſſe falſa.

Demonſtr. Cum propoſitio illa nobis probabiliter vera ſit, in qua praedicatum tribuimus ſubiecto ob quaedam tantum ad veritatem requiſita et ob rationem inſufficientem (§. 405.); facile vides, poſſe etiam praedicatum illud, quod ob quaedam ad veritatem requiſita et ob rationem inſufficientem ſubiecto tribuitur, ſubiecto repugnare. Nondum enim rationes adſunt completae, quae efficiunt, vt praedicatum neceſſario competere debeat ſubiecto. Si itaque praedicatum, quod ſubiecto ob rationem inſufficientem in propoſitione probabili tribuitur, poteſt etiam ſubiecto repugnare; tunc autem, cum ſubiecto repugnat praedicatum, propoſitio dicitur *falſa*, (§. 330.): patet,

patet, propoſitionem, quae nobis probabiliter vera eſt, poſſe eſſe falſam.

E. gr. Ruſticus iudicat, ſaltationem eſſe licitam, quia paſtor, diſcrimen boni malique optime ſciens, ſaltat. In hac propoſitione: *ſaltatio eſt licita*, ruſticus praedicatum *τὸ licitum eſſe* tribuit ob rationem inſufficientem. Ita enim ſententiam fert: *Saltatio eſt licita, quia paſtor ſaltat.* Poteſt igitur propoſitio ruſtici: *ſaltatio eſt licita*, quae ipſi probabiliter vera eſt, reuera eſſe falſa. Hactenus de probabilitate in genere. Nunc ad ſpecies probabilitatis ſigillatim pertractandas deſcendemus, atque hic doctas Cel. Rüdigeri meditationes ſecuti, probabilitatem 1) *hiſtoricam*, 2) *phyſicam*, 3) *politicam*, 4) *practicam* denique diſtincte exponemus.

§. 410. Ad veritatem vel experientiae ope, vel per demonſtrationem ſiue a priori peruenimus (§. 350.). Cum vero ipſi nec omnia experiri et a poſteriori inuenire poſſimus, neque etiam nexus omnium noſtrorum aſſertorum cum ſuis primis principiis introſpicere; opus eſt, vt multa etiam, quae alii ſunt experti, aut ab aliis referuntur, credamus.

§. 411. Ex quo vides, recte ex finitudine intellectus deduci originem *fidei philoſophicae ſcil.*, quae nihil aliud eſt, quam aſſenſus, propoſitioni datus ob teſtimonium alterius.

§. 412. Si itaque fides eſt aſſenſus, quem propoſitioni cuidam praebemus ob teſtimonium alterius (§. 411.): perſpicuum eſt, rationem, cur in fide quid pro vero habeamus, eſſe auctoritatem perſonae narrantis.

§. 413. Cum vero perſonae narrantes, et ob ignorantiam dexteritatiſque defectum poſſint, et ob malitiam velint nos ſaepenumero decipere, falſumque pro vero obtrudere: requiritur, vt cautiones quaedam tradantur,

dantur, doceaturque, quodnam ſit probabiliter verum, quodnam probabiliter falſum in narratione factorum ſiue hiſtoriarum. Regulas igitur *probabilitatis hiſtoricae* percenſeamus oportet.

§. 414. In omni itaque fide humana et probabilitate adeo hiſtorica, attendas ad ſequentes circumſtantias: I.) Ad teſtem, ſiue perſonam, quae factum aliquod narrat. II.) Ad rem ipſam, quae refertur. III.) Ad modum narrandi.

§. 415. Teſtium ſiue perſonarum narrantium non eadem eſt auctoritas. Adeoque ad hominum, factum narrantium, diuerſitatem debet attendi.

§. 416. Quod ad diuerſitatem teſtium attinet, diuerſitas illa conſpicitur *1*) *ratione intellectus*, *2*) *ratione voluntatis*, *3*) *ratione* denique *ſenſuum*.

§. 417. *Ratione intellectus* alii ſunt teſtes prudentes et intelligentes, iudicandique dote inſtructi, alii ſunt ſimplices, vecordes, et de faece plebis.

§. 418. *Ratione voluntatis* teſtes ſunt vel neutrarum partium, vel vni parti magis obnoxii, et, vti vocantur, intereſſati, item ſunt vel probi, vel improbi et mendaciis aſſueti.

§. 419. *Ratione* denique *ſenſuum* teſtes ſunt vel teſtes oculati, qui factum coram intuiti ſunt, vel ſunt teſtes auriti, qui, quidpiam factum eſſe, ab aliis acceperunt. Atque hi teſtes auriti vel ſunt coaeui, i. e. eo tempore vixerunt, quo factum aliquod euenit, vel ſunt recentiores, qui, quidquid narrant, a coaeuis acceperunt.

Hac diuerſitate teſtium praeſtructa, nunc facile inde formabuntur regulae et leges probabilitatis hiſtoricae.

§. 420. Regulae autem et leges probabilitatis hiſtoricae commodiſſime his comprehenduntur poſitionibus:

I. Probabilius eſt teſtimonium viri prudentis, et iudicandi maturitate gaudentis, quam hominis ſimplicis et rudis, ſi res narrantur, quae attentionem aliquam iudiciumque requirunt.

Si e. gr. narrantur phaenomena naturae, vel recenſetur peculiaris aliqua et paradoxa viri eruditi opinio; tunc tutius credes Caio, cuius dexteritas et iudicii ἀκρίβεια tibi iam perſpecta eſt, quam Titio, qui, cum ſit homo obeſae naris, nimiumque ſimplex, ea cum attentione, qua debebat, phaenomena, in regno phyſico obuia, opinionemque viri alicuius eruditi, neutiquam conſideraſſe praeſumitur.

II. Cum vero facta narrantur, quae non niſi vſum ſenſuum, nec multam adeo attentionem requirunt; teſtimonium hominis plebeii et rudis eamdem meretur fidem, quam eruditi cuiuſdam et prudentis viri, quin immo nonnumquam maiorem, ſi ſcilicet et affectus ſuſpicio adſit, et partium ſtudium metuitur.

E. gr. Cum homo plebeius et ſimplex narrat, Titium Caio inflixiſſe alapam; tunc ipſius teſtimonium, ceteris paribus, eadem gaudet probabilitate, qua gaudet Sempronii, tamquam hominis docti, narratio. Quin etiam, quia homo eruditus et prudens, perſpectis narrationis conſequentiis, veritatem ſaepe reticet, in pluribus caſibus homini ſimplici, facti conſecutiones neſcienti, adeoque factum fideliter narranti, tutius creditur.

III. Teſti, quem partium ſtudio occupatum eſſe, ex nonnullis circumſtantiis colligimus, parum fidei haberi debere, ratio edocet; cum contra ea viro, quem neutrarum partium eſſe, ex narrationis circumſtantiis concludimus, maior ſit habenda fides.

Si vero ſcire vis, num teſtis ſtudio partium ſit occupatus, et vel amori, vel odio, aliquid det; attendas; oportet,

oportet, ad complures περιςάσεις, ad patriam ſcilicet, religionem, ſectam, familiam, &c.

Si e. gr. ex ephemeridibus aut annalibus, ab homine Gallicae nationis conſcriptis, percipis, Germanos a Gallis eſſe fugatos victoriamque Gallos reportaſſe; tunc fallax adhuc eſt ſcriptoris fides. Hinc itidem intelligis, cuius fidei ſint ea, quae Pontificii de Lvthero, eiuſque ortu et obitu maxime referunt. Plura coram.

IV. Auctoritas teſtis oculati potior eſt teſtimonio teſtis auriti, illique ſemper tutius creditur, quam huic.

Ratio in promtu eſt. Quidquid enim quis per auditum et famam accepit, id plerumque eſt eiuſmodi, vt a veritate multum abludat. Cum enim Caius narrat factum aliquod Titio; tum Caius de ſuo quid addere ſolet. Titius idem factum refert Sempronio, atque itidem de ſuo quid immiſcet. Sempronius facit ſimiliter, vt tandem factum non videatur eſſe idem. Fama enim creſcit eundo. Quo fit, vt teſtis auritus eam fidem non mereatur, quam meretur teſtis oculatus.

V. Si qua tamen fides nonnumquam tribuenda teſti aurito; attendas, num teſtis auritus ſit vir prudens, aut num ſit de faece plebis. Sin illud, tutius credes; ſin hoc, ſuſpectior eſt fides.

VI. In teſtimonio, quod exhibet teſtis auritus, vel maxime inquiras, quoad eius fieri poteſt, in auctorem primum narrationis, et a quibus tandem incunabulis profecta ſit fama. Sic, ſolicite inueſtigata hiſtoriae vltima origine, facile, cuius ſit fidei teſtis auritus, perſpicies.

VII. Quod teſtes coaeui narrant, probabilius iudicatur, quam quod homines, qui multo poſt vixerunt, referunt.

VIII. Si idem, quod teſtis coaeuus narrat, plures, eodem modo iiſdemque circumſtantiis, narrant; tum neſcio,

neſcio, an probabilitati teſtimonii, a coaeuo lati, quid addi poſſit.

Hae ſunt potiores regulae, quas, oportet, ante oculos habeamus, ſi quidem in credendo minus voluerimus falli. Atque hae quidem, vt vides, ſpectant ad teſtem ipſum. Nunc, quae cautiones, ratione facti, ſiue rei narratae, obſeruari debeant, ſtrictim percenſebimus.

§ 421. I. Si quod factum narratur, in quo circumſtantiae occurrunt, ſibi inuicem repugnantes; tum vero nulla adeſt probabilitas.

Quoties enim circumſtantiae facti ſibi contradicunt, toties impoſſibilia adferuntur. Cum vero omne probabile debeat eſſe poſſibile (§. 406.); intelligitur, vbi repugnantia ſiue contradictio circumſtantiarum locum habet, ibi nullum locum habere poſſibilitatem, adeoque etiam nullam probabilitatem.

II. Si factum inſolitum mirabile narratur, idemque num probabiliter verum ſit, noſſe cupis, attendas ad ſequentia:

α) Cum rem mirabilem vnicus teſtis narrat, non adeo multum ipſi fidei habetur. Potuit enim, quod ſaepiſſime fit, imaginatione decipi. β) Cum vero eamdem rem mirabilem inſolitamque plures, probatae ceteroquin fidei, viri, iiſdem ſub circumſtantiis, referunt, et iureiurando quoque confirmant id, quod factum viderunt; multo probabilius eſt, reuera id, quod narratur, contigiſſe.

§. 422. Ad modum denique narrandi quod attinet, obſerues, ea, quae hiſtorice narrantur, plus mereri fidei, quam quae poetice et oratorie recenſentur. In hiſtorica enim narratione ſimplicia reperiuntur cuncta, ornatuque, tamquam veſte, detracto, nuda. Quae vero contra poetice commemorantur aut oratorie, in iis multum a ſimplicitate ingenua recedi reperies, omniaque coloribus, ambitioſe quaeſitis, exornari videbis, ita quidem,

quidem, vt veritas, multis pigmentis fucoque inani tecta, vix ac ne vix quidem conſpiciatur.

§. 423. Haec quidem, quae hactenus de probabilitate hiſtorica diſputauimus, tantum ad teſtimonium auctoritatemque humanam referri volumus. Quae enim teſtimonio diuino confirmantur, hoc ſunt certiora, quo minus Numen veraciſſimum fallere nouit.

Ex his denique vides, facta tantum credi. Dogmata enim vniuerſalia certitudinem ſuam obtinent ex demonſtrationibus. Si vero quis dogmata vniuerſalia ob teſtimonium alterius tantum credit, parum ſolicitus de rationibus internis, quae ipſum ad aſſenſum commoueant, eum, dicimus, occupatum eſſe *praeiudicio auctoritatis*, de quo ſupra §. 336. Exinde porro nunc liquet, quam praepoſtere agant, qui, veritatem confirmaturi, teſtimoniis, hinc inde operoſius conquiſitis, eam ſtabilitum eunt, auctoritati, quam argumentis, ponderis plus tribuentes.

§. 424. Nunc ad probabilitatem hermeneuticam. Probabilitas hermeneutica inſeruit nobis in interpretando ſiue in ſenſu alicuius ſcriptoris eruendo. Fit ſcilicet perſaepe, vt ſermo alicuius ſcriptoris multiplices admittat interpretationes, quarum quaenam ſit probabiliter, ex legibus probabilitatis hermeneuticae eſt definiendum.

§. 425. Probabilitas autem hermeneutica eſt, cum a quibuſdam, in ſcripto auctoris obuiis, circumſtantiis, e. gr. verborum ſignificatione, poſita connexione, ſcriptoris aetate, fine et affectu, ad ſenſum ſcriptoris concludo.

Senſus auctoris eſt conceptus ille ſcriptoris, quem per verba in animis legentium et audientium ſcriptor vel loquens vult produci. Si ex legitimis principiis de ſenſu auctoris, quem ipſe intendit, iudicio in eoque inueſtigando laboro, dicor auctorem *interpretari*; et *interpretatio* eſt actus, quo eruimus ſenſum auctoris.

§. 426.

§. 426. Vt vero, ſi ſenſum alicuius ſcriptoris eruere volueris, diſtinctius ſcias, quomodo ipſum coniectando aſſequi poſſis; ſequentes propoſitiones, tamquam leges probabilitatis hermeneuticae, obſerues.

I. Cum ſenſus ſcriptoris per verba ſignificetur, (§. 425.) conſequens eſt, vt, qui ſenſum auctoris eruere cupit, linguam, qua ſcriptor mentem ſuam explicauit, probe calleat, eiuſdemque linguae idiotiſmos habeat perſpectos. Vnde

II. Interpretes illos, in eruendo ſcriptoris ſenſu, falli et labi oportet, qui verſionibus ſiue translationibus fidunt aliorum, linguam, qua auctor quis ſcripſit, minus intelligentes.

III. In interpretando probe attendendum ad ſcriptoris affectum, ſectam, munus, aetatem, ſcopum, etc. Hinc

IV. Peropus eſt, vt deſcendamus in ſyſtema auctoris, quem interpretari volumus, illumque diiudicemus ex notionibus domeſticis, atque adeo caueamus, ne ex notionibus noſtris de ſcriptorum ſermone iudicemus.

Optime Clericvs in *Arte critica Part. II. Sect. II. Cap. II. §. 7. et 8. Oportet*, inquit, *veluti noſtrarum opinionum obliuiſci, et quaerere, quid veteres illi magiſtri ſenſerint, non quod ſentire debuiſſe nobis videntur, vt ſaperent.*

V. Ex quo porro patet, oportere, vt neque cum amore, neque cum odio perſonali, aut praeiudiciis quibuſcumque ad interpretationem accedamus.

VI. In interpretando antecedentia et conſequentia ſollicite ſunt conferenda, nec, ſi probabiliter velis ſenſum auctoris aſſequi, extra contextum verba ſcriptoris ſunt conſideranda.

Vnde

Vnde non mirum, turpiter falli eos in interpretando, qui, cum de ſenſu auctoris alicuius exiſtimare volunt, ſaepius verba auctoris, ab alio, forte auctoris inimico, allegata, et extra contextum poſita, in ſubſidium adhibent. Fit id ſaepiſſime in controuerſiis, id quod pluribus coram commonſtrabo.

VII. Loca auctoris parallela ſunt conferenda ſtudioſius, ſi, quiſnam ſit ſenſus auctoris probabiliter verus, velis feliciter inueſtigare.

Saepius enim id, quod paullo obſcurius in vno loco dixit auctor, in altero clarius enunciauit, vt adeo obſcuriora ſint explicanda ex clarioribus.

VIII. Senſui litterali et proprio tamdiu inhaerendum, quamdiu ſenſus litteralis et proprius cum circumſtantiis textus melius conuenit, quam quiuis alius improprius.

IX. Benignior et ſanior interpretatio praeferenda eſt odioſae, nec facile praeſumendum, aliquem ſibi contradicere. Id quod aequitas in interpretando exigit.

Plures regulas adducere non vacat, cum de arte interpretandi peculiaribus compendiis exponi ſoleat. Has interim poſitiones, exemplis, et theologicis, et philoſophicis, vberius coram illuſtrabo.

§. 427. Accedimus nunc ad *probabilitatem phyſicam*, quae eſt, cum ex pluribus phaenomenis ſiue ſenſionibus concludimus ad cauſſam aliquam phyſicam ac modum, qui producit effectum. Conf. Rüdiger. *de ſenſu V. et F. Lib. III. Cap. V.*

Sic e. gr. probabile eſt, fluxum et refluxum maris a preſſione lunae dependere, quia multa phaenomena adſunt, quae efficiunt, vt ad preſſionem lunae, tamquam cauſſam fluxus et refluxus maris, concludere poſſim. Conf. Hambergeri *Phyſic. §. 747. ſeqq.* Haec probabilitas eſt phyſica.

§. 428.

§. 428. Circa probabilitatem itaque phyſicam ſequentes obſeruari volo cautiones.

α) Si cauſſam aliquam probabilem phyſicam vis eruere, requiritur, vt phaenomenon aſſumatur exploratum, illiusque ſaltem notio clara formetur. Hic igitur obſeruentur, neceſſe eſt, regulae, circa experientiam ſupra §. 354. ſeqq. traditae. Quas quidem regulas, circa experientiam obſeruandas, ſi minus habueris ante oculos, facile fit, vt foetum imaginationis, adeoque chimaeram pro phoenomeno habeas.

β) Similis cautio eſt adhibenda in phaenomenis, quae ab aliorum recenſione ſuppeditantur. Hinc in ſubſidium ſunt adhibendae regulae, quas circa probabilitatem hiſtoricam §. 420. tradidimus.

γ) Si phaenomena fuerint rite explorata, tum omnes cauſſae poſſibiles phaenomeni ſunt inueſtigandae.

δ) Ex omnibus cauſſis poſſibilibus ſunt aſſumendae illae, quae cum reliquis circumſtantiis quam optime conueniunt.

§. 429. Quod ad *probabilitatem politicam*, quam nunc exponemus, attinet, eam, ſcito, in eo conſiſtere, cum ex pluribus alicuius perſonae phaenomenis colligimus indolem animi eiuſdem perſonae.

Sic e. gr. cum in Caio ſtatum corporis ad oſtentationem compoſitum, grauem inceſſum, ſeſquipedalia verba, ſtudium decori, cetera, obſeruo; tum ex his circumſtantiis probabiliter colligo, Caium eſſe *ambitioſum*, ſiue, Caium ſecundum hanc regulam agere: quidquid honorem mihi affert, illud mihi bonum, et illud ſuſcipio. Item: Cum in Titio obſeruas faciei hilaritatem, iocandi ſtudium, inconſtantiam, prodigalitatem, et propenſionem ad otium fugamque laboris; tum ex his ſenſionibus, ſiue phaenomenis colligis probabiliter, Caium eſſe *voluptuoſum*, ſiue ſangui-

ſanguineum, atque illum maxime ſecundum hanc regulam agere: quidquid mihi iucundum eſt, et ſenſus titillat, illud mihi bonum eſt, illudque ſuſcipio. De hac probabilitate politica, qua ex ſignis propenſionum ad ipſas animi propenſiones concludimus, agitur ſpecialius et cum applicatione in ethica characteriſtica.

§. 430. *Probabilitatem* denique *practicam* Rüdigervs *de Senſ. V. et F. Lib. III. Cap. VIII.* vocat illam, qua ex principiis phyſicis aut moralibus futurum aliquem praedicimus euentum.

E. gr. Cum principis alicuius miniſter, vſu rerum ſubactus, praedicit probabiliter, hanc illamue rempublicam collapſum iri; tunc certas quaſdam circumſtantias obſeruat in republica, quam affirmat ſubuerſum iri, quas adfuiſſe meminit in aliis rebus publicis, quae euerſiones funeſtas expertae ſunt. Adeoque ex collatione ſimilium circumſtantiarum exſpectat euentus ſimiles, idque probabiliter.

Quae exſpectatio euentuum ſimilium in probabilitate practica apud politicos vtramque facit paginam; id quod vberius demonſtratum dedi in *diſſertat. de exſpectatione caſuum ſimilium in praxi morali ſaepius fallaci*, quae in meis exercitatt. academ. et ſcholaſt. pag. 303. reperitur. Ibi quoque cautiones quaſdam allegaui, in exſpectatione caſuum ſimilium, adeoque in probabilitate practica, obſeruandas. Pertinet huc quoque argumentum ab *analogia* deſumtum, quod inter argumenta probabilia omnino referri meretur. Argumentamur hic a ſimili ad ſimile, quia ſimilium ſimilis eſt ratio. Hoc argumentum nonnulli adhibent, cum bruta animabus, iiſque immaterialibus, gaudere, probare volunt, item, cum, animam poſt mortem in ſtatu idearum diſtinctarum verſari, probant, de quo copioſius diſſeram in recitationibus. Quae de probabilitate *vulgari*, item de *probabilitate κατ' ἄνθρωπον*, quam Rüdigervs vocat, et de probabilitate *medica* dici adhuc poterant, ea, qua decet, fide et perſpicuitate in ipſis lectionibus adferemus. Praeterea Lvdov. Mart. Kahlii *Elementa logicae probabilium*, Hal. 1735. edita, adhibenda ſunt.

§. 431. Cum probabilitate eſt connexa *opinio*, quae eſt propoſitio inſufficienter probata. Propoſitio autem *inſufficienter probatur*, ſi ex principiis nondum certis deducitur.

E. gr. haec propoſitio: *dantur incolae lunae*, eſt opinio. Cum enim haec propoſitio nitatur principiis nondum certis: facile vides, eam inſufficienter probari, adeoque in numerum opinionum referendam.

§. 432. Colligi hinc poteſt, opinionem aliam eſſe probabilem, aliam improbabilem.

Demonſtr. Cum opinio ſit propoſitio, inſufficienter probata et principiis incertis nixa (§. 431.), non autem omnia incerta ſint probabilia, ſed quaedam incerta nitantur *principiis precariis*, quae omni ratione deſtituta, vel ſine probatione ſumuntur: facile vides, non omnem opinionem eſſe probabilem, ſed dari quoque opinionem improbabilem. Vt adeo opinio recte diuidatur in probabilem et improbabilem.

§. 433. Omnis opinio eſt mutabilis.

Demonſtr. Cum opinio ſit propoſitio, probatione inſufficiente et incertis principiis nixa (§. 431.): fieri poteſt, vt quis probationem inſufficientem, qua nititur opinio, perſpiciat, et cognita opinionis falſitate, aſſenſum eidem vlterius deneget. Quo ipſo, opiniones mutabiles eſſe, intelligis.

§. 434. Porro hinc liquet, opiniones probabiles poſſe eſſe ſaepe falſas.

Demonſtr. Si verum eſt, propoſitionem probabilem poſſe eſſe falſam (§. 409.): recte affirmantur, opiniones probabiles poſſe eſſe falſae.

CAPVT

CAPVT V.
DE
MEDITATIONE LEGITIME INSTITVENDA ET VERITATE PER EAM INVESTIGANDA.

§. 435.

Hactenvs actum de veritate certa et probabili. Nunc ſpecialius oſtendendum nobis eſt, quomodo operationes mentis noſtrae dirigere debeamus, vt veritates facilius inueniamus, veritatumque connexionem diſtinctius perſpiciamus, ſiue, quod idem eſt, quomodo debeamus meditari. *Meditari* enim dicimus, cum cogitationes noſtras bonae methodi legibus conuenienter ita applicamus, et eo dirigimus, vt veritates ex veritatibus, notiones ſcilicet ex notionibus, propoſitiones ex propoſitionibus, eruamus, et *meditationem* dicimus cogitationum noſtrarum applicationem ad veritatem inueſtigandam, bonae methodi legibus conformiter.

§. 436. Ex notionibus, quas vſu loquendi confirmari, coram oſtendemus, fluunt hae poſitiones tamquam conſectaria.

I. Bonam methodum et meditationem ipſam ad bonae methodi leges attemperatam, multum differre. *Differt*, inquit Cel. Syrbivs, *meditatio a methodo, vt iter a via.* Conf. *Philoſ. Ration. pag. 155.*

II. Hinc intelligas licet, omnem illum, qui legitime meditari cupit, id agere debere, vt cogitationes ſuas bonae methodi requiſitis, quae ſupra §. 33. ſeqq. allegauimus, conuenienter inſtituat, et hoc quemque felicius meditari, quo exactius methodi bonae praecepta exſequitur.

III. Colligitur ex his, eos, qui legitime et feliciter meditari volunt, plures iam debere habere perſpectas veritates. Quomodo enim veritates ex veritatibus, propoſitiones ex propoſitionibus erues, niſi iam ante veritates et propoſitiones habueris cognitas? Vt adeo hinc videas, cur tirones, et veritatum, et bonae methodi, ignari, nondum apti ſint ad meditandum.

§. 437. Qui feliciter meditari vult, adferat prae ceteris omnibus attentionem, et animum a praeiudiciis liberum.

Demonſtr. Cum quis feliciter meditari cupit, veritates ex veritatibus eruere allaborabit (§. 435.). Cum vero veritates ex veritatibus eruere nequeas, niſi veritatum connexionem perſpicias; conſequens eſt, vt feliciter meditaturus veritates, prout inter ſe connexae ſunt, contempleris. Qui veritates in ſuo nexu perſpicere cupit, ille alteram ab altera debet diſtinguere, et partialia cuiuſuis veritatis ſigillatim ſibi repraeſentare, adeoque, qui feliciter vult meditari, debet veritates diſtincte ſibi repraeſentare (§. 75.). Cum vero diſtincta repraeſentatio acquiratur attentione (§. 79.): conſequens eſt, vt, qui meditando feliciter vult progredi, adferat iuſtam attentionem.

Praeiudicia ſunt iudicia erronea (§. 333.), adeoque ex confuſis repraeſentationibus oriuntur (§. 331.). Cum vero confuſae repraeſentationes turbent attentionem (*per princ. Pſycholog.*), attentio autem ad meditandum vel in primis requiratur (*per demonſtrata*): palam eſt, ad meditandum requiri animum, praeiudiciis vacuum.

§. 438.

§. 438. Qui meditari vult, debet ante omnia de principiis, quibus certas veritates ſuperſtruat, eſſe ſollicitus.

Demonſtr. Cum meditaturus cogitationes ſuas regulis bonae methodi conuenienter inſtituere debeat (§ 435.), inter regulas autem bonae methodi illa praecipuum mereatur locum, qua docetur, omnes poſitiones et omnia ratiocinia deduci debere non niſi a principiis certis (§. 33. II.); intelligitur, omnem illum, qui meditari vult, ſollicitum eſſe debere de principiis, quibus poſitiones et ratiocinia ſua ſuperſtruat.

§. 439. Ex quo conficitur, ad meditationem requiri praecipue, vt rem illam, de qua meditamur, accurate definiamus, ſingulosque terminos rite determinemus.

Demonſtr. Cum meditaturus de principio quodam, ex quo ordiatur eius meditatio, debeat eſſe ſollicitus (§. 438.), ad principia autem veritatum referantur quoque definitiones (§. 29. 389.): apparet, ad meditationem id requiri in primis, vt earum rerum, de quibus meditari volumus, accurate formentur definitiones. Quo ipſo ſimul patet, terminos ſingulos, qui in materia, de qua meditaris, ſe tibi offerunt, eſſe rite determinandos, maxime cum id bonae methodi leges requirant. (§. 33.).

§. 440. Si vero rei, de qua meditaris, accuratam definitionem formare velis; experientiam et caſus plures in ſubſidium adhibeas, ex quorum collatione, definitiones, ſecundum regulas, §. 377. traditas, formantur.

§. 441. Definitione rei, de qua meditaris, rite conſtituta, ſingulas notas, in definitione occurrentes, denuo definias, atque ita ex nouis notarum partialium defini-

 tionibus

tionibus exſurgent diuiſiones (§. 180. *ſchol.*), quarum veritatem et bonitatem diiudicabis ex regulis ſupra §. 184. traditis.

§. 442. Si definitiones regulis definiendi, ſupra §. 148 ſeqq. expoſitis, conuenienter formaſti, nullo negotio ex definitione confecta nouas elicies poſitiones, quas ex vnica definitione immediate deductas, dicimus *axiomata* (§. 22.). Sunt haec axiomata magni omnino vſus, cum per ratiocinationes legitimas aliae veritates debent inueniri. Quare, quomodo meditando eliciantur ex definitionibus axiomata, paucis oſtendemus, regulas praecipuas ſuppeditaturi.

§. 443. Quoties axiomata ex definitionibus immediate deducere vis; toties α) *partem definitionis*, *genus nimirum vel differentiam ſpecificam*, *omittas*, et emergent propoſitiones axiomaticae.

E. gr. Sumas definitionem *Legis.* Lex eſt decretum ſuperioris, obligans inferiorem. Omitte genus, et emergent hae propoſitiones axiomaticae, quae immediate in definitione legis continentur. α) *Lex ſupponit ſuperiorem.* β) *Lex obligat.* γ) *Lex datur a ſuperiore inferiori.* Omittas differentiam, et prodit haec theſis: *Lex eſt decretum.*

β) *Eruitur axioma*, *ſi definitionem ita inuertis*, *vt praedicatum in ſubiecti locum*, *et ſubiectum in praedicati locum ſubſtituatur.*

E. gr. *Quidquid eſt decretum ſuperioris*, *obligans inferiorem*, *illud eſt lex.* Item: *Vbicumque habes decretum ſuperioris*, *quo obligatur inferior*, *ibi habes legem.*

γ) *Detegitur axioma*, *ſi definitiones affirmatiuas conuertis in propoſitiones negatiuas aequipollentes.*

E. gr. 1) *Vbicumque non adeſt decretum ſuperioris*, *ibi non adeſt lex*, 2) *vbicumque non eſt ſuperior*, *ibi nullum locum habet lex*, 3) *vbi nulla lex*, *ibi nulla obligatio*,

4) *qui-*

4) *quicumque non gaudet vi obligandi, non habet poteſtatem leges ferendi etc.*

Plura omnino axiomata ſe ſponte tibi offerunt; ſi attentionem tibi habueris commendatam, aciemque meditationis, quantum fieri poteſt, intenderis.

§. 444. Atque eodem fere modo eruuntur ex vnica definitione *poſtulata*, quae ſunt propoſitiones practicae, ex vnica definitione conceptibiles (§. 223.), i. e. eiuſmodi propoſitiones, quae exponunt modum, quo aliquid fieri debeat vel poſſit (§. 220.). Poſtulata vero commodiſſime eruuntur ex definitionibus geneticis, de quibus vid. §. 175.

Sumas e. gr. hanc definitionem geneticam *commiſerationis*. Commiſeratio eſt taedium vehemens, ex alterius infelicitate ortum. Hinc fluit hoc poſtulatum: *Qui alterum ad commiſerationem erga ſemetipſum vult excitare, ille alteri debet ſuam infelicitatem et miſeriam patefacere.*

§. 445. Si eiuſmodi axiomata et poſtulata elicueris ex vnica definitione; tunc per immediatas conſequentias, de quibus vide §. 312. ex his propoſitionibus inferas, et prodibunt *conſectaria* §. *226*.

Si e. gr. ex definitione legis hoc formaſti axioma, §. 44. *Lex ſupponit ſuperiorem:* ex hoc axiomate elicies per immediatam conſequentiam hoc conſectarium.

E. par pari non poteſt legem ferre; item:
E. par parem non poteſt obligare.

§. 446. Ex collatione plurium definitionum et propoſitionum oriuntur *theoremata*, itemque *problemata*, de quibus §. 224. 225. Quicumque igitur vult theoremata per meditationem inuenire, illum oportet comparare aliquot definitiones, ex quarum combinatione oritur propoſitio quaedam, in qua aliquid tantum affirmatur et negatur, adeoque eſt theoretica (§. 220.).

Vt modus inueniendi theoremata clarior fiat, ſumamus definitionem *Dei*, qui definitur per ſpiritum independentem, et definitionem *ſpiritus*, qui eſt ſubſtantia intellectu et voluntate praedita. Hinc ita argumentari licet:

O ſpiritus eſt intellectu et voluntate praeditus,
Deus eſt ſpiritus,
E. Deus eſt intellectu et voluntate praeditus.

Si porro definiueris, quid ſit *intellectu praeditum eſſe*, et deprehenderis, intellectu praeditum eſſe illum, qui diſtincte res ſibi repraeſentat; emergit iam noua haec propoſitio: *Deus res ſibi diſtincte repraeſentat.* Si meditationem ita continuaueris vt nouas ſemper definitiones in ſubſidium adhibeas; in eas tandem incides propoſitiones per legitimum ratiociniorum nexum, quas numquam credidiſſes tibi oblatum iri. Fac periculum, et non ſine inſigni animi voluptate experieris, ratiocinationem legitimam, adeoque ſyllogiſmum etiam non mediocre eſſe remedium veritatem inueniendi.

§. 447. Cum problema ſit propoſitio practica demonſtrabilis (§ 225.); facile intelligitur, propoſitionem eiuſmodi eodem modo inueniri, quo theorema inueſtigatur. Duas ſcilicet vel plures definitiones inter ſe conferas, atque tum ex hac collatione prodibit propoſitio practica.

E gr. Si definiueris praeiudicia, itemque explicaueris, quid ſit *emendare voluntatem;* facile, ope meditationis aliiſque propoſitionibus iam tum cognitis, in ſubſidium adhibiris, emerget haec propoſitio practica: *Voluntas eſt emendanda per praeiudiciorum abolitionem.*

Nonnumquam, quod ſupra iam monuimus, problema ſumitur pro quaeſtione, qua operatio aliqua continetur producenda. Si modum itaque oſtenderis, quo operatio aliqua producitur; tum diceris ſoluere problema (§. 225.). Ad ſolutionem problematis feliciter inſtituendam requiritur, vt cauſſas rei, quae produci debet, perſpectas habeamus. Sit problema, *commiſerationem in altero excitare.* Si noſti geneſin et cauſſas commiſerationis, tum ſoluetur facile problema.

problema. *Commiſeratio ſcilicet oritur ex amore. E. ſi commiſerationem in altero, vel erga te, vel erga alium, excitare vis, prius id age, vt alter amet. Quo obtento, alteri, in quo commiſerationem excitare vis, miſeriam, ſiue infelicitatem tuam manifeſta, et oborietur in ipſo taedium ob infelicitatem tuam, quod taedium dicitur commiſeratio.*

§. 448. His poſitionibus per meditationem inuentis, per legitimam ratiocinationum concatenationem ita eaſdem combinabis, vt per demonſtrationem, regulis ſcilicet §. 395. traditis, conuenienter, omnia apte cohaereant. Cum vero modus ſyllogiſmos, ſiue ratiocinia concatenandi, ſit vel analyticus, vel ſyntheticus (§. 395.); oritur hinc *meditatio analytica* et *ſynthetica*, de qua plura coram.

§. 449. Haec pro ſcopo noſtro ſufficiant dixiſſe de meditatione. Plura adderem. At, cum propediem *de arte meditandi* peculiarem commentationem academicam edere mecum conſtituerim; ea, quae hic deſiderari poterant, tum ſupplebo.

Vt vero, quae de meditatione ſuppeditatae ſunt regulae, plenius intelligantur, et rectius applicentur; exhibeo exemplum perſpicuum meditationis. Fac e. gr. te velle quid commentari de *amici* characteribus, atque id ita quidem, vt omnes, propria meditatione, libris tantiſper ſepoſitis, inueſtiges; tum ſecundum regulas meditationis ita procedes.

§. 1. Sollicitus eſto de definitione *amici*, ſecundum regulam §. 439. ſuppeditatam. Definitionem autem et notionem diſtinctam amici acquires, ſi caſus ſpeciales, in quibus aliquis dicitur amicus, intuitus fueris, eoſdemque ita inter ſe contenderis, vt ex his, ſecundum regulas, §. 377. expoſitas, notionem vniuerſalem *amici* abſtrahas. Prodibit autem, ſi regulis datis conuenienter meditatus fueris, haec definitio *amici: amicus eſt perſona, quae nos amat.*

§. 2. Hac definitione *amici* praeſtructa, attendas ad notas partiales, in hac definitione occurrentes, vi regulae, §. 441.

 poſitae,

poſitae, adeoque in primis voluas notionem *amoris*, et quid ſit *amare alterum*, explices. Eſt autem *amare alterum* nihil aliud, quam *ex alterius felicitate voluptatem capere*.

§. 3. Ex his definitionibus deducas axiomata ſecundum §. 442. Fluunt autem ex definitione amici haec axiomata: 1) *Amicus alterum amat.* 2) *Quicumque alterum non amat, ille non eſt amicus.* 3) *Quicumque obligatus eſt ad alterum amandum, ille quoque obligatus ad id, vt alteri ſit amicus.* 4) *Vbicumque nullus eſt amor, ibi nulla eſt amicitia.* 5) *Quamdiu durat amor, tamdiu durat amicitia.* 6) *Quicumque efficit, vt alter ipſum amet, ille alterum ſibi reddit amicum.* 7) *Quidquid in altero excitat amorem, illud alterum nobis reddit amicum.* 8) *Quidquid impedit amorem, illud tollit amicitiam.*

§. 4. Ex definitione τȣ̃ *amare* elicies haec axiomata: 1) *Quicumque alterum amat, alterius felicitate delectatur.* 2) *Quicumque obligatus eſt ad id, vt ex alterius felicitate voluptatem capiat, ille obligatus eſt ad alterum amandum.* 3) *Quidquid iubet, vt ex alterius felicitate voluptatem capiamus, illud iubet, vt alterum amemus.* 4) *Quidquid promouet voluptatem ex alterius felicitate, illud promouet amorem.* 5) *Quidquid impedit voluptatem ex alterius felicitate, illud impedit amorem.*

§. 5. Ex his definitionibus, inter ſe collatis, nunc fluit hoc theorema: Amicus alterius felicitate delectatur. *Demonſtratio. Quicumque alterum amat, ille felicitate alterius delectatur* (§. 4. Axioma I.). *Atqui amicus alterum amat* (§. 3. Axioma I.). *E. amicus alterius felicitate delectatur.*

§. 6. Ex quo quidem theoremate, ſine multa ratiociniorum ambage, ſequentia deduces *conſectaria:*

α) *E. Amicus non afficitur taedio, ſi perſona amata fuerit felix.*

β) *E. Amicus taedio afficitur, ſi perſona amata fuerit infelix.*

§. 7. Occaſione horum conſectariorum ſuccurrit tibi, illum, qui taedio afficitur ob alterius felicitatem, dici *inuidum*, et illum, qui, taedio afficitur ob alterius infelicitatem, dici *commiſerari.*

§. 8. Hinc offerunt ſe ſponte tibi hae propoſitiones, ſiue theoremata: *Theorema I.* Amicus non eſt inuidus. *Demon-*

Demonſtratio. Quicumque afficitur taedio ob felicitatem alterius, ille eſt inuidus (§. 7). *Atqui amicus non afficitur taedio ob felicitatem alterius, ſeu perſonae amatae* (§. 6. *Conſect.* α). *E. amicus non eſt inuidus. Theorema II.* Amicus commiſeratione tangitur erga perſonam amatam. *Demonſtratio. Qui taedio afficitur ob infelicitatem alterius, ille commiſeratione tangitur erga alterum* (§. 7.). *Atqui amicus taedio afficitur ob infelicitatem alterius perſonae amatae* (§. 6 *Conſect. II*). *E. amicus commiſeratione tangitur erga perſonam amatam.*

§. 9. Habes hinc noua rurſus conſectaria.

α) *E. qui inuidiae obnoxius eſt, non eſt aptus ad amicitiam contrahendam.*

β) *E. qui neſcit miſerare alterius vicem, alterumue ex infelicitate ſua non vult eripere, ſi poteſt, non ſe dicat amicum.*

§. 10. Si meditando longius progredi volueris, atque nunc ſpeciatim euoluere, quid ſit *delectari alterius felicitate*; tum complures ſe ſponte tibi offerent propoſitiones, quas, numquam opinatus eſſes, inde prodituras. Faciamus periculum, et quid ſit *delectatio*, ſiue *voluptas*, itemque quid *felicitas*, explicemus.

§. 11. *Voluptas* ſiue *delectatio* eſt ſenſus perfectionis. *Felicitas* vero eſt ſtatus durabilis gaudii.

§. 12. Hinc eliciuntur haec axiomata: 1) *Quicumque aliqua re delectatur, ille eam rem, qua delectatur, tamquam perfectam ſiue bonam ſentire, et ſibi repraeſentare debet.* 2) *Quicumque obligatus eſt ad ſenſum perfectionis in altero promouendum, ille etiam obligatus eſt ad voluptatem alterius promouendam.* 3) *Quidquid iubet, vt alterius ſenſum perfectionis promoueamus, illud iubet quoque, vt alterius voluptatem promoueamus.*

§. 13. Ex definitione felicitatis eruuntur ſequentia axiomata. 1) *Quicumque delectatur alterius felicitate, delectatur quoque alterius ſtatu durabilis gaudii.* 2) *Quicumque promouet alterius ſtatum durabilis gaudii, ille quoque promouet alterius felicitatem.* 3) *Quicumque iubet, vt alterius ſtatum durabilis gaudii promoueamus, ille iubet, vt alterius felicitatem promoueamus.*

moueamus. 4) *Quicumque obligatus eſt ad ſtatum durabilis gaudii alterius promouendum, ille obligatus eſt ad alterius felicitatem promouendam.*

§. 14. Has definitiones, ſi cum ſuperioribus, vel definitionibus, vel aliis poſitionibus, contuleris, noua nunc prodibunt theoremata. *Theorema I.* Amicus alterius felicitatem ſibi repraeſentat, tamquam bonum quid. *Demonſtr. Quicumque aliqua re delectatur, ille eam rem, qua delectatur, ſibi repraeſentat, tamquam bonum aliquid* (§. 12. *Axiom. I.*). *Atqui amicus felicitate alterius delectatur* (§. 5.). *E. amicus ſibi alterius felicitatem repraeſentat, tamquam bonum quid. Theorema II.* Amicus delectatur alterius ſtatu durabilis gaudii. *Demonſtr. Quicumque alterius felicitate delectatur, ille delectatur quoque alterius ſtatu durabilis gaudii* (§. 13. *Axiom.*). *Atqui amicus alterius felicitate delectatur* (§. 5.) *E. amicus quoque alterius ſtatu durabilis gaudii delectatur. Theorema III.* Amicus alterius gaudium durabile ſibi, tamquam bonum quid, repraeſentat. *Demonſtr. Quicumque aliqua re delectatur, is eam ſibi, tamquam bonum quid, repraeſentat* (§. 12. *Axiom. I.*) *Atqui amicus alterius gaudio durabili delectatur* (*per theorema praec.*). *E. amicus alterius gaudium durabile ſibi, tamquam bonum aliquod, repraeſentat.*

§. 15. His theorematibus, ope meditationis, erutis, oppido tibi occurret illa lex appetitus, ſecundum quam anima id omne appetit et promouere ſtudet, quod ſibi, tamquam bonum quid, repraeſentat.

§. 16. Vnde nouae iam prodeunt propoſitiones ſequentes. *Theorema I.* Amicus alterius felicitatem, adeoque et alterius gaudium durabile, appetit et promouere ſtudet. *Demonſtr. Quodcunque nobis, tamquam bonum quid repraeſentamus, illud appetimus, et promouere ſtudemus* (§. 15.) *Atqui amicus alterius felicitatem ſtatumque durabilis gaudii ſibi, tamquam bonum quid repraeſentat.* (§. 14. *Theorema II. III.*) *E. Amicus alterius felicitatem, adeoque et alterius gaudium durabile, appetit et promouere ſtudet.*

§. 17.

§. 17. Ex quo haec conſectaria ſponte fluunt: α) *E. amicus id omne cauet, quod alterum taedio afficit.* β) *E. amicus nullam occaſionem omittit, qua iucunditatem et voluptatem perſonae amatae promouere queat.*

§. 18. Si vlterius progreſſus fueris, et euolueris notionem durabilis gaudii, reperies, *durabile gaudium* eſſe *voluptatem eminentiorem, ex poſſeſſione verarum perfectionum ortam.*

§. 19. Hinc fluit axioma hoc: *Qui alterius gaudium durabile promouet, ille promouet alterius perfectiones.*

§. 20. En! nouam nunc propoſitionem ex his elicitam. *Theorema:* Amicus alterius perfectiones promouet. *Demonſtr. Qui alterius gaudium durabile promouet, ille promouet alterius perfectiones* (§. 19). *Atqui amicus alterius perfectiones promouet.*

§. 21. Hic ſuccurrit lex naturae, quae abſoluitur hac propoſitione: *Tuas aliorumque perfectiones promoue.* Hinc proueniunt ſponte ſequentes propoſitiones.

§. 22. *E. amicus obſeruat legem naturae* (§. 20. 21.) *E. nos ſumus obligati ad amicitiam colendam. E. qui homines ſibi reddit inimicos, agit legi naturae diſconuenienter. E. voluntati diuinae conueniens eſt, vt aliis ſimus amici etc.*

Innumerae porro propoſitiones ex his meditationis adminiculo deriuari poſſunt; modo id ſemper obſerues, vt, quae occurrunt, notiones, rurſus ſemper definias, atque ſubſequentes propoſitiones cum antecedentibus legitime connectas. Quae vlterius hic obſeruari poterant, ea ipſum ſaepe argumentum, de quo meditaris, ceteraeque argumenti περιστάσεις te edocent. Pro diuerſitate rei, de qua meditaris, diuerſus ſaepe requiritur ordo, atque adeo alia etiam cogitationum ad ordinem conformatio.

CAPVT

CAPVT VI.
DE
MODO LIBROS LEGENDI ET DIIVDICANDI.

§. 450.

QVEMADMODVM hactenus tradita eſt I. veritatis natura in genere (Cap. I.), II. veritatis differentia (Cap. III.), III. modus ſpecialior eam inueſtigandi (Cap. V.): ita nunc in eo erimus, vt exponamus rationem, qua ad veritatum, ab aliis iam inuentarum, cognitionem perueniamus.

Scilicet non poſſumus omnia ipſi inuenire, quare opus eſt, vt aliorum quoque cogitata conſulamus, et aliorum, qui multas iam veritates inuenerunt, adminiculo, ad veritatum vtilium cognitionem perueniamus. *Qui nihil enim veri*, inquit praeclare Cel. HOLMANN. in *Philoſ. rat. p. 354. admittere, ſuoſque in vſus conuertere vellet, niſi quod propria primum induſtria detexerit, is aeque quidem abſone ageret, ac qui nec veſtimentis, nec calceis, neque aedibus, nec pane denique ipſo vti prius fruique vellet, quam haec omnia conficiendi praeparandique artem, proprio, quod aiunt, Marte, atque ſine omni aliorum inſtitutione inuenire didiciſſet.*

§. 451. Cum itaque opus ſit, vt ad veritatum, ab aliis inuentarum, cognitionem perueniamus (§. 450.), aliorum autem veritates in libris contineantur: logicae officium eſt, regulas et cautiones tradere, ex quibus aliorum ſcripta diiudicari queant.

§. 452. Libri aut continent facta, aut dogmata ſiue vniuerſales poſitiones. Illi dicuntur *hiſtorici*, in quibus propoſitiones ſingulares comprehenduntur; hi appellantur *dogmatici*. Vt adeo ſcripta omnia commode diſpeſci

diſpeſci poſſe, intelligas, in ſcripta dogmatica et hiſtorica.

§. 453. Quia vero in ſcripto dogmatico aliorum dogmata recenſentur tantum, et nonnunquam argumenta quoque enarrantur, quibus alii vtuntur, aut dogmata inter ſe ordine ſyſtematico connectuntur, noua hinc emergit diuiſio libri dogmatici. Ille nimirum dicitur liber *dogmaticus hiſtoricus*, hic liber *dogmaticus ſcientificus*.

Eo itaque ordine hic procedimus, vt α) exponamus, quaenam cautiones circa lectionem et diiudicationem ſcripti hiſtorici ſint obſeruandae, β) vt percenſeamus regulas, in legendis examinandiſque libris dogmaticis ſcitu neceſſarias.

§. 454. Generalis regula, quae in omni omnino ſcriptorum quorumcunque lectione et diiudicatione obſeruari debet, hac propoſitione abſoluitur: *Lecturus et diiudicaturus alicuius ſcriptum eaſdem notiones cum verbis auctoris coniungat, quas voluit auctor eum iiſdem coniungi.*

Demonſtr. Qui ita ſcriptum aliquod legere vult, vt ad veritatem, in eo contentam, perueniat, debet illud ſcriptum intelligere. Cum vero tum demum mentem auctoris intelligamus, ſi eaſdem notiones cum verbis auctoris coniungimus, quas auctor ipſe cum iiſdem voluit coniungi (§. 125.); conſequens eſt, vt lecturus et diiudicaturus alicuius ſcriptum, eaſdem cum verbis auctoris notiones coniungat, quas ipſe auctor voluit coniungi.

§. 455. Hinc efficitur generatim, in lectione et diiudicatione libri alicuius eſſe ſollicite attendendum ad definitiones, quibus auctor voces adhibitas determinat, aut ſaltem in ſignificatum vocis, quae non definitur,

nitur, inquirendum, quem ipſi vſus loquendi tribuit (§. 143.).

§. 456. Speciatim ad lectionem ſcripti hiſtorici requiritur attentio et crebrior repetitio. Quo efficitur, vt facta, quae commemorantur, memoriae facile mandentur.

§. 457. In diiudicando autem ſcripto hiſtorico ad tria potiſſimum, oportet, attendas 1) Num, quae narrantur, ſint vera? 2) Num in iis, quae narrantur, ordo legitime obſeruetur? 3) Num ſcriptum hiſtoricum fini et ſcopo reſpondeat, ſiue, num ſit completum?

§. 458. Sin autem de veritate eorum, quae in ſcripto hiſtorico referuntur, iudicare legitime volueris; regulas probabilitatis hiſtoricae, ſupra §. 420. ſpeciatim explicatas, in ſubſidium adhibeas, ex quibus veritas facti aeſtumari debet.

§. 459. Si vis de ordine ſcripti hiſtorici iudicare, ad circumſtantias temporis, quam fieri poteſt, diligentiſſime, velim, attendas, adeoque chronologiam accurate teneas.

§. 460. Si denique, num ſit ſcriptum hiſtoricum *completum*, examinare volueris, ad finem, qui in conficiendis ſcriptis hiſtoricis intendi debet, animum aduertito.

Finis pro diuerſitate hiſtoriae varius eſt. *Hiſtoriae naturalis*, in qua facta naturae referuntur, finis et ſcopus eſt, vt obiecta rariora accurate deſcribat, omniaque ea, quae in phaenomeno aliquo ſpeciatim conſideranda veniunt, ſigillatim percurrat, nexumque item partium exponat. *Hiſtoriae eccleſiaſticae*, in qua fata eccleſiae et viciſſitudines commemorantur, finis eſt, vt ſtatus eccleſiae omnium temporum deſcribatur, deinde media et viae, quibus eccleſia ad florem et incrementum peruenit, ſpeciatim enumerentur;

tur, tum huius floris impedimenta allegentur, et denique mutationes, cum qua doctrinas, tum qua errores, ita exponantur, vt ex his principia prudentiae eccleſiaſticae poſſint deriuari. *Hiſtoriae ciuilis* ſcopus eſt, vt ſubiiciantur oculis animiſque exempla, quibus praecepta politices ſtabiliuntur, quaeque prudentiae ciuili promouendae inſeruiunt. In hiſtoria itaque ciuili α) neceſſe eſt, vt ſtatus reipublicae per omnia tempora deſcribatur, β) vt incrementa et conuerſiones explanentur, ſubnexis vbique cauſis, quibus vel rerum publicarum fortunatior ſtatus, vel collapſiones ſunt productae. Hinc γ) imperantium facta, factorum conſecutiones, auſpicia regiminis, pacta et foedera, et matrimonia quoque ſpeciatim recenſeantur. *Hiſtoriae* denique *litterariae*, in qua, vel fata ſcientiarum et librorum, vel vitae et facta eruditorum, enumerari debent, is vel in primis finis eſt, vt cognitio veritatum, a veteribus in medium prolatarum, inde acquiratur, itemque ſubſidia ſuppeditentur, quibus ars heuriſtica, ſiue inueniendi, poſſit collocupletari. Opus itaque eſt, α) vt in hiſtoria litteraria recenſeantur ſcripta, eorumque argumenta, item methodus, in iiſdem adhibita, quaue ratione et occaſione haec illaue veritas fuerit inueſtigata. β) opus eſt, vt deſcribantur vitae eruditorum accurate, omniaque ea tradantur fideliter, quae ad cuiuſuis eruditi merita et fata plenius intelligenda ſpectant.

§. 461. Hactenus de ſcriptis hiſtoricis, cautionibuſque, circa eorumdem lectionem et examen obſeruandis. Nunc ea, quae ad legenda et diiudicanda ſcripta dogmatica ſpectant, adferemus.

§. 462. Scriptum dogmaticum ſcientificum qui *legere* vult, is primum omnium auctoris ſcopum ſibi perſpectum reddat. Id quod cum ex ipſo ſcripti titulo, tum vel in primis ex praefatione fieri poterit.

§. 463. Qui praeterea ſcripta dogmatica ſcientifica legere cupit, id agat, vt quaſque veritates in ſingulis obuias periodis, in certas quaſdam deſcribat propoſi-

tionum ſpecies, atque, num vel ad definitiones, vel ad axiomata et poſtulata, vel ad theoremata et problemata, pertineant, ſollicite diſpiciat.

§. 464. Id porro in ſcriptis dogmaticis legendis obſeruari volo, vt, quam fieri poteſt diligentiſſime, ad ſingulos attendatur terminos, quaſque cum iis iungat auctor notiones, probe animaduertatur.

§. 465. Denique in lectione dogmatici ſcripti, eiuſdemque ſcientifici, veritates antecedentes familiares tibi reddito ante, quam pergas legendo, et demonſtrationes ſubinde reſoluas in ſyllogiſmos. De qua analyſi demonſtrationum dictum eſt ſupra §. 396.

§. 466. Ad examinanda ſcripta dogmatica vel maxime facit, I) ſi attenderis, num ſcriptum ſit *perſpicuum*. II) num idem ſit *ordine* confectum, III) num ſit *ſolidum* ſcriptum, IV) num denique *completum* ſit, ſcopoque ſufficiens.

§. 467. *Perſpicuum* dicitur ſcriptum, ſi omnes terminos accurate definiat, neque adeo voces, ab vſu loquendi abhorrentes, et vagas, adhibeat.

§. 468. Si itaque de perſpicuitate ſcripti iudicare volueris, peropus eſt, vt animum aduertas ad terminorum definitiones. Quae ſi adfuerint, reguliſque definiendi ſupra §. 150 traditis, conuenienter ſint allatae, non eſt, quod de obſcuritate ſcripti conqueraris.

Fit vero nonnumquam, vt nonnulli ſcriptores nimii ſint in definiendo, et plures omnino praemittant vocum explicationes, quam ad propoſitiones ſequentes demonſtrandas requiruntur. Non hoc ipſi fiunt obſcuri illi quidem, ſed ſuperflua immiſcent ſuis, adeoque efficiunt, vt ſcriptum nimis fiat prolixum. Scriptum enim *nimis prolixum* dicitur, quod plura continet, quam quae ſcopo inſerui-

ſeruiunt. Alii minus, quam par erat, definiunt, vel nullis plane vel inadaequatis vſi terminorum explicationibus. Quo ipſo non poteſt non irrepere in ſcriptum obſcuritas. *Scriptum* enim *obſcurum* vocatur, in quo vel plane nullae adhibentur definitiones, vel in vagis ſaltem et indeterminatis notionibus acquieſcimus. Haec de perſpicuitate ſcripti.

§. 469. *Ordine* conſcriptus liber dogmaticus ſcientificus dicitur, ſi ſingulae notiones et propoſitiones ita coordinantur, vt ſequentibus plenius intelligendis et demonſtrandis inſeruiant. Conf. §. 33.

Ordo autem hic, pro diuerſo ſcriptoris fine, varius eſſe poteſt. In libro hiſtorico dogmatico is perſaepe obſeruatur ordo, vt omnia ea, quae ad idem ſpectant argumentum, in vnum coaceruentur, qui ordo dicitur *ordo ſcholae.* In libro autem dogmatico ſcientifico, in quo veritates methodo ſyſtematica connecti debent (§. 453.), is eſt obſeruandus ordo, vt ea ſemper praeſtruantur, ex quibus ſubſequentia concipi et explicari poſſunt (§. 33.). Qui ordo dicitur *ordo naturae.*

§. 470. Si itaque de ordine libri dogmatici ſcientifici iudicare volueris, videas in primis, num legitimae experientiae, definitiones et axiomata, tamquam principia demonſtrandi indubitata (§ 389.), praemittantur, ex iiſque theoremata et problemata apte demonſtrentur.

§. 471. Nunc ad palmariam ſcripti dogmatici ſcientifici virtutem, ſcilicet *ſoliditatem*, deuenimus. Scriptum autem dogmaticum appellatur *ſolidum*, ſi in eo omnes propoſitiones firmis demonſtrationibus corroborantur, ita quidem, vt nihil, praeter experientias indubias, definitiones et axiomata, ſine probatione admittatur.

§. 472. Qui igitur de ſoliditate ſcripti dogmatici iudicium ferre cupit, is probe 1) attendat ad ſingulas propoſitiones, num ſecundum regulas, §. 388. expoſi-

tas, rigoroſe demonſtratae ſint, 2) num eiuſmodi principia fuerint praemiſſa, quae ſunt certa, et de quorum veritate dubitari non poteſt, 3) num methodus demonſtratiua apte adhibeatur, eaeque omnes obſeruentur regulae methodi, quas ſupra §. 33. expoſuimus. Si minus regulae methodi demonſtratiuae obſeruantur, ſcriptum dicimus *ſuperficiarium*, 4) num circulus in demonſtrando ſit commiſſus, de quo vid. §. 397.

Maxime vero diiudicaturus ſoliditatem ſcripti ſcientifici dogmatici, totum perlegat librum in continenti connexione, attentiuſque veritatum nexum et catenam contempletur. Ex quo intelligi poteſt, minus aptos eſſe ad examinanda ſcripta dogmatica ſcientifica, quotquot, legendis fabulis Romanenſibus aſſueti, aut in vocabulis ediſcendis, et regulis Grammatices memoriae mandandis, occupati, nequeunt multarum propoſitionum nexum diſtincte perſpicere.

§. 473. Num ſcriptum dogmaticum denique completum ſit, ex auctoris fine diiudicabis, cui obtinendo ſi ſuffecerit ſcriptum, eſt *completum;* ſin minus, eſt *incompletum.*

§. 474. Ex his omnibus intelligitur, ſcriptum ſcientificum dogmaticum ſyſtematice conſcribi debere.

Demonſtr. Cum enim *ſyſtema* dicamus veritatum inter ſe et cum principiis ſuis connexarum congeriem (*per def.*): conſequens eſt, vt, quaecumque veritates ſunt inter ſe et cum ſuis principiis connexae, illae debeant ſyſtematice pertractari. Iam vero cum veritates, quae in libro ſcientifico dogmatico continentur, ſint inter ſe connexae et cum principiis ſuis (§. 471.): manifeſtum eſt, ſcriptum ſcientificum dogmaticum ſyſtematice conſcribi debere.

Sub finem hic monere adhuc debemus, quiſnam ſit *plagiarius*, *epitomator*, item *compilator*. *Compilator* ille dicitur,

dicitur, qui ea, quae hinc inde diſperſa ſunt, in vnum colligit, nulla connexionis aut ordinis habita ratione. *Plagiarius* dicitur, qui, quae ab aliis mutuatus eſt, a ſe inuenta eſſe, aliis vult perſuadere. *Epitomator* dicitur, qui ex ſcripto ſpiſſiori ea ſeligit, quae fini ſuo ſunt conuenientia, et ex ſcripto maiori minus componit.

CAPVT VII.
DE MODO ALIOS CONVINCENDI.

§. 475.

Tradidimvs hactenus praecepta, quibus opus eſt, ſi vel ipſi veritatem inueſtigare, vel ab aliis inueſtigatam cognoſcere et diiudicare voluerimus. Nunc paucis, qua ratione cum aliis debeat communicari veritas, exponemus.

§. 476. Nos obligatos eſſe ad veritates cum aliis communicandas, docetur in moralibus, in quibus itidem vtiliſſimae prudentiae regulae ſuppeditantur, quae circa veritatum communicationem ſunt obſeruandae, de quibus plura in praelectionibus.

§. 477. Qui alterum ad veritates, alteri incognitas, verbis, viua voce prolatis, perducit, is alterum *docere* dicitur.

§. 478. Qui alterum vult docere, dono perſpicuitatis gaudeat.

Demonſtr. Cum qui alterum docere vult, rerum, alteri incognitarum, notitiam alteri ingenerare velit (§. 477.): conſequens eſt, id agere debere docentem, vt ab altero, quem docet, intelligatur. Cum vero intel-

intelligi nequeat, niſi perſpicuitatis rationem habuerit: conſequens eſt, vt docens perſpicuitatis dono ſit inſtructus.

§. 479 Hinc fluunt haec conſectaria.

I. E ille demum docere debet, qui rem, quam docet, diſtincte intelligit. Qui enim rem, quam docet, diſtincte intelligit, is eam per verba cum aliis facile diſtributiuſque communicare poteſt. (§. 80.).

II. E. docens ſingulos terminos accurate definiat, neque in vocibus vagis et indeterminatis, quae obſcuritatem pariunt (§. 135. 136.), acquieſcat.

III. E. docens res abſtractas, et a ſenſibus paullo remotiores, exemplis ſelectioribus et e communi vita petitis, illuſtret, propterea quod exempla lucem maximam rebus abſtruſioribus foenerantur.

IV. E. docens bonae methodi leges exacte ſequatur, eaque praemittat, per ſe ſequentia intelliguntur.

V. Propoſitiones porro omnes in ſuam theſin et hypotheſin reſoluat (§. 216.), et demonſtrationum, ab aliis allatarum, analyſin inſtituat (§. 396.).

§. 480. Docens porro inſtructus ſit dono docendi, i. e. promte, expedite, et cum ſuauitate aliqua, ſenſa animi exprimat.

Demonſtr. Cum docens alteri rerum, ipſi incognitarum, notitiam ingenerare debeat (§. 477.): conſequens eſt, vt docens aptus ſit ad attentionem in altero excitandam, excitatamque conſeruandam. Quod cum fiat per experientiam, tum demum, ſi docens continenti concitatoque orationis flumine, in aures animoſque audientium ſuauiter influat, facile intelligitur,

tur, ad docentem vel maxime requiri, vt dono docendi ſit inſtructus, mentemque et verba habeat in promtu.

Si quis naturalem quemdam languorem in ſe deprehenderit, ſibique, et animi praeſentiam, et verborum copiam, deeſſe ſenſerit, huic auctor ſuaſorque exſtiterim, vt, ſi riſui ludibrioque audientium ſe exponere nolit, miſſam faciat docendi prouinciam, aliamque vitae rationem ineat. Satius enim eſt non dicere, quam cum aliorum faſtidio et irriſione docere.

§. 481. Id praeterea agere debet docens, vt eos, quos docet, de veritatibus certos reddat.

Demonſtr. Cum, qui docet alios, aliis veritates, incognitas manifeſtare debeat (§. 477.): euidens eſt, docentem alios eo quoque perducere debere, vt diſtincte intelligant, eſſe verum, quod docetur. Alias ambigent, num veritas ipſis proponatur, adeoque finis docentis minus obtinetur. Si vero docens id agere debet, vt alii intelligant diſtincte, eſſe id verum, quod docetur; efficere debet, vt alii, quos docet, de veritate certi reddantur (§. 348.).

§. 482. Ex quo conficitur, docentem habitu demonſtrandi et ratiocinia ſua concatenandi debere eſſe inſtructum.

Demonſtr. Cum certitudo obtineatur vel a poſteriori ſiue per experientiam, vel a priori per legitimas demonſtrationes et continuum ratiociniorum nexum (§. 350.): docens autem quam maxime ad certitudinem debere eſſe inſtructum habitu demonſtrandi, i.e. ratiocinia ſua tamdiu concatenandi, donec ad principia certa et indubia peruenerit. (§. 386.)

§ 483. *Soliditatem* dicimus illam perfectionem intellectus, qua ratiocinia ita concatenare nouimus, vt

propoſitiones cum principiis certis et indubitatis legitime connectantur.

§. 484. Vnde conficitur, ſoliditatem eſſe palmariam virtutem docentis.

Demonſtr. Cum docens habitu gaudere debeat, ratiocinia ſua tamdiu concatenandi, donec perueniatur ad principia indubia (§. 482.), eiuſmodi autem habitus ſiue perfectio dicatur *ſoliditas*, Gründlichkeit (§. 483.): perſpicuum eſt, ſoliditatem ad docentem praecipue requiri, eamque eſſe palmariam docentis virtutem.

§. 485. *Conuincere alterum* dicimur, cum efficimus, vt propoſitio alteri certa euadat, et *conuictio* (actiue ſumta) eſt actio, qua alterum certum reddimus vel de veritate vel de falſitate alicuius propoſitionis, et *conuictio* (paſſiue ſumta) eſt ſtatus ille, quo certi ſumus de alicuius propoſitionis vel veritate vel falſitate.

§. 486. Docens itaque id in docendo intendere debet, vt alios, quos docet, de veritate, vel falſitate propoſitionis conuincat.

Demonſtr. Cum docens id agere debeat, vt illos, quos docet, de veritate vel falſitate alicuius propoſitionis certos reddat (§. 481.); tum autem, cum alios de veritate vel falſitate alicuius propoſitionis certos reddimus eoſdem dicamur *conuincere* (§. 485.): manifeſtum eſt, docentem id debere intendere, vt alios de veritate vel falſitate propoſitionis conuincat.

Vt vero conuictionis indoles et natura diſtinctius intelligatur; requiſita cum *conuincentis*, tum *conuincendi*, ſpecialius enumerabimus, maxime, cum doctrina de conuictione in capitibus ſubſequentibus de refutatione et diſputatione multum dicendis affundat lucis.

§. 487.

§. 487. Conuincimus alios, vel a priori ſiue per demonſtrationem, vel a poſteriori ſiue per experientiam.

Demonſtr. Cum ad certam cognitionem vel a priori per concatenatam ratiociniorum ſeriem ſiue demonſtrationem, vel a poſteriori per experientiam et ſenſionem, legitime inſtitutam perueniamus (§. 350.), conſequens eſt, vt alios quoque ad certam cognitionem vel a priori vel a poſteriori perducamus. Alios ad cognitionem certam perducere, ſiue, quod idem eſt, alios de veritate vel falſitate propoſitionis certos reddere eſt alios *conuincere* (§. 485.). E. alios conuincimus vel a priori vel a poſteriori.

§. 488. Hinc patet, conuictionem a priori eſſe vel oſtenſiuam, vel apogogicam.

Demonſtr. Cum a priori alterum conuincamus, ſi alterum per demonſtrationes certum reddimus (§. 487.), demonſtratio autem ſit vel oſtenſiua vel apogogica (§. 393.): alterum nos conuincere, patet, vel directe ſiue oſtenſiue, vel per indirectum ſiue apogogice, adeoque omnem conuictionem eſſe vel oſtenſiuam ſiue directam, vel apogogicam ſiue indirectam.

§. 489. Qui alterum conuincere vult, ille id agere debet, vt explicet propoſitionem, de qua conuictio debet inſtitui.

Demonſtr. Qui alterum de aliqua propoſitione vult conuincere, ille eam propoſitionem per demonſtrationem cum aliis indubiis veritatibus connectit (§. 487.). Quomodo vero propoſitionem cum aliis veritatibus indubiis ita connectes, vt alter de eadem reddatur certior, niſi alter eiuſdem propoſitionis ſenſum capiat? Neceſſe itaque eſt, qui alterum

conuincere vult, prius propoſitionem explicet, quam demonſtrationem cum fructu inſtituat.

§. 490. Ex his intelligi nunc poſſunt requiſita conuincendi, ſiue eius perſonae, quae conuinci vult et debet.

§. 491. Qui conuincendus eſt, debet in demonſtrationibus eſſe verſatus.

Demonſtr. Cum conuictio inſtituatur vel per experientiam, vel per demonſtrationes (§. 487.): conſequens eſt, vt, qui in demonſtrationibus non verſatus eſt, eaſdemque minus capit, conuinci vix poſſit. Conuincendus itaque in demonſtrationibus ſit verſatus, eaſdemque capiat.

Hinc vides, cur homo rudis et plebeius difficilius conuincatur de veritate aliqua, a ſenſibus remota, quam homo eruditus, demonſtrationis gnarus.

§. 492. Qui conuinci vult, debet attentionem adferre.

Demonſtr. Qui conuinci vult, debet demonſtrationes capere (§. 491.) adeoque propoſitionis, de qua conuictio inſtituitur, nexum cum aliis veritatibus et principiis indubiis debet diſtincte perſpicere (§. 386.). Cum vero ad diſtinctam repraeſentationem propoſitionis nexus cum ſuis principiis indubiis praecipue requiratur *attentio* (§. 79.): euidens eſt, ex parte eius, qui conuinci vult, in primis requiri attentionem.

§. 493. Patet hinc, ſollicite cauendum eſſe, ne eius, quem de veritate vel falſitate propoſitionis conuincere volumus, attentionem turbemus.

§. 494. Ex quo porro perſpicuum eſt, nos non debere illum, quem conuincere allaboramus, turbulentis affectibus implere.

Demonſtr. Cum per principia pſychologica et ipſam experientiam conſtet, affectibus turbari omnem attentionem; cauendum autem nobis ſit, ne eius, quem conuincere cupimus, attentionem turbemus (§. 493.): perſpicuum eſt, a nobis illum, quem conuincere cupimus, in ſtatum turbulentorum affectuum non coniiciendum eſſe.

§ 495. Fugienda itaque ſunt conuicia et omnia ſcommata aculeataque dicteria, ſi alterum conuincere nitimur.

Demonſtr. Cum per conuicia et dicteria, oblique pungentia alter, qui conuinci debet, in affectum irae et triſtitiae redigatur (*per experientiam*); nos autem non debeamus alterum, quem conuincere volumus, affectibus turbulentis implere (§. 494.): patet, fugienda eſſe conuicia et omnia ſcommata, oblique pungentia, ſi alterum diſcupimus conuincere.

§. 496 Qui igitur, dum in altero conuincendo laborat, alterum vel conuiciis proſcindit, vel aculeatis ſcommatibus alterum oblique pungit, is media adhibet, quae fini ſuo ſunt contraria, adeoque ſtolidiſſime agit. *Stultus* enim vocatur, qui eligit media, fini ſuo contraria.

§. 497. A conuictione differt *perſuaſio.* Quotquot ſcilicet propoſitionem aliquam, quae inſufficienter explicata eſt, et ex incertis principiis probata, pro inſufficienter demonſtrata habent, atque adeo illi aſſenſum praebent, illi ſibi falſo *perſuadent*, *ſe eſſe conuictos. Perſuaſio* itaque (*paſſiue ſumta*) definiri poteſt per aſſenſum, qui praebetur propoſitioni, nondum ſufficienter explicatae et demonſtratae.

CAPVT

CAPVT VIII.
DE
MODO ALIOS CONFVTANDI.

§. 498.

CVM alios conuincimus erroris; tum illos dicimus *refutare.*

§. 499. Quicumque alterum refutare vult, ille debet demonſtrare falſitatem propoſitionis, quam alter pro vera habet.

Demonſtr. Cum alios conuincamus tum, cum demonſtrationes, legitime concinnatas, in ſubſidium adhibemus (§. 487.); conſequens eſt, vt ſi alios erroris conuincere volumus, debeamus demonſtrare, propoſitionem, quam alter pro vera habet, eſſe falſam (§. 331.). Alios erroris conuincere eſt refutare alios (§. 498.). E. qui alios vult refutare, debet demonſtrare, falſam eſſe propoſitionem, quam alii pro vera habent.

§. 500. Hinc intelligi poteſt, quomodo refutatio a qualicumque impugnatione differat. *Impugnamus* alium, ſi inſufficienter, ſcilicet ex principiis incertis et precariis, probamus, alterum erraſſe.

§. 501. Propoſitio vera non poteſt refutari.

Demonſtr. Si propoſitio vera poſſet refutari; tunc demonſtrari poſſet, propoſitionem veram eſſe falſam (§. 499.). Cum vero omne id, quod legitime demonſtratur, verum ſit (§. 399.), verum quoque eſſet, propoſitionem veram eſſe falſam. Abſurdum autem et impoſſibile eſt, vt propoſitio vera

vera ſimul ſit falſa (*per princ. contrad.*). E. abſurdum quoque et impoſſibile eſt, vt propoſitio vera refutetur.

Impugnari quidem poteſt propoſitio vera, i. e. poſſunt varia dubia, quae nituntur principiis inſufficientibus et dubiis, ipſi in ſpeciem obuerti, ſed refutari numquam poteſt.

§. 502. Ex quo vides clariſſime, propoſitionem, quae legitime demonſtrata eſt, non poſſe refutari.

Demonſtr. Cum propoſitio, quae legitime demonſtrata eſt, ſit neceſſario vera, (§. 399.), vera autem propoſitio refutari nequeat (§. 501.): conſequens eſt, vt propoſitio, quae legitime demonſtrata eſt, non poſſit refutari.

§. 503. Si itaque propoſitionem tuam demonſtraſti legitime, contrariam iam refutaſti.

Demonſtr. Si propoſitionem tuam legitime demonſtraſti, eo ipſo euiciſti, eam eſſe veram (§. 399.). Si euiciſti per demonſtrationem, tuam propoſitionem eſſe veram, demonſtraſti eo ipſo, contrariam propoſitionem eſſe falſam; quia contraria propoſitio non poteſt ſimul eſſe vera; alias non eſſet contraria, adeoque contrariam propoſitionem iam refutaſti (§. 499.).

§. 504. Quemadmodum alium conuincimus vel a priori vel a poſteriori (§. 487.), item vel per demonſtrationem directam et oſtenſiuam vel per demonſtrationem indirectam et apogogicam (§. 488.): ita datur quoque modus refutandi a priori et a poſteriori, neque minus refutatio directa ſiue oſtenſiua, et refutatio indirecta ſiue apogogica locum habet.

§. 505.

§. 505. Quemadmodum porro alterum conuicturus, ſenſum propoſitionis, de qua conuictio inſtituitur, diſtincte explicare debet (§. 498.): ita confutaturus alterum, propoſitionem explicet ex mente affirmantis, et demonſtrandum eſt, quod ſcilicet hic, nec alius ſenſus auctoris, quem confutare volumus. Quod vocamus *ſtatum controuerſiae formare.*

§. 506. Hic ipſo euitamus omnem *logomachiam*, quae eſt impugnatio propoſitionis, cui reſpondentem notionem veram agnoſcit impugnans, ſed quam ipſe aliis verbis exprimit.

§. 507. Ex regulis conuictionis cetera refutatoris requiſita intelligi et diiudicari poſſunt, quae paucis ſumus enumeraturi.

I. Si alter, quem confutare vis, incommoda vſus fuerit dictione, admoueri poterit, vt dictionem corrigat.

II. Directe refutaturus alterum, oſtendat modum, quo alter in errorem inciderit ſpecialiusque indicet errorem, aut in principiis, aut in modo concludendi commiſſum.

III. Confutare qui vult alterum, caueat, ne alterius, quem confutare vult, attentionem turbet (§. 493.), *adeoque fugiat conuicia et aculeata dicteria* (§. 496.)

§. 508. Hinc conficitur, a conſequentiis periculoſis, quae non animo refutandi, ſed nocendi formantur, eſſe abſtinendum.

Demonſtr. Cum eiuſmodi conſequentiae ideo tantum formentur, vt alteri noceatur eiuſdemque exiſtimatio in diſcrimen vocetur; facile intelligitur, eiuſmodi conſequentias, quae non tam animum veritatis cupidum, quam cupiditatem nocendi, aliorumque riſui aduerſarium exponendi, declarant, hominem, qui

qui refutari debet, turbulentis implere affectibus. Quia vero alterum conuicturus erroris, non debet ipſum multis diſturbare affectibus (§. 494.): conſequens eſt, vt refutaturus alterum, non debeat ipſum ridiculis et periculoſis conſequentiis onerare.

Complurium hic mos eſt in confutando, vt, cum fundamenta errorum conuellere deberent et ſubruere, fundamentum falſitatis intactum relinquant, oppido ad conſequentias conſequentiarum confugientes. Non quidem omnes volumus reiici conſequentias, ſed id tantum ſubmonemus, cautiones permultas circa conſequentias formandas obſeruari debere, quarum nonnullas easque potiores hic adiiciemus. α) *Conſequentiae ſi formantur, non formentur ex verbis unde ſpectatis, ſed ex vero eorumdem ſenſu.* β) *Conſequentiae formentur ex verbis, non extra, ſed intra contextum ſpectatis.* γ) *Opus eſt, vt conſequentia prono nexu ex propoſitionibus fluat, non vero per multas detorſiones et fidiculas quaſi inde extorqueatur.* δ) *Requiritur, vt conſequentiam, quae ex alicuius auctoris placitis fluit, non ipſi auctori ſemper imputemus, quippe qui fortaſſe hanc periculoſam conſequentiam non introſpexit.* ε) *In primis vero ab eiuſmodi conſequentiis, quae tantum illudendi et nocendi cauſſa formantur, abſtinendam eſt* (§. 495.). Has cautiones illuſtrabimus pluribus exemplis in lectionibus. Conf. interim Holmanni *diſſert. de Iure Conſequentiarum* 1726. Vitemb. habita, et Hoheisel in Tract. von der Conſequentien-Macherey.

§. 509. Qui eiuſmodi conſequentias formant, vt exponant diſſentientes tantum riſui aliorum, eorumque famam in diſcrimen vocent, veritatis ſtudio neglecto, dicuntur *conſectarii*, item *conſequentiarum fabri*, (Conſequentien-Macher.)

Hi conſequentiarii, qui diſſentientes ridiculis et periculoſis conſequentiis, nocendi cauſſa, onerant, 1) primam, quam formant, conſequentiam precario aſſumunt, 2) ex hac, quam ſine ratione aſſumunt, deducunt plures,

er,

et, verbis diſſentientium in peruerſum ſenſum detortis, id agunt, vt ipſis multa periculoſa et veneni plena imputent.

§. 510. Hos conſequentiarios ſtolidiſſime agere in refutando, ex dictis conſtat.

Demonſtr. Cum conſequentiarius conſequentiis ſuis ridiculis famae diſſentientis et fortunae nocere ſtudeat (§. 509.): conſequens eſt, vt conſequentiarius diſſentientem in ſtatum turbulentorum affectuum coniiciat, adeoque media conuictioni contraria adhibeat (§. 496.). Quo ipſo conſequentiarios ſtolidiſſime agere, cum confutare alios volunt, plus ſatis intelligitur.

§. 511. *Argumenta ab inuidia ducta* appellantur rationes illae, quibus vtimur, vt diſſentientem eiuſque placita aliis exoſa reddamus, quo opprimantur.

§. 512. Hinc vides, conſequentiarios vti argumento ab inuidia ducto (§. 506. 511.).

§. 513. Qui argumentis ab inuidia ductis in confutando vtuntur, varias adhibent machinationes, quibus aduerſarium in vitae et famae diſcrimen adducere conantur.

I. Sententiam eius, quem refutare volunt, male explicant.

II. Dogmata eius, quem confutare nituntur, conferunt cum placitis hominum iam inuiſorum.

III. Exaggerant momentum quaeſtionis.

IV. Nominibus inuidioſis doctrinam aduerſarii infamant.

V. Reticent argumenta, quibus aduerſarius vtitur.

VI. Tacent commoda, ex ſententia aduerſarii exſpectanda, et incommoda cumulant, quibus ipſa premitur.

Plures

Plures modos, quibus ii, qui *argumentis ab inuidia ductis* vti conſueuerunt, aduerſarium aliis infenſum reddere conantur, recenſet Clericvs in diſſertat. theologica de *Argumento theologico ab inuidia ducto.*

§. 514. Colligitur ex his, argumentum ab inuidia ductum in confutando neutiquam eſſe adhibendum.

Demonſtr. Cum turbulentis affectibus alterum conuictuari aduerſarium implere non debeamus (§ 494.): conſequens eſt, vt eiuſmodi argumenta in confutando non adhibere debeamus, quae alios affectibus turbulentis implent. Cum vero argumentum ab inuidia ductum aduerſarium in affectum irae et triſtitiae non poſſit non coniicere; quia in hoc argumento aduerſarii ſiue diſſentientis fama et fortuna labefactatur: palam eſt, argumentum, ab inuidia ductum eſſe in confutando neutiquam adhibendum.

Hos impugnatores, qui periculoſis conſequentiis, et argumento ab inuidia ducto vſi, ſub praetextu veritatis defendendae, diſſentientes in diſcrimen famae, fortunae, immo vitae adducere conantur, vocat Wolfivs *perſecutores.* Conf. *Log. Lat.* *pag.* 752.

CAPVT. IX.
DE
MODO SE DEFENDENDI.

§. 515.

Qvi demonſtrat, ſe ab altero non eſſe confutatum, ille ſe aduerſus diſſentientem *defendere* dicitur. Qui vero inſufficienter tantum probat, ſe ab altero refutatum non eſſe, is defenſionem ſui *tentare* dicitur.

§. 516. Ex quo patet, ſi propoſitio reuera refutata eſt, tum defenſionem nullam poſſe habere locum, quamuis ab imperitis defenſio tentari poſſit.

Demonſtr. Si propoſitio reuera refutata eſt: tum demonſtratum eſt, propoſitionem eſſe falſam (§. 499.), adeoque etiam neceſſario propoſitio refutata erit falſa, quia omne, quod legitime demonſtratum eſt, verum eſſe debet (§. 399.). Fac itaque, contra propoſitionem refutatam locum eſſe defenſioni; tum demonſtrari debet, propoſitionem non eſſe refutatam, adeoque non eſſe falſam (§. 515.). Verum itaque erit, propoſitionem refutatam non eſſe falſam (§. 499.). Hac ratione vna eademque propoſitio erit falſa, quia refutata eſt, et non erit falſa, quia defenſioni locus eſt. Cum vero impoſſibile ſit, vt vna eademque propoſitio ſit ſimul falſa (*per princ. contrad.*): impoſſibile quoque eſt, vt in propoſitione, quae reuera refutata eſt, defenſio locum habere poſſit. Quia tamen inſufficienter ſaepius probari poteſt, propoſitionem, quae reuera refutata eſt, non eſſe refutatam: patet, defenſionis quidem tentamen locum hic habere poſſe (§. 515.).

§. 517. De defenſione ſequentes adhuc obſerues regulas et cautiones.

I. Si propoſitio aliqua reuera demonſtrata eſt eademque ab aliis impugnatur, non opus eſt, vt eam multis defendas, cum certum ſit, eam refutari non poſſe (§. 502.).

II Si ſenſus verborum vindicandus eſt, ſatis te defendiſti, ſi, quid tibi velis per verba, demonſtraueris. Si notionem, quam cum verbis tuis coniungis, pertinaciter reiicit aduerſarius, aut malitioſe verba in alium ſenſum detorquet, non opus eſt amplius defenſione.

III. Si

III. Si impugnans vel principia erronea, vel modum argumentandi falſum, tibi vult imputare, in defenſione opus eſt, vt, principia tua legitima eſſe, commonſtres, itemque, vt, vitium formae per ignorantiam regularum logicarum imputari tibi, doceas.

IV. Si impugnans conſequentiam, ex tuis aſſertis elicitam, habuerit pro abſurda; tum in defenſione demonſtrandum eſt, aut conſequentiam eſſe legitimam, aut ſaltem ex tuis aſſertis non fluere.

V. Contra impugnantem, qui iniuriis potius et conuiciis, quam argumentis, militat, non opus eſt defenſione.

Si vero aduerſarius, qui noſtra aſſerta impugnat, noſtraeque famae labeculam aſpergere nititur per conuicia, magnae fuerit auctoritatis, multumque valuerit apud pleroſque; opus eſt defenſione nonnunquam etiam duriori, propterea quod eiuſmodi impugnatori et aduerſario ob auctoritatem ſuam, qua multum valet penes pleroſque, creditur, atque ita non modo fama et fortuna in diſcrimen adducitur, ſed veritas quoque ipſa opprimitur haud raro. Contra homines autem, quorum ignorantia et conuiciandi libido omnibus iam perſpecta eſt, non magis eſt neceſſaria defenſio, quam contra conuicia, quibus te praetereuntem petit furioſus aut ſumme ebrius.

VI. Si quam denique contra conſequentiarios omneſque eos, qui argumento ab inuidia ducto vtuntur (§. 513), *defenſionem ſuſcipis; horum hominum malitiam et nocendi ſtudium aliis oſtendas, tuamque potius commiſerationem, quam iram et indignationem ipſis ſignifices. Sic victor abibis veritaſque nihilominus ſtabit inconcuſſa.*

§. 518. Eiuſmodi ſcripta, quibus continentur defenſiones aduerſus imputationes errorum, dicuntur *apologetica. Scripta polemica* dicuntur, quibus errores refutantur aliorumque ſententiae impugnatae defenduntur. Dicuntur alias quoque *ſcripta eriſtica*, quorum numerus minui potius deberet, quam augeri.

CAPVT X.
DE
MODO DISPVTANDI.

§. 519.

Disputatio eſt mutua propoſitionis alicuius impugnatio et defenſio coram inſtituta.

§ 520. Illum, qui theſin ſiue propoſitionem, ad diſputandum propoſitam, impugnat, dicimus *Opponentem.* Qui vero theſin contra impugnationem defendit, dicitur *Reſpondens.* Qui autem partes reſpondentis tuetur, illique, ſicubi haeſerit, tulerit ſuppetias, dicitur *Praeſes.*

§. 521. Ad diſputantes requiruntur generatim ſequentia.

α) *Qui diſputare de argumento aliquo volunt, argumentum, de quo diſputatur, probe intelligant.*

β) *Linguam item, qua diſputare debent, calleant, et praeſentis ſemper ſint animi.*

γ) *Diſputaturi vacui ſint ab affectibus turbulentis, ira praeſertim et inuidia, vt ne videantur altercari magis, quam diſputare.*

§. 522. Qui diſputant, debent ſemper in terminis contradictoriis verſari.

Demonſtr. Cum diſputantium alter propoſitionem, ad diſputandum propoſitam, impugnet (§. 519.), adeoque pro falſa habeat (§. 520.), alter vero eamdem defendat (§. 519.), adeoque pro vera habeat (§. 515.): conſequens eſt, vt diſputantium alter debeat theſin ſimul negare, alter affirmare. Quicumque eamdem theſin ſimul affirmant et negant, dicuntur ſibi *contradicere* (*per defin. contradict.*). E. qui diſpu-

diſputant, debent ſibi ſemper contradicere, ſiue, quod idem eſt, diſputantes ſemper in terminis contradictoriis verſentur.

§. 523. Fluunt hinc tres propoſitiones tamquam conſectaria.

I. Hinc patet diſputantes conuenire debere in notionibus ſubiecti et praedicati, quia ad omnem contradictionem requiritur idem ſubiectum (§. 232.).

II. Exinde porro perſpicuum eſt, opponentem debere propoſitionem, quam impugnat, ante rite explicare, eiuſque ſubiectum et praedicatum diſtincte euoluere, vt ita intelligi queat, num in ſubiecto conueniant. Hoc ipſo dicitur opponens ſtatum controuerſiae formare (§ 505.).

III. Hinc denique intelligis, peropus eſſe, vt opponens, ſi verborum ſenſus non eſt manifeſtus, ex reſpondente theſeos ſenſuum et verborum explicationem poſtulet, ne in logomachias incidant diſputantes, adeoque de lana caprina diſputetur.

§. 524. Si inter diſputantes de ſenſu verborum conuenerit; tum opponens, qui theſin impugnat ſiue pro falſa habet (§. 520.), ſententiam, theſi, ad diſputandum propoſitae, contrariam, probet. Quare

I. Opponens argumenta proferat modeſte et ordine, quoad eius fieri poteſt, ſyllogiſtico, vt ipſius mens et neruus probandi ita eo melius perſpiciatur.

II. Si ratiocinatio opponentis ſyllogiſtica fuerit eiuſmodi, vt eiuſdem concluſio theſi reſpondentis immediate et e diametro ſit oppoſita; tum opponens praemiſſas, ſi adhuc lucem requirunt, et earumdem probatio a reſpondente poſtulatur, nouis ſemper ſyllogiſmis tamdiu corroboret, donec ad principia certa et indubia peruentum fuerit.

III. Caueat praeterea ſibi opponens ab omnibus cauillationibus ſophiſticis et iniuriis, quia hoc modo conuictio non obtinetur (§. 495.), ſed rixae cyclopicae inde oriuntur.

IV. Cum reſpondens ad argumentationem opponentis reſponderit: tum opponens, ad ſingula reſpondentis verba et diſtinctiones attendendo, nouas formet exceptiones, in primiſque notionum allatarum explicationem a reſpondente ſibi expetat.

V. Opponens ſemper videat, num reſpondentem ex ſuis aſſertionibus erroris conuincere et refutare, adeoque proprio iugulare gladio poſſit. Vnde oritur diſputatio κατ' ἄνθρωπον.

Haec ſunt fere opponentium officia. Plures cautiones, circa legitimam oppoſitionem obſeruandas in ſcholis noſtris adferemus.

§. 525. Argumento ab opponente prolato, tum reſpondens ſequentia obſeruet:

I. Reſpondens integrum ſyllogiſmum, prout ab opponente fuit prolatus, repetat, vt pateat, num opponentis mentem et ſenſum perceperit. Quo in caſu dicitur reſpondens *argumentum aſſumere.*

II. Aſſumto argumento, porro reſpondens diſpiciat de omnibus propoſitionibus, num debito gaudeant robore. Quarum ſi vna alteraue videatur dubia, expetat ſibi probationem eiuſdem.

III. Probatione dubiae propoſitionis ab opponente prolata, infringatur reſpondendo neruus argumenti.

§. 526. Reſpondens itaque reſpondeat, ita, vt

α) de forma ſyllogiſmi diſpiciat, num ratiocinatio regulis ſyllogiſticis ſit conformis.

β) Reſpondeatur ad materiam, ita quidem, vt reſpondens vel *concedat* totum argumentum, ſi ſcilicet illud ipſum non contra theſin eſſe, apparuerit; vel argumentum opponentis infringat *per inſtantiam*, qua per exemplum contrarium prolatum demonſtratur, enunciationem opponentis non eſſe vniuerſalem; vel *per inuerſionem* et *retorſionem*; vel denique per *diſtinctionem* et *limitationem.*

De

De ſingulis his reſpondendi modis plura adferam in lectionibus, et cautiones ſubiungam in eorum vſum, quibus nonnumquam, cum reſpondendum eſt, lingua obmuteſcit.

§. 527. Diſputandi methodi variae ſunt, quibus tamen omnibus methodus ſyllogiſtica merito praefertur.

Demonſtr. In ſyllogiſtica methodo per ratiocinia omnes propoſitiones ſpeciatim ita recenſentur, vt et opponens argumento ſuo, ſyllogiſtice propoſito, fortius addere robur et reſpondens fontes errorum, ab opponente prolatorum, felicius detegere queat. Vt adeo commodiſſima merito diſputandi methodus ſit illa, qua per ſyllogiſmos propoſitiones vel impugnamus, vel refutamus.

Diſputatur nonnumquam per quaeſtiones et reſponſiones, quae methodus dicitur *erotematica*, item *ſocratica*. Nonnumquam vero in diſputando apogogice proceditur, ita, vt opponens reſpondentem et reſpondens opponentem ad abſurdum deducat, quae methodus vocatur *megarica*. Cur vero illa dicatur *ſocratica*, haec *megarica*, coram oſtendetur, ſimulque artes quaedam diſputantium ſophiſticae detegentur.

§. 528. Finis diſputationis varius eſſe poteſt. Sunt, qui diſputant, vt facilitatem loquendi ingeniique celeritatem acquirant. Alii diſputant oſtentationis gratia, alii ob aliam cauſſam.

Veritatis autem inquiſitio deberet eſſe diſputationis princeps finis, qui tamen raro obtinetur, idque non tam ob diſputationum, quam ob diſputantium vitium. Conf. HANSCHII *Idea boni diſputatoris*, Francof. 1722. 4to. Item SCHNEIDER. in *Proceſſu diſputandi*, Halae 1718.

Diſputatum recentiori tempore memini, num diſputationes quoque poſſint idiomate germanico inſtitui? Negarunt id nonnulli, vetiti, ne ita linguae latinae contemtione inualeſcente, barbaries pedetentim obrepat. Defendit vero PETER AHLWARDT in peculiari diſſert. teutonica, von dem vorzüglichen Nutzen der in teutſcher Sprache angeſtellten academiſchen Streithandlungen, habita Gryphiſw. 1753. Crediderim ego, poſſe diſputari Hebraice, Perſice, Arabice, et Teutonice quoque, quia verba ſunt ſigna conceptuum arbitraria (§. 124.). Sed, conſultius eſſe inſimul arbitror, latinam linguam, eruditorum nimirum vernaculam in diſputando retinere, quam, ea neglecta, noui quid ſine ratione moliri.

INDEX
RERVM PRAECIPVARVM.

Numerus paragraphum indicat.

A.

Abſtractae ideae 111. quomodo ope experientiae formentur 379.
Abſtractio, hac mediante ex notionibus ſingularibus fiunt vniuerſales 111. 379.
Abſtrahere 111.
Accidentia 158. non debent ingredi definitionem ib.
Adaequata idea 92. eius gradus ib.
Aequipollentes propoſitiones 236.
Aequitas in interpretando quid exigat 426. IX.
Aequiuoca ſiue termini aequiuoci 136. aequiuoca aequiuocantia ibid. termini aequiuoci ſunt proſcribendi ex ſcholis philoſophorum ib.
Aequiuocata 136.
Affectus, iis non turbandus eſt, qui debet conuinci 494. iis vacui eſſe debent diſputaturi 521. ad affectum ſcriptoris attendendum eſt in interpretando 426. III.
Affirmare 188.
Analogum 136 quotuplex ib.
Analyſis notionum 97. quouſque continuanda ib. demonſtrationis 396. propoſitionum 216.
Antepraedicamentorum doctrinam quaenam conſtituant 136.

Apogogica demonſtratio et refutatio 394.
Argumentum ab inuidia ductum 511.
Ars experiundi 357. heuriſtica ſiue inueniendi 264.
Aſſumere argumentum, quando reſpondens dicatur 525. I.
Aſſumtio 250.
Attentio 62. hac mediante, idea obſcura fit clara ib. fecit ad ideas diſtinctas acquirendas 79. hanc adferre debet, qui vult conuinci 492. opus eſt, ſi ſenſus fallere non debent 363.
Auctoritas perſonae, in probabilitate hiſtorica pro hypotheſi aſſumitur 413.
Axioma 222. axiomata quomodo ex definitionibus eliciantur 442. ſunt certa 384. ſunt principia demonſtrandi 389.

B.

Botanologia 45.

C.

Caſus ſingularis quomodo allegandus 354.
Certitudo 348. ad eam quotuplex via 350.
Circulus in definiendo 167. eſt euitandus 168. in demonſtrando 397. non eſt admittendus 398.
Clara notio 64. quomodo obtineatur 66. quotuplex 77.
Cognitio *hiſtorica* 3. ope ſenſuum acquiritur 7. eſt intimus cognitionis humanae gradus 8. eſt fundamentum cognitionis philoſophicae 9. *philoſophica* 3. omnium rerum dari poteſt 11. ad eam requiritur ratio 13. demonſtratio 14. *mathematica* 6.
Comparationis tertium 206.
Comparatus terminus 146.
Comparatum maius 206. minus ib.
Compilator 474.
Conceptus 62.
Concluſio 252. in ea non plus aut minus eſſe debet, quam in praemiſſis 266. ſequi debet partem debiliorem 268. quando vera 323.
Conſectarium 226. quomodo inueſtigetur 445.
Conſequens in propoſitione conditionali 292.

Con-

Conſequentia in ſyllogiſmo conditionali 293. immediata 312. ſecundum quas regulas formetur 313. num formari debeant 508. quae cautiones circa eaſdem formandas obſeruari debeant ib. ridiculae et periculoſae in refutando, cur euitandae ib.
Conſequentiarii, ſiue conſequentiarum fabri 509. ſtolide agunt in refutando 510. vtuntur argumento ab inuidia ducto 512.
Contextus, ad eum reſpicere debet interpres 241. extra eum non ſunt conſequentiae ex verbis formandae 508. β)
Controuerſiae ſtatum formare 505. 523. II.
Conuerſio 235. quotuplex ib.
Conuictio actiue ſumta 485. paſſiue ſumta ib. fit vel a priori vel a poſteriori 487 ea eſt vel oſtenſiua vel apogogica 488. differt a perſuaſione 497.
Conuincendus quomodo debeat eſſe comparatus 491. ſeqq.
Copula 138. quotuplex ib.
Corollarium 226. vid. *Conſectarium.*
Coſmologia 45.
Credere 410. cur multa debeamus ib. facta tantum credimus 423.

D.

Debilior pars praemiſſarum 267.
Deductio ad abſurdum 394.
Defendere ſe, aut theſin 515.
Defenſio quando locum habeat, et quando minus 516. cautiones circa eamdem obſeruandae 517. quis eam tentare dicatur 515.
Definitio 147. recenſere debet notas, rem definitam ab omnibus aliis rebus diſcernentes 148. omnium rerum definitio a nobis dari non poteſt 149. quando dicatur latior ſub definito et anguſtior 152. non debet eſſe latior nec anguſtior ſuo definito 153. debet eſſe adaequata ſuo definito 154. cum definito debet reciprocari 155. eſt reuera eadem cum definito 156. recenſeri in ea debent attributa ſiue eſſentialia 159. debet eſſe clara 160. quid ad claritatem definitionis faciat

faciat 162. per ſynonyma non valet 164. non continere debet terminos vagos et indeterminatos 169. excludat terminos negatiuos 171. contineat genus et differentiam ſpecificam 172. differt a deſcriptione 179.

Definitio nominalis 174. quid veteribus ib. eſt arbitraria 176. in hac non opus eſt, vt ſemper omnia rei definitae attributa recenſeantur 177. realis ſiue genetica 175. quid ad eam formandam requiratur 102. cur plurimarum rerum nulla adſit 178.

Definitiones, quomodo a poſteriori ex collatione caſuum plurium ſingularium formentur 376. ſunt principia certa demonſtrandi 389.

Definitum 147.

Demonſtrandi principia 387. quaenam illa ſint 389. in demonſtrando circulus 397. modus analyticus quid 219. ſyntheticus quid ib.

Demonſtrare 386.

Demonſtratio ib. a priori 391. a poſteriori 392. directa ſ. oſtenſiua 393. indirecta ſ. apogogica 394.

Dendrologia 45.

Deſcriptio 179. eſt indiuiduorum ib.

Determinatum omnimode quidnam dicatur 100.

Dichotomia 181. illi non ſuperſtitioſe nimis inhaerendum 184. 4)

Dictum de omni et nullo 240. ſeq. eſt fundamentum ratiociniorum affirmatiuorum et negatiuorum ib.

Differentia ſpecifica 117. eſt in definitione adhibenda 172.

Dilemma 302.

Diſiuncta membra 199. eorum debet eſſe plena enumeratio ib. ſibi debent eſſe oppoſita ib.

Diſputantes, eorum requiſita generalia 521. debent terminis contradictoriis verſari 522. debent conuenire in notionibus ſubiecti et praedicati 523. I.

Diſputatio 519. eius variae methodi 527.

Diuiſio 180. quotuplex 183. regulae diuiſionis 184.

Diuiſum 180.

Docens, eius requiſita 479.

Docere quis dicatur 477.

Dogma 452.
Dogmaticum ſcriptum 452. quotuplex 453.
Dubitare 338. de quibus liceat 339.
Dubitatio praeiudiciis abolendis inſeruit 339. ſobria cum ſceptica et ſtolida non eſt confundenda ib. diſtinguenda eſt a negatione ib.

E.

Eadem quaenam 156.
Enthymema 287.
Enunciatio 187.
Epichirema 311.
Epitomator 474.
Eriſtica ſcripta 518.
Errare 331.
Error ib.
Ethica 46.
Experientia 350. quidnam habeat pro obiecto 352. eſt via ad certitudinem 350. ad eam prouocans quid allegare debeat 354. quotuplex 356. ope eius notiones vniuerſales formantur 376. iudicia intuitiua 377. experientiae ſunt principia demonſtrandi 389.
Extenſio notionis 116.
Extrema in ſyllogiſmo quaenam dicantur 246.

F.

Fallacia accidentis 346. *a*) a dicto ſecundum quid ad dictum ſimpliciter quid ib. β) ambiguitatis 345. *a*) amphiboliae ib. β) a non cauſſa vt cauſſa 346. ζ) compoſitionis et diuiſionis 345. γ) conſequentiae 346. ε) ἑτεροζητήσεως, ſiue ignorationis elenchi ib. γ) petitionis principii ib. δ) plurium interrogationum ib. η) ſimplicis dictionis 345.
Falſitas 327. eius criterium 328.
Falſum 327. certo 401.
Fides 411. eius origo ib. cautiones circa fidem 414. fide quinam dignus 415. ſeqq.
Figura ſyllogiſmorum 253. prima 257. eius regulae 269. ſeqq. eſt perfectiſſima 284. quarta 260.

ſecunda 258. eius regulae 275. ſeqq. tertia 255. eius regulae 277. ſeqq. figurae ſyllogiſmorum 254. earum ſunt quatuor tantum poſſibiles 256. earum ſchema 255.

G.

Genera vbi exſiſtant 112. eorum notiones quales ſint 109. quomodo formentur 110.

Genus 107.

H.

Habitus 22. cognitionis philoſophicae 23.

Hiſtoria quotuplex 460. eius finis ib.

Hiſtorica probabilitas 413. eius regulae 420.

Homonyma 136.

Hydrologia 45.

Hypotheſis 405. enunciationis 198.

I.

Idea 62. adaequata 91. quomodo oriatur 94. de omnibus rebus a nobis formari non poteſt 95. clara qua ratione obtineatur 64. eius gradus 67. quando fiat obſcura 73. quotuplex 77. completa 88. confuſa 76. per verba cum aliis communicari non poteſt 82. diſtincta 75. quomodo acquiratur 79. per voces cum altero poteſt communicari 80. inadaequata 91. incompleta 88. indiuidualis 102. nimis multas circumſtantias ſiſtit. 103. obſcura 69. ſit clara ope attentionis 72. vniuerſalis 108. quomodo formetur 111. vera 317. falſa 327.

Ideae, eas triplex formandi datur methodus 118. quomodo et quando meliorentur 119. quando et quomodo deteriorentur 121.

Impugnare alterum quando dicatur 500.

Indiuiduum 99.

Indiuiduationis principium 101.

Inductio 303. quotuplex 304.

Inferiora 303.

Inſtantia, quid ſit per eam reſpondere 526. β)

Intel-

Intelligere mentem alterius 125.
Interpretari 425.
Interpretandi regulae quaedam 426.
Interpretatio 425.
Inuerſio, quid ſit per eam reſpondere 526. β)
Inuidia quomodo ab ea argumentum petatur 511.
Iudicare 185.
Iudicium quid 185. vocibus expreſſum quomodo vocetur 187. intuitiuum 369. quomodo formetur 370. ſeq. dianoeticum 369 diſcurſiuum ib. vniuerſale, quomodo a poſteriori formetur 379. ſuſpendere 338.
Ius naturae 46. β)

L.

Lemma 228.
Liber compleţus 473. dogmaticus 452. hiſtorico-dogmaticus 453. eius lectio 462. ſcientificus 453. hiſtoricus 452. eius lectio 456. completus 460. incompletus 473 obſcurus 468. ordine ſcriptus 469. nimis prolixus 468. perſpicuus 467. ſolidus 471. ſuperficiarius 472.
Limitatio, per eam quomodo reſpondeatur 526. β)
Logica 56 artificialis ib 58. quotuplex 56. docens 57. naturalis adquiſita 51. connata 52. vtens 57.
Logomachia 506.
Lumen mentis 86. quomodo obtineatur ib.

M.

Meditatio 435. quotuplex 448. quomodo inſtituatur 437.
Metaphyſica 45.
Meteorologia ib.
Methodus demonſtrandi analytica 395. ſynthetica ibid. erotematica 527. megarica ibid. ſocratica ibid. ſyllogiſtica ibid. mathematica 34. eius leges 35. philoſophica 32. eius leges 33. eſt cum mathematica eadem 36. naturalis 37. 469. ſcholae 469. ſyſtematica 37.
Modi ſyllogiſmorum 280. eorum nomina in prima, ſecunda et tertia figura 281.

N. Ne.

N.

Negare 188.
Notio 62. deceptrix 128. vid. *idea*. vniuerſalis 108. quomodo inueſtigari debet a poſteriori 376.

O.

Obſcuritas idearum abſoluta 70. relatiua ib.
Oeconomica 46. ε)
Ontologia 45.
Operationes mentis quot 61.
Opinio quid 431 eſt mutabilis 433. quotuplex 432.
Opponens 520. illius officia 524.
Oppoſitio propoſitionum 230. contradictoria 232. contraria 231. ſubcontraria 233.
Oratio 146.
Ordo, quando liber ordine ſcriptus dicatur 469 philoſophicus quid 32. eius regulae 33. ſcholae 469. naturae 37 469.
Organa ſenſoria qualia 361.
Oryctologia 45.

P.

Parallela loca ſunt interpreti conferenda 426. VII.
Paralogiſmus 342.
Paronyma 136.
Particulae comparatiuae 206. exceptiuae 204. excluſiuae 203. reſtrictiuae 205.
Perceptio 62.
Perſpicuitas, eius eſt inprimis habenda ratio in ſtylo philoſophico 39.
Perſuaſio 497.
Petitio principii, eius fallacia 346. δ)
Phaenomenorum conuenientia cum hypotheſi, quid conſtituat 405.
Philoſophia 20. quotuplici modo vox haec accipiatur ib. ſyſtematice et obiectiue conſiderata 21 ſubiectiue et habitualiter ſpectata 22. quid ſecundum WOLFIVM 27. illius partes 45. quomodo differat a cognitione philoſophica 24. quotuplex 42.

Philo-

Philoſophus 22. eius requiſita 26. ſeqq.
Philoſophari 15.
Phyſica 45.
Phyſiologia ib.
Phytologia ib.
Plagiarius 474.
Pneumatica 45.
Politica 46. δ)
Poriſma 226.
Poſtulatum 223. quomodo inueſtigetur 444. ſunt certa 384.
Praedicatum 191.
Praeiudicium 333. vnde oriatur 334. quomodo euitetur 337. auctoritatis 336. confidentiae ib.
Praemiſſae ſyllogiſmorum 251. num diiudicandae ſint ex concluſione, quae ex iis legitime fluit 325.
Praeſes diſputationis 520.
Principia precaria 433. demonſtrandi 381.
Probabile 405.
Probabilitas 405. quid Ariſtoteli ib. quid Rüdigero ib. eius gradus 406. cum poſſibilitate non confundenda 406. hermeneutica 425. eius regulae 426. hiſtorica 410. eius regulae 420. phyſica 427. eius leges 428. politica 429. practica 430.
Problema 225. quomodo inueſtigetur 447. quomodo ſoluatur ib.
Propoſitio 187. illius analyſis 216. illius partes 110. illius affectiones 229. quando vera 318. affirmans 208. categorica 196. comparatiua quid et quotuplex 206. compoſita 197. illius ſpecies ib. conditionalis 198. eius conſequens 292. continuatiua 206. contradictoria 232. contraria 231. conuerſa 235. conuertens ib. copulatiua 200. demonſtratiua 221. definita 211. defitiua 206. diſiunctiua 199. exceptiua 204. excluſiua 203. quotuplex ib. exhibitiua 206. exponibilis 202. identica 222. 2) inceptiua 206. indefinita 211. quomodo aequipollet vniuerſali 213. indemonſtrabilis 221. infinita 208. maior 249. minor 250. modalis 201. negans 208. illius

illius criterium ib. particularis 209. 214. quotuplex 215. practica 220. probabilis 405. reduplicatiua 205. reſtrictiua ib. quotuplex ib. ſimplex 196. ſingularis 217. ſpecificatiua 205. ſubalternans 234. ſubalternata 234. theoretica 220. vniuerſalis 209. quotuplex 211.
Propoſitiones, quot requirat ſyllogiſmus 247. aequipollentes 236. contradictoriae 232. contrariae 230. crypticae 194. modales 201.
Pſychologia 45. quotuplex ib.

Q.

Qualitas propoſitionum, ſecundum hanc quotuplex ſit propoſitio 195.
Quantitas propoſitionum, ſecundum hanc quotuplex ſit propoſitio 195. 209.

R.

Ratio (Vernunft) 13. ad cognitionem philoſophicam adquirendam requiritur ib.
Ratiocinatio 237. quomodo differat a ſyllogiſmo 243. quot in ea ideae requirantur 238. quot adeſſe debeant iudicia ib.
Ratiocinium 237. fundamentum ratiociniorum affirmatiuorum et negatiuorum 240.
Refutare 498. refutans quid obſeruare debeat 499.
Repraeſentatio 62.
Reſpondens 520. eius officia 525.
Reſpondendi ad obiectionem variae modi 526.

S.

Scholion 227.
Scientia 27. ea inſtructus debet eſſe philoſophus ib.
Scripta quotuplicia 452. apologetica 361. eriſtica ib. polemica ib.
Senſus auctoris 425. quomodo illum capiamus 426. hominis 360. num fallant ib. quid facto opus ſit, ne fallant 361. iis nobis res repraeſentamus confuſe 81. ad tot ſenſus res redigenda, quam clare percipere volumus, ad quot redigi poteſt 364.

Sermo 146.
Signum 123.
Signa arbitraria 124. particularitatis 214. vniuerſalitatis 210.
Significatus proprius 138. improprius 139. terminorum receptus quando obſeruetur 145.
Similitudines indiuiduorum quid conſtituant 105. ſpecierum quid efficiant 107.
Soliditas 483. libri dogmatici 471. ea inſtructus eſſe debet docens 484.
Soni ſine mente 128.
Sophiſma 342. vid. *Fallacia.*
Sorites 305. quotuplex 306. qua ratione reducatur 307.
Species 105. de illa regulae 115.
Status controuerſiae, quando quis eum dicatur formare 505.
Stylus philoſophicus 38. eius leges 39.
Subalternatio 234.
Subdiuidere 182.
Subiectum 191.
Superiora 303.
Suppoſitio quotuplex 146.
Syllogiſmus 242. quomodo differat a ratiocinio 243. quot requirat terminos 245. quod exigat propoſitiones 247. regulae 261. ſeqq. compoſitus 289. quotuplex 290. conditionalis 291. quot illius modi 294. eius modi ſpurii 295. contractus 288. copulatiuus 301. cornutus 302. crocodilinus ib. crypticus 286. diſiunctiuus 297. enthymematicus 287. hypotheticus 291. probabilis 407.
Syllogiſmi vſus indiſpenſabilis in demonſtrando 396. eorum figuras, vid. *figura.* modi 280. ſeqq.
Synonyma et Synonymia 137. per ea non valet definitio 164.
Syſtema 474.

T.

Teleologia 45.
Tentamen defenſionis 515.

Termini in definitione adhibiti, ſunt definiendi 160. quinam in definitione adhibendi 162. quinam euitandi 169. quot in ſyllogiſmo eſſe debeant 245.

Terminus 123. abſolutus 146. abſtractus ibid. aequiuocus 136. analogus ibid. categorematicus 146. clarus 160. communis 77. comparatus 146. complexus ib. concretus 145. determinatus 134. familiaris 142. finitus 146. fixus 134. formaliter ſumtus 146. improprius 139. inanis 128. incomplexus 146. indeterminatus 134. infinitus 146. maior 246. materialiter ſumtus 146. medius 246. metaphoricus 130. minor 246. mixtus 146. obſcurus 129. paronymus 136. proprius 138. ſingularis 136. ſyncategorematicus 146. translatus 139. vagus 134. vniuerſalis 136. vniuocus ib.

Teſtes, eorum requiſita 415.

Teſtis auritus quis 419. illius requiſita 420.

Tetrachotomia 181.

Theologia naturalis 45. quomodo tractanda 46.

Theorema 224. quomodo inueſtigetur 446.

Trichotomia 181.

V.

Verba 123.

Veritas 315. quotuplex ib. eius criterium 322. idearum 317. iudicii ſeu propoſitionis 318. ratiociniorum 320.

Vitium ſubreptionis 366.

Vniuoca 136. quotuplex ib.

Voces 123. mente caſſae 128. cautiones circa eaſdem 127.

Vſus loquendi 143. quando obſeruetur 144. quotuplex ibid.

Digitized by Google

C0567769?